ग्र० २४६

८५

गशनिवारे शुभे एणामि शनिवारे वे स्वकार्यं समारभेद्धीः शरद्दस्यद्वादशमेस्कावाउक्तः वे
दश्रवतोपनयनमहानाम्नीममहाव्रतं विनाद्वादशाब्दाणोसंस्कारानामसंवितश्रुति नि
तिलैस्तिलैः निविक्रेश्वनभिर्वैणी रविशोक्षाणक्रयेत्तुधनयेत्तुक्रमोमेत्तुकपत्तगतसोम
वासरेकार्यं क्रस्यपतेसोमवासरेनिनियः बौत्पन्नान श्रवनादः श्रवणेरिक्तातिथिषु
शुक्रेज्यनेडवासरे बृहस्पतिः सोमवासरेमिते पतेलक्ष्यपतेतिगर्हितः बुधवारः शुभःसो
मः पापग्रहयुतेषु वे पापग्रहाणांवारासेवियाणांशुभदेववेः तथियाणानमासूनोवि
दग्धदाणोशानिंशुभइति ब्राह्मस्याद्दिनशाकेडभिः वैश्याद्वेरविद्यानवैश्यात्विना ब्रा
दिनेपुनर्वसुपुष्यौ शाकेजेष्ठा ऽश्वपतेः पुनः केः हस्तिविभिः हस्तः हरेः
श्रवणः ताभ्यांत्रिविभिः हस्तात्रिभिः श्रवणात्त्रिभिरित्यर्थः नयाचवालादः दत्ताद
तीरुपचर्वेद्वद्वुष्याणिषुभान्यतः चौलकर्मणिहस्तोत्त्रीणिचविष्णुभादिति धनेकारा
र्किंशुक्रोः श्रवचौलेमन्तुद्वादश्रुः सनेमश्रमेश्वकीर्णार्किंशुक्रोः श्रकः सूर्यः शनोभौमश्च
र्कस्यापतमार्किः शनिःशुक्रः मसिद्धः पनेकवारः मन्तुदाद्दुर्ति बहूतांमासामान्यफलम
स्के वसिष्ठेनात्रफलविशेषमुक्तं जामिनेभास्कारेतौरमन्तु स्याद्भुमिजेनया शुक्रेसौ

यते श्रेयार्थेवान्तिषिद्धमाह नयादेवार्नवेदोक्तमप्यमन्वेषाविगर्हितः श्रुत्यर्थीति श्रेया
नेव्रुमान्त्यं नासिष्वदः अनेनमोक्षुचोत्सामित्यर्थः । धनंमौति उपमेयनेविवारे आविग्रहेः
शुद्धिपर्यन्तपतनंप्रयोजनात्मनेत् नकुर्यादित्यर्थः नपाणिचमनुस्सतो उद्वाहप्रनहृत्सम
मातापितृस्तत्वा नरानन्मेगलेकार्येशुद्धोकार्येशुभेनुश्रीमेति अन्यथहत्रेलाभेकारि
कानिषेधेष्यन्तिकम्पके अलामेषमूढनेस्यरसोदोषनसंस्कृते श्रियेमेसन्यतनकर्याहृत्र
हन्याभवेकरी हर्मीमाषमि नोपर्याघ्नीस्वकृलिपिनार्थेयेत अन्यत्रेणापसंहत्वाभिषिच्य
शुभमाचरेत् स्मृतिकोटकायेः शुद्धोयादयाद्धोमपूर्वकं पाशेक्षमेगाण्णुद्वाद्यादितिर
थिमत्रशुष्यतीति उत्कारानस्वला अपवर्गाविशेषेणवागविशेषेनयानवद्यालिल्ग
वलेचहृतेनेकेनाह कार्यवृणैर्नित्रानाथिकैर्यानिविकलैनेत्रयेयुक्तमामभर्ह्रोस्वाद्यादिना
शाकेदोभिरिनहृरितस्विपिभेयोलकमेहूनेकांपूर्किंशुकागतकविविनविलामस्तुगा
मनुष्यामुक्तेसाः नेतोन्न १२ ग्रहान्नत्यजनपह्रयाभिनो ६ १५ गाथिमध्येचोक्ताः २० वर्णाश्रा
। लाप्पृष्टिभिः यथाक्रमेणदृष्टनानाथिकेशाकिशुवोलकमेकार्यमित्यन्वयः इतः मूर्धः श्रुतीभो
मः श्रुतिः शान्तिनेष्यित्यर्थः नरस्थंभवति विषेणायविष्टारे वविषाणाभेमवारे वेष्टन

वृषि ५

गलेन सोऽभ्रात्रो यं मलज्ञातयोरिति अथ च मन्त्रद्वाहानिष्टयमाह नैकस्मै इति एकस्मैव
गायत्र्यहित्यं ह्रयं एकोऽहं वेकन्यकाह्वयेन दद्यात् सहजयोः एकोऽस्मैव योभ्रात्रोः ए
कोऽहं वेकन्यकेन दद्यात् नयामिथः परस्परं उद्वहने वितन्नुयात् अत्रापि नैकतेयद्धाति
माह कुर्यादिति अतः नैकस्मैन्याययुक्तमकर्तव्यं अस्मे यत्क्षिप्रन्नवधूवालाभं सतिकु
र्यात् नयावनारवः मन्त्रद्वारेणैवकार्यो नैकस्मेऽहं इति इद्वयं नवैकजन्मयोः पुंसोर
कत्वेनैकन्यके इति अथ पतिकुलनिर्णयमाह नोद्वाहे सति निष्ठ्रायपिजगडुःपि
त्रोः सपित्रोस्त्रियास्त्रोभ्रात्वन्त्र्यदितः अत्र ह्यस्फ्रांतो पितृव्यसच अन्वेस्तान्यत्रा
त्वयपितृनकोवास्वीनान्यान्नाये ः स्ना १२ ह्नी १ ई । स्लोनतेविद यनेहंत्वकान्याक
वित २९ निम्नयेपिसतितुयाः उद्वाहेनजगडुः कस्यासन्या पित्रोः अस्फ्रांतोसन्या
मातावपितावपितरौतयोः अस्फ्रांतोमाणानोउक्तोतिः उक्तमितोनसासन्यांतुन्यथः
कथंभूतयोः पित्रोसपित्रोः पितरौवपितरः मातः पितरौ पितपितरौतुन्यथः नेः
सहवर्तमानौसपितरौतयोः सपित्रोः पुनः कस्यासन्या स्त्रियाः अस्फ्रांतोसन्यांउदे
द्वितीयविवाहादौतेयं एवंसतोः पुत्रस्यभावः सहजस्य अनुदिनस्वस्थः अपतितो

दिनांतरितेकालेमंगलंकुर्यात् तथाचोक्तं एकोदरयोर्भिन्नामेकस्मिन्वत्सरे पुनः नः
विवाहंनैवकुर्वीतमंडनोपरिमुंडनमिति अथचापएकोदरयोर्भिन्नगोत्रपर्वतेनरेखेनति
नेद शोभमंगलेविनत्रयात् ज्योतिर्विदाभरणे एकोदरयोर्वरयोरेकदिनोद्वाहनोभवे
न्नाशः नद्यंतरएकदिने प्याहुः संकटेतुशुभमिति शार्ङ्गः धरोपि नद्यंतरोपितु भवे
दशुशैलशेपेइति एकोदरयोर्जननानुपातर इनीद्व नारनस्याद्वयोर्योज्येनापमयोर्नि
षिद्धमनयोरेकत्रकार्येजगुः नैकस्मिन्दिनेत्वद्वयस्य जयान्नैकांडवेकन्यकोद्वाह
द्वयनेमिषोनतत्रयात्कुर्यात्संपदः १८ अथचापएकोदरयोर्जननानुपातरे मंगल
वितत्रयात् मंडयोस्त्रीजनानुपप्रत्यवरः उक्तंज्योतिर्विवरणे नप्तति षिद्धलग्नमेषा
मेसंकटेमहति एकोदरसंकावयोरेकादेभिन्नमंडपेकालरति अथचापनाल्पेति
तौयमाह उद्वृहदमिति इहास्मिन्विवाहादिविषये इंदेभेदहूस्वाषुके बुधे लारनथा
योक्ते संकटानुरूपंयोज्यमित्यर्थः अथयमलयोर्विशेषमाह नौयमयोरिति यम
योर्यमलयोः उद्वेनानिषिद्धे अनयोर्यमलयोर्मंगलं एकत्रएककवत्सरं एकवासरे एक
मेडपेकार्यमितिमनयोजगुः उक्तंच एकस्मिन्वत्सरेचैववासरेमंडपेतथा कर्तव्यंमे

५

रेवासुभक्तामान्यापतिभक्ताहृष्टवक्त्रा स्वर्हावंचनरतासित॰ आस्येभेम यमार्जेवा ४ सुरू-
पस्विनाथर्मरतानारी सर्वसुहासिनी पतिप्रियास्तनाद्या च वेदभेम यमार्जेवा ५ कलत्र
ःभेगाकद्याहतपुत्राविलाजता इत्यादि वत परिभूषा राद भेम यमार्जेवा ६ पतिभक्ता
पुत्रवतीवरसंतानमोहिनी जलावामावरक्ताव्यादितिभेम यमान्तेवा ७ पतिप्रिया
पुत्रवतीनानाभोगवतीशुभाः स्वकर्मनिरतादत्तातिथ्यभेम यमार्जेवा ८ परमर्त्य
नामेष्याकोपिनीनिर्द्वंद्वालसा स्वभावावागीशदुःपुत्राभीजं भेम यमार्जेवा ९ निर्दे
ष्यायोगसंपुत्रासर्वदारोपलोलगा पितृस्वेच्छमरतामान्यापितृभेम यमान्तेवा १०
परकार्यरतादीनादुःपुत्राक्रेशभागिनी मलिनाककंपफ्रुहाभाग्यदेवम यमान्तेवा
सजावतीधर्मरतानिर्वैरामित्रसज्जिता सतीमान्तगृहामत्कायधर्मसे रजस्वला १
निर्दयपापमति विभवापुत्राद्याभोगभागिनी मयानकानंक्रशलाह स्वलतेम यमार्जे
वा १२ चित्रकर्माभोगिनीवक्तुशलाक्रपविकटे दिकीर्णकामास्वतापाप्यानसूभेम
यमार्जेवा १४ बहुचित्रवतीनीलककक सन्ताषिल्पकर्मणि पुत्रपौत्रवतीसाध्वीवापु
भेम यमान्तेवा १५ नीचकर्मरतादुःखपानमक्ताधरप्रिया विपुत्रामलिनाकुहाहिटे

6

या देवस्थानान्यपि समवेजलवेयमिति पत्रस्यापि परमहंसस्येतत्सिध्यदेयिलिङ्गमिति अन्यत् स्रो
कोक्तेनन्क पदेवकृते नवमांशः कथंकुमदेश्राक्षि मतकुलितो न भवति शक्तिमार्गे पिर
पूर्वे सर्वजनसेवारोहंमे शास्त्रसमिहि नहिमर्वे शाकोक्तौ बहुभाषणान्त्यर्थस्यात् एवं तदुक्ते
बहुभाषणेन नाधिकाधिकदोषविवर्जिताक्तैमितिनसंख्यः वेलाफलमाह रात्रिसंध्या
पराह्नाद्रनिशार्द्धः यामिन्द्राः मध्येद्वे अपराह्नसंध्या विभक्तस्याह्नरात्री याभागः एते वल्लाः
कालानशुभाः अर्थादन्येषां सर्वाह्नसंध्याह्नौ शुभौ उक्तंच पुत्रिणीसुभगापुण्यपापसर्वाह्न
पारजस्वला मध्याह्नेनशुभमार्गाः सैनिणी वापराह्नके संध्यायारुभयोर्वेश्यानि शाया
विधवानश्यति नक्षत्रफलमाह मिश्रोग्रामूलनीहरणमिति मिश्राकृत्तिकाविशाखे उ
ग्राणि पूर्वात्रयभरणीमघाः अमूलनीहरणीति मूलरहितानि तीक्ष्णानि अश्लेषाज्येष्ठा
र्द्राः एतेनक्षत्रदर्शने नशुभे अर्थादन्यानि शुभानि तदुक्तं नारदीयसंहितायां शीघ्र
सुभगापुत्रवतीसौख्याल्लिनास्थिराः कल्याणिकामानवती चाश्विन्यामथ पयमानेवा
ः शीलामैत्रिणीस्वस्यधर्मयानननन्यगाः पत्रेष्याकाकवंध्याभरण्यामथ पयमानेवा २ अ
र्द्रायां पुंश्चली वंध्याभर्यानननन्यया मेषाम्लनभजावाधिवह्निभमथ पयमानेवा २ सर्वः

यरविकेंद्रेबुधगुरुशुक्राणांदिनांतस्थित्न ष्टड्भववरतिमेनेततैः कलतेशुक्र
पते शुभाग्योगेग्रन्त्योगे शुभानरमिष्टे शुभस्तिकेंद्रादिव्ययोगे शोभनानियायत्र
क्रूराहितानि स्वतिकेंद्रव्ययानि यस्तान्त्वस्तिकेंद्रादिव्यये तच्चतन् भगवतस्मिनभि
षकवैद्यः भेषजमाचरेत् कुर्यात् शोभलग्नबलेमाप्य तत् तयोविषयदानमाह तदितितदे
षयंरहानेनरोकेभवेद्धात् कथंभूतेरहविष्कंडेतनयेमदोतने ४ यनतत्रबुधयरवि
रहिते अथवरकन्यावलयोर्विशेषमाह अमकसावारेके सावः बुधाः चते अनयोः क
मेसूर्यकुजयोरक्लिष्टिविमेआचरेत् कयोः सतोः रहानयोः सूर्यकुजयोः केंद्रस्थया
मतोः तथाचोक्तं मंदारवर्जितेवारेचरतिमकडफवेः सूर्यसौम्यैः केंद्रगतेभेषज्या
न्यादनेहिते रक्तस्रावं कुजे कुजे कुर्यात् नष्टोपयाम यापिवा कुजेकेंद्रयवामदेव
वीवाविवेलेहमेव्रणक्रियाकुजेसूर्यकेंद्रगेनहिनेहमेशुद्धेषष्ठेचसकक्रेचलग्न
शुवस्रो अथमसंगेनरोगादिवसानाहलीढेन ॥ याम्यादित्रयवायुमूलजलया
पास्तेरहस्तोत्त्रभेशांत्याजहिप्ययोन्त्यैः १९ नेव ९ दिनैरत्यत्रकृष्याविलक्क आदित्या
यानिलफवोन्यपिन्मेशुकेंडवारगदस्यकुस्नानमनिष्ठनिष्ठमशुभेभादोवलातस्मि

ये १२९ याम्ये भरणी अहिर्बुध्न्ये भाद्रपदे वायुः स्वाती श्लेषा सिंहे जलयः शततारा
का उपौतानेषु इन्द्रो ज्येष्ठा हस्तः सवितुः अनुराधा मित्रः अश्विन्यश्वनगणौ रुगणैः त्वष्टा चोत्र
शोभिर्हिनैः विरुद्धत्वात् अन्यत्रअन्येषु नक्षत्रेषु रुग्णेन वहिने विरुद्धं भवति अतस्त्योति
षार्के भिम्यापर्ये किंचिद्द्वलको यामिम्यापर्यत्रुक्तं तत्रयेषु नक्षत्रेषु ज्ञानेन स्यान्नमुक्तः यश्च
चक्रे क्षेणबहुभिर्दिनैर्ज्वरमुक्तस्य कार्न तत्फलमत्र शान्त्या विरुणिमुक्ते कविरन्त्याथाफ
लदर्शनात् तथा येषु पेषु नक्षत्रेषु सप्तभिर्नवभिरेकादशभिर्दिनैर्ज्वरमोक्षनमुक्तंत
त्फलमत्रयमयोवनक्षत्रवर्हिनैर्विरुणिमुक्तं ग्रंथलाघवायस्वल्पान्तरत्वा तथा वस्त्योति
षार्के सप्ताहोमनितने व्याद्दिरुद्रस्य नयादिभिः कृत्स्नमनुस्मृता शेषमुक्तं ग्राम्यासता
नदैविस्याति अथोत्तराई नरोगमुक्तस्य स्नानमाह आर्द्रिन्यपुनर्वसु अहिर्बुध्न्येषा अ
निलः स्वाती श्रवणी एवं ब्रह्माणि अन्ये रेवती पितृभमघा अश्विनी नक्षत्रगणो रुकेऽह
वारे सुक्रसोमवारगदन्यक्त स्नानं रोगमुक्तस्नाने अनिष्टस्यात् तदिक्ष्वनक्तं व्यमि
न्नतथाह अनुभेषादौ तद्वक्ष्यतात् कथमिन्माति ज्वलाक्तस्थिरमहितोलः पाप
ग्रहः शुभेतयशन यथा नक्षत्रास्थिरेषु नक्षत्रस्थिरेषु सप्तमे पापेसनी पर्यः तथा

चोक्तं वैकृतौ ख्यलीपातेच भद्रायां पित्र्यसंक्रमे रोगमुक्तो नरः स्नायान्कुवारे तेन पीड
या भुतेषु प्रयुते शालेष्वशामेवश्रुभान्विते सौम्यकरपुनर्वसुश्रवणे शोग स्वाते रेवतीयेति वेद
बलेमवैवंयोन्ये कुर्यात्तिभदेशादित्येनेनवेदादिबलविशेषेमोहमाभूदित्यत्रवेदब
लेसूचिते यतः शय्यारोगर्भाधाने सहितादिवन्नुक्तेन तस्य वेकमेसुत्तेये तथाचोक्तं स्नाने
स्नायाद्रोगविमुक्तस्तु शुभयोःस्वेदनारयोरिति अथ व्यवहारेहमनेकेनाह द्रव्यं
संव्यवहार नोलघु वै र्यो न्ये वरा गेभुधेयमी ४ ह्य ८ स्थजगेः पुनस्सहणेह स्वारवि रवि
कुजः संक्रान्तिर्भरणी त्रिपुष्करयमो कुंभान्ययोः स्वेदमाहस्ति शेति शुभाविहनरहप कु
योगृणेतननस्थिरे ५० द्रव्यसुवर्णादीनां संव्यवहारतः क्रमीरव्यवहरिणालघुवैने
नेत्रैः योन्यंरयमिन्यर्थः कुचरोगेवरलग्ने कोस्मिन्सति बुधेयमीह्यान्मजगेसति ५
मीनवमे सुहृसुहमेस्यात्मनः पंचमे वक्षुन्यनमस्थानगानेसतीत्यर्थः अन्यसूर्वोक्तं
तेयं अयानंतरं तस्याद्व्यसहरणे पुनर्ग्रहणं तस्मिन्विषये स्थानतत्रे । रविः रवि
वारः सौवुधः कुजो भौमवारः संक्रान्तिः सूर्यसंक्रमणादिने भरणीप्रसिद्धा त्रिपुष्करयो
गः यमोयमलयोगः त्रिपुष्करयोगयमलयोगौ ग्रंथान्तरप्रसिद्धौ रत्नमालायां विष

ावगणोपि हि प्रोक्ता तिथि र्नोयते स्नगार्क प्रानि स्नाप्नुआणो कर्यं चन वासरे मुनिभिरु

क्तः सोयं योगा हि पुष्क रसंज्ञकः स्मादि कुंभोनि योसुंदमाः धनिष्ठा पंचके हि हि हि या

गोपिऋक्षः सूल्मा दर्शा ग्रह की यदूल्य गेह एणेष्पुमाः विहूने ऊहस्त्रा दो पद्गणे कुर्यात तत्रिया

स्यात् तथा चोक्तं वैः त्रिपै स्वैर्लग्नै सुपेयर्मसन्ताहमे ब्रवहरा ग्रालिनाद्यपयोगो मुनिभिः

स्मृतः भरणीपाम ग्रहेऽकुर्यात् पंचके नैविपुष्करे यमले हि गणपोर्क्के हा निहृत्यादि केतुपे

कां न्मोमेकु वनिते न दे यं बुधवासरे ऋणच्छेदं कुर्यान्न वयं मोमनं दने हस्तेर्के वारे

सेकां तो यदणास्यान्कुलबुलनन् ह द्वियोगेन यातेयस्य ग्राच्छेदं न कारयेदिति अपती

नादि षुनष्टादि द्रव्यस्य ग्रमाप्तिमयाद्रव्यानि त्येयत्नाईनाह नीदेतोगपक्ष वसिश्रवाषु

पूघनेनष्टादिकं नैवलिकाउडृश्यते वि ३ल० पोषयोनेगतमेत्येप्नायुस्त्रीविपेन विषे

पोक्तवविष्टुद्वतिधिमैः पादीयामूलफवेमर्ह्व्यवी ज्ञकयोत्तुपैः स्नजल ४ ला १०

श्राणे गतह्नलणापयेत् न १४। नीना तोगाग्रक्ष वसि श्रावणि एवान्यानि वायुःस्वातिः प

षुनष्टादिक धनेनप्त मृगकृत्तिकाविसिवामादिकं स्ववर्णाहिद्रव्यं नेविगच्छति तथा कानरो

हिणीन तत्रान भद्रहनरजं ग्रव्यामैवन र्भेके मनि ३ २१० ग्रणोषयोः गतेनयति अथ

इत्थमिलोपमाह ॥ अन्योन्यं शुष्कतोलितयेन यत्र मिलनं तयोः ॥ अत्रैव हाटके अन्यमध्ये अनयोः
शुद्धिः पावकहारिलिङ्गं तयोर्मध्ये विलेपेन निर्लेपेऽस्त्यर्थः ॥ तथा चोक्तं मायागमे ग्रन्थेत
शुद्धान्यत्वं न लभ्यते ॥ एवं प्रयुक्तं निर्विशेषं स्यादिह नारदः ॥ इत्यादि ॥ अथ तन्त्रसिद्धादिमन्त्र
विद्यासाधनप्रकारं तत्र चाह तापो पायेन सहितं तन्त्रराजेन्द्रादि ॥ विद्यामिति विद्यामन्त्रविद्या
मोक्तवन्तेव दविद्याक्रमाद्दैविद्यासौम्यक्रमादौ इत्यायुक्तः ॥ तथा स्वदेवतित्थिभेदे देवति
थिनवत्रै साधयेत् गुरुमूलात प्रवृत्तिपात इत्यर्थः ॥ तत्रागमोक्तमन्त्रग्रहणे तथाप
दोषो नास्ति मन्त्रस्वदेवतिथ्य इत्यनेनैव परिहृतः ॥ तथा चोक्तं मण्डलब्रह्म विशेषाग
केयं मम सत्क्रिया कार्या विद्याक्रमभेदो वा स्वदेवतिथिभेदेष्व ॥ अथ जलाभिषेकमाह ॥ ह्रीं
घोर विद्याराज्ञो मूलं प्रसिद्धं कुर्वाणिर्वाक्यानि महतिस्वैर्वाक्यानि अस्मिनीप्रसिद्धा इत्यः
पुष्पः करोहल: संपुटः ज्ञानलारका पश्चिमेनवैः अस्त्रिपात्रपादयात्रे शोषयेत क
स्मिन्मजलाद्वाङ्गं गाङ्गमङ्गः अङ्गां गङ्गं अङ्गलग्नं तस्मिन् जलचरयोशिशुद्धवान्न अ
ङ्गागमव्याते जलेवाव्वजलावे शोभने जलावे पश्चात्तत्वजलावे तत्रतत अङ्गागव
व्वजलावाङ्गागत्तस्मिन् शोभने पापग्रहरहिते जलावे वर्षे दशमे यस्माङ्गागम्

स्मिन्निरयैः शेषं पूर्ववत् अथ वापीकूपादीनां खननमाह उत्तराहस्तौ हरित्र्यादितिह
येन्यैर्मूलमघाश्चयो बेन्याष्ट्रेभलग्नगैः सितेदशमगे सिध्यंति सद्यामे राजेज्याश्रवणत्रय
फवसुतैस्त्रिपैः स्वकेन्द्रायगैः २ १ ४ ३ १० ।।। सौम्यैः शान्तिकपौष्टिके स्वचरभे घरतेः स्थ
र्मोदये १४२ उत्तराहस्तौ न्यैकादशमे ज्याखिलष्विर्गुकाणि हरित्रये श्रवणे अदितिः पुनर्व
सु हयः अश्विनि ईज्यः तिष्यः पितृस्तम्भगार्द्रयोजलाशयाः सिध्यंति केंद्रेज्याग्रे स्व
लग्नेः तोयपः ईज्यो गुरुः अत्र चंद्रो जलराशिस्थ एतैः स्तंभगतैर्लग्नगतैः क सद्यारे म
हस्ववासरे इन्यथैः नयावोक्तं चित्रास्वातिपुनर्वसुमृगशिरोमूलाश्विनीरोहिणीह
स्तः पुष्यधनिष्ठके शतभिषक मित्रोत्तरारेवती एतेषु श्रवणान्वितेषु मकरे लग्नेव
कुंभे तेषे वापीकूपजलाशयादि खननं पाखलम् पक्षोदिने अन्यच्चोक्तं सर्वतोमुखा
रंभः कर्तव्याविवलैः खगैः लग्नस्थे जये वाजीवे लग्नभेद्वेशिते खगे इति अथान
गरीव राजदर्शनं शान्तिकपौष्टिके चाह राजेज्याश्रवणत्रयमसृड्फवासितैः नस्वै
गतेवा राजदर्शनं कार्यं मृगमे पुनः केः सौम्यैर्द्वादशे केन्द्रे १४ ७ १० ५ ।। लग्नात
हिबुकेश्रायगैः शुभग्रहैः निरयैः शेषं पूर्ववत् शान्तिकपौष्टिके आह शान्तिकपौष्टिके

पनैरेवनक्षत्रैः अश्विन्यादिभिर्विधेये कथंभूतैः वेतैः सवारैः चरनक्षत्रसहितैः
कस्मिन्सुधर्मोदये शोभनः पापग्रहरहितः धर्मो नवमं स्थानं यस्य सः सद्धर्मोदये शुभमनया
उदयो लग्नं तस्मिन्विलग्नेः शोधयेदेवंवत् अथैतन्नाहेन दिव्यमाह दिव्यं नैव मलिम्लुचे
विधुमिते जाले रवावहमे मंदारावह्नि खलोदये स्थिरतनौ कुर्यात्कृते दोषणात् श्रीशैल
ग्रहणायनेधुवि धुवे संकीर्णजातावुपाकृत्युत्सर्गवक्ष्मवेशानगयागोदास्तनित्याविवेके
॥७२॥ मलिम्लुचे मलमासे विधुमितेजाले विधुश्चन्द्रः मितः प्रज्ञः ई ज्योगुरुः तेषां ग्रस्ते
विधोरस्तः कृष्णपक्षे भवति रवावहमे गोचरेऽष्टमे सूर्यः हमेसति मंदारावह्नि शनिभौमदि
ने खलोदये पापराश्युदये पञ्चाइदये खलः खलोदयः तस्मिन् स्थिरः तनौ स्थिर
लग्ने दिव्यं नैव कुर्यात् अत्र दिव्यं कृते सति अदोदिव्यं अन्यथा विपरीतस्थान् अस्य
वादिनो जयकारीत्यर्थः अर्थादन्यत्र कर्तव्यमिति सिद्धं लग्नबलेभागवत् अथाग
रुस्पकयोर्मोक्षदोषः कृत्कृतेनास्ति तस्माद्द्रव्येनाह श्रीशैलेति श्रीशैलः प्रसिद्धः
यत्र मल्लिकार्जुनाभिधानलिंगमस्ति ग्रहणे चंद्रसूर्ययोः अयने दीनागोदावरे संक्रा
न्तीविश्ववेमेषतुलासंक्रमः संकीर्णजातिः हीनजातिः उपाकृतिरुपाकर्म उत्सर्गश्च

स्मान्नमार्गः वधूप्रवेशनेप्रसिद्धं गत्वा यो मिद्धा गोत्रादोषदावशी नित्यादिके पतिवर्षेक्रिय
तेयपानवगते ईशानादिवलौरते: शयनपर्यावर्तने नैत्यकेयाने जीर्णे गृहे वरोहदम
नारोपपवित्रार्पणे वालमोसविधौ नजीवस्मितयोर्मृटनदोषाहका सन्त्याहोवरयागेषु
गादिलो गर्भादिसमस्वपि १४४ ईशानादिवलिः ईशानवलिः यमिद्धा श्राद्धवलिः सर्प
वलिः हरेः शयनपर्यावर्तने विस्नोः शयनमाषाढशुक्लद्वादश्यांभवति पर्यावर्तने
भाद्रपदशुक्लद्वादश्यांभवति नैत्यकेयाने नित्ययागे जीर्णेपगृहेप्रसिद्धं श्रवरोहः दम
नारोपणं पवित्रारोपणंश्रावण्यां वालमोसविधौ वालमोसस्मृते श्रहकापवगार
पालरनाम्ना मासानांक्रमात् एकाहेका माघेपौषमाघफाल्गुनानांहस्ताहम्याद्रत्य
र्थः उन्मादाः पुत्रोत्पत्त्यादयः श्रेष्ठकथारणेवस्तुधारणे गुरुजीवसितयोरस्तद्यो
मृटनदोषोः लदोषो नगादिनोनोक्तो मनिमिसितिशोषः यशुपपथकर्मोक्तेन तमृढन
दोषोनास्तीत्यर्थः नकेवलमेषु गर्भादिसमस्वपि गर्भाधानादिसूत्रमासानेतिषु सम
समेस्कारेषु मूढत्वदोषोनगादितः गर्भाधानाशान्तोहेसुत्रसहस्त्याकेयथापिशापुत्क्रेनथा
यत्रसंगाडकं नथावगमेः नित्ययानेगृहेजीर्णेयाशानेपरिधानके वधूप्रवेशमंग

पनमीचोगरूपडक्ष्याः भृगः उपाकमोल्मनेने चपविचरमनापिणे श्ववोरुः सहेमेतः ममीणो
वलिमष्टका ईशानेशाद्धलिविंसोः शयनेपमिवर्नने कुर्याकुव स्वमयेमीछेपीतिविनिश्व
यत्त धर्मघटोपे गोदावर्यांगयायांव श्रीशैलगृहणाहये शयनेविष्णुवेवैववानमीस्ववते
पुव उत्तवेषुवमर्वेषुमामेतकनकमेद्व सगास्वेरुन्यपोश्चवमोक्ष्यदोषोनविद्यते कालीन
गोपे नहेशडकेनयाजीवेसिंहस्थेवहहस्पतौ कार्यावेवस्वदेव्ययांघत्सहेकलपमेनः म
स्यपुराणे मोधेपिवमकर्नत्यामिश्रजातिः क्रियाः शुभाः सुरेज्यभृजयोर्वाल्ये क्रियाश्चाला
र्द्धकानवेति अथानीचेयाजानिषेधमेनकमेनिषेधवमापवादेहतेकेनाह पवीरस्त्रमथः
पकतयजनमीमेषुजन्मतेकेनामूलीमयीपंद पीनद्याहोसागयाभ्यामते पञ्चाषाढमहस्त
वस्त्रश्रयेषुषण्मकमेनजेयहर्षोपिकलेविनेभवतितडोदागयातोन्यतः १८५ शुकेन्यपुः
सत्तमयोत्रुपिकः मासः लयमासः जनमीसोजन्ममासः तेषु जन्मर्तकेजन्मनतंत्रे श्रपूर्व
यपमेतीयामरदर्पीतानंतरिमितेनदयाङगञ्छेत कामयास्तेगोदागयाभ्यास्ते गोदागयो
पीनेमरेवकुर्याद्दिमर्षः येनकर्मनिषेधमाह यक्षिति यपुगरुभूकालादिशाघाटसहस्रवि
गायनेषुपियहर्षादिकलेविनेयेतकर्मभवति नत्यजेत गोदागयातोन्यतः गोदागयपोः

दैवकार्यं आब्दात्प्रत्यब्दं द्वादशवार्षिकानि कृच्छ्राब्दादशीयर्थे नविसृज्यायने तथाचोक्तं वर्जवीय
वाहत्ये गुरौ शुक्रे वाप्यस्तमुपागते मलमासस्यैवैतानि वर्जयेदेवदर्शने व्यासः अधिमासे जन्ममासे तेनक्षये
गुरुशुक्रयोः तीर्थयात्रा न कर्तव्या गयां गोदावरीं विना भृगुः मलमासे न नाहृत्य तीर्थस्नानं विव
र्जयेत् अनादिदेवतादृष्टे कृत्तिः स्नानमप्यागते तीर्थादौ गुरुशुक्रास्तादिदोषः योक्तोपस्ती
प्यान्तरे अपूर्वयात्राविवाहमेव वन्द्यौ सर्वगामिनौ पितृतीर्थे गुरुशुक्रास्तादिदोषः शुक्रास्त
मनेनैव देवेन्द्रास्तमये यथा येन कार्यं विद्धेन यथोचितं विना मेरुवाः मलिने जन्म
मासे वा भीत्वा वा गुरुशुक्रयोः तीर्थयात्रा न कर्तव्या गयां गोदावरीं विना मेधातिथिः अस्तंग
ते गुरौ शुक्रे तुषारान्तापिमासके येन कार्यं न कर्तव्यं गयां गोदावरीं विना येन मेजयां येन
कार्याणि सर्वाणि त्रन स्नानजपादिके वर्ज्यं शुक्रेस्तपोरन्तेगयां गोदावरीं विनेति इति श्री
मुहूर्तमार्तण्डे टीकायां मिश्रप्रकरणं समाप्तं ॥ ...
कीर्तितः ...
ले सर्वमारम्भकं तत् ...
...

अथ मघोऽवह्नि १ अग्रजे यमः १ गणेशः ३ कुलिशोनायमः २ पश्चिमगदामामार्को नवपोदश १
१०।१२।१२ शेषमासेषु कृष्णगण्डा १४ विषट्तिकाष्टागयः कीर्तिताः २।१५।१।३।। १४६
पर्वसमासशीतिमा किल तत्कोपर्व मयाद्दिपक अग्रेमतिपत आदिश्चन दशी नाम्नाषु
कायुक्ते अष्टमीसंक्षिप्ता इति तिथयः वतस्वतिथयः मधादिपत्तद्वये मधुश्चैत्रः तदादि
मासेषु पत्तद्वयेषु कृष्णपक्षांत्यनामिनत अनध्यायाः स्फुः कीर्तिताः कथिता बुधैरित्य
धाहारः अथानुशह वरसंक्रमाः वरराशिसंक्रान्तयः मेषकर्कमकरतुलासंक्रांतय
इत्यर्थः मधुश्चैत्रे तस्मिन्वह्निः वह्निसात्मकप्रतिपत्तृतीयेत्यर्थः शुक्लेमासे ज्येष्ठेमा
सेयमः द्वितीया अत्रयकरणेशुक्लकृष्णेउपपत्तिनिर्देशोऽनेह पर्वतेऽतऽशुक्लपतजमिथि
तैयः गणेशाख्ये अग्निस्तृतीया शुक्लान्तु पुनः श्रमितः कृष्णोयमः द्वितीयाश्चविर
गाशाकीः शुचिराषाढः तस्यहकृद्वितीया आषाढदशमी अर्कोद्वादशी त्रयोदश्य
पि आषाढशुक्लद्वितीया दशमी द्वादशी त्रयोदशीत्यर्थः अथ मार्गमासेषष्ठी कृष्णपत्त ग
णा द्वेकृष्णसप्तमी नवमी विषट्तिकाष्टागयः २०: आश्विनः तस्य कृद्वितीया अर्को
नवमी आषाढदशमी अग्निस्तृतीया आश्विनकृष्णद्वितीया नवमी दशमी तृतीयेत्यर्थः

पौषेश ॥ हस्तमित्राहर्गोकमनयो २ ९ १ नैकस्मिन्वैतादिह ९ १२ स्वातेर्कोग्निहगदय
११।४।२ हस्तमित्रजाबाहुकरप्रोष्ठपदाः २।९।१ ऊर्जेशेककृत्तिकाश्रवणाः २।६।१।१२ अमित्रनाहरि
श्रवस्मूर्यो २।१२।११ नभस्येः शिः १ हस्तहगदृष्टि धव नवमी ज्येष्ठमोन्यः श्रवणा १४।१ पौषेशाः पौ
षस्यईशाः एकादशी शुक्ला नपुनः अमित्राहस्तार्हगोकमनयः द्वितीयानवमीसप्तम्यः
श्रेष्ठफाल्गुने कस्मिन्वैताद्दिहक वैतानवमी अदिः सप्तमी इक द्वितीया पञ्चमास्हाः
वैतादिहक हस्तेवतत वैताद्दिहकवनषा हस्तनवमीसप्तमेव द्वितीयाश्चन्यथः माघे
कौत्थिहगदयः अर्कोद्वादशी अपिस्तुन्वयी हरिद्वितीया अदिः सप्तमी एतेशुक्लाः नपु
नः अमित्रजाबाहुकरप्रोष्ठपदाः अमित्रनाः हस्तपत्रजाः बाहुकरप्रोष्ठपदाः बाहुद्वि
तीया अर्कोनवमी प्रोष्ठपदाः अमित्रनाः हस्तपत्रजाः बाहुकरप्रोष्ठपदाः बाहुद्विती
या अर्कोनवमी प्रोष्ठपदाः सप्तमी ऊर्जेकार्तिकीशेकरवीश्रवणाः हाद्वितीया अर्को
नवमी रविद्वादशी ईश्वरएकादशी एतेशुक्लाः नपुनः अमित्रजाः हस्तपत्रजाः
हरिश्रवस्मूर्याः इक द्वितीया विश्वेत्रयोदशी नवमी पौषेज्येष्ठा मार्गोभरणी अन्त्याः कृ
ष्णाः श्रवाः श्रवणाः भाद्रपदेशुक्लश्रवणाश्चन्यथः अथयोगिनीनिर्णयकहेतेनैके नाह ॥ योगिन्या

यतिथिः सर्वदिवसेः स्नात्वाश्च हुतेग्निनोऽन्यस्मिन्वादयतः तल्लत्रयप्रभृतो ग्रहेलङ्घनेवाभ्य
सेत् पर्वाण्यादिषु गृहमीति वक्ति धिन्यकेव शाखास्वकृतो वेदांगानि समभ्यसेत् निखिलेष्वके
पठेन्नैत्यके ।१८। यः कश्चित् अनध्यायतिथिः सर्वदिवसेः स्नात्वाश्च हुतेग्निनः स्यात्
पूर्वपूर्वदिवसेषु सवेदं तोसंदेत वाऽनयथोवाश्च न्यस्मिन्दिवसे परदिवसेत्रणत्रयगतोभ
ति श्वश्वस्मिन्दिवसेषु हव्नोसेपठेत् पर्वाण्यादिषु गृहमीषु दर्वन्यद्विभागः इति वचनेन्नि
षिद्धकाः पुण्यवेनाशकेषु अनध्यायेषु शास्त्रस्वकृतो वेदांगानि समभ्यसेत् स्वगमे नि
खिलेषु सर्वेषु अनध्यायेषु ऽके पठेन्नैत्यकं पठेत् उक्तमिति यथाश्वमावास्यायाश्चन्तस्वत
पेद्याऽतिसूर्विकाणायज्ञेमयणावास्वक्रत्रिवौरात्नौ ग्रोः पित्र्यमेवानुकृत्य स्वकृमयति स्य
मन्यानि वपविद्याणिति नैत्यकं संध्याहोमवलपत्वादि तथावमत्ता वेदांगाकरणैर्वेव
स्वाध्याये वैव नैत्यके न निरोधस्वनध्यायोहोममेव जपेषु वेति वेदांगाकरणानि श्रेणानि
स्मृतिरत्नावल्या निमेनुपेचनोगेवक्तोपारायणेपिव नानध्यायाल्लिवेदानाग्रहणेश्रा
द्धेस्वतः देवतावेनमत्राणानानध्यायस्वतः सदा नानध्यायेजपेद्वेदान् कुर्याच्छ्रव
वेशेषतः पौरुषं यावमाने च गर्हीतनियमाद्दतः इति स्वनार्थसारे वचनं इषपहमीपर्व

प्रतिपद्वर्जिते पूर्व वेदांगन्यायमीमांसाधर्मशास्त्राणि वाध्येदिति पुराणे इतिहासेतयं सा
मे ग्रहणयज्ञेन कारयेत् नत्वर्जेदेति केमंत्रं गायत्र्या होत्रं जपेत् स्मृतिमुक्तावल्यां स्कन्दपुराणेप्यथा
प्रपर्वाण्यस्यानन्जपेदिति अथ नैमित्तिकानध्यायान्वृहस्पतिराह अधीते ये वरामस्तोवहिग
ताखोत्यानमक्षेत्रकानावधानंनद्दिने अहेरून वलगांधीनावमस्योतिष्ठ श्विरोपर्यनद्दिनेतरून
वनिर्योयानैव मार्गेषु वक्ष्यायान्केचित् शाल्मलिमधुस्त्रोवांनकांदे: पदेन ॥४॥ अमु
नकुलः श्वानमार्जारः येणाहरिणः खरः प्रसिद्धः अहिः प्रसिद्धः अजोमेषः शुंडदकं अ
हिःसर्पः गजः प्रसिद्धः अश्वः प्रसिद्धः उष्ट्रः प्रसिद्धः अनेनान्यजातिः मूषकाः प्रसिद्धः उक्तो
मतः अनाशकृदः पानेसावकाहि यभिरेतद्दिने सतिमन्योतिवत्रनध्यायः अपमर्षः
द्विवाश्रुतेदिनमतिसूर्यास्तमनपर्यन्तमनध्यायः राज्ञाठेनद्दिनेमतिराज्ञिशेषपर्यन्तमनः
ध्यायः इत्यर्थः श्विरोः स्कंधनदिनेः हूः स्त्रीप्रसिद्धाः गोः प्रसिद्धाः अक्षिपात्यरो यभि
रेतद्दिन अहर्दिने अहोरात्रं अनध्यायः उत्सवो महोत्सवो विवाहादिकः निर्याणमथ
रात्रे आशौवंसूतके मार्गी अध्यायमनपदेत् वपरेकेपिमा शाल्मलेमधुस्त्रोघ्र तदादे
ष्णायायान पदेत स्मृति आदिपाहाल्कोविदारविभीतकेरंडादीनां ग्रहणं ग्रामेतः

कुणपे शवसन्निकटे श्मशाने वृक्षगे वाहूलेहू ग्रहणात् गरुलिलिप निर्घातादुपोल्म
र्गतः भूकंपाशनिपाततः पुरदाहे दिग्दाहावलोकाच्चाहः गर्जनात्तिवके च अहः समये जे सज्योति
रात्रेः सति १५० ग्रामेंतःकुणपे ग्राममध्ये कुणपे शवे सति न पठेत् वृषलस्य निकटे श्मशा
ने वृक्षसन्निधौ न पठेत् वृक्षगेन्मारोहणेन वाहूले सति न पठेत् ग्रहणात् उल्कापातात् अ
हः भूकंपाशनिपाततः अहः भूकंपः प्रसिद्धः अशनिपातो विद्युत्पातः ताभ्यां अहः
पुरदाहे पुरदाहात् सति ग्रामदाहादित्यर्थः अहोरात्रावलोकात् गंधर्वनगरस्य
दर्शनात् अहः न पठेत् गर्जनात् आर्तवके अहः ऋतौ भवः आर्तवः न आर्तवः अ
नार्तवः अनार्तवः अनार्तवकः तस्मिन् अकाले गर्जने जाते सति अहः न पठेत्
समये कृते जगर्जे सति सज्योतिः याम्यात् न यावत् न पठेत् दिवा गर्जे सति सूर्यास्तप
र्यन्तं रात्रौ गर्जे सति सूर्योदयपर्यन्तं न पठेदित्यर्थः सतः श्वेते सप्तर्षि सम्मरूपसन्ध्या
ज्योतिर्ज्ञाने सति सज्योतिर्न पठेत् **अनध्यायांतरमाह** वातोल्कानिर्घाते जंतुकरवेस्य
श्वाचवाते जलेनीहारे पतितानां च शाल्मलिनिकटे यावत् नाल्पोकने ग्रामान्ते पित्र्यका
न्ने यावत् मन्त्रानुलिप्तिते दिवं तत्र स्थिते निश्यरेवन पठेत् दुष्काईयाशिनेच १५२

वाद्यादीनां स्वे शब्दे श्रूयमाणे सामध्वनौ च स्वे श्रूयमाणे वाते वाते स्पर्शवेद्ये विद्यमानत्वात्
निर्घाते गले जलमध्ये नौस्थो रथे समरूढे उत्पाते पतितो जातिभ्रष्टः अभिशस्तो मिथ्याभिश
सी नत्समीपे यावज्जनालोकने यावन्मनुष्यालोकने ग्रामंते ग्रामसीमासमीपे चिल्का
नेनेश्मशानेन पठेत् मनाहनं त्रिणि दिवं स्वर्गं प्राप्ति श्नेयते सनेसतिश्रहंन पठेत् तान्
नश्चेनाम हतं यागे येन येन कनिष्ठानहस्य हंननतना नूनं ष्टीनस्मिन्स्नेसति श्रहंन पठेत्
भक्षयावदार्द्रपाणिस्तावन्न पठेत् अन्येष्वनध्याया मूलग्रन्थतो वगन्तव्याः अथ प्रदोषा
नध्यायानाह गार्ग्ये मदनो १२ मनि २६ लघुनेयामेव नर्णायके प्रायश्चैत्रोपदेनेनपाक
रणेनो मासेनिशः मांगले प्रदोषेनध्यायः नीहरात्रि पठनं वर्ज्यं सदा मंत्रयोषोशोगपद
व्यामके त्रिदिवसे दुर्भिक्षप्रतिग्राहयो ५२ गार्ग्यः मदनस्तुर्योदशी यस्मान्दिने स्यात्
सप्तमी राजेर्दले पूर्वे यामेस्मात् महत्वेप्रदिने स्यात् बलयो आदिमे महत्वे यदि दिने स्या
त् प्रदरि दिने प्रागश्रौ सर्ववाशो पठने वर्ज्यं प्रदोषेनध्यायः इतीहन्त्यचदिने रात्रि पठनेस
मस्तरात्रिपठनं वर्ज्यं त्रिदिवसे दुर्भिक्षप्रतिग्राहयोस्त्रिदिवसे दुर्हिभिक्षप्रतिग्रहो दुर्भिक्षप्रति
ग्रहेतयोः दुष्टभोजन दुष्टप्रतिग्रहयोः त्रिदिवसमध्ययनं वर्ज्यं तथा चण्डीपर्यायास्मृतिव्व

नानि अष्टम्योश्चतुर्दश्योः पंचदश्योश्च सूतके श्राद्धेऽश्नीते यतो यत्र भूपवैश्वमहोत्सवे गोगृहे
विवादे च मृते यस्मिन् निशीथके नाधीयीत नाशिष्यभ्रातृपितृस्नातस्नातके द्विजैः उपाकर्मणि चोत्स
र्गे ग्रहणे चेंद्रसूर्ययोः त्रिरात्रं स्यादनध्यायो मन्त्रेनल्पेषु गुणावपि फाल्गुन्यां पौर्णमास्यां च वैशा
खस्य अष्टम्युच्यते अनध्यायमल्याषाढ्यां श्रावण्यां कार्तिके तथा तथैव मार्गशीर्षस्य पौर्णमास्यां
नमेचरेत् अशन्याः पतने कुंपे भूमेर्दाहे पुरस्य च स्वगर्दभसर्पमार्जारकुलायश्चरितो अंतराग
ते गोशूद्राणां च अद्दं स्मृते पताकानेतारणादर्शो यखमाननल्लाग्निना सूकेऽस्मशादिसस्याणां
निनादागमने मद्दे नारीणामपि सर्वासां गर्भवान्मृते अहोरात्रमनध्यायो गजे नैव त्रिसंभ
भूगजेनैव रात्रौ वा पररात्रे दिने स्मृते दिनेन हृदयसंध्यायामध्याह्ने वानरागमे पक्षिमंडूक
नाथा स्वनराणां वानरागमे दिने दिवसशेषः स्यादशांनागामश्चनई वेत श्वशृगालश्वेन्द्र
णो श्रोत्रियागमनेष्वेनि नक्कालिकोऽप्यनध्यायः स्यादुल्कापश्चभूतानां श्राद्धे निमंत्रितो
ऽलकभक्ताना ध्ययनं चरेत् कविष्वेश्च नयाविमाः मार्किमाणो विसर्जनात् पतेमोक्त
नध्याया वैदिकास्तांत्रिकास्ततः स च देवेन सन्निधौ हे श्रुतेर्ह यया स्वकेवलैः विषुवद्दिनेय
वमयनाहिनयंतथा नपठेन्मावसेद्वीन्यान पुराणमपि संनमः अष्टम्यां च चतुर्दश्यां

स्तमितेरवौ दिनक्षेपमघेनध्याये वैदिकं परिकीर्तितं तथा दिते शिवारात्रौ तत्कालमभिरि
नयोः प्रतिपद्यां च संक्रान्तौ तत्कालमखिलास्तव नभोनभस्ययोः कृष्णेमासयोस्तु दिने दिनः
सरामयामधीयीत त्रयोदश्यां नभस्ययोः सप्तत्रयोदशीयावत्तन्यासः निशीपातितिथिर्भवेत या
तत्स्थां परान्हेनाटधीयीतन तत्क्षिनः अहप्यावचनं हं प्रथमप्रतिपद्योश्चवर्जयेत धर्मशास्त्र
पुराणानि च शास्त्रं तत्कालिके बुधः विभिश्विनासकन्येषु समस्यादिसपरन्तेतः पुराणाभ्यासना
नीतिषु च दर्शयोस्तु वानवा नोतरागमने दोषः पुराणादिषु विद्यते नसस्थने च तत्काले स्मृते
शास्त्रपचातु बुधैः नीयमाने शवे ह्यत्र मही स्कंवा हि जोतमः अकालगर्जने नादो व वर्षे स्वाशो
कादिषु अनध्याया बुधैः कार्याः उपरागादिकेषु च स्रोतनध्याये च पार्वण्यां नाधीयीत कदा
चन स्मृत्यन्तरे प्रदोषे च त्रयोदश्यां नाध्येयं प्रतिपत्स्वपि प्रदोषलक्षणं षष्ठी च द्वादशी चैव
अर्धरात्रेन नाडिका प्रदोषेन नधीयीत स्तीयान नवनाडिका प्रदोषेन नधीयीत सप्तमी या
नवनाडिका अर्द्धरात्रेन नाडिका अर्धरात्रान षट्घटिकापायकयोनेऽन्तर्धः अथ नैमित्तिक
प्रदोषमाह आपस्तंबः श्रावण्यां प्रोष्ठपद्यां माघ्यां आषाढ्यां पाक्षत्र्यं प्रदोषेनाधीयी
नेति प्रदोषस्यैवाहः तथा च गार्ग्यः अध्यायानाम उपाकर्म श्रावण्यां श्रोणेन वा यावन्मा

24

ते सर्वे राज्ञेः नाधीयीत कदाचनेति ॥ नारदः ॥ अयने विषुवे चैव शयने बोधने हरे अनध्यायं
प्रकुर्वीत मन्वादिषु युगादिषु ॥ मन्वादयो मत्स्यपुराणेऽभिहिताः ॥ आश्वयुक् शुक्लनवमी का-
र्तिकी द्वादशी तथा तृतीया चैत्रमासस्य तथा भाद्रपदस्य च फाल्गुनस्यामावास्या पौष-
स्यैकादशी तथा आषाढस्यापि दशमी माघमासस्य सप्तमी श्रावणस्याष्टमी कृष्णा आषाढ-
स्यापि पूर्णिमा कार्त्तिकी फाल्गुनी चैत्री ज्यैष्ठी पंचदशी सिता मन्वंतरादयश्चैते दत्तस्याक्षय-
कारकाः ॥ युगादयो विष्णुपुराणे दर्शिताः ॥ वैशाखमासस्य च या तृतीया नवमी असौ कार्त्ति-
के शुक्लपक्षे नभस्यमासस्य च कृष्णपक्षे त्रयोदशी पंचदशी च माघे ॥ उपाकर्मणि चोत्सर्गे त्रि-
रात्रं क्षपणं स्मृतं ॥ अष्टकासु त्वहोरात्रं ऋत्वंतासु च रात्रिषु ॥ मार्गशीर्षे तथा पौषे माघमासे तथैव
च तिस्रोऽष्टकाः समाख्याताः कृष्णपक्षे तु सूरिभिः ॥ याज्ञवल्क्यः ॥ चतुर्दश्यां पंचदश्यां पर्व-
भागस्ताहश्वने रवेः ॥ अनध्यायं प्रकुर्वीत त्रयोदश्यां तथैव च ॥ विद्युत्स्तनितवर्षेषु म-
होल्कानां च संप्लवे ॥ आकालिकमनध्यायमेतेषु मनुरब्रवीत् ॥ स्तनिते मेघगर्जिते अनध्याय-
मारभ्य यावच्छ्रवणे भास्करः ॥ यावद्भवति वै तावदकालमनध्यायं विदुः ॥ कालेऽप्येवं तत्काल-
काले च त्रिरात्रकं ॥ अतिमात्राभ्रवाहृष्टिर्नाधीयीत दिनत्रयं ॥ अकालवर्षणे जाते जलौका

25

मवर्तते एकमात्रमनध्यायमिति कात्यायनोऽब्रवीत् मेषेषु हषर्भे चैव तत्र ग्रामान्तरे वने नेले
न ऊर्ध्वं हि पादेषु तृणं अमावने ष्ठते लोके सत्र वने तृणमवारः बौद्धैः पङ्क्तेषामामे संग्रामे
निमित्तेकालिते अकालिकमनध्यायं विद्यात् सर्वाद्भुतेषु च अद्भुतेषु नपशिपु विषन्नकिनिनि
वने सज्योतिः स्यादनध्यायः शेषरात्रौ यथा दिवा मनुः निर्घाते भूमिचलने ज्योतिषां चोप
सर्जने एतानाकालिकान्विद्यादनध्यायानृतावपि निर्घातभ्रान्तरालिकोपनिविशेषः ज्यो
तिषां चोपसर्जने चन्द्रसूर्ययोः परिवेषः आपस्तम्बः सनिग्रसहितो जोवेदाने कोदिषके तने
षदोते कीलेयेद्र हलराहोद्र हलराहोऽन्यत्रसलके केतने निमन्त्रणे कर्मयुग्मे समानविषे
युस्ते नयासवलवारिणी आचार्यमेस्थि लेवापि त्रिरात्रं तथाण्यस्त याज्ञवल्क्यः श्वः
तेनष्टनध्यायः शिष्यत्विगगुरुबन्धुषु उपाकर्मणि चोत्सर्गे स्वशाखाश्रोत्रिये मृते संध्या
गर्जितनिर्घातो भूकम्पोल्कानिपातिते समाप्य वेदं द्युनिशमारण्यकमधीत्य च पञ्चमे
श्वकनकुलश्वाहिमार्जारमूषकैः कृते तेरन्तरा त्र्यहं शक्रपाते तथोच्छ्रये पशायाः सर्व
श्वनकुलश्वाश्व मार्जारयोरन्तरा मूषकस्य तु त्र्यहं स्यमेद कस्य वैशाखिनः पुरुषस्य
कस्यापि स्तनौः स्वसारस्य पञ्चयोविततश्चैव गणगमनेक्रते गिरात्रमपवासस्य

।वामांगेनेयं पुरुषस्यवामांगेपदक्षेतस्त्रियादक्षांगेनेष्टमित्यर्थः अथांगस्पंदेवामेतरविभाग
श्चैवमत्रपुरुषस्त्र्योःफलंनेयं अंगेत्वभयोः समानमेवफलं वामदक्षिणफलाविशेषात् स
र्वांगस्पर्शेस्फुरणेपश्चादेवफलमित्यर्थः पातेमस्तकस्यपातेशुभमथविपरीतेफलमाहः मस्तक
गात्रेस्फुरणेपतनफलेननस्यपातेविपरीतंमाहुरित्यर्थः एकेषां एकेषामाचार्याणां मृषाफलमाहुः
स्यात्स्मश्रोस्फुरणेएवफलेपातेमृषाफलेनशुभेनवाव्यमशुभमित्यर्थः एकेमृषाफलमाहुः प
स्यात्पतनेएवफलंस्मश्रोस्फुरणेमृषेत्येकेआहुरित्यर्थः अथांगविधिमाह वस्त्रसहितेस्थाना
गोस्थानिकमिति सर्वेलेस्थानेक्रमात्वर्णितिकृत्याभ्यांक्रेशस्थावरोत नखावमौलिवैये मौलौ
मौलिफलंवस्त्रेपदक्षेसमाणपुरा वक्षस्थानेभवेद्दानंस्थानेलाभोललाटके कर्णयोर्भ
षणावाप्तिर्नेत्रयोः प्रियदर्शनं नासिकायांसुगंधानिमुखेमिष्टान्नभोजनं कपोलयोर्भ
वेत्सौख्यंहृन्नेदेशेमहद्भयं कुक्षयोर्विग्रहस्तुवक्षेदेवायसनागमः कलिर्वे[illegible]सर्वसमा
हस्तेवामेगदादयः हस्तांगुलिजयोनित्यंवामांगेयाशत्रुजंभयं हस्तलाभोभजेसखेकपरे
मौलिवंधके हस्तेकरतलेद्रव्यंतन्मृष्टमस्थानभवेत वामेभुजेकर्परेवर्मलिबंधेपतनंतथा:
वामेकरतलेहानिंतन्मृष्टेवाश्यंनाशने हृदयेपाजम[illegible]नः सौभाग्यदक्षिणेस्तने हृदयपार्श्वे

त्रिरात्रमभिषेचने अथानात्कालिकाः स्वगोत्रमहिंसात्मकसामवायिकनिःस्वने अमेध्यश
वसवः सम्बन्धश्मशानपतितनोन्तिके देशेषु गवां चर्मनिर्यक्षिप्यन्त्यानितसंस्थे भुक्तादेपाणौ रे
भोजने वर्त्मगतवेलनमारुते पांशुवर्षे दिग्दाहे संध्यायां नीहारभीतिषु धावतः प्लुतिरोदने विशिष्टे
व्रजस्थमागते लोष्टेष्वनध्यायस्थवतो वाहनेन गृहे समात्रिंशदनध्यायानेतान्कालिका
न्विद्धि इति अथानध्यायापवादः मनुः वेदोपाकरणे चैव स्वाध्याये चैव नैत्यके नानुरोधो
स्त्यनध्याये होममन्त्रेषु चैव हि इति ब्रीकमस्तमाहँ टीकायामनध्यायेकत्वेसमास
घ्रायपत्नी सरटस्य स्पर्शफलं हि तैकेनाह ॥ हस्तांगोदरनाभिहृन्मस्तकेपतिनापत्नी वरांगे ह
स्कन्धः शुभदा स्त्रियाः फलमिदं वामेतरं वान्यथा त् इत्याहुः माठपरोहरणफलं याते
पृष्ठे केहवामपत्नी गोहणकें प्रिय समस्तिंहस्तानाचारोत्थानिके ॥५३ हस्तांगोदरनाभिहृन्म
स्तकेनाप्नीनृपाहस्तेन्मस्ताव गोगेउत मंगे पतिना पत्नीनः नसमशुभदा स्यात् उत्तमां
के नेविना सर्वत्र शुभं त्याग्यः अर्थाद्दन्यत्र शुभा अन्यो देहपुरः पार्श्वे पृष्ठे शुभदा स्या
अथ स्त्रियाविशेषमाह स्त्रियाः ३ इ फले पुरुषोक्तफलं वामेतरं त्यान्यथा तत्रिये वामे वा
गे इतरं दक्षिणांगे न योन्यथा वैपरीत्येन स्यात् पुरुषस्य दक्षिणांगे पन्न फलं स्त्री के तत्र स्त्रि

बभोगासिक्तनेवामेयशोभवेत् वामपार्श्वेभवेन्नीलंमक्षुतौशिशोऽथ दक्षकुक्षौमृता
वामिकुक्षौवलिश्चैतः वक्षसिदक्षकण्ठेचवामकण्ठेसत्रिलयः वामेऽपिमनोरथावाप्तिर्वक्षो
गर्भच्युतिर्भवेत् गलेमन्युर्गलेरोगोदक्षोरौसौख्यवर्द्धने वामोरौमन्युरोडः दक्षजानौमृत्युर्वा
हने पशुहानिर्वामजानौदक्षिणजंघनेवाऽव केशःस्याद्वामजंघायांक्लिश्निदक्षेशोषेदुष्कृत
स्फिजिवामेस्त्रीवियोगोदक्षेगोरक्षेगुल्फेप्रियागमः उभयोर्वागुल्फेपादयोगमनंभ
वेत् शुभपर्वतिसामान्येनाभियोगेमनफलंमुक्त्वास्थितिदक्षिणपादेगमनाच्छुभोवक्तव्यः
वामपादेगमनेहानिर्वक्तव्यः पुरोभागेबहुवर्णनानिवर्णाद्रदेहतः वामेहानिर्धनेदक्षेपरि
भ्रमणेविनिः वामदक्षविभागेनयत्फलंकथितंनृणां विपरीतंनदनद्वीणांशेपशेष
योःसमं स्पन्दनाःस्थानस्यफलेनेयंविवक्षाः एतदेवफलंविद्यात्स्मरस्पर्शेरणे
स्फुरणेवेवपुनेनेस्मरस्यत नयोःफलंस्वस्थानामाक्षदेवोहिजायते स्फुरणेस्पर्शेरणे
ऽपिस्मरस्पर्शयानेने नानिष्टफलंविद्याद्यापिमगुर्विपर्यये पतनानेतंयस्यरोहणेपरि
यते यतनेफलमुक्तंरोहणेस्यफलंभवेत् मन्युयोगक्तन्मार्हविहायापानेचवेधुनो व
क्षमेवमुक्तोलग्नविज्ञेयमापते अंगदक्षिणमारुह्यवामेनासानेस्फुरे नदानिकर्षणे

व्यन्वयेनतत्स्नानिना वरणाद्दर्भगोभूयः मधोरोदनि शीर्षणे गान्धमाल्येनवाद्यैश्च पञ्चीस्वतावि
त्वतः विनिनाश्यपि कन्याभिर्यिताभोजनभाजने पादांगलीसुमेनापात् हानिस्त्रमहतीभवेत
ष्याः मरटयावीपिघुरमम्बेरपुभेयनेत् रंधन्यावाप्नोतिमीतिनिष्यभागेवियोगिना शीर्षस्या
तिपतिनाष्टभागयष्ट्वीक्षिताबयदिनान्या क्षितन्यहगाथाश्यर्थेशस्वेष्टगोष्ठशोभनात्तेयेति
कन्यासः पतेयस्यम्नेहिं नष्टिस्त्रशांनयेप्ननमेनोवने विप्रा नयेन्स्के डितमस्तकः पक्षीमर
ाः स्पर्शे सर्वे लेप्नानमावरेत् पेचगव्यमापयित्वाकुर्यात्त्र्यावलोकनं शान्तिर्वाथवा
ालेयदिष्टेवात्मनः स्नाते पुण्याहवाचनंकृत्वा शांतिकर्मसमाचरेत् प्रतिरूपंसवर्णं
कुर्याद्दिज्ञानुसारतः रक्तवस्त्रेणसंवेष्ट्यगंधपुष्पैः प्रपूजयेत् तद्ग्रस्तम्प्रनैरभ्यकल
ज्ञोजलसूरिते वस्त्रमाल्येरलंकृत्यस्थापयेद्वेडलोपरि पंचाम्रतंपंचगव्यंपंचरत्नानिश
ल्कितः पंचहृत्वचं गाथानिनिविप्यावाहयेत्ततः पूजयेद्गंधपुष्पाद्यैर्लोकपालान्क्रमेण
च अग्निसंस्थापनंकृत्वाहोमकर्मसमारभेत् मन्त्रेणजपेनमंत्रेणसमिद्भिः स्वाहिर्ःपुभिः
तिलैर्व्यातिमिर्होममष्टोत्तरसहस्रकं अष्टोत्तरशतंवापिकुर्याद्दिज्ञानुसारतः अभि
षेकंततः कृत्वाणवमान्यवह्निजैः पुण्यवारुणार्मज्ञैः सुदोषशान्तयेद्विजोत्तमः योनाव

गतोष्टमायव्ययेवसुतिलाभस्थेत् आत्मनोभोजयेत्स्थेस्मे शोभिकर्मकरोतिपः नस्याशु॥
विनयोलक्ष्मीः वैनिश्चेहिः शुभंभवेत शुभंभवेत् षष्ठीसप्तमयोः शोभिः कथिनाभृगात्मज
ग शौनकायमुनीश्वरायलोकानुग्रहकारिणे तिथ्यहनेमाशेयलोकायोषष्ठीसप्तमक
रणे शुभगोचरप्रकरणे विप्रलग्नादन्मराशेः सकाशात् कोग्रहः कस्मिन्स्थाने शुभः
कस्मिन्नशुभश्चेति चंद्रस्यशुक्रपक्षेविशेषमतस्तारावलेवर्द्धनेकेनाह सर्वेचंद्रतारबलाश्रिता
र्द्धशुभाः ३।६।१०।११ सप्ताहिमोक्षः ७।८ पुनस्त्राग्रजा १।२।३।४।५ प्राप्य १२ धर्मे १। मस्त्र ८
कविः स्यात्त्रिकोणे २।१।५।९।८ राहुः सोमेकेन्मसमे २।४।६।८।१० विलभय ॥ गताः
शुक्रेनवे ४ बु ५ हि २ गस्युदोषोनिजभात् फलनेवरहनेत्र १ हि ७ शुषोतनसतत् १५४
विबोचंद्रबलाश्चेति सर्वेतन्मराशेः सकाशात् चंद्रबलाः त्रिशारिशुशुभाः सुः त्रिः लनी
खेटशमे सुरिः षष्ठे नेत्रुचद्रबलाः चंद्रः सर्विहः ।बलाः पापग्रहाः रविभौमशनि
हकेतवः शुभाः शुभफलाभवंति पुनः सप्तमायगाः सप्तश्रेष्ठः शुभः स्यात् सौगमे स्व
ग्रासायपमंसत्रशुकविः शुभः स्यात् सशुत्रान्मराशितः क्रमेणपंचराशिपर्यंतं ।

31

३।४।५ अथोदाहरणानि धर्मे नवमे स्वगृहे पञ्चके विः शुक्रः शुभः स्यात् स्वात्त्रिकोणे
न्द्रः शुभः स्यात् लोहितीये शुक्रः सप्तमे त्रिकोणेन नवमे नवगस्त्वं क्रस्याति शुभः स्यात्
मोऽन्त्य सप्तमे शुभः स्यात् लोकेऽत्र बुधः त्रिगतमन्त्यस्थानेऽ नवसप्तमे वनपानासि
दाहरणस्थाने वर्ज्ये सप्तमस्थाने द्वितीये वनवर्धादिके शुभः स्यादिन्यर्थः श्रीविलाभवगताः
शुभाः स्युः सर्वे ग्रहाः एकादशस्थाने शुभाः स्युरिति शुक्रेन वेधु द्विगस्थः शुभः स्यात् शुभे
न नक्षत्र पर्यन्ते मे गाण्य नवहन्ते सत् अदि पुशोधे त्रिसप्तशोधे पञ्चशोधेन शुभे अन्यक्ष
[illegible]न्यर्थाऽश्लिष्ट नग्रा च विशेषसंग्रह व्यवहार मारे पंचाहानिः प्रियव्याधिर्दैन्यं स्वास्थ्यग
तिगदः पापैः पंचनेहानि जन्मान्न्यपफलेक्रमात् १ वसुहानिर्धने रोगभोगविघ्ने प्रियं
सुः भयं स्वबंधने शोककरोतीडः स्वजन्मभात् २ भयं हानिर्धने वैरंडः खेलाभे भयं त्वप
पापं लाभस्त्वबिनि[illegible]जाम फलेक्रमात् ३ वधे लाभं भयं विघ्नं शोकं लक्ष्मीस्तथा पने रो
गंभोगं स्वबन्धहानिं करोतीबः स्वजन्मभात् ४ भयं विघ्नं जेहानिं लाभं शोकं स्वबंधु जः
मानं दैन्यं धनं शोकं करोति जन्मभाद्गुरुः जयं विघ्नं य[illegible]सौख्य पुत्राप्तिं [illegible] स्वबंधे पर्मद्रः वे

…केलाभे स्त्रुक्रो … स्मरद्यानिधे ६ भयं शोकं धनेऽङ्गः विद्यानिःस्वहृल्लयेस्मृतिं पापं भ्रमं धनेशा
…नेशानेजन्मान्यास्तक्रमा २ राहुकेत्वोः फलं शनिवत् अथ सर्वेषां ग्रहाणां … लग्नादि येनारं
…हीनो … नलाभवनेऽन्त्ये केन्द्रे रवेः स्थानिस्य … केजन्मस्थने … केन्द्रतिभवेद् … नैधने वि
…ः अर्केलाभस्थ … पत्नलय … को प्रभानो … पापोहृयोः … पनेहृ … विक्रम … यं केभवाने
…दः १५४ … स्थानिस्य यो … केन्द्रे नव … नेत्री … शुक्रो … केन्द्रस्थो … केभवेभृगो … शशिनो
…न्मार्के यो नो व्ययः विद्योव्य … फलो भवेद् हि विजयो … … व्ययो विवरं
…शगण्यान्त्रो भयंजन्मभात् १५६ षष्ठे … … व्ययः परस्य रेखेपः तद्
न्वलेजे … … भयनेत्र्यके अथ
रवेर्वेधः स्यात् अथ रोकन्यास
वेध्यावाजो … … लविवैः
परैर्वैधानेयाः नगुणा षष्ठोन्ये ९
॥ विजले १०॥४ … भवने ५
॥ अके ३॥१९ रवेः सर्पस्थाय … यः

34

के ३।९ जन्मस्थे ।।५ त्रिके १०।४ स्तिभवे ८।।।२० बुधेन्त्ये ९ ११ विपरीतवेधः अर्के ३।।१
भस्थे ।।।५ सप्तनवपमे ९।९ अर्काशुभानामयोयं विना न्तो अर्कोपिमस्थेअर्काः नेवनेष
भास्वअर्काशुभाः रविरहितव्ययग्रामेष्वामयवेधः इत्यर्थः अष्टमे ८।। षड्व्यये ५।२ अष्ट
८।१० कस्महजे १४२ अर्थके ९।९ भवान्त्ये ११।१२ विदोब्रुपस्थायवेधः २।० त्र्यस्तेअष्टारि
योः ८।। त्रिके १०।४ नवस्थे ९।५ धीशे ३।।। अष्टपुत्रे ८।५ त्रिकले ३।। अर्थने ९।११ त्र्येक
वे ९।।। भृगोः शुक्रस्यायवेधः मशोवेधः संस्कारप्रकरणे कथितः सोऽत्रसिद्धोन्तेयः अत्रवेध
धानेऽत्रशशिनोः बुधचंद्रयोः शन्यर्कयोस्तुपरस्परेनोअयः स्यात् परस्परंवेधोनास्ति ॥
ग्रहेभवति विंध्यहिमाचलयोर्मध्ये जन्मराशेः सकाशात् अन्यतमग्रहाधिष्ठितराशि
पर्यंतेगणयित्वा तद्राशेः सकाशात् पश्चात्क्रवेधस्थानपर्यंतेगणयेत् तत्रयदिकश्चिद्ग्रहो
भवति तदा ताभ्यां ग्रहो विद्धो भवति अन्यदेशेषु जन्मराशेः सकाशात् उभयत्रैव तदे
स्थानेवगणयेत् यदावेधस्थानेकश्चिद्ग्रहो भवति तदान्यो ग्रहो विद्धो भवति तथाव
यपः तत्रसूर्यस्य शनिवेधो नास्ति शनेः सूर्यस्य वेधो नास्ति एवं चंद्रस्य बुधवेधो नास्ति।
बुधस्य चंद्रवेधोऽप्यस्ति अथवेधाप्रयोजनमाह विद्धोऽप्यस्तफलो भवेदिहविधेति विद्धोग्र

५५

कालमुक्त्वेदानीं संक्रान्ते पुण्यकालविशेषमाह मत्स्योदकृतनारदीये मगोमकरेताः द्विपाम्घटिकाः
दिग्गुलाः दशपुण्याः वनारिशति ४ः घटिकाः पुण्याः न्यथा तथाचाह ब्रह्मवैवर्ते संक्रा
तिसमयः सत्रीस्त्वेष्वः पिशितेन्त्वाते: तस्मोगपाद्य षोडश शज्ञास्तस्त्वकीर्तिताः अर्वाक
षोडश नाड्यस्तु परतस्तु षोडशः पुण्यकालोऽर्कसंक्रान्तेः स्नानदानादिकर्मसु त्रिंशत्कर्कट
संक्रान्तौ पूर्वतः पूर्वनाडिकाः मकरे तु पराः पुण्याः पञ्चनाडि शतिनाडिकाः ४० स्थिरे विष
पदे कर्कटे त्रिंशन्मनपनमाह्निः स्वगोसोम्यापनेद्योगे षडशीतिमुखे पुरः पदे विषुवंमध्ये
पुण्ये दानादिपनेतके यागहेमजानान्सर्वकः पुण्येपञ्चान्तरे .... गर्गराजादिभेतहि ध्रुवविष्णुं
कार्मकं तत्परित्यज्य मस्गोसंक्रमते रविः मदोष्ठेवाहरात्रेवा तदाभोगः परेदुनि रविसंक्रम
णे पुण्येपेन स्नानी हमानवः सप्तजन्मांतरे रोगी दुःखभाक् निर्धनो भवेत् आदित्यपुराणे
प्रातःमिड्तयेदानेऽपयागेत्वनंतकं षडशीत्यांसंरसंवविष्णुपद्यांतयेवद्य विषुवे शतसा
हस्रकोटि द्विकर्कटे तिलपने पादकोटि गुणंपुण्यंजायनेतत्वरायणे इति स्मृत्या .... संक्रा
न्तमस्मन्कलमाह कर्केति कर्कः सप्तिहः अनेमेषः अन्योमीनः वृषः परसिद्धः येणोम
करः यनास्मूर्यबलने निशिराहेमसन्याति शुभकरस्तात् चन्यभेगतिसूर्यचरणंक्ष्य

होव्यस्तफलः स्यात् प्रथमश्लोकोदितेफले विपरीते भवतीत्यर्थः रत्नमालायामपि
ग्रामं वंधविपिनात् शोभनाश्रयमीश्रुभफलं दिशेत्फलमिति अथ देशाकिंच पोषेणावेथग
गानाविशेषमाह रेमादि विधेयात् इति अस्यार्थः सर्वमेव व्याख्यातः इति मुहूर्त्तमार्त्तण्ड
टीकायां गोचरप्रकरणं अथ संक्रांतिफलं विवक्षुरादौ राशिपरत्वेन पुण्यकालं कारे
हनाईनाह ऊर्ध्वं यान्ययाम्यगोर्कसंक्रमणतः पूर्वं स्थिरे कर्कटेन्दुकाजो भयतः खराम ३
घटिकाः पुण्या स्मृगोदि १० गुना कर्कोन्यपूर्वे घणस्तर्ये चलने निश्रम्यामे सहिवास्तयोग
र्के दिने नतौ यमकरयोऽन्यपूर्वमेदुःखरे १५ [illegible] द्विस्वभावा राशयः मिथुनक
न्याधनुर्मीनाः मृगो मकरः यम्यांसन्यासे सहिवासूर्यो राकिदिने नतौ यमकरौ योन्यपूर्वमे
दुःखरे महाराम्रसंपूर्ण अर्कसंक्रमणतः सर्वसंक्रमणकालात्सकाशात् ऊर्ध्वं उपरि खरा
म ३० घटिकाः पुण्याः स्युः स्थिरे वृषसिंहवृश्चिककुंभानामन्यतमे राशौ कर्कटेयसहेय
र्कसंक्रमणतः सर्वसंक्रमणकालात् सर्वेपथमे खराम ३० घटिकाः पुण्याः स्युः नकाजो
भयतः नक्कन्द्वगः अजोमेषः अनयो ...... मणातः सकाशात् उभयतः खरामघटिकाः
पुण्याः स्युः सर्वेपि पुरे साऊर्ध्वं पेवरशेनि विशान्त्ये घटिकास्त्यर्थः एवं सर्वराशिसंक्रमण

संक्रमणे दिवा मध्यात् श्रर्धा हि परीतेन योभनं सर्वं राक्षिंदिने रविर्भौमशनिर्दिने ऽस्तीय
करणे काले वर्षान्ते किंस्तुघ्ने बव मेशकुनौ सर्वे राशिसंक्रमणाड्: त्विदंस्यात् तथा वोक्ते स्वगक
कोत्र मेसगणीन संक्रान्ति विशि सौष्टटा पोषेषु समस्तदिवा मध्यमस्य यादशुभं भवेत् संक्रान्तिर्जाय
नय त्रभास्करे भूमुतेत्थानौ तत्र मासि भवेद्घोर दुर्भिक्षं नृपविरोधजो स्याद्धि स्तुनकिंस्तुघ्ने शकु
कोल वरवे संक्रान्ति स्तौतिलेनागेमखत्र स्वबन्धे निविहस्पगेरविणो बवेबणिजबाल
दुर्भिक्षं रोगबाहुल्यं सौर्ये संक्रमते रविः सुखः करोति कल्याणं नृपविग्रहः समं फलमिति अ
संक्रान्ति मासगतत्र्यपि मासस्तय मासद्ययोर्लग्ने तत्र क्रतेव्याकर्तव्यं वय मासेन जन्म मरणादोमा
लानेष्ठनेकेनाह ब्रह्माद्यैर्दिनमंडलान्तउदिनस्तोऽद्रव्यमानेपरेभौमेसंक्रमणौहि संक्रम
कोत्रेयो पिकोयासत्यः कर्माण्यन्यगानीतिनात्र नतु पापयज्ञ न्म न्स स्तु पनन्मासोति
विंद्रयोग्य यस्त्वेभन्तोपिकोगत्यते १५८ ब्रह्माद्यैः सिद्धान्तकर्तृभिः इनमंडलान्तः वंदो
चेंद्रो मासउदितः पोसावार्यैः श्रमांतश्चेंद्रो मासः उदितः यन्नडक्रं भवति अमावास्यान्ता
राः मावास्यान्तो यावत्तावद् मान्तोमासः अमावास्यान्ते सूर्यमंडलयोयो गोभवति पर
विद्रु वेंतिकाभिर्वियोगो भवति तस्माद्धि योगादपर वियोगो यावत्तावदद्ववि मंडलान्तोमा

सप्तलाघैस्तत्पमासाधिमासनिर्णयपद्धपयेंगीकृतः अपरैरमोनोमासोंगीकृतस्त्वर्थः अ
यपि सूर्यग्रहणे मध्यग्रहणकालानन्तर्भावस्थितिकालः षड्घटिकाध्योन्त्तनो ‥ तथापि
र्घटिभिः सूर्याचार्यैरस्तनाथोर्कमंडलमितके नक्षत्रगणमध्यसमागे स्फुटकलत्वेन मासः
संक्रमणः संक्रान्तिरहितो ऽधिकोतेयः द्विसंक्रमणकः संक्रान्तिद्वयगुक्तः तयोतेषः आ
दाहरणं अत्र मतान्तरमाह शिरोमणौ श्रीभास्कराचार्येणसिद्धान्तशिरोमणौ दर्शितं असंक्रान्ति
मासोधिमासः स्फुटः स्यात् द्विसंक्रान्तिमासः क्षयाख्यः कदाचित् क्षयः कार्तिकादित्रये ना
न्यतः स्यात्तदा वर्षमध्येधिमासद्वयंच । गतोब्ध्यद्रिनंदै ९ ७४ मिते शाककालेति ‥ ११५
विष्ठान्तयोगात्सूर्यः १२५९ गजाद्रिभूमि ११७८ तथा साधयेताधिकं वेदेन्दुवर्षैः १५१
कविह्रोकुभिस्तु १९ २ श्रीभास्कराचार्येणाब्ध्यद्रिनंदै ९ ७४ मित शाककालात्पूर्वंसिद्धा
न्तशिरोमणौ विरचितः अतएवोक्तं गतोब्ध्यद्रिनंदैर्मिते शाककालेतिथीशैर्भविष्यतीति
नवगजाब्ध्यद्रिभूमि ११७८ स्वल्पे शाककाले रविमंडलान्तमाससमाप्तेन तत्पमासाधिमासो
परपीते अश्विने मावास्या १० बुधेवत्सरस्यारिशत् ४४ घटिका तस्मिन्नेव दिने समप्ति
घटिकाः [illegible] तो तात्तत्ता संक्रमणमभूत् आश्विनकृष्णान्तेसंक्रान्तिरभूत् अथमसंक्रा

नन्नादयिकः कार्त्तिकः अथ पौषमासो वृश्चिकसंक्रान्तियुक्तः तस्मात्सदोषेकार्त्तिकः तस्यामा
वास्यायां पौषसप्तचत्वारिंशात् ५० घटिकास्तस्मिन्नेव दिने एकोनषष्टि ५९ घटिकास्वतीतासु
धनुः संक्रमणे मार्गशीर्षे जाते तस्याममावास्या ३० सोमे ...... घटिका तस्मि
न्नेव दिने एकोनत्रिंशत् २९ घटिकास्वतीतासु मकरसंक्रान्तिरभूत् एवं मकरसंक्रान्तियुग
पश्रमान मतिक्रम्य जाताः तथापि रविर्विधंसल्लोन मासमसमाप्ते न स्वे मासे पश्यति का तस्मात्स
ंक्रान्तिद्वयपुक्तत्वात् मार्गपौषयुगलं तथाहूयंजाते माघोऽश्मा ३० सोमे एकचत्वारिंशत् ४१
घटिका तस्मिन्नेव दिने षट्चत्वारिंशत् ४६ घटिकास्वतीतासु कुम्भसंक्रान्तिरभूत् एवमपि
संक्रान्तिर्ययपि मासमतिक्रम्य जाता तथापि मल्ला न मास समाप्ते न स्वे मासस्येव तस्मान्माघ
शुद्धः अन्यथा संक्रान्ति मासमानो गीकारेण तत्पोनापि मासः स्यान्मायाथ वैषयिकी तिनःश्लो
कास्तु मनर्थकं स्यात् अर्थापत्तेन संदेहो नास्ति यतो वलपत्तानिधिनः अर्थापत्तिनि
नर्धे रिकाधिकाः वलपत्तसंक्रान्तितः अर्थापत्तस्मेति स्विदरिका ... तस्मादर्थापत्तेर्म
हाभावः तथाच फाल्गुनीऽश्मा ३० गुरौ सप्तघटिका तस्मिन्नेव दिने पंचत्रिंशत् ३५ घटि
का .... तसंक्रान्ति .... फाल्गुनः अससंक्रान्तित्वादधिकाः तथः कार्त्तिका

स्त्रयैनान्यतः स्यान्नरावर्षमध्येधिमासद्वये चैत्रयोराद्वयोर्दर्शिते येनब्रह्मपतत्तयमाणे
धमल्लनिर्णयेश्रमानेमासगणपतितेश्रसमतेनविदिते पौलिशसि ॥ स्फुटगत्यापदावेदो
विमंडलनेमिगः तद्वर्षसंक्रमोभानोर्मासः समस्तान्मलिम्लुचः कालनिर्णये संक्रमोयदि
वेदवेस्ततोमंडलाद्वहिर्विनिर्गतेविधौ उद्यातेनहिचसंक्रमोबुधैः स्फुटमासस्ततोमलि
म्लुचः तत्त्वः ऋतपाशीयानिगमस्तिमंडलेहिवाकरः संक्रमणंकरोत्यत्र विवाहय
तोत्सवनाशहेतवेकलदाधिमासः कश्चित्तः स्वयंभुवा रत्नमालायां मविलमंडलनेति
ग्रहाशांतेन नसंक्रमणंकुरुतेरविः पत्तमहोत्सवनाशकरस्तदाग्रनिवदैः कश्चि
दधिमासकः शार्ङ्गधरग्रंथे वंद्रार्कयोस्फुविवेकमत्रिपदर्शसेधिषु निष्पन्नातङ्भ
यतोरस ९ नाश्रोर्कमंडले नत्संडलाद्धपीगतेन ततः सूर्यस्यसंक्रमः मासोसौमलिनः
श्रोक्तोनतद्वीनोधिकः स्मृतः पितामहः यतिपदर्शसेयोत्नुलिविवेकावंद्रसूर्ययोः जवात
गतभांगा १० श्रोनाभिकाश्रर्कमंडलेश्रवकमल्ताम्मकविवग्रहणे ज्योतिःप्रकाशे
दशोनयकैः कश्चितोत्रमासःपरैःपरिक्षोरविमंडलोतः मवद्वयेदर्शसंक्रमः स्यात्स्य
मर्धेस्यनवाप्य पितामहः अहाधिमासाः स्मृनिंसमोक्तेफाल्गुनादयः सोम्ययोश्च

५

दिकेकारेणुस्तस्मा यथा विराधनन्नयान् कृष्णो श्रयोपायोनस्यवलामाह श्रीगो
पीपलोतिगोपीपतिर्गोपिराजः मेरा मेगलापदेवतः व्याहगोपोलगीदेवताः एत
स्यावेनोतिविद्धिः आद्यासविच्छिन्नयेपस्यकापतेफलेनिबद्धनदिशास्मिन्नदहक
रणविषयेस्तानास्यामिहस्थलेसापयेन् नयावगोपिराजः विश्वेवेकापगोभूइति
भयुनिफलेगोपिराजोम २० शोषान्नायेवेह्याहिदथ्या २ १६ पुनमिहइनाहक २५
हन्यारव्य २१ विश्वे १२ वाणाः ५ मिश्रा २४ हि १६ नागो ८ दु २० निधूलि १४ गिरीपा ११
ग्या ३ हूनी २४ द १५ नृ ९ नवा २५ न्यहो ७ ऋ ९ क्षा १ मेले ३० न्ना १२ णव ५ विकुनि
१३ दिना १५ ग्रा ७ नृनी २६ पून्य १८ वाणी ११ इति अस्यार्थः गोपिराजः विश्वविश्वना
मानेशिष्येयाहेत्यन्वयः किमाह इतिविश्वोवे कापगोभू इतिभयुनिभ २० शोषान्न
हि ८ इत्यहक मन्यपादयः वेकापणुगोभूस्वस्रनयेपाहतिः गणने वेकापभगो
भूइतिस्वभवेवेकापगोभूइतिभेनयोर्युक्तयोगः नस्याभशेषस्यानविंशतिइवेद्यादे
कादिषसमविंशतिपर्यन्तेषुअहिइनाग्रहइनाहकमहृन्यपादयः फलेतेफलेस्मा
दित्यर्थः कथंभूतेफलेसार्धे आद्येनसहवर्तमानेसार्धे इष्टायसहितमित्यर्थः एतस्मे

42

स्थापनस्तत्रजे फलं भवति न्यासः वाक्यं यथा तत्सायं फलं दशाहि २१९ स्थापुतेसन्ज
न्मस्यात् इह स्त्रग्रहिरस्कुदशोद्दशायः तथो ज्ञीरविष्णुयास्तुतमिन्दर्थः इदमपिस्थेशापन
त्वत्रजे फलं भवतीति अंशुकन्यास्य व्याख्यानेन यामे गता यदेव तस्य सूत्रे इहभान्यहि
१२ यातेयस्थापक्तेनो निलेशकः चिहूत्तं व्याहतागाश्चि २१ पुतेवेशायपंभवेदिति
अस्योर्थः इहभान्यहियाते इहभेव अन्याहि अनयो यांतो मुणनेन तस्मिन्नपकस्यापिते
यत्रापस्तेनऊविते हकयदिकेनोन भवतिन दाहोमस्ति यस्फटनीयः ऊनीतेशायः
चिहूत लव्याहतागास्विपुतेलव्धेन याहता सुतेअगास्विनस्थैः इयक्तापिते
इहभान्यहियाते मलिदशायमेले त्रफलं भवेत् आपस्त्र भेवस्थापमेद्दहेस्थापमेपमि
नतत्रया अत्रयदि त्रिभिर्भिः षोषोभागोनगच्छति तदा तत्रता वदशेशेषाः याव
त्रिभिर्भागोगच्छति तथा स्यात्लगीदेवतस्य सूत्रे यथेकहृदेहतादिवासपाषिनो १४१
न्यासा १२ पुतास्तेपि वद्धोशाय हृतेकनाग ८१ लब्धिताः सास्तुखेनामि २१९ ईदृशा शे
षेवेत्रफलं भवेदभिमतस्वशापनं तत्रजे स्याहैखेनदभिहविकलातिरू तेदेखांहनेविक
लितिति साशापीयं श्लोकः इत्यादिविरूपेदहिष्टता स्यलेमायथेदित्यर्थः ॥

ष्वस्तीनोफलेक्रमादिति अथ द्रेष्काणमवे क्रियाद्यमाह प्रमोत्रिरिति अत्रोद्देहेष्वमोमायः प्रथ
मः अन्यजस्य अनकः मधास्त्रः त्वितायस्यपलितामलस्य उष्ट्रः मशाल्मः अष्टपञ्चाव्देशपापाण्देसरः त्व
गपः अथास्तः एवमायपयानेनगृहमलत्विमुल्काधुनाधाशोपरनेनाह याहुः पामालमन्यवृश्चिक
कुलीरात्तेमयेनोमलेनकोयान्यगवांयमास्यमवलायुग्मेणकात्तेहिने मेमास्यवलेहमाय
मिङ्घनुषामवेद्रेष्काणनेनेहल्लाग्रान्यककुवावावत्वदनेनल्कायेमास्येनमन ४३ अथवृश्चि
ककुलीरान्तोमास्वत्वितलदेहिनेमाद्रूः अन्योमीनः वृश्चिकाःपसिहः कुलीरःकर्कटः एषामि
ष्वर्थः नक्रोयान्यगवांमयेनोमलुविपश्चिमास्वत्वे नक्रकलाउपान्तेकुम्भः गोवृषः एषामिन्ववर्थः
अवलायुग्मेणकालेपमास्यवशालामलत्वे अवलाकन्यायुग्मेमिथुने पत्तोमकरः एषामिन्व
र्थः आद्यमिङ्घनुषांसोम्यास्य अक्षेमेषः मिङ्घनुषीधसिहे एतांसोम्यास्य उत्तरामलत्वितलदेहिने
वाहूरार्थः एवंवक्तर्थागृह मलवमोमपायेरानीनत्रिकोणमाह अत्रेद्रेष्काणानमिति गृहमल्व
स्तेषुशोभावकाशान्नरूपद्रेष्काणानन्देहष्टदिग्गुत्विकलानानहेश्वाभाकुककुवावाष्ववदनेका
भाग्रास्तुतागन्यककुभग्रन्तामग्गवावायवववदनानियमनमया उत्तरितपववायपामांदेश्का
त्वाःकार्याद्मन्यर्थः नयावत्वास्काभास्ते द्वात्वनविंशोकेवात्स्कमकोतिभावन कत्वावेम्यनम
त्विगवांत्वायेः पराणिचेति एवंगृहमलत्विनोणपमल्काधुनाकोणात्तेदिविद्वमलत्वस्यदोषेनदप
देवाह आसम्मिति आस्पोहेस्यमलवेकोणात्तेभादिविद्वमलत्वस्यदोषेनदपवादंवाह आसम्मि

शुभे गृहे स्वमूलत्रिकोणोच्चस्थे भादिभिर्विद्धं न भवत्यात् कोणत्रयमध्ये कर्णकर्तरी स्नानकर्त्रीं शुभे वेसिनेस
त्र्याद्विगुणाधिकोनत्रयं भवेदेव येन दोषः किल युक्तमेव तद्भूफलेषु ११ विद्धे शेषे गृहे तत्र भवेद् हतेषु ८
नेष्टयोगे गृहसमस्तानत्वात् शुभं विद्यात् १४ कोणे भित्त्रिकोणः शुभामार्गः शुभोशुभयोर्वे यवेह कुलाल
क्रादि कूपः मसिद्धः कर्तृसः स्नानादिनि यतो निर्वर्तनस्थापीडाः स्थानेनवे स्तंभः मसिद्धः देवस्थापवः
भिर्विद्धं मूलत्रिनसमस्थान इत्यर्थः अथवास्थापनादिमाह समोच्चोनि समोच्चाद्विगुणाधिकोनत्रया
वे येकोणास्तिवेयेन दोषः अर्थाभूनेदोषः किलेन्यागमेनिश्चयेवा नयावागमानेतेऽङ्के सांगेन
कोणकुण्डकोणाश्रमविद्धमशुभहेतुर्गे मध्योक्ता यन्तद्विगुणान्यक्षाभूमिनंदोषायेति कास्थापनगृहका
याममूर्के विद्धे कूपतत्स्तंभयंत्रयोके मध्येवर्तेः नहारमस्तुभं योके मस्तुस्तु नीचमेव वेति अथगृह
नत्त्राणयं व्यायानयनेवाह शुभेत्रे इति गृहभूफलेगृहे तेत्रफलेशुभे त्रेत्र अहगुणितेन भविष्ठते ११
सप्तविंशतिहृतेसति शेषे गृहे नक्षत्रं भवेत् कृते सप्त ८ हृते अष्टहृतेसति शेषे व्ययो भवेत् य
वमायव्ययाभियायायनानन्फलेविशेषहाराह गृहममध्ये शिक्षस्थापनभूतिविद्यायो गृहे शुभमत् अथ
भंस्थान् स्वस्थापशुभभूतिविद्यया शुभोननया अथगृहस्थापनसमये शुभं नव नक्षत्राने राशिनिर्णयमाह मेषे
ष्चित्रिनयं हरोत्रिपित्सभं मूलत्रयं पत्विनिहेहे भयरनोवहे शावदिनेमाषवन्नन्युशमयापकादिद्विगोण
तागतमुत्तरांत्यलेककास्यः कमाचोत्तरानायोकपुनेः कु। पुर्व शवसुवोस्या कांसिसतंविस्फुटे १४ अविरिचित्रितयंमेषे
पवेत्रिचित्राभमयावयेहरोसिंहे मूलत्रयं पुनर्वीनेष अश्वनुराधापृष्ठेहभे तेषु नयानामगः अविस्थापितत्रयंमेवेषि:

नस्वकः त्रिभागेषु वक्त्रस्याग्रात् सकाशात् स्वकारितायामिन्द्रतया यत्र तु ऋक्षे भवति यथा समा
लेशंकुं त्रिधा विभज्याग्रांशे शववत्तरमे द्वितीयांशे अग्रांशे मध्यमांशे च संवर्त्तलं कुर्यात
इति भावः तथा चोक्तं ग्रन्थान्तरे स्याद्वृत्तविंशांशविंशांशाः स्त्रिद्वादशांशैः कलैः क्रमात त्रिभा
दीनां शंकुमाने स्वाग्रे च स्थापयेत्क्रमात् लिदिराजेन शालोक्तं पुराणं युक्तं कृतं एकं वेद
तथा लाभगृहशाले विशाले च नीयकारं तक्रं जं बाणं च त्रिलक्ष्यतज्ज शंकुं तथाति
भज्यायेव वक्त्रस्येतनः परं अग्रांशे वर्तुलीयांशमनु सूक्ष्मत्वं भवेत्या यवेल तात्पर्यमुक्तं
प्रतिकल्पसूत्रभेदेन इति अथ रेखाकारणमाह किमिति अथ ग्रन्थेन स्ववर्णन आलाणा
दिकः कान्दिमूलात् स्थूलरेखां पत सम्बद्धिनि आग्नेयादि गृहमर्दितान् कुर्यादि
त्यर्थः यत्र तु ऋक्षे भवति आलानः के विरसूक्ष्मतः जेन्याचाकृता आग्नेयादिषु रेखाणि
सूत्रानुगतानरेखां कुर्यात तथैव तद्विधा वत्स्यरखलेस्थूला रेखां कुर्यात् तथा चलनः
कृत्वा सूत्रनिपातमध्यं गत्वा यथा सदेशिन्या अग्रगृहेन वाममणिना कृतानतरजतमक्ता
भः रेखां कुर्यादित्यादि तथा च भृगुः विभः शीर्षं स्वरूपो चतुर्लोवेश्य स्थूलारूपः परं प्रदे स्थूल
रेखाग्रहारं भक्तुं योदमे मदतिलामिति अग्निरित्यर्थः तथा च कारिकायां अग्नि

केनदेशिन्यासेखोकर्वः तमूत्रतः स्वर्णेनमणिरूप्यमुक्तादीपिफलान्तैः कुसमैर्वानश
न्तेणनलोहेननभस्मना काष्ठादिभिर्नोपरस्थानिवकांशेषर्द्धानात शास्त्रेणशास्त्रस्तु:
स्यादिन्यादिस्थपञ्चमीतिनमिति नयावहहद्दाक्रुयवो शास्त्रेणशास्त्रस्तुर्वपालाहृनम
स्तनाग्निभयं तस्करभयंरणेनवैलिखितालाकाधिनराजभयं वज्रावपातलिखिताश
नुभयदास्के शरदाविरूपाव वर्मागारस्थिक्रुतादनेनचक्रेण शुभाय वेरमयमयले
लिताभद्रत्विणसेपदोविनिर्दृश्यति अथशिलान्यासमाह भित्तेः शिलाः अपिस्तु
वदावरेषु: आग्नेयादिमदक्षिणास्थापयेच्चविद्यर्थः नयावदवादः दक्षिणपूर्वकोण
हनाशुजांशिलान्यसेन्नप्रथमे शेषाः प्रदक्षिणेनस्थाभाश्चेवेप्रतिष्ठाप्यइति अथभि
त्तिप्रमाणेनद्वारमाह पूर्वादोत्रि ३ षट्‌ ६ पं ५ पंचमलवेदाः सप्तमोक्ता ६ हस्तेदैर्घ्य
द्येशमस्तविज्ञानानिलवकेसवेमादित्तदिनो स्तंभोग्नदिशिसज्जिनः सप्तपयेस्थाप्यः
शिरश्छेनभागविस्तारादि १६ लवान्वितैः हस्तकैस्त्सल्पस्त्रहोत्तावितः ११ देयैपर
हृदैर्घ्यत्रकामेनवभाजितेसतिपूर्वादोदिशिक्रमेणप्रथमतोवामभागात्रिवृहृर्घ्यंपंच
मलवेदाः द्वारेउक्तान्मुनिभिरितिशेषः उपस्य षट्‌ अथोत्र पंचक त्रिसहर्घ्यपंच प

निमियो मीनः मीनस्थे रवौ समतो वैश्वे कर्त्तव्यं ग्रहनामिनस्थः कुतः अर्कस्य वार्षिकं वर्षफला
न् नष्टजातकेग्रहे अहिर्नैविघनेयस्य वर्षं सम्पेक्षस्यादि । वैश्वेमीनगते भानौ तत्स्थापनयत्नं
शुभं जन्मभावस्थेगोसिंहनीवेवाशात्रुगेगुरौ मौञ्जिबन्धः शुभः योऽत्रो वैश्वेमीनगते रवौ ग्र
ह्मभेद्भवस्थः सर्वे शुभगोचरगाश्चपि शान्तिभावाच्छमेनैव यान्त्यल्पकालमन्त्रुवादिति
अथ योगकालफलमाह स्वाहाद्वर्षं क्रमादिति स्वाहाक्षस्य वर्षादूर्ध्वं क्रमात् आह
गुणितनयात्सः द्विगुणितानावासौरश्च द्विगुणितनयात्नत् वर्षेनामर्यादीकृत्य तितस्थान
साः ग्रहक्रमेणतिय ... भवति स्वप्रादूर्ध्वं द्विगुणितनस्य वर्षपर्यन्तं ग्रहक्रमेणैव
नयथा बालकस्य ग्रहमेव वर्षमध्ये तद्द्विगुणितनोऽस्य ग्रहवर्षात् ...
षोडशवर्षपर्यन्तं बालकस्य एकादशवर्षात् द्वाविंशतिवर्षपर्यन्तं तोयस्य द्वा
त्रिंशवर्षात् चतुर्विंशतिवर्षपर्यन्तं वै ... ग्रहक्रमेण ... अर्थोदयऊर्ध्वमन
काशितेभवन्ति नष्टजातकग्रहे ... १८।१२ ... कालस्य नः पर
... नयावकाल्यापनगृहे ...
... कालो भव ... ऊर्ध्वं ...

स्या विविक्तकाम्यवेति ॥ नैतावता पूर्वमेतं प्राप्य ये पुत्रे प्राप्तये पुत्रे नेति [illegible] ते पुनः कालातिक्र
न्ति यत्र बाह्य पूरुषे पति तस्मात् विविक्तकामसमवेतो ऽपि स्यात् ततो न याते नेते पापस्यादेव [illegible] त्वमेवने
कामसमर्थो पीव्यवहारौ भवेतां इति विवक्षितं इति ॥ अथ [illegible] पत्नीलक्षणा
उपनयनकालमाह पंचाष्टाकापूर्णो वेति ॥ पंचमाष्टमनवमवर्षेभ्यः सकाशात् पष्ठा
ष्टमदशविपाके [illegible] वेदादि पठनं स्याद् [illegible] उक्त
[illegible] विप्रादेरुपनीतस्य [illegible] काल
फलमिति ॥ अथ [illegible] लाभमाह [illegible] ८ आरभ्य [illegible] १० गुरु
[illegible] शुभदः [illegible] १२।४।८ [illegible]
[illegible]
मभवनगतः [illegible] २४ राशौ जन्मराशेः सकाशात् [illegible]
गुरुः ३ [illegible] शुभदः स्यात् [illegible]
[illegible]
मः वा शुभदः स्यात् [illegible]

नेश्रेयोभवे तस्माल्लोभोपरिहर्त्तव्यं पांतोपजलवृत्तिर्वा आयसेदयवावसंवृधैरंत्वादिनिति
हिति गर्जरदेशेके त्रिकालसर्पभव लोकानेन छन्यादि धामधामेस्तंभपतिष्ठितांकुर्वा
नेरसन यन्नन्ददबलोकनं विवाहवेषांकोणिकुस्थानार्थे स्नानमेषयेती तद्विषये न
येकादशीयं नवहृमेभतं कालसर्पस्य याईयानतः सर्पत्रिकालसर्पाविज्ञायस्तिंग
येहिविक्त पश्चाङ्गतिकन्यारवमध्यपुष्ठे विकेचिके वैहूवसंकम्यादेः यहेः फलयांनि
नेवरसमध्ये क्रमायांस्वजनस्यपुष्ठे विषयमेकं किल शुक्रन्याद्देशे विवाहवेषांनिवने
कीलमिति गृहस्तंभपतिष्ठापने बहुभिर्ग्रंथकारैराग्नेय्यामेवाभिहितं तथाव्यस्मशी
: सूत्रभित्तिशिलान्यासं स्तंभस्यारोपणं तथा एवंदद्विनायोर्मध्ये कुर्यादिन्याहकस्य
इति तथाविश्वकर्मः श्रासादेषु च हर्म्येषु गृहेष्वन्येषु सर्वदा आग्नेय्यां प्रथमं स्तंभ
स्थापयेत्तद्विधानतः तथा च वशिष्ठसंहितायां दक्षिणापूर्वकोणे कल्पनाहज्जोशिला
न्यासं प्रथमं शेषाः प्रदक्षिणेन स्तंभाः स्युर्वेश्मनिष्ठाप्या इति कात्यायनस्तु कारिका
यां प्रथमं पक्वेष्टकं मूर्ध्नि स्तंभमंत्रैरेतैः शिलान्यासस्तु इति गृह्यसहरिहरभाष्ये पालाय
नि सम्प्रत्येवमेवोक्तमित्यलमितिप्रसंगेन उक्तं न तत्र ...न्यस्त्काोनाशाहानरान्काणान्यव

के मेघ्यासरकाः त्रिषष्टर्थपेनभाः नेव नेलवाश्चनेषांसमा हारस्तस्मिन् एतदर्कभव
मष्टद्दे र्थं नवभागेकनाष्ठौभिन्नाविन्दद्देक्षीयमाणेवामभागात् अंशाष्टयन्नश्कात्
यं शेडशंकतंव्यं दक्षिणाभिन्नाविन्दहेतयैवांशपंचकंन्यस्यावधनीहे शेडशंकतंव्यंच
त्र्यांभिन्नाविन्दहेतयैवांशवनवकंन्यस्यापंचमोशेकार्यं उदङ्मुखेपश्चिमांशेयवहा
कर्तव्यं सर्वामष्टदिक्षु अखिलवकेवनवर्थभागेद्वारुदिता किलद्वाणेद्वा द्वांशासमष्टि
द्विभागोद्वातथाचवराहः दैर्घ्येनवांशापदमष्टमस्थान् द्वारेस्तंभमात्रिकेवनवर्थभागे
नवांशष्टे दिशिद्वाराणिस्थापयेद्बुधः पंचमकेनयाद्विदिशिति तथाचवराहः मानापि
गनदिग्भागेद्वारंनोचेन्सम्भवतिपश्चिमि अथनिष्कांनामिति पुरुस्तंभमतिहामाह स्तंभो
दिशिति अग्रेपांसुसमयेपूर्वोक्तेस्तंभःस्थाप्यः अत्रमुक्तकमर्जअपवर्जने किलव
स्तंभः सनितःमोक्षेदनार्चिताः पुनःकिलनाणेःशिरश्छद्मभाक् शिरसिछन्नेभज
श्वनिनया छत्रेनकाकाकादिपस्तुपशनभयान्स्तंभोपरिस्त्रीयते तथाचवराहः छ
स्वयपुनः कनहपविलयनः समन्यामः स्तंभकथेवकार्योद्वारोत्थाय पपश्चेनेति
यावेन्तलः स्तंभोपरियदार्हेनककाकस्थादिपतिताः व्यालादयश्चानिहंतिनदाक

50

वीनां मकलनन्तरहे मयमः प्रवेशयाने स्थिरैर्मैत्रैर्मृदुलचरैः मृदुध्रुवैः प्रवेशः उदितः सप्त
वीनामयात्रावसानेषु क्रियते तथा च ज्योतिःप्रकाशे अपूर्वं प्रवेशोत्सहारंभादिषुख्या
तिथिषु करोमध्यमोत्रेतिकेचित् मृदुध्रुवक्षिप्रचरैः भैरवमुहूर्तैरन्योः क्षिप्रमूलाश्रुतारेभ
स्रो वसिष्ठः अपूर्वसंज्ञं प्रथमप्रवेशं यात्रावसाने च सपूर्वसंज्ञं इन्द्रादुपूर्वाग्निभयादि
जातं गृहे प्रवेशं त्रिविधं वदंतीति अथ गृहप्रवेशे विवर्जितदिनरात्रिविशेषनिर्णयमाह
कृत्वैव पूर्वमभवामिति वेश्मप्रवेशं गृहप्रवेशे यत्किंचित्कृत्यं नहि वेदविहितं उक्तं नरात्रौ
कश्चिद्दिवा गृहतो भावेमतिरात्रौ प्रवेशो विहितः नान्यत् तथा च वसिष्ठः दिवाप्रवेशः
शुभदः सपुत्रपुत्राभिहर्षैर्निशि भास्करैर्होः बलेमनस्य धनवान् सर स्वरात्रिविनाश
यंतीति स्वरात्रिमिति अथ कलशात्वास्तुनवरत्नशुद्धिमाह सूर्यरंगादिति सूर्यनक्ष
त्रादिभपंचकेन रक्तपंचकं तथा सूर्यरंगादि मनुमिताश्च बरं शुभमिताश्रनक्षत्राहत्कंस
वेशोनमतनलशुभंस्थान अन्यानि शुभानीत्यर्थात्सिद्धं अत्र पूर्वाकालेनानलक्षत्रानाशुभा
शुभनं ज्ञातव्यं अग्निसमारितिवेदरेषु मार्गभेकोष्ठेमाकुंभे प्रवेशो पंचवस्त्वष्टकटकोटश्च
मंशुभा ॥ अथ प्रवेशलग्नशुद्धिमाह तद्गृहोचरमस्थिरेरविनोवे मा भवस्

51

तथा च च्यवनः स्वयमुद्घाटिते गेहे गोपिहिते चक्रलक्षणः मार्गाधिकोनदिग्भागे द्वारे नी
वेशं वर्जयेदिति अथ प्रवेशे मासविशेषमाह नारदः माघोर्जशुक्रमासेषु गृहं विशेत्
माघः प्रसिद्धः ऊर्जः कार्तिकः शुक्रो ज्येष्ठः एषु गृहं प्रवेशो दिव्यर्थः आरंभोदितमासि त
नेन त्रयाणां गृहमासानां मासेषु विहितत्वात्प्रवेशोपि तेषु मासेषु विहितः तथा च नारदः
प्रवेशो मध्यमो ज्ञेयः सौम्यकार्तिकमासयोः माघफाल्गुनवैशाखज्येष्ठमासेषु शोभन
मिति तथा च ज्योतिःप्रकाशे गृहारंभोदितैर्मासैर्धिष्ण्यैर्वारैर्विशेद्गृहे इति तथा च ग्रं
थांतरे विशन्सौम्यायने हर्म्यं नत्वा गणपतिं सर्वदेति तथा च व्यवहारसारतंत्रे सौम्या
यने श्रावणमार्गशीर्षपौषे जन्मर्क्षलग्नोपचयोदयांशे वांशगतेर्के गृहवास्तुहृद्गोक
नाविशेद्गृहमुक्तलक्षणमिति इदानीं प्रवेशनक्षत्राण्याह आरंभोदितभैः प्रवेशा
उदितैः पूर्वोक्तैः सपूर्वाशिरश्चित्रैः सावित्रमूलदस्रमहितैस्ताराब्धिभैः स्थानिकः कृत्यं वेश्म
प्रवेशविधिविहितात्राज्ञो प्रवेशः क्वचित्स्यात्पंचांगपंचकं ५ मन्युमितार्हप्रवेशोन
सत १४ आरंभोदितभैः गृहारंभोदितनक्षत्रैः पूर्वैः प्रवेशः उदितः मुनींद्रैः इत्यथ
रहारः अत्र आरंभोदितभैर्विनुपलक्षणं तेन आरंभोदितैस्तिथिवारादिकैः सर्वं ग्राह्यं अत्र

52

वेदहाः गेहस्याफलपुच्छाग्रोगृहस्यैवैनोमानेन संपूर्णस्तस्मोवह्निरश्मिरेशकानपञ्चभद्रेय
स्यद्वितीयशाके ८२ बहुभवीरीकंदेनस्याबहेन स्याद्गमद्वितीयशाकेपञ्चनर्षपंचमभ
द्यानि दशमेत्र योदृ योऽमेत्रहम्परेद्धर्णैः हास्तगः मध्यांते चत्वारोरे चत्वारि श्रतगाणि
यस्मिन्नत्र्या अत्र्यस्तास्त्रास्तदः एवं श्रोड यास्तहाः स्युः पञ्चहाः पुंमोसोपृष्ठेवनिका
पालिलयालयाऽस्यमरः अयायो शकस्यापुनमाह गेहस्येति गेहस्याफलपुच्छायः गृह
स्यैवफलयुक्तः एवंवीतोमायः न्नहभवैनोमात्रैः संपूर्णः बहिर्भिरिशिभिर्लहः शोभि
तः सन्दशेशाकाः स्युः इंद्रोयमौराजेति तत्रामानिग्रयांतरेउक्तानि तत्रद्वितीयाशके
पत्येगृहंनभद्रमरे अर्थान्त्रयमरतोयशकेभद्रमिन्यर्थः निशांतेपस्त्यसदनेभव
नागारमंदिरमित्यमरः अथगृहाणांविभागविधिमाह ॥ यावद्धारिगणैरुदिस्फुर
न्तिनत्रावह्निवार्यकैरेश्च्रीतेनेतिनुपादिशोगलग्नाविदिशाविदिशायावा श्रीमोयीपति
मेगन्मान्नगिमुविशायामविच्छिन्नयेस्यस्यमरेफलेनिबह्नमिरतन् नानास्थले माथये
त् ९० यावन्नपर्यनेकारैहस्ते हन्ताभृतिगणोवहुगणोधेहेर्द्र दिव्येनः करणैस्फुरन्तिन
त्रावह्निवार्यवेषपरितः केवलैः कारैः बहुगणेनस्फुरंति तदाश्रेयप्तमवेश्यन्ता

53

रहत्तत्स्वामिनोर्थे वित्तमाह स्वेद्येति स्वं ह्यं भूमि द्वे ईशः स्वामी त्रयोर्थे हि तेषा ग्रवत
विवाहस्वत्रयोऽन्ये नव्यविशेषमाह नाद्यन्त्यपेति नाडीप्यकनालीकन्नयथायोन्त्यविवाह
वत्नयोन्येत्यर्थः एकत्रयकनाडीत्रयपशाकेति भावः तथा वल्हुहृदाभ्यां: अभ्रः पर्याग
नामित्रं रे शेयाम गृहपुरं एकयाडीस्थितेनभग्नाविरुद्धं वेषपतितिनेशति तथा वन्याति:
भागरे सम्पमेवकर्णाश्रेव स्हननस्वामिनोरपि परस्परं मित्रयोरत्रयकनाडीसमा
स्पनरति ग्रयाण सापनार्थे स्हाणि तत्रामात्तरसंख्यामाह एकादितिस्हस्पुरखो
नकाशात ऋमासूटविणोऽमात् दिक्कयतनस्पुदिक्कएकायदिद्विगुणोत्तराश्चेका:
सुः एतदुक्तंभवति ॥ ह्रस्वदिशिएके १ तस्माद्वितीयपरिशिष्टो २ तृतीयदिशिचत्वा
रः चतुर्थदिशिपञ्चमोयवंभवतीत्यर्थः शालाशाकपुष्टि: शालादिगकयोगः कृप
कयककुनासंतीलुकस्त्रखोतिऋवादिकालि शाखोदिता लियस्लाणिस्कृवसति तेभ
वंति तानियथा ऋवपन्जयपनेहविक्कानेमनोरमं स्लभुलिङुस्लिकुरसपत्तेधन
दंत्तयं श्राक्रंदंविपुलेवैवविजयवैनिशाउस्था नामान्तरसंख्याह आवत्याह्रयाम
१२३४५६१ चयादयामिमेष्टाणां: परत्राः चपघ्हाल्पंचतत्रचामवंचलम्पहेसुः घोऽरी

55

ध्वनेषधयमनेवाविश्चहेः ऋमार्षी ९ कार्यं वौमितिनीना चौलेच्छ्लाकरणेमाघादिपे
स्त्रमासेषु ऋमधुकृवैवर्योहिनेषुगौदिलेडके तथावौतैनावदेनमाधादिपंवके चौलेरि
वालीणविधुं मधुमिति हिविपंञ्चाग्निनेहेहिनोयल्लीयपंचमेववर्षस्थावाराद्धा स्वकृ
ताचारतोवा शुञ्चवंतानाथनरूहो मावल्मिकस्य गृह्लाकरणेल्लीयेवामृत हलेवोः
गावर्षस्यकेशान्तोयथामेगल्लेवामवैश्यामिति मावल्मीकस्यमतिकांतावश्योनिहरीह
मिश्रेण्याख्याते तथावधेदकाशिकाः श्राधेहेकुर्वंतेकेचिन्नंवमेन्येहितीयकेउपनीना
रहवेतिविकल्पाः कुलधर्मत इति सगर्भ षिहिभवतितन्नस्यवनोकार्यमेतत श्रवउ
सुवर्षेषुहिविपंचाष्टकेषुजननेकुमारस्यमातायदिसगर्भाभवतिस्यात्तदातच्चौलेनो
र्यं पंचमाहाढूर्ध्वंनगर्भिण्यांसत्यामपिकार्यमित्यपेमिदं अधनादः सुवर्मानति
मित्येहगृह्यकमेंनकारयेत पंचाद्ध्वात्गर्भेणस्यनगर्भिण्यामपिकारयेदिति उपनये
सहः कोपमाणेनदोषस्मात सावकपद्योपनीनस्याङ्किपतेरहनदार्यविशेषोनहिस्यादि
। पञ्चउपनीनस्यासाकंउपनयनेनवरहकोपनेनदाररहाणिनचौलंप्रथमकेनियोपश्चे
सममालगर्भेलनाणे नहेवस्यात तदुक्तंतेनेव । सहोपनीनस्याकुर्यात्सहनदारदोषोनवि

२०

तन्यजेन अथबाल्लनलहूहनमणाममाह अथगुरुसिनयोगेति गुरुसिनयोगेरुपञ्च
बोल्यवार्थंबाललनहहनेनमाहे समाहे समाहेवान्येसमाहे वार्थ्यासिन्यथः बाल्यलहूह
वहूविषमासि लक्षमध्यमः पञ्चोत्रोगोलकनः अथशाखेशास्त्रसिवन्येमाह अथशाखे
मोघेइति शाखे शाखेरथतिर्वेदयमाणान्तराणस्नुस्थमोपश्रुस्वयुतमोनिवेयनिगमारं
वेदारं भमपिमार्थः श्रोत्रेनकुर्यात नस्माल्लपनादिक्षतेमतिवदोम्होविन्तस्यात् नवेवे
रिभमूर्विनेचवनेवेदयतिनात् श्रुतेमूर्विनोकिमुक्ते उच्यते यतवेयस्ववेदाध्ययना
क्रियते नस्माद्यापिमूर्विनेचरते नयावयातवल्कः उपनीयगुरुः शिष्यमहाव्याहृ
तम्र्वकं वेदमध्यापयेदनेशौचाचारांश्चशिक्षयेत् शनिवेदवसानवर्षद्वादशाब्दानि पव
गा ग्रहणान्तिकमित्येकेकेशान्तश्चैवषोडशे पञ्चानांतयसांवेवश्रुभानांचैवकर्मणां वे
ण्वद्धिनानीनानि: अथमकरः पदइति नथाकान्यायनगृह्ये वेदसमाप्यस्नाया
द्दव्रवर्ष्याषायनातिर शाकेद्वारशाकेयरुणमनुतानस्त्यादि अथपर्वोत्सवनिर्णयप्रश्नस्त्रहवे
गह पौलेमापालिपंचसमयुष्पुगदिननिहिविपर्यावान्मितेहुस्वाचारागह्नासमगर्भावदिभवतिन
यत्रनोकार्यमतत साकेपज्ञायनीन्याक्रियतस्हलदाग्रेविरोधोनाहिस्याम्नस्याद्देवान्ने

ऽथ वलनीयमिष्टकालं वंशाग्रभ्रमणे एकस्मादेतेन वपरं विलिखितं लम्बशंकुयेन उपप
त्तेश्चापाभावप्रपञ्च तेनया तेर्षितं नक्षि श्रेष्ठित्रयमित्यविङ्कृयेन तस्मादेवोनादिक्स्थिति
दले तेत्रस्थितिस्नायर्धमितेनशंकुयेन तौ संकोकर्षकोणाभिधोक्तः श्रेष्ठित्रयेऽकृतः क
र्णाव्यः विलिखितदले कृतोऽकः कोणाख्यः एवं सूत्रमोटनमुक्त्वा स्थलसाधनमाह पा
र्श्वाविति पार्श्वौ द्वे त्रिविराम शंकुनिहितौ कृत्वा साध्यशंके शाकर्षं योहित्वन्वयः तेत्रस्य
विरामौ श्रेतौ तयो शंकु तयोर्निहितौ निविष्टौ कृत्वा साध्यशंकं कर्णाव्यशाकर्षयेत प
तद्कर्णे भवति तेत्रस्य मध्यभागे स्थापितःपिकः एवं पारिदष्टैकेथमितसूत्रेण समाधांतदं
तयोः शंकुनिखातयोः शंक्वोः मोचितसूत्रान्तयाः पार्श्वानिधायएकस्थां व्यावितुङ्कृत्वा ए
कस्यां दिशि शाकर्षयेत्प पोभयशंकुगताग्रस्तः समानाकृष्टास्यात् तथाशाकर्षये
दित्यर्थः शोकोशंकुरिति कोणकोणविद्वेषत्रकोणविङ्कृत्याग्रतेनत्रस्थ विशंकुर्नि
खिपदःपथ्यान्तराः स्पष्टनामकारेणादृतरः शंकुर्निखेयः एतद्कर्णे भवति तदेवकर्ष
विङ्कृत्यन्यस्यां दिशि शाकृष्यकोणे शंकुर्निखेयः एवं कोणद्वयसाधनमभिधायअन्य
कोणद्वयसाधनमाह विनिमयादिति एतेन योर्विनिमयात्मयान विपरीतधारणात्

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९	२०	२१
१६	१६८	१०४	५०	१६२	१३८	६४	२१६	१७२	८८	५४	१२६	११२	७८	२००	१३६	७२	८	१६०	१६६	२२

२२	२३	२४	२५	२६	२७	भानि
१२४	१००	९६	५८	१५०	८	लेखकले

अथ स्थूलसाधनाय सूत्रमेतदनमाह द्विछाया
भमिते द्विपार्श्वे भजरज्जुसूत्रे विधाय यांकपेच्छाया
मोंघ्रिमितेव विस्तृतिलदेतन्करु कोणाभियो पार्श्वोलेखविरामशंकुर्निहितो हस्ता
यमाकर्षयेत्कोणे शंकुरितीनतोविनिमयादृत्तं न याश्वापतो ९८ अजरज्जुसूत्रेन
ननसूत्रे विछायामपि तद्दिपार्श्वविधाय अनादेकस्मात् सूत्रात्तानातं कर्षेदित्यन्वयः
द्विघ्नस्यासौ छायायामघ्र द्विछायामः छायामा द्विघ्नेनमिति द्विघ्नांगुलदेघ्नसमानमित्य
र्थः द्विपार्श्वे द्वेपार्श्वे यस्मिन् तद्विपार्श्वे एवंविधम् [illegible] नास्मिका शान
श्रंकपेत् चिहूयेन पतनडकं भवति सर्वकालस्यनतेत्रसादेघ्नमिन सूत्रे द्विगुणं विधाय न
टेतयोः पार्श्वोचहस्तानाश्रंकषेत् कुचकुचाकर्षेदित्याह छायामाघ्रिमिते चयोविस्तृति
टलेश्रंकयेत चयघ्नतेच्छायामोच्चपघ्र नेनयानेमितेनास्मिन् पतनडकं भवति चेचैदे

58

दिनाद्याद्द्वित्यादि रविश्चेत् भास्करे तेन गंगा स्त्रष्वरोयाग: स्त्र
स्या प्रानेतस्मिन् विष्णौ ५१

59

स्नानादौ तौ रंगदिने शोकः श्रवणे सर्वे स्मिन्नाम्यात् रविस्तेजो गंगायां स्नानं प्रायाने पित्रोर्वि
नेशोस्य यत्नमस्मिन् हि नरकयकरणे ... सर्वदा तौ रंडूहे
देयात् चौरेन तत्त्वादि नियमानानानीन्यर्थः अंगिरस शाने भक्ताम्यक्त नियासनेत्यादि
व्रतमालायां आत्मस्थानं रमते हि नमन्त्रा इत्यादि बृहस्पतिः राजकार्ये नियुक्तानां
यातां भूपसेविना ... मनावस्थे देशान्तिकालविशेष एवं नोतिनिर्वेये राजयो
पक्षग्रे भी बमाता पित्रो सूनो विनाः मेदने मस्ववेनीयेषु न कुर्यात् विणियति स्मृत्यन्तरे
सोसु स्नाने दुमवेदेशावयनेषेनवाहने विदेशगमने चैव न कुर्यात् विणियति चौरानि
ह निकेकुर्यानिषेधे मन्यापिकुवे विज्ञैः ... गंगायां भास्क
राचै माता पित्रोर्मृतेहनि आयाने सोमपाने वषट्कृतो रविपीयने श्रेनदंस्नानं जा
यपोनी यं चौरनकारयेत् येनवाह्याहिकैनेवनसोक्षपनादन्तः पंचापाहाद्यपनान्

मो ८

तो रवैमित्तिकैर्विना न कुर्यान्न नक्षत्रस्वकर्यावपनं चरेदिति अथास्तगमे महत्वादि
कुरु मित्रश्यके निमित्तादिभिर्नेतत्रे: ... पंचमे वर्षे प्रज्ञात ... यज्ञविधा
... कुकालेवसमाप्त ... विधिः ... विधिः ...

60

स्मन्मति सौम्यसंवत्सरायणे शर्कैसुतिःकर्यंभ्रते सौम्यासं ते अयने अघहे नक्षियने च लोपा
नन यास्मिन् कुंभरहित उत्तरायणसंस्थाः अस्तनतेः एनत्सतां कांक्षिन्नादिवहे
यापने दक्षिणे सौम्यके स्त्र इति मित्रमनुराधा अर्कहस्त चित्रे श्रविष्टा पुनर्वसुः रेवती
श्रवणमेव इति हरिः श्रवणः नक्षत्राणि मीरे पौषे मघमेव ख्याता [illegible] तत्र तान्यागित्याने
तत्वे धारु यति निषेधो यां स्मिद्धः पंचमे वर्षे षष्ठे न कश्या व्रतत्वे पोत्रे वत्सति नक्षत्रकं
स्यातिना द्वितीयजन्मतः एवं मातृमेवा [illegible] रेवत्यां पौगिति लोमिरः शचरः सौकृतिः
कामापामे पंचमहायने उत्तरायणे गमपूर्ये कुंभमासे विवर्जयेदिति अयबलत्वे विशो
हिम गोणे बलन वेपकाले रहने माह विप्रारंगर्भतो देहैः ८ शिव ११ रवि १२ मितेजा
यतो वा बलते स्यात् [illegible] विमिश्र रविमघौ कार्यं महसूखदा यति स्वहा [illegible]
[illegible] दाहि गणित [illegible] १६ १२१२४ नियमतः [illegible] ८ [illegible] ४ [illegible]
[illegible] फावितः [illegible] २२ गर्भतः गर्भाधानात् जन्मतो वा शुक्लपक्ष [illegible] विमिते
[illegible] रपोवर्षे स्यात् [illegible] अनिमिष [illegible]
मघो अनिमिषरविः अनिमिषरविणो विषिहोमपुः अनिमिषरविमपुः नास्मिन् अ

नुर्मीनगतश्च यः तेन योगो यदि भवति तदा शहड्ड स्थाने युवते मानः शाल्लः स्यात् अस्य
तेराकर्कटः अर्थाद् कस्थाने भौमस्थानगः शुभदः स्यात् एवं कन्यते तः स्यात् क
न्यतेनः कन्यागशो स्वका स्यात् एवं उक्त वन शुभाशुभः स्या अतितर गाणिनो वरस्यल
य ये अति काले वा अनिष्टो षिगड्डोद शावन योहमः द्विरर्वः त्वह्याया षवस्यस्यशा
यागृतोक्ता नन्माण्डतो द्विरर्वः तेन द्विगुणार्वनेन शोभनः स्यात् एवं सामान्येनो
क्ता अष्टमस्यापि शोभमाह अष्टमभवनगतेः त्रिरर्वः तेन शोभनः स्यात् अथ बृहस्प
तेः स्वषष्ठापकुली रस्यो नीवो शुभगोचरः अतिश्रेनन्तो दयाद्धि वाहापनया
रेषु अनेनमन्त्रित्रिकारिस्यो नीवो यीहार्वनान्सहलन शुभोतिकालेन पाहच्याय स्या
द्विगुणार्वेनात् अष्टादशतने कन्यतो द्विस्वनक्षत्रापनवमे अहोरात्र स्थानस्याहन्यो हे
न्यस्वेः त्रिकालरहनुः मार्श्वेद्विरर्वः शुभः रिः फलं त्रिषनाश्रग्रेषरिहिलेः अ
त्रापिविद्धालमन वामेविद्धरहेहदेनानियनेवेषः त्रिरर्वः शुभश्चेति अथ यत्रे वामवे
धमाह द्विषापार्गाकासे स्यात्यजलानिधनस्थाग्रेगोयाया ॥ ॥ १९ अथ विद्ध श्च
तानिष्ठापिवामेशुभरहल्वतरेवीर्घीनो हमस्यः शुक्रेमासादि पंचाहिन शुभरिव

ग्रास्ते शेषने सन्त्यक्तानथा ॥१२॥८॥ ११ १० यदि कन्यानिषिध्यन्ति । मदनोत्सवेदभागेष
ग्रेषे ॥ ४४ हिबुकपापागोकसंस्थो गुरुरस्तगो वा शुभः स्यात् नदाकदापदि व्ययजलनिपतन्यथगेः
ऽवचे रेतो विद्धः स्यात् द्वौ द्वितीये द्रष्टुः पञ्चमे ऽप्यथ एकादशाष्टगाः सप्तमे शंकानवमे पत
न्ते स्यागुरुः अपहारणा नलेनवर्षे निधनेऽष्टमे व्ययस्तनीये श्रुभेदशमे पतन्तेषः
रविचौः धरिनो विद्धोऽभवति नदा शुभः स्यात् वेधितस्वेरशुभऽपत्यर्थः अनिष्ठोपि व्ययपजल
पंनपनग्रुध गोपिवा मेविद्धः सन् हिबुकपापागोकसंस्थोः रवि वैर्वेधितः सविन्यर्थः इत्य
केसप्तनवेधे विवाहे वा शुभः स्यात् नोहमस्यः अहमेपि वेधितो न शुभदः स्यात् त्यर्थः
तानिकालादौ त्रिगुणांशेनादेव शुभदः स्यात् नपावहृदस्पति रजस्वलापद्यक
न्यागरु शुद्धिं न विचिन्तयेत् अष्टमे मपिकलेन्यालि वाह स्त्रिगुणांशेनादिति अथापन
ध्रुपनेमासादिकमाह शुक्लेति शुक्ले पक्षे पापादिये त्रुमासे षुमेधानेषु इनशुभ
पटिवमे इनः सूर्यः शुभाः वर्धमाने ऽर्कतुपगरुशुक्लाः पष्ठादिवसमस्मिन् अहः मागद
त्सेदिवसस्यपूर्वार्द्धे अनेऽपनयनेमन शुभं स्यात् किंहन्ता अनध्यायप्रतिविकाति
तोध्यमनिमरनान् वेदभागमदोषेन्यक्ता अनध्यायवर्ष्पमासाः द्विजातिपपावनवर्षी

६२

४५

ह्लोनरंगार्गश्चाष्टमीमोतंरं भृगुः शास्तेयात्रुग्रहाजो वमिहानुगवाह्वदिविति एवंप्रस्था
नेकृतेयदिस्वयंगन्तुमशक्तोदिनेगच्छेत तथा वाल्मीकिः प्रकाशे प्रस्थानेयदिकृतेनयान्मान्द्य
दोषाद्विनेदिने गर्भयोगंबिनाकालंदूष्यादोषामुनेनशेति रत्नमालायां वसंत्रेवैक
त्रवैकत्रदशाविंशोदशाहिनानिनोमस्त्वमेकंतीक्ष्णः यः प्रफुल्लः सोपिनएवंवाजंभदेण
यात्रापरतः प्रयोज्यति एवंविधेः प्रस्थानेयदिकोपदोषारम्यावर्जयेदित्यर्थः गर्गः क्रो
धस्योरंनत्यावांतिनेलाभंगर्गाश्चमोचने सूतेमासंगतैर्नैलेयानेमार्गपरित्यजेदिति रत्न
कोशे कालीयकंहिमूलकः कुंकुमंरक्तचंदनं पीनरक्तंचवसनेयात्रंनेष्टानितन
तारुणादिति बृहद्यात्रायां कटुतैलमसृग्वाराणपक्वमीसास्थानेनतथा भक्षयोयातिमोहे
नव्यापितः संनिवर्तितंनरइति लल्लः प्रमत्तोव्याधितोभीतिः श्रांतः क्रुद्धोबुभुक्षितः प्र
धानेनप्रयोयेनज्ञ्योवैसबलत्येवच रत्नावल्यां स्वकीयीयरकीयांपुरुषमेववा नाडु
नित्तानयागच्छेनदैनतस्यजीवितमिति भृगुः विशाखेवंजेयेत्लोरंणवाहदारकर्मय नेट
स्नावशाणिमस्वंह्रंमेषुनत्यजेदिति यात्रायागमनलत्तणेगालेकिलेयं मुहूर्तेसमये
नाश्रेहस्पवाशंदिएणांवमेतन देवताभ्यांविभागुष्पयोगः सज्जनैर्हितः सर्वेदत्तिणाम्भन्यथा

यात्रोत्तवायिकः द्वात्रिंशत्तरंगतायानमाकलयमंबुजेन ततोनिर्गीतयेन्समपकशंक
वीस्वस्वधाश्रुभान् तयैवसप्तसप्तद्वीपानिर्मितानिवसप्तजेदिति इदानींशकुनानाह
नमालंकरणानिपूर्णकलशमंगोधनिः पुत्रवान गोलाहगौतपाश्वद तिसरभोस्वी
पुष्पधान्यादिच दोलादीपविप्रमवह्निसरसिद्धयानि अश्वोहस्तीवेणुपाद्यध्वजविताननचाम
रकुमारीयोमीनयुग्मगोवत्से २० रत्नानिश्वेतवस्त्राणि सुन्धान्यपशकुनमध्येपठितानि
अलंकरणानि सुवर्णनिर्मितानि पूर्णकलशः प्रसिद्धः तोर्यध्वनिः वाद्यध्वनिः सुव
र्णवर्द्धमानपुरुषः बालः प्रसिद्धः शरदंशोमृकरः नृपोराजन्यः सुम्रः प्रसिद्धः
दंतीहस्ती सरभोगैः सौभाग्यवती पुष्पाणिश्वेतानि धान्यान्यक्षतानि हस्तानि
नयशकुनमध्येपठितानि आदिशब्देनसुवर्णादिग्राहवः दोलाप्रसिद्धाः दीपःप्रसि
द्धः विप्रमवह्निः प्रमदाज्वलितोग्निः सरसिद्धयानि सरांसि पक्षयानि कृतेवेदनादीनि
अश्वोहस्ती श्वेतहस्तीः वेणुपाद्यप्रसिद्धाः छत्रंप्रसिद्धं वितानेवमूर्तिनिर्मितंप्रसिद्धं चा
मरंप्रसिद्धाः मीनामत्स्याजलाङ्कुतानाः गोवत्सनामसिद्धा शुभसंकोचेनाह युगलं
ततनिनानतोषकरणंकारूहतंगामयमस्वाभोर्यघटान्विताः सरवगौसौत्रिकः इवति

64

ेरथाः पञ्चालाः मदिरावाराणसी गया कर्दमः विदिशा मोमित्रमगधा ओदनपाकं सिद्धार्थं दुग्धादि व
॥२॥ यथा कुल्मासौदनमिति ओदनोपकरणं स्वीकरोति शतः कारणेन स्थालिकानेन शतिपायितेनोप
करणेनोपजनकेन नत किंबहुनोक्तेन एवंमकोवनोक्तेदानीं ये पुरुषेनोपाश्रेनोपामा
नाः सर्वावायैः शाकुनमध्ये पठिमानि नानाप्रकार कोरूहूं नगोमध्ये कः पृथिव्याः उहूनंगो
मध्ये मध्ये पृथिव्याः उहूनाम्नतिका श्रमो यं पत्नाविनः समहचरः उदकार्थं कुम्भपूर्कोजनः
महचरः सरचरतीति सहचरः जलार्थी रलक्तुं भक्त पथिकेन सह अजेत निवर्तनेयथा
र्णः कृतार्थः पथिकस्तपेत्तुकमेनान पौनोबोमोञकः पूनवप्रजकः हृवीः प्रसि
र्भाः प्रसिद्धाः हृविभीन्तरणेऽग्निभिप्तुमे श्रपशाकुनमध्ये पत्नु एणपठितं नदेन हृतिमि
रयः प्रसिद्धः पलंमीसे श्रसंरके मंदिरामध्ये वर्णिअलत्याशीगरुः प्रसिद्धः देव
वस्त्योतिषी विपौहोश्चालाणे पित्रंदहः मृगः प्रसिद्धः श्रोदनशावं गोदनरहिते
नते सिद्धार्थीगोरसर्षपाः दुग्धादि दुग्धं दध्यादि नतु यथनस्थानतिलाननेष्ठकारणमि
नेन दुग्धं पूहणनान्सिद्धं पुनः किमुक्तंदुग्धं इति सत्यं दुग्धं भक्षणेनिषेधितेनन्मेदे
निहृत्य यं दुग्धपवनन्मिपदोषः एवमेवान्यत्र विचारणीयं नयाववमनः दध्याम्पर

विलम्बांगकुंभमिद्धार्थसिद्धार्थकचंदनानि आरग्वधशेलाभिषमीलमथगोगाचेतांगोम
स्सहूतेगोगिनि भारद्वाजाः राजाविश्यो बरहदे पपामपुत्राम्बोक्तमाविकाः अभीरुपोन
सीवागजोवाजीह्वषःस्थितः रत्नाभूतानपवर्णगोर सवनस्त्राववि शेषितः उद्दूतेगोम
मीनेम्मतिकालोहतालया रत्नकोशोनवस्त्रस्त्रवेषपानोत्रैविकधुनिः जपमंगल
तम्भाम्बशीतिपाटमचीपका दीपावाषत्त्वलहहिः सुर्णकुंभेलपासवे मधंमांसंव
पिंरंभस्थाणिविविधानिव इत्येवामयुनोम्बूलेवस्त्रालंकारणानिव गोप्यंनाम्रमणि
वर्णंस्ववेदपाणमत्तनाः वितानेवामरंक्रूत्रंहूर्वाहूद्वानेधुजः दोलावाहरणोहहः प
योत्रापंगुकमृविः वेदवानिस्त्राणाणितित पाप्तुष्याणिवावना हूतदीपपपः पपः
सिद्दमत्रेवचः शुभाः देवतःस्तुरुदेवश्चितोम्मारकाणिव इहूतानिनगोपापान्म
वीयेलिभनेनसःइति कुर्वन्दंतिणनःमटेनदितगद्वामेमक्रुर्वेनहजेहस्माद्धीपनवि
हूतषाष्मलवणोपानन्नूणायस्करः पिणाणाकोषपहूत्सुपानमत्नदनेनके सप्रमा
नलः कार्पासारुणगुष्कचमेवगडस्तैलापमीकर्दमः १२ एतत अनेनगोक्रमत ७
भरतिणतः दत्तभागेकुर्वेम्मनइतरात श्रम्बुभवत्स्वमाणवामेकुर्वेन्सन्नजेहस्केन अ

यास्तभमाद भसेति भस्मप्रसिद्धं शखिप्रसिद्धाः ऽथनेप्रसिद्धं विट्विशा तक्षेपान्यारी
दीनीत्कफल्गु श्रश्रमारापाक्षालवालंमामद्धिके उपानद्दौप्रसिद्धो लगंप्रसिद्धं श्रथ॰
स्कोलोदकाः तिर्यगाकेमद्विनेतिलाः श्रोषपंप्रसिद्धं कुलथान्मसाधादि स्दनादिप्रसि
द्धं मलोवालतुषभृतिनोनक खेलामंडीनदीव्याधितः खेजत्मंगदिमबायतिरदिः काण
थिमकालको चोराध्यक्रमालाविलाश्चपतितः पाश्पर्णालीगर्भिणीवेश्याकुसहषादि
भेकसदृशगोध्यावराहः शपरः १२३ नाहोल्वमहिषः खेरोहमहिषाद्द्रवाश्चरिक्नोपटिभ्रि
क्रामाणिशिरोगकेपपदचोवेधाः कुष्ठागादचो पानोयानफलायनेखकलदः घटे
स्वतेगास्वलदेप्रमतिमतिवेधकाः कुशकुनाक्षिक्रालिकामस्तुराः १२४ मत्तउन्मत्तः
वोनःवमितः कुभविनायकः श्वतकः पाणिहिंसकः खेलाउजनः मंडीमंडितः नदी
जटिलः व्याधितोरोगीखेजः पादेनखेजः अंगोगृहीनः दिगंबरोनग्नः पतिमन्या
सी श्रवीर्वरी खेजः पादेनखेजः दिगंबरोनग्नः पतिःमन्यासी श्रवीर्वरी काणापिंगीमि
करेजितवसः मक्कालकाम्नमकेशः चोरःप्रसिद्धः श्रध्यक्षस्तालाध्यक्षः मलाविमलो
मलिनः पतितोजातिभ्रष्टः पाशीपाणिवेयनाशंपाशवान गर्भिणीसगर्भा वेश्यानि

रयत्या कूर्मकमठः कच्छपोनद्वान अहिः सर्पः भेको मण्डूकः पारदः प्रसिद्धः गोधा प्रसिद्धा व
रटः प्रसिद्ध २ प्राणाः प्रसिद्धः नाडः मेंडली लोके सेहली किय प्रसिद्धः नाहको गात्र मेकोषी
केडलीवत्रुधः स्वतःकृतिहलायुधः श्रोत्रमात्रैः महिषः प्रसिद्धः खरोष्ट्रमहिषाश्चदाः प
सिद्धः रिकोवटः प्रसिद्धः विकालिन मार्जारशिरोगकेषः मार्जारनागोशवश्वाहोनेम
णेनाशिरोमस्तने शृंगालादलेवा पत्वीवेधोमार्गविशेषः उष्ट्रवाहादिभिर्भारवाह्य
ते कृवाकुकुक्कुटनवाकश्रवणे श्वानवः सेव्यश्चोविडालमहिषादीनां पानःपतने व
न्यादीनांस्खलने यानमश्वादिनस्वपलायने स्वकलहः स्वानाकलहः घटेनपुंसके
गोत्कनेप्रसिद्धं जलहेप्सजलरुहे दर्शने हेतनेःपशाकुनाः प्रतिबोधकाःकार्पासतेष्वे
धकाःस्युः किकालिकाश्चपशाकुनास्स्वरुद्राःस्युः नयोकर्मागमानेरे लगतेलादिका
र्यासेभस्वमतमोबधं सामुद्रंगुडपंकादिमतेवानेत्र भूतिनमित्यादि अथशाकुना
नामाह भृंगालुप्तपटकाश्वनाविनःश्रीसेनकामामतःकालीकुक्कुटपुंस्वयाश्च
स्वभीर्देतेमनोभोहृद्याः भारद्वाजशिवादिवाचिन्नकुलाहेमाजयनेहृशोयातादहफला
लक्षणसमरवोवामेपिस्पृहेपंदः १२५ भृंगोभ्रमरः अलिहेद्विकः उष्ट्रः प्रसिद्धः पदस्त्र

कः शाहेङ्कुवोकोराजन्नकः नीविनः खञ्जनादयः श्रीमेताः चीह्कादयः एतेवामतः
मनोभीष्टदाः स्युः कालीमाहिषी कुक्कुटः प्रसिद्धः पुष्पयाः पुरुषसंज्ञकाः काकादयः स्व
रभिर्गौः एतेदक्षेमनोभीष्टदाः स्युः भारद्वाजः प्रसिद्धः शिखिडीमयूरः चाषः प्रसिद्धः न
कुलोवभ्रुः हंसः प्रसिद्धः अजोवस्तः एतेभारद्वाजादयः दर्शनानाः सन्तः इष्टफलाः स्यु
मर्थः भारद्वाजादयोवामेवादक्षेवाग्रेवाद्दृष्टमात्रादिष्टफलाः अभीष्टफलदाभवन्तीत्यर्थः गम
भरवेगर्दभध्वनिः वामेपृष्ठेप्रयोग्रदर्शः अभीष्टार्थदोभवति अथापगुपेशकुनेपुविपरी
तशाकुनाः अभाक्तानाह नष्टुनाभ्युपवेशसमर सूतेषु नष्टेत्ताएव्याधोस्युः शुभदावि
लोमशकुनानासाम्डनयाय्यम आहेतुः शकुनेविहरन्व अविर्भूताइष्टयात्वायमेकुलेया
दृष्यदेषि १९ वाप्तमपरेदलाससर्वतोव्रजेत् ९९ नष्टुत्रावोनमुत्तराणि भूपेन्द्रपादीनां म
नप्रोग्रामादिस्मिवेशः समरः संग्रामः सुतेप्रसिद्धं नष्टेत्ताएनष्टवस्तुनः अवलोकेव्या
नोगोगोपचारो एषुविलोमशकुनाविपरीतशकुनाः शुभदाःस्युः नष्टपवसुमनाशः
वेदिनयोपरिसरिताया सर्वोपिवामः शाकुनः प्रशस्तः ष्यातिगतात्रयोपरिसरिताया
सर्वोपसव्यः शाकुनः प्रशस्तः संगरेलोकर्मीनावयवेशेषु कृष्ठेनष्टविलोकनेवस्था

69

ोऽमरिदुर्गवनादिकेषु प्राप्तः यथाप्राणाद्विपरीतभाव इति अन्यच्च नेष्कजारेभयेपुष्ठेषु वे
ोनष्टचीवरेण शाकुनान्यस्वगाः प्राप्तान्यपालोके यथाप्राप्त इति अथ प्रसंगतः शाकु
नाते सति कर्तव्यमाह आचमेदिति आचमेद्यमेदुः शाकुने जाते सति विण्मूत्रोत्सर्गे ने कृ
तानच्च शौचे दैवेरुपविश्य शुचिः सन्सलिलं प्राश्यैवं आचान्तः कृताचमनः श्रम
ः प्राणायामेष्वायामः प्राणायामः सकृत्पादमुत्वा इंप्राणायामं कृत्वा इष्टपानं गच्छेत
प्रदक्षिणवेड्रः शाकुनः स्यात्तदा विहृत्य श्रुविता वाने हिवा रंध्रो उप्रावा रंभ्रसत्रिपथ्य
यात् अपरेत्स्नीयेड्रः शाकुने जाते सति सुवर्णादिनादयात् यत्नदावपणकगमनवि
धये प्राणायामान् षोडश कारीतावत्कालं स्थित्वा व्रजेत् तथाच ज्योतिर्निबंधे विरुद्ध
शाकुने मार्गे प्राणायामाष्टकेनैव द्वितीये द्विगुणान् कृत्वा तृतीये न व्रजेत् क्वचित्
इति तथा च वसिष्ठः जाते विरुद्धे शाकुने मुनीनो व्याहृत्य कृत्वा करपादशौचं
आचम्य वचीरतसोऽग्रतः कृतिम्रन्वयपश्चेच्छाकुनान्तरालीति तथाच यात्राशिषि णः
यदाप शाकुनेष्वपश्येद्विपरीतमुपस्थितः मयूते कावचनेदत्वानि विप्राकः स्वव्रजे
दिति इति श्रीमहन्नमार्तंडटीकायां यात्राप्रकरणं समाप्तं अथ मिश्रप्रकरणं वि

देवकलावदावदानामिधेकेहूलार्यनाह ॥ जन्मांगतेह शमासद्धहकुजैः सार्कैर्वाविष्टे
कूरेदृतिमेदफ्रवमेः स्थिरहिन्नतनैवाद्याप्ताहिभूपद्विलिः षष्ठलैः समदृष्टुधूर्वलेचरमति
नोः सरस्थापनेमोत्रुमायपुगेवरायपुगलेवारहिः पूर्वाहके ८० जन्मांगतस्य शेशादि
दमवर्वलिहेमयामद्वादिभेस्थिरहिन्ननवोद्यादाहिभूपस्थितिः शस्त्रास्यादिनयमहारः
पुत्रेगेवकलेचश्रेगर्तेतजन्मनिश्रुगतेजन्मांगगतेजन्मलग्नजन्मराशीतिव दशाच जन्मांग
तेदशा दशावर्तमाना नाशाईशाः जन्मांगतेदशेषाः नेव सूर्यस्य कुजस्य मलेवा
स्य तेनया नेवलिष्टेः स्थानादिवलसमन्वेः मदुलिमेव फलमेः स्वहेस्थिरहिन्नतनै
कृहिगता नतनुः कृहिनेनतः स्थिरामावोकहिन्ननवग्रुमानया तस्यांजन्मराशिज
न्मलग्नाभ्यांस्थिरोपचयेल्लयो आगाहि भौमरहितदिनेभूपस्थितिः राजमतिष्ठा
शुभास्यादिलयः लग्नवेलेयान्वन्यायस्वेदमित्याविवलोकनीय श्रयदेवस्थाप
नमवराईनाह स्वस्वतैरिति स्वस्वतैर्यस्यदेवस्यमनिष्ठाक्रीयतेनस्थनतैः शेषस्य
वे लग्नवलेसुगवत श्रयवस्यपरिधानेनमूलावनेडुगमभवितिनफलहेवकलाईनाह
र्यंवस्त्रदिनेनपंचगरुभास्वातस्य वेत्तमधेत्तो नेसाम्यमिरा तभवितिनमसन्मार्थावि

गेवा श्रीरक्तो वा भूपालो त्रिविधयात्राधिपत्य पुष्यफले वेषते ज्ञो हानकर्मयोः कुजरवी कर्मणः
शनिः शस्यते ॥ ४८ ॥ व सर्वमनिष्टा आदित्तिः पुनर्वसुः इत्यत्र हस्तपञ्चके गुरुभे पुष्यः श्र
श्विनी श्रवणेति ग्रन्थे रेवती फलानि सर्वाणि हानि यतेनेनात्रैः सत्र येन्दुधनुकर्मकवारे श्रेव
रेवसप्ताधिपतिनान्यत्र यतङ्क्रे रवौ जीर्णे विधौ लोकनला इन्दुः लिहेकुजन्मने बुधे पन्ने गुरौ ता
नेबुधे धने गुरौ ताने शुक्रे सौम्ये शनौ मरणमिति लग्नबलेमागवत अथ तालनमाह श्री
हासिन्नसप्तायाश्लेषके नन तत्राहोतात्ल्यन्म तालनीये कर्णभूते इन्द्रस्ताने बुधरहिते
क्रेव वसुहस्तमायले कारधायणे क्रे शुभादिभिः तत्त्वहति श्वनिमांगे विदध्यात्तालना
हकमिति यद्यपि यस्यां यत्र इष्टो निनोगादिनमेकुयांदितिसर्वमेवश्रेणभूते कर्मोहतेनया
पतालने बुधवर्जेना येते नेरस्ताल्यमिन्नुहेबुधनिषेधमवधानात् अथ शनौ सोमसु
नेस्त्राहेषष्ठामावास्यायोस्तया वस्रागतालने बेवटस्तामसमेकुलमिति अथोऽङ्गा
इमकिनफलमाह अावुभलितमिति आवुः उंटरः तेनश्रेवरमध्य त्रिभागेभावितेश्रम
हूतफले स्यात् एतदुक्तं भवति वसे त्रिगुणे कृतायदि भावितभागे मध्यत्रिभागेयत
नितदाडहमित्यर्थः आवुः तिन्तुपललतण तेनाग्निदग्धयगवादिभावितेनमध्यादिलिने

ज्ञेयं नवाम्बरोक्तधाने दग्धं वा स्फुटितं नवगोमयमध्यमपीपंकैर्विलिप्तं तथा दृष्टमावे
कर्कसंस्थके स्त्रमृष्टं मध्यत्रिभागे स्त्रक्लिष्टमिति अथालंकारकादिवस्त्रधारणाभूषणधारणस्य
नक्षत्रद्वयाणां कुर्वन् कुर्वन्भाशस्यानन्ददनयाहिर्वाह धीति सौम्यश्रेष्ठकेवस्त्रधारणाभादौ शु
वर्णभूषणं सुवर्णादिभूषणं विभूयात् धारयेत् कथंभूतेश्वच आदित्यपुष्यभूवे विगतानि
पुष्यभुवाणां यस्मान् तत न धार्यमिन् यतो अस्मिन्धारकस्य वस्त्रभूषणे धारणे दोषो न दृश्य
तेन यावोक्तं पुष्यादित्यश्रवे षिष्येः सर्वरक्तानि वरादिकं नवं तु भूषणं धार्यं नार्या दिव्या वा
गुणेष्वति लग्नबले शास्त्र अथ नवांबरादीनां शल्यमाह सूनेव रक्तनिरोध्यस्त्रक्तका फला
दिके यज्ञसूत्रे हरितः सोमवारे संतनवस्त्रधार्यमिति भावः कुजरवीश्वरूणरक्तयोः
पाप्यते शनिः कृष्णे वस्त्रनिनीलादिवस्त्रादिकेशस्यते शनौ नहार्यमिति भावः तत्र ये
नवस्त्रंधार्यमिति पुरे वोक्तं अथ नवाम्बरभूषणधारणे नक्षत्राणि आह वस्त्रोक्ते धीति
लहयाश्चिभिः योगे नु विभूषा हिता विसातोत्सवल विद्यश दिन मनुक्ते पिष्ट धारण
मैत्रार्कानिलमूलवसुहरिभिर्द्वीज्याज्ञया दोन्तरे पूष्णि नोक्त्वविक्रयादघयादौ गो ३
६ । ॥ ७ सम्पुष्टेतनुः ११४ वस्त्राकेभादिभिर्वस्त्रदिनीत्यवाक्ये अथेगोकिलयेन्तुः नस्य

74

लेहृतिरलेकरगणेहितेस्यात् किंल तोणैः वस्रोक्तैः अनिलहयार्क्षैभिः अनिलह येला
गीपुगे स्वातीविशाखेति अश्विनीयमिश्रा विगतायनिलाद्विनोयेभ्यस्तानि तयातांस्म
न् स्वातीविशाखाश्विनीरहितैः अन्यार्थः लग्नबलंमाव्यन्त अथ यद्वितीयपद्यगतेन विशेष
माह विम्भाकेति विम्भाकाद्यास्तगणेना उत्सवो विवाहादिकः लविलेभिः शुभमस्यश
नक्के पिभावेयायणां वस्त्रादिधारणेद हृह्कुन्स्यात् तथा चोक्तं व्यासेन सर्वो ताक्ष यमादे
नविमादे शाकरग्रहे मीन्यानुत्तोत्सवेव स्रे थायैनिषेधे पिभादिकेशति अथा नवार्थेनप
एयनोक्तपविक्रयावाह मेत्रेति मैत्रमत्रराधी पोषेस्तगमे चरपरवेगे चलः कुंभः न
स्मान्यसमन्यतमं तच्च तनकृपणंगे वक्रयपणंगे उपचयस्थलग्ने तस्मिन् कुंभवर्जिते त्रिकोणपयल
ग्रेणापणप्रगीफललाबजैगादीनां क्रयविक्रयो तन्नविस्त्तारय कुर्यादित्यर्थः कर्स्यास्तन्या
स्वेयनभावः नयस्तुहिः पापराहित्येन संपासन्ना शोभेमावत तथा चोक्तं रणामेका
दशोलग्रविक्रकेदंत्रिकोणगोः शुभैः पुरुषस्त्वकर्माके वर्जयित्वाचरोदयमिति अथ पर
ताईनयनिष्ठापंवकेवस्त्वमाह मेतज्वालनशून्यकाविनोलिस्यैतनेस्त्रे मौक्कपंचाम्य
हिंमयानेकाष्ठलणेनवयपरिहरेवन्तं भवृहपद्यविधौ मैत्रेमाश्र वरुणान्त्यवस्थमे: तोये

१ ॥ रवौ वा कुजे मन्दा संस्थिरभे खेले गतबले प्रहीनो न्यगो भार्गवे ८० कुंभहरके

वियोगसति कुंभमीनयोः सुंदे सति पापे रसेन्द्रे यानावोत साहे अथान्तराद्वे वराणेन सेवा

मारु सेवेति फलादिभिर्नलग्नैः सेवार्थमाश्रयात् स्वगमे कस्मिन्सति वियोगे रवौ सति वार

न्यथवा कुजे सति स्वेदशामे ० आपण्यकादशे ॥ अनयोरन्यतमे रविभौमयोरन्यतमे

सतिरित्यर्थः यस्मिन्लग्ने सेवा क्रियते तस्माल्लग्नात् दशमे एकादशे वा रवौ भौमे वा सति सेवा

इष्टाहितकरः स्यादित्यर्थः शेषं प्राग्वत् अथ बलवर्णवराणेन संन्यासमाह संन्यासमिति ।

स्थिरभे स्थिरनवांशे स्थिरलग्ने संन्यासः इष्टः स्यात् कैः खले गतबलैः पापग्रहैः हीनब

लैरित्यर्थः मतान्तरे चैन्द्रनीया कस्मिन्सति भार्गवे शुक्रे षष्ठे ६ न्य ॥ मेषति शेषं लग्नव

लेप्राग्वत् अथ च त्रिषडेकादशेमारी दंपेवषष्ठेवभार्गवः मबले धर्मे पंजीवे केंद्रे दौला

विरक्तिकारिणि अथ सूतनहरणेन कापिकमाह उद्धारं देवराद्विपेंद्रलघुभनाहैः शुभस्था

कापि वांकिं नाम वगाद्रि युग मस्त्र गोकन्याविलग्नेति यो बोकोजे सति दिषि ॥ अथ ७१ ॥

२ ॥५ ० मेत्वम्पावगभूमत्वा नि त्रिनाक्षरान्तः स्वाणो सूरफलं समस्त्रसद्देहैः सोमीयउ

रिवर्नयेन ८२ ॥ उद्धारं वाणि पूर्वांक्षानि स्मलानात् केन्द्रादीनि यकादशे संख्याकानि वा

ोगायसिद्धानि द्वियेविषमाख्या ईंद्रोज्येष्ठा लघुभानिप्रसिद्धानि त्वाष्ट्रं चित्रा तैः व्यार्किंज्ञाराव
गाह्न आर्किः शनिः सौम्यः बुधः आरोभौमः विगताआर्किंज्ञारायेभ्यस्तैः तथा तेष्वेवोलग्ना
स्तेषांग्रहः दिनेतस्मिन् शनिबुधभौमरहितवारेत्यर्थः युग्मझषगोकन्याधनलग्ने युग्मे
मिथुने झषोमीनः गोर्वृषः कन्याप्रसिद्धाः एषामन्यतमस्मिन्लग्ने तिथौ व्येकौजे विगतः
एकः नवमीयस्मात् असौ व्येकः सनामौजस्तु ओजोविषमः तस्मिन् नवमीव्यतिरि
क्तविषमतिथावित्यर्थः किंलक्षणो व्येकौजेतिथौ सहितसितदिक्दशमी तयासहितेतस्मि
न् ३।५।७।११।१३।१५।१० कृषिः प्रभाश्यात् तथाचोक्तं षष्ठे शुभेशुभतिथौ शुभवारयोगे
वारे गुरौ शशिजशुक्रगभस्तिवारे लग्नेवृषेमिथुनकेसझषकन्यकायां शस्तंकृषिप्रकर
णेसवयोनियानेइति अन्यच्च दशम्येकादशीचैव लक्ष्मीपातंत्रयोदशी सप्तमीपंचमीचै
वप्रतिपच्चस्त्वागृहा हन्यष्टमीबलीवर्द्दान्नवमीसस्यघातिनी चतुर्थीकीटजननी
षष्ठीचैवहन्ति पशूनिति विकृष्टस्यानांतरं शुभेकार्याद्विपोषतः कुर्यात्किंभूमिपुत्राः स्वतनभवं
तिफलमदाइति अथबीजवापमाह मिताश्वाद्वनशुलब्धस्वपरः षट्ः कुशलः कर्तावृग
भूमस्वामात्सेवाक्षणाम्य कृषारंभेसशोकः मितायतः क्रीयते नक्षत्रजितान्वगमस्थान

ग्रहान् भूम्यग्न्यादीन् दिक्पालान् सर्वदेवांश्च प्रणम्य मनोवाक्कायकर्मभिर्नमस्कृत्वा स्वर्णे
हलहले स्वर्णसंभूषितानां श्वेतवृषभाणां स्कन्धे सह वृषभाणामः सह वर्तमानाः समस्काः
शोभनाः सुघाः सुवृषाः सुलक्षणयवसुखाः निरोगाः समस्कास्तेन सह पाश्च तयानैः क
र्तव्यं सोमोत्तरायणे शुभतिथिः वारे नक्षत्रे हलेन यद्वनिः कृष्यादि इति भावः उत्तरदिशम
भिगमनं यत्नेन यत्र वेलावुत्पद्यते नवमी प्रथमगमनेनैका १ आवर्तनेद्वितीया पुन
हलमुत्तोलितीयगमनेन पंचमी वेलावुत्पद्यते अधिकानकार्या इति भावः सोमी यद्
नैर्ऋत्यादिषु पदयदग्रहणं प्रावेष्टकं गोलाकारणायेन यावोके शाला सर्वदेनारा
मुखिः यद्भनवासमा स्तानागोपे स्वपुष्पस्तजयना नविशेषतः पृथिवीग्रहसंयुक्ता
पूजयित्वा यजमानपति श्रावीमद विप्राणां कृत्यदानव्या वैवदातिणं कुर्यात् हर्षेनियोक्
स्यानवीनस्य पुत्रेनवा हेमयद्धहलाग्रणाछिन्नरेखानकारयेत् उत्तराभिमुखो भूत्वा
तीरे णासंमदापयेत् विवलेछिन्नलाग्रलेकापिमं वृषभन्यजेत् हलप्रवाहनं कार्यं नी
कृषिर्वृषभकर्षकैः हलादिभिर्हस्तैः क्षेमं कुर्वन्तं शुभं भवेत् वृषभापरिपुष्येतनस्य
विघ्ने सदा भवेत् तस्मात् सर्वप्रकारेण निर्विघ्नं कारयेत् सदा प्रकाजयकरी रेखा तृतीया

वार्यंहृदिरापंचमीचभेवदेला वाहृसस्यफलमंदा सनजर्थ्येनकर्तव्यामहादेषस्तनोभ
वेत स्तनंव्यावसवः शुक्रः षष्ठुनामासबेद्दमा यताश्रोहलीचैवमर्देविछोपशांतय
इति श्वडड निंमिन्नानितिचैवाकानि हलेमवाह्ममाणोनकमंडुनपघकेर्यदि ग्रहोहृणा
मपनेत स्तननोपि त्रभयंभवेत् ईर्याभेगोयदाकृष्टः मेषायोजीविनस्यच स्तननाशो
युगेभग्रेमसानेमियलेपिक्तः योऽक्रच्छेदेनव्यासेगः मसप्हानिस्तुजायते हलेमवा
समानेनवगेंवकःमृयतेयदि मयतेशुक्रमाचस्तावंधनेवमयघ्नाति ज्वरातिसाररोगे
णाकृषिभंगविनिर्दिशेत् यवहेयुक्रमाचस्तनदासस्यवनगेणामिति अथप्रहाधि
विषयेलांगलचक्रमाह वि ३ विर ३ जी ३ शंन ४ ला ३ शे ४ राम ३ हुतभुक ३ भेद्धके भक्ता
दमन्तेभूयः कृषिमेविंवारुणहरीदंबीजवापः शुभः स्यंदीतिल्लीयेनाः ३ ४ ५ ६ ७
८ ९ १० ११ तिमतिल १४ ।१२।१३।२१ २२ २३ २४ २५ २६ ह्याहाभेः मनफलः योकेन्द्राः फानि
मङ्ग्रमाद विमिनेः ११ स्तच्छेदनेवापेभे: १३१ अर्कभुक्तान्नर्यभकनलज्ञान्मकाष्णात्त्रि
आदिकेस्त्वानाहकास्थितेषुनत्तेषुत्रसतमत्स्येननफलहयेभूयः वारेवा रेवारे
स्मात यनडक्रंभवति स्यांक्रोननतत्रस्यआदिमानवत्वामकाष्णात त्रिपुत्रसत

दुष्फलं स्यात् तदनंतरं त्रिषु भस्थं शुभं स्यात् ततस्त्रिषु अशुभं तथाष्टसु पंचसु शुभं ततो

नवसु त्रिषु अशुभं ततः श्रेष्ठं पंचसु अशुभं ततो रामे पुत्रिषु अशुभं ततो द्वितयभक्त्रिषु शु

भं स्यात् इत्यर्थः अथ बीजोप्तिमाह कृत्तिकेति कृत्तिकाभिः कृत्तिनक्षत्रैः उदाहृतं वर्ग द्वि

पंचादिभिर्बीजवापः शुभः श्लोकः किंलक्षणैः कृत्तिनक्षत्रैः विवाहकरणे हीनैः वारुणा

शततारका हरिश्रवणैः रेवतीज्येष्ठा विशाखाः वारुणहीनाश्चेभ्यः नानितयानैः शतता

रका श्रवणैर्ज्येष्ठा रहितैः मित्रसंयुक्तैः कृत्तिभिर्मूलवर्जितं तस्माद्भृगुवारे सर्वविधिवारादि

केषु च तथा चोक्तं मघकाले भयं भौमे मंदे शलभकीटयोः तवपे हानि योगिके हीने स्मा

मविशेषतः द्वष्ठलग्ने [illegible] कन्यायां मिथुने तथा वापयेत्सर्वं समस्यानि यदिच्छेत्स

र्वसंपदम् इत्यादि लग्नबलं शान्त्वत् अथ बीजवीर्याविभ्युदेहि मंदफणांचक्रमाह सूर्य

त्तो ट इति सूर्यनक्षत्रादिनत्रीणि तस्माद्रविभूति वे कोनविंशतिस्मात् अष्टाभिः नवी

नाद्दशभिः यकोनविंशति दशभिर्नक्षत्रैर्बीजवापः सत्फलः अथ हलचक्रमाह त्रीणी

ति अन्येराचार्यैः [illegible] मासाद्ग्रहसप्तमात्सकाशात् रविभिः द्वादशभिर्नक्ष

त्रैः बीजवापः शुभः श्लोकः यनद्भवति राहुर्योक्षित्र तत्रैभवति नस्मायन्म अशुभं स्यात्

त्वेतन्न कीर्तितमस्मभिर्व्याख्याने नमस्कारात्मका शास्त्रादशुभालिभिर्निवर्थः गद्योक्तफणीतिना
मग्रेथानेत्यसिद्धं वराहमिहिराचार्येण लघुस्वल्पादिकल्याग्रंथानेनोक्ता उद्धादिनाः स्वल्प
तसंहितायां समस्तास्त्रादलि शोभास्थितमथिपिचारः किलास्तु शेषे मागेतस्यांशित्यकेयरू
तोयानेवदंसेके इदर्कमेडलाहुतिरसैनिनाखिलनिह स्थलेयगाते अन्यत्र पर्वकाला।
हस्मदानान्कमलयोने मावयुक्तविभक्तांगभुजंगमाकारमुपदिशेत्यन्ये इति भुजंग
माकारकयनानन्फणितायभिधानेप्रसिद्धं रत्नमालायामपि फणिभाद्दीयोमिश्रका
लेस्फुटमिति तथाचामभानरे गहभाद्दृष्टमेयावत् वीक्ष्यासि परिवर्जयेदिति अथधा
नाके दत्नमाह नक्के दनेवापभेतिति नेषांधान्यानांकेदनेवापभेवीजवापनंतत्रैःयो
के ननुयस्यांशेयददेशिनेग्गहितमेकुयोदितिपुर्वोक्तेनत्कयपुनरुक्तेनकेदनेवा
पभेदिति मत्ते कृषिनत्त्रयाणांवीजवापनंनत्क्षाणांकिं विद्दोस्ति हयोः कृषाण
नान् केः कार्यमितिसदेहनिवारणायेनकेदनेवापभेदिमुक्ते अथतिस्मत्रेयान्य
कमयानेमोधिरोयणालनलवरोनाह मेधितीरनगेरूफान्नरशिनेरुद्दाहभेरोपयेदत्र
पाशनवहस्नेनयारदोः पोक्तेनवानेवुधेः मैत्रार्कोत्यवमस्तनेत्त्ववरुणाः संदेः शुभेनकें

81

नेलशेषेगरुवीतिभेहिबुके गैः मैत्रे मैत्रे च संगीतके ॥३३॥ मेयिमिति ज्ञो नरोः वदस्वा
रैमैयिउष्ठास्थैविवाहनतश्चे मूलोन्मा केन्द्रा दिभिगा रोगपविविवनयेन् मोषितो मस्वलेपान्य
मद्दनाथेहस्तचक्रियोजनाथेकाहमारोप्यानि मे ष्याने स्वगम्यनेहृषभाश्विनिन् नितिमयिः
पुंस्विमेयिः ध्वलोदारुन्यलेपन्यस्वेयने उत्तमरः किलनलोरुद्राहमैः उफान र हिनैः
उफाउत्तराफाल्गुनीश्रन्नः श्रवणपा नाभ्येरहितैः अथ रोहिणीरेवतीमूलस्वातीहस्ता
स्तगास्वया श्रावणेनरहस्तश्रवणयामाइपदासता बंधनेस्वेवीतानांनयापालस्वेश
ने ऊःखिदावनदवैदानभयोनरफाल्गुनी वनस्य मस्वपर्णांस्वकेभारीषालालीनया
श्रद्धेवीनःगायाश्रीयावान्यावीयवाहिनी स्वीनामीकर्षके नित्यमेथिः कार्यफलम्
देति अथ नवधान्यप्रवेशेन नवान्नकर्मणि हिनोप चवरणेनाह अन्नप्राशनभैरिति वस्रे
नशरहोत्रलो ः अन्नप्राशनभैर्नवान्नवान्नकमंगुपैः मोक्षे अन्नप्राशनभैरितुलन्नां
ननस्यादन्नपाशनोक्तेनितिथिवारादिकमत्रग्राह्य मात्रिकस्येनवान्नकर्मस्याविनाश्री
त्यादीनोनवनवमिनानांधान्यानाभत्ताणेहोपमस्वेमादावपपकेकर्मैनतन् नवधान्या
निमानि श्रीहयोयवगोधूममाभिवाराः कंगवेणवः शालयोमङ्गमाषाश्चवनवनाग्या

82

ध्रुवाणि क्षिप्राणि यत्कांमध्ये प्रागुक्तं भवानि आन्यानि श्रोत्राग्रायणेन बिनान भत्तानि यानि
बक्षेत से भवानि यवाग्रयणेन बीजानां भक्तानि याहिति नियमाद् इदं कर्म शरद्हेमंतयोः
क्रियत इति तत्र श्रवणपाशनोदितेन्दिवि भाद्रिभिः मासेषु षष्ठे हि मेषेन्यत्रैवं चैवान्नक
तेन मित्यर्थः अथ तोत्सर्गे नृत्यसंगीतयोरारंभमाह मैत्राकान्त्येतिति मैत्राकांत्येति
मैत्रमनुराधा अर्कोहस्तः शुत्रारेवती वसवो धनिष्ठा उत्तरास्तिस्रः इंद्यःपुष्यः वरुणः
शततारक। इंद्रो ज्येष्ठा नैर्नृत्तमारभेत संगीतकं चारभेत कस्मिन्सति लग्नवर्त
माने तेगुरूवीतिनेसति कैः हिबुकगैः सौम्यैः चतुर्थस्थानस्थितैः सौम्यैः शेषं प्राग्व
त्। अथ मानाभाव्ययस्तिकं मेहतैतैनेकेनाह श्री शाकेंद्र दितीत्युवाम वशिवापुष्यान्या।
ग्निपार्श्वी इभेः एवौभिः शुभदा विभिरं भवनतो नाना पत्तनां क्रिया वरिष्ठकं चतुर्थ
का नरइरीनाक्षेषु मासिक्यो रहस्यानाहि लोदितासुभेमग्रेन स्यादृदोषः किल ॥२४॥
श्रीशां विशाखा अर्कोहस्तः इंदुर्मृगः अदितिः पुनर्वसुः इज्यः पुष्यः वसवो धनिष्ठा
शिवश्चार्द्रा अश्विनी धमिष्ठा शुत्रारेवती अग्निः कृत्तिका पाशी शततारका इंद्रोज्ये
ष्ठा तैः एवौभिः निस्तैभिः विभिरं भवनतो विगतः स्थिरोदयेभ्यस्थानि विभिरादि नाणि

मु॰
मा॰टी॰

एतदङ्के भवति भूतेमा पञ्चहस्तिनादिनाम्या गमनान्निषिद्धिः तिलान्नेतिलोदनेभाश्चपार्श्वे
नदर्शितागमनान्निषिधः मन्मथाख्या पञ्चस्तनघाश्चिमगमनान्निषिद्धिः तुरगेभाश्चपनैरेन
दशागमनान्निषिद्धिः स्पादिन्यर्थः अमतिसंभवश्चभद्रेपञ्चलिङ्गिपमाह नयोरिति नयोर्भस्य
वारनयोर्ध्यानाद्राणानेस्वयानेभवति शुक्रेपञ्चारिजमिति हरिजेलग्नेश्चवेवद्धि कथं
नेतिष्ण्यादिलग्नगोधिकति घ्यादिभोलग्नाधिकेवलिष्टामित्यर्थः स्वत्तनिष्ठिंवदास
भानन्तरहान्यहेति याभ्रीदनस्वतेगितेधिपुंस्वलेजनिबलन्यकेनयास्रोमते पात्राल
गतेन्यनेदध्यदिशामीशोर्केश्रकोकञ्जोगहुमेदशशीकसोम्यगुरवःकेदेदिगीशेश्वजे
॥ स्वततिहिंयदादिकेयात्रालग्नगतेन्यजेतन् स्वर्देस्वराशिः अनर्हिः स्वराशेः अव
वयभवने चरःकुंभाः अस्तभेश्रस्तगतलग्रहस्पराशिः अन्यलग्रहेवक्रग्रहस्पराशीः
तानगिघोर्भातवैरिराशेः षष्ठे अन्यग्रहोदयो गोजाश्विककिंमिथुनाः स्वस्वानि
त्येग्रहोदयाविमिथुनाः कथिनास्तएवेतिग्रहोदये लग्नेनानकातनेष स्वर्तागेश
रिपुं स्वतेवश्चेगवपवीगेस्वस्वतनांगतस्वपुः स्वामितस्पारिपुः ।तेस्वलःप्रसिद्धः नी
बलान्यकेगन्मनिबलरीनेस्वहे नयासीमते पस्कृतेबलमन्के इन्यकेमर्वपात्राल

उदगामने प्राक्तेनदा प्रागामनमपि भं स्यात् अथ पार्श्वचन्द्रकोष्ठे दिनकररजनीकरये
कारादानुतराच पूर्वोवा यायाश्चकर्कटादौ या म्यामा प्रोपूनी वीच अथान्यदाह भौमेश
भौमे माकल पूर्वे हि प्रिगमने गमने हितं स्यात् शनिचंद्रयोः अथाकदानिलस्यां नग
बुधगुर्वो पश्चात् पश्चिमायां भृगुवकौ क्षिप्रकर विदिने उदक उत्तरस्यां गमने हितं स्या
अथाडलविडलेवाह अर्कभादिति सूर्येन वत्राग्रुभे दिनन तत्रं अग्रे: सप्तमिस्त्रषेषं
षितं मत हि सप्तहौवा सप्तवा यदा भवेतिन द्वाडलः स्यात् अयः षष्ठाभवेत्तिनदा विडल
स्यात् अनयोराडलविडलयोर्गमने श्रीदेवलोक्यादेवर्षिवचनेन हितं न स्यात् अथ
वारमूलदोहदमाह आज्यं दुग्धगुडौ तिलान्दधियवान् माषान्तिनाव्यापयनो मूले
यानमतिहमिदककु भोयाज्यतिलान्नतिमीन् दुग्धं माषपव हस्तनो हयनैर्यानम
यानेतयोर्थ्यानाहाभवति त्रुवे यह रिजेति स्थाहिलवादिके ॥ सयाम इनान्यव
रास्काणात् आज्यादीनि माषपमाप्राचिता मूले वारमूले यानेमायाणी अनर्थहते
भवति अथ दिग्दोहदमाह आज्यमिति हूताटिकं माषपर्य अदिषु पूर्वादिषु दस्त्यादि
भिर्यानस्वयाने भवति हस्ती अश्वः अनः शकटः हयोः स्यः नराः शिबिकावाहकाः

मु.
मा.टी

विपर्यासात् शुक्लविपर्यासात् आवयव केकृत्यसेतिथ्याने सन्ध्यात् एतदुक्तं भवति पू
र्वस्वकपालगेऽस्तं पश्चिमांगच्छेत् पश्चिमकपालगतेऽस्तं पूर्वांगच्छेत् तथावन्यो
तिष्यकाशे अनुन्नेवें यावत्साक्षात्पालस्योभृगर्भेण तावत्पाशिदिशंगच्छेत्सा
वीमन्यकाष्ठिनस्त्वेति अथप्रयाणविधिमाह राजेति राजाद्विदिवसैरेकाधिष
ट्क्रोशकान्व्रजेत् एतदुक्तं भवति प्रथमदिने क्रोशंगच्छेत् द्वितीयेचत्वाः क्रोशान्
तृतीयेषट्क्रोशकान् प्रथमान्यजोयथोक्तंगच्छेत् कथंभूतः राजा नर्पितवद्धिष्
ञ्जस्सूत्र वद्धिरश्मिः भूस्वराभ्राजमानः स्फुरद्दोर्बान्धवः नर्पितावद्धिध्वस्वरमेरू दीपे
नमतथा अङ्गार्थभावः समिद्धक्तिलादिनावद्धिलर्पयित्वाद लिणमादिभिर्भूस्व
रोलयपितावस्त्रालेकरणाभिः स्फुरद्दः कलत्राद्यैः सर्पार्थिनाव्रजेदिति किंकुर्व
न् स्वेराकनूर्ध्वं निन्यजन्ससन् स्वेहन ह्नतिः पुनः पुनः हात्मने अर्थभावः यात्रार्थवहिर्ग
त्वापुत्रादिस्नेह वशात् नहवलोकनार्थरदं नागच्छेदिति कथंभूतः वृषलितोन
गच्छेदितिभावः पुनः किलक्षणः कार्यमाणाः कार्यायउक्तं [illegible] तीनः करणः तथा
वल्लावल्यो स्वनिके तोन्स्वरमवनान्यपानाअयाद्वृत्स्वहाद्यपि पापान्कृतामिका

अथ वत्सपुत्र सर्वेषामति स्मृतौ दोषो नोक्तः तन्नु यत्र सगोत्रत्वमस्ति विवाहे भवत्येव तथा सम्बन्धे दोषो
हस्याते तदोषाया सत्वे भवनमिति तथा भौमपराक्रमे स्वाति मन्तौ यमानां पर्वतिस्मृतौ
नविद्यते इति तथा च गार्ग्यसुतरं तदोषाया सत्वे भवते पतुर्दशसमविधयो तस्त्रवि
बुधैर्नैर्य केवले तद्दिगमम्येइति तथा च वसिष्ठः समानप्रवरं सर्वेषां दर्शनाद्विग्रहे तथो
द्वाहे तद्वह्यागमनेस्मृतिस्मृतौ विवाह प्रोक्त्वा तथा च मात्स्यपुराणे वरशालंकव
ह्येमस्लिहेः सर्वलोपुत्रे सर्वानस्यैतो भृवेनत्तत्र्यमति स्मृत्वा तथा च वसिष्ठः काश्य
पेषु वसिष्ठेषु भृगुष्वङ्गिरस्सु च भारद्वाजेषु वात्स्येषु पतिस्मृतौ न विद्यते इति अथात्यं
तापवादमाह चंद्रेमहमेव गते समतिस्मितौ स्याद्दशमपि विधाने सर्व सर्वेषां सितवि
पर्यासान्त्यदाद्यपके गजनर्पिनवह्निभूमस्मरस्येदावबतिन्यजेत तस्यः कार्यम
नाबनेत्रिदिवमेरेका १ द्वि धम्र ६ कोशकान ११८ चंद्रेमहमेवगते समतिस्मितः स्मृ
क्तः श्रेयःस्यात तदानस्मिन्कालेसंसृतविधाने स्मृक्तमेसमवेमत स्मृभेदंस्यात तथा च
गर्गः सोमो हरिवह्निभाग्यैर्गोपावनिषु निवहमो तावदेयो भवेत्युक्तः सर्वेषामेतोगमेष्व
मेमिति अथापवादकेमहतिमाह परस्वैयोषिति परस्वैयाःपश्चिमसर्वेयाःसितः।

87

म॰
मा॰ती

यः ८।१ प्राची अग्निरिषीशा ३।१। आग्नेयी विश्वेभवः १३।५ दक्षिणस्थी अर्कोष्मः ।
४ नैर्ऋत्यी षड्भागा १४ पश्चिमायो निषिपर्वता १५ ॰ वायव्यी दशाहृशा १।२ उत्तर-
स्यां अशीकल्याणमयषड्योव्याख्याने अथान्यन्नियमाह ऐन्द्राग्निभर्से न स न भ ग ऐ वायपि
काह्यास्थितोनोल्लंघ्यः परिघस्त्यपाकवत्तृभिः प्राच्येकदड्वजेत सर्वाशाश्ववीन्यपि त्र
नरगैर्यायात्यावश्यकेछित्वा मूलमानि प्रभेर्यदि निजापूर्वाह्णगलविश्रजेत ॥१८ ऐन्द्र
दिग्विदिक्षु अग्निभानकृत्तिकाद्याः सकाशात् सप्तसप्तभगणे एतदुक्तं भवति सप्तशा
कचक्रं निधाय पूर्वगतानक्षत्र सप्तरेखासर्ईशानतः कृत्तिकादीनि सप्तनक्षत्राणि न्यसे
न्नतु रक्षानि सप्त दक्षिणगत रेखासु न्यसेत पश्चिमोत्तररेखासु क्रमेण न्यसेत नं
वायव्याग्नेयदिगानोरेखां कुर्यात अस्याः रेखायाः परिघइतिसंज्ञा: दिते चक्रे वाय
वाह्यास्थितइति वायुप्रसिद्धः अग्निःप्रसिद्धः अनयोः कोणदिशो वायव्याग्नेय्यो तत्रस्थि
तः परिघोनोल्लंघ्यः अथान्यत्प्रयोजनमाह अपाणीति अपाकदक्षिणस्यीवकत्रभिः
मतीच्यैनेत्यैवंव्रजेत प्राच्यैर्नत्यैवे उदकउत्तरस्यां नव्रजेत नगच्छेत सर्वाशा स्मसर्वा
न्सर्वीज्यपि त्रनरगैर्यायात रविर्हस्तः ईज्यःपुष्यः मित्रमनुराधा त्वरगोमृगश्वनी पभिर्न

शुभाशुभं तदाह रिक्तेति रिक्तास्तत्र्थी नवमी चतुर्दश्यः पर्वाणि पूर्णिमामावास्ये गृह्न
षष्ठी अष्टमी प्रसिद्धा द्वादशी सिताश्च शुक्लं प्रतिपत् तेषु पानं नरः बुधशुक्रसेन्मु
गमनं न कर्तव्यमित्यर्थः अथ शूलानाह प्राक्वेदाः सितशाक्रभं च सपरार्द्धान्यं वभेन
मघाक पश्चात्कार्के सितान्दक्कु जवुधार्यमा [illegible] त्रिंशाहौ १०८ नवमूम
योग्निणि दिशा ९ १३ ११ विशेषतो १३ ५ कौत्व्यः १२ ५ षट्शाका ६ १४ स्ति [illegible]
१५ ७ ग दशदेशो १ २ [illegible] त्रिथी नीशानः १०७ प्राक्पूर्वस्यां दिशि चेन्द्रा सितशक्रभं
ज्येत चेंद्रः सोमवारः असित शनिवारः शाक्रभं ज्येष्ठा एतत्रयं पूर्वा दिशि त्यजेदित्यर्थः
अथार्द्दक्षिणस्यां वसुपरार्द्धान्त पनिष्ठोत्तरार्द्धात् पंचनक्षत्राणि ज्योवृहस्पतिवारः ए
तान् दक्षिणस्यां त्यजेत् पश्चात्पश्चिमस्यां दिशि कार्केसितान् त्यजेत् कः रोहिणी अर्क
शादित्यवारः सितः शुक्रवारः एतान् पश्चिमस्यां त्यजेदित्यर्थः उदक् उत्तरस्यां दिशि
ज्ञबुधार्यमाणस्त्यजेत् कुजो मंगलवारः बुधः प्रसिद्धः अर्यमोत्तराफाल्गुनी एतान्नक्ष
त्रान् उत्तरस्यां दिशि त्यजेदित्यर्थः शूलपदस्यान्येकेसंबंधः अथ योगिनीमाह त्रिशा
विति एतान् प्रत्येक पदस्थान तिथीन् त्यजेत् एते के त्रिशाहौ १०८ ईशान्यां नवभूः

ऽमघाते । शर्कयानभुके न्याविशिष्टे कोनिपर्वस्त हृष्टहृष्ट दिकत्रयोरश्यांस्त्रियस्कन्दम
वाद्गुयौ ॥ अथपुत्रवतः सोमवारेभ्यंगनिषेधमाह पुत्रीति पुत्रवान्सोमदिनेन स्नायात्
उक्तंच पुत्रवान्स्वगृहे नित्यं नाचरेणाडत्रयम्भवेः सोमवारेन यातः गर्भजीवे त्वसर्वथा वपु
रिति ॥ अथप्रसंगेन प्रसूतिकास्नाने निषिद्धमाह भक्षेति पमेशभरणीपित्र योमया त्वाष्ट्रं
विज्ञा इंद्रोन्नेषा मित्रश्रुति काविशाखे श्रुचपः यातनारका अथादोमूले ईश्वरभेशा
द्रौ एषोसमाहारः तस्मिन् कुपुत्रहरीसेज कुत्सितः पुत्रः कुपुत्रभावोयस्यतत्कुपुत्रेन
स्नुतन् हरिजेवतस्मिन् यस्मात्प्रयात पंचमस्थः पापग्रहोभवति तस्मिंस्त्रियः निषण्
स्थराशिस्नाता सापिकाम्लस्मिन प्रसूतानस्नायात् शोभनलग्नबलेस्नायात् उक्तंच
मघाम्लविशाखार्द्राचित्रादिदिङ्गियमरुद्रे अश्लेषायेनुलेहे नैव स्नायात्प्रसूतिका
शुभग्रहयुतेलग्ने पंचमे पापवर्जिते परित्यज्यमृदादोषान्सूतिकास्नानमाचरेत्
इति ॥ अथौषधनिषेवणमाह मंदारान्यदिनेरबुधकरुवरति शुक्रेलक्ष्मीस्यापायोगेभैष
जमाचरेत्सम्मति । कैटारिव्यापायोगेभिषक् नदयादिहविष्कंभेडवातनपरघातने रोगिणो
कः स्वावहृत्य कर्मस्वर्यकुजयोः शुक्रोहकेन्द्रस्थायाः ॥ २४ मंदः शनिः आरोभौमः तस्याम

लेनइस्मृति रवौपुत्रांग्नगौहर्वीभौमवारेचस्नातिको भार्गवेगोमयेतिलानैलस्नानस्व
त्वोवहंगिति अथानित्याभ्यंगेविशेषमाह नित्येविलमिति हिनेषुअभ्यंगेअविलेनैले
पक्कादिकेअनेमलस्पृश्यस्यात् उक्तंच नित्यस्नानेवकर्तव्येतिथिदोषोनविद्यते इत्यादि
अथअभ्यंगेनतिलमालकस्नानेनिषिद्धतिथीनाह ॥ दिक १० विषवा १२ द्वि २ हर
गेक ९ दर्श ३० तिथिषुस्नानेनधात्रीफलैः स्त्रीकामोयंवुधोवुपरोलपितरमाभ्यंन्यतिप्रोग
ना पुत्रीसोमदिनेसमर्थमपितन्नाभ्यंदमिश्रावुपचक्त्वादेश्वरयेकुपत्रइहीतिस्नाया
त्रिशास्त्रपिन १२ दिकदशमी विश्वेत्रयोदशी अद्रिः सप्तमीहक द्वितीया अकोनव
मी दर्शोअमावास्या एतेषुतिथिषुस्त्रीकामः धात्रीफलैः आमलकीफलैः स्नानेनअ
भ्यावरेत् तथाचोक्तं यः करोतिदशम्यांवस्नानमामलकीफलैः पुत्रहानिर्भवेत्तस्य
त्रयोदश्यांधनक्षयः अर्थपुत्रक्षयस्तस्यद्वितीयायानसंशयः अमायांचनवम्यांचस
प्तम्यांचकुलक्षयइति अथाशौचादिषुअभ्यंगनिषेधमाह अशौचेवपवासः अत्तुप
तैश्राद्धनारका पित्रभेमद्या नेषुअभ्यंगःनस्यात् अंगनाम्नीयतिश्चीस्यात् उक्तंच स्नानं
कुर्वैतियानारीपुंस्त्वेदेशनभिषगाने ससजन्मभवेसाविधवाडुर्भगाप्रजवमिति वि

वोक्तं हूनाई वणाकलीवल्लणामझादिमतणे अन्नमाशानवहूतं स्नाने सोमग्रहोदये वोक्ता
हेतकरकर्मादो मेघजे मेघकोहिने गर्भाधानो कुमभवानो मेघुने बिलोकयेत् रुहारंभा
दिनेकालेह्रयशालाविधीयते शिनाविवाहककालेचभूषणभूषणादिने वमकर्मादिकंकार्यं
वणयोगेशुभोदये एवंवरोह्यादिकंकार्यं सर्वोक्तं वाहनादिकमिति अथाभ्यंगनिषिद्धकाल
माह भद्रासंक्रमयानवैधृतिसितेज्याकारिषष्ठ्यादि श्राद्धाहे प्रतिपद्द्वये परिहरेद्धेतं विना
भंजनं मांगल्याविजयोत्सवोद्वहदनदीपावलीह नवाभ्यंगस्यक्ष[illegible]तिथिनादिनेतैलमंनमत्रि[illegible]योरि
नित्यविले १२६ भद्राम्रसिद्धा संक्रमः संक्रान्तिः पातोव्यतीपातः वैधृतिःप्रसिद्धा सितः
शुक्रवारः ईज्योगुरुवारः अर्कोरविवारः आरोमंगलवारः षष्ठ्यादयः सर्वास्तिथयः ता
स्तु ६।१२।८ ९।१४ ११।११२ १३ १४।११५।१३० आद्धाहः श्राद्धदिनं प्रतिपद्द्वये प्रतिपद्द्वितीये
१२ तस्मिन्नेतत्कारणं विनाभ्यंजनमभ्यंगं परिहरेत्त्यजेत् कारणं त्वमतिथ्यवश्यं चरे
दित्यर्थसिद्धं तथाचोक्तं सप्तम्यां नस्पृशेतैलं नवम्यां प्रतिपत्तिथौ चतुर्दश्याममायास्या
षष्ठ्यां चैव विशेषितः इति ग्रंथांतरेपि चतुर्दश्यष्टमीचैवपौर्णमासार्कसंक्रमः तैलस्त्री
सेवनं कुर्वीत स्नानं बंधायनवयरेति तथाचहेमन्तः दर्शस्नानेन कुर्वीत स्नानं वैपुथ

91

ततयइति तथाच बृहन्मनुः दर्शे स्नानेन कुर्वीत मातापित्रोश्च जीवतोः नवम्यां च न चैत
त्तनिमित्तो नरस्तेभवः मनिषयत्तनपत्यः स्याद्वितीयायाम पतिकः दशम्यामथ न स्नाने सर्व
हतित्रयोदशी रत्नमालायां ॥ षष्ठिस्नायेकातिथि विन रविशशीभूमितनयो भूतितन्न स्वी
वादिः स्नरपतिगुरुर्विस्नहरणे विपनिदैत्यानां गुरुशोकिलभोगो नभवने न्याणीने लाभ्या
गान्मपटिकस्त्रेत्तूर्यलनयः अथाभ्यंगे हेतुमाह मांगल्यमिति मांगल्ये विवाहादि दिवि
नयोत्सवः आश्विन शुक्ल दशम्यां क्रियते अन्नबदने सेवृश्चप्रतिपत् दीपावलिः प्रसिद्धाः
एतेभ्यंगस्य हेतवः कारणानि एषु निषिद्धे तिथ्यादावपि अभ्यंगः कर्तव्यः तथाचोक्तं व्य
वहारसारे वत्सरादौ वसंतादौ सूतकान्ते महोत्सवे दीपोत्सवे चतुर्दश्यामभ्यंगो नियम
नचेति तथाचोक्तं स्कंदे विजयादशमी विषये निषिद्धमपि कर्तव्यं तैलाभ्यंजनमादरादि
ति अथाभ्यंगनिषेधापवादमाह कपिलादिति निषिद्धे कपिलादि तैले अत्र मतस्य
भेस्मात् आदित्यहस्तासाधियस्मेगंधपुष्पवासितादितैले न दोषते एवं कपिलादितैलेनय
दिने पि शुभमित्यर्थः उक्तं च सार्षपं गंधतैलं च यत्तैलं पुष्पवासितं द्रव्यान्तरयुतं वापि न
दुष्यन्ति कदाचन सूर्यभूकारयोरेव निषिद्धाभ्यक्ति विषये निमांगल्ये यदि वा स्नाने पक्ष्ने

वतानि भानि विशिखर्भाणि सिंहस्थिते गुरौ यः तेषां तनुः लग्नेत्यक्ति नूनानाय स्ततो क्रि
याष्टभाउदिता पश्चरनौक्रयविक्रयादिकं मेषवृषभद्ध्योः क्रमित्यर्थः अथ योन्नशर्यै नवर्जमाह
अर्कचन्द्रबुधवारेषु रविचन्द्रभौमगुरुवारेषु कौन्नरस्यहरि श्लाष्टेषु कःतोहिणी उत्तराश्लेषाः या
सोमसमाहारः कौन्नरं हरिश्रवणैः त्वाष्ट्रं चित्रायन्तु अश्वादिक्रियोः अश्वाश्रमावास्या दि
क्तास्त्वथ नवमीचतुर्दशीनामन्यतमानयोः अष्टमीयम्सिद्धा तस्यां नानाय पश्चनौक्रिया
दहिताबउदिता अथवादमाह स्वभग्रभेमति भद्रोषानन्तवदोषः क्रविक्रय शुक्रमेगास्या
त् लग्नबलं प्राप्य तत्र उक्तं च द्यादिनाडि वस्वद्यास्वार्कं दष्टीशोः क्रयादि योः दशपश्चनाष्ट
मी चित्रा भुवनकौणे गेमायसत सोमार्के बैस्थने पानेतलग्ने पवानने बुधे भद्रासंक्रान्तिरि
क्तान् पशुकर्म विवर्जयेत् शुभग्रहोदये शुद्धे नैधने स्वतणो निषु दन्ताह द्विक्रियाश
स्ता पश्चनो मुनिभिः स्मृतेति तथा चागमान्तरे सोमे भौमे बुधे गावो न चाल्यास्तु रगाः
स्नानाविति अन्यच्च सर्वेऽत्र यास्तमसेषस्तुना शनेषु शक्राग्निवाजिवसुवारुणशाक्रेषु
सिते बुगौमहिषिषदं निजरंग मादिनानाम कारयपशुजातिगतिः प्रशस्तेति अथ पश्चकर्म
गानैकेनाह द्यादिनाडि वसास्थिरा शिवमर्दस्वान्यर्कं भर्गत्रयार्कां तारिज्यभूपदये १

द्विकमदे २।४।७ स्थिरोक्तिक्रियास्त्वीदृता तत्राप्यर्कभतः क्रमात्त्रितिथिमितैः १८ पञ्चात्रिभिः सा
लि जिह्वस्तापान्समानद्रक्षभतुल्यैः कार्या पदे भिन्नेषु ये १४ द्वादिस्त्रेषु नवैस्तुणो द्विवस्त्र
आपनिषाशननारके स्थिराणि भिन्नद्वाति अश्विनी मस्त्रिद्वामेहनियमिद्धानि स्वातीश्रमि
द्धा अर्कोहस्तः नेः तत्रधार्को हि तत्रपं बुधगुरुशुक्रः शर्के ः सूर्यः आरोभौमः एषामरः
दिने तस्मिन्नीज्यमूग्रहये उदये लग्ने ईज्यभृगोः इति ईज्यभृग्वदये तस्मिन् गुरुशुक्रयुते ल
ग्ने सूर्यः द्विकमदेषु ईदो द्वितीये केवलं शेमदः सप्तमे षष्ठचे देसनीत्यर्थः अस्थितिक्रिया
कविक्रयादिविहिता शुभकेन्द्रस्यात् अथाश्वत्थकमाह तत्रापीति तत्रापि द्वादिस्त्रा
दिषु नक्षत्रेषु तस्यापि अर्कभतः सूर्यनक्षत्रास्कात्रात् क्रमात्त्रितिथिमितैर्नक्षत्रैः पञ्चबाडक
मतस्त्रिभिर्नक्षत्रैः सा भिन्निव्याप्त यात्राश्वस्थितिक्रियाशयास्त्रा शोभना स्यात् एवं सामान्यतो
ष्वकमेहेदानीं विशेषमाह पेति पाश्चात्यैर्वी क्रियात्समानमत्व्यमहशासानन्द्रभ
तुल्यैः कार्या नक्षत्रमनुष्याय उक्तानि भनक्षत्रोतिनक्षत्रादीनितैः कार्येत्यर्थः पदयात्स
मानभवत्रिसायभिः सामान्यैर्द्वादिन्यादिभिर्धिषैः कार्येत्यर्थः लग्नबलमाश्वत्थ तथाचनार
दः विविस्त्रवत्सभत्तिमेषस्थभेदिमेषुवा जिकर्मावितेसूर्यवाडेविशेषतः स्यादि तथा

मलमासेप्युक्तं कुर्यात् तथाचोक्तं पुनर्ज्योतिषे कुर्यात्त्रिंशं नैमित्तिकं न येति एवमन्यान्य
पि विवाहं कुर्यात् गर्भाधानाद्यन्नप्राशनान्तकर्मसु मलमासादीनां निषेधो नास्ति इति संस्कार
प्रकरणे उक्तमस्ति गर्भाधानाद्यन्नप्राशनान्तेषु नगरस्मिन्सोमयमित्यादि तथा च गर्गः सुप्ताये
प्रतिष्ठा व्रतदानसत्तानि च वेदव्रतवृषोत्सर्गचूडाकरणमेखला गमनं देवतीर्थानां विवा
हमभिषेकं च यानं च गृहकर्माणि मलमासे विवर्जयेत् इति तथा च वर्णमालाये आवश्यकर्म
मासाद्येमलमासप्रतिसांवत्सरिकं तीर्थे भक्ताश्रयेयोः श्राद्धं मध्याने गर्गविन्दुक्रियां कुर्यान्मध्ये च व
र्षमध्येत्रयोदशादिकं तत्रस्थानवाधिके मलमासादेकादशाद्यदि प्रेतक्रियासमाप्यात्र कुर्वीता
ब्दुर्वसरा यथामाकाग्रयणेहृद्धेत्रस्यावले मलोन्यथा अन्यत्र कामारंभगृहयोगस्पर्वोल्म
वसुयाकृतिं मेखलाचोलमाल्प्राशाधानोद्यापनक्रिया वेदव्रतमहादानाभिषेकान्वह
मान्तकं हहेसलैनयायस्यविप्रलोयोन्यत्राकृतौ तन्मलमन्तकारन्यद्यपिमासे विवर्जयेत्
मृतके पितृकर्तव्यं स्नानायंगाहदर्शने इति पराशरस्मृतौ गर्भवृद्धिपिकेभृत्ये प्रेतकर्माणिमा
सिके सपिण्डीकरणेनित्येनाधिमासे विवर्जयेदिति स्मृतिरत्नावल्यां मलनेमलमासान्या
न्यकाम्यसममापि तेआगतेमलमासेपितन्नसमाप्यमसंशयमिति अथतपमासेतन्मादौ

घातयोर्नित्यं भवेतामिति निश्चितं १ तयोर्वा अधिमासो वा स्यादूर्जे इति निश्चितं न तयोन्नापि
मासः स्यान्मायो वै परिकीर्तिताः २ पंचमासस्तकैवेशाखादधिमासाश्चवुख्यिता भवेतिश्चपूमि
वर्षभवैर्वेदांकनिशाकरैः ८।।।।१९।३ न शैव फाल्गुनश्चैत्रआश्विनः कार्तिको धिमा यतेद्धिदैः
१४। शरांगेन्दौ ६० करविद्गोकु १९ वन्हैः ४ मार्गपौषौ तयोः स्यातां कदाचित्कार्तिको
भवेत् अधिमासस्तदा ज्येष्ठो भवेन्नित्यं तयोः परा ५ तयोन्यागधिमासः स्यान्नित्यं भाद्रपद
न्नपे आश्विनो ज्येष्ठस्तदा स्यातां मासौ भाद्रपदः सकृत् ६ यस्मिन्वर्षे कार्तिकस्तयोर्भवति तस्मि
न्वर्षे ज्येष्ठान्यायानिन्यर्थः अथाधिमासक्षयमासयोः कार्याकार्याण्याह कर्माण्यनन्यगती
ननात्र न कर्याहिति अनन्यागतिर्येषां तानि अनन्यगतीनि तानि निश्चयाधिपि तयमासयोर्नेनन
यात् न विस्ता .... कुर्यादित्यर्थः अर्थात् अनन्यगतीनि कर्माणि अत्रैव कर्तव्यानीति
प्रसिद्धे अनन्यगतीनाम अनन्यगतीनामिस्यं विचारः यानि कालनियो .... क्तानितान्य
नन्यगतीनि यथा कृतो जायास्पेयात् नत्र कृत्स्वाभाविकः सीमंतादयः षोडश स्मृता
इति मन्त्रनाकृत्य प्रमाणमक्तं तत्र षोडश संस्कारीणां मध्ये नियतदिनान्य पहाय गाद्धेन सकृत्वे
दिमलमासस्पृष्टमासा शोध्या मोतिन तत्र शुद्धमासांशे दोषरहिते गर्भाधानेकुर्यात् अप्रभवे

अधिवदनेयत्र गेहे नारायणगृहे अलिंदादिक अलिंदृष्यादि शालेतिलोकप्रसिद्धं आ
दिशब्देन निर्व्यूहा दिग्रहः भूषणार्थं रक्षाने पञ्चशाखादिकं न ईमितेनोक्तं तथाच देवदत्तवल्लभे
अलिंदनिर्यूह विनिर्गमा यत्र नार्दि यायेगृहभूषणाय आयादिकं नेषु न चिंतनीयं यतो
ननेवास्तु परिग्रहेष्विति तथाच विश्वकर्मा पत्रदेशं गृहादीनां द्वात्रिंशद्धस्तोधिकं
नतत्र चिंतयेद्धीमानायनाक्षयादिकानिति तथाच राजमार्तण्डे आयव्ययौ मासशुद्धिं
चिंतयेन्नतृणालये इति तथाच वसिष्ठः एकादशपदाद्यूर्ध्वं यावद्द्वात्रिंशद्धस्तकं तावद्
दायादिकं चिन्त्यं तदूर्ध्वं नैव चिंतयेदिति अथ तृणगृहे विशेषमाह तृणगृहं सर्वं सुमा
स्तु मासेषु उदितं सर्वमासेषु कर्तव्यमित्यर्थः अथ नित्यस्त्रगृहे तत्र विशेषमाह छदमिति
आरंभो दिनमासस्य शास्त्र निन्दा वेश्मगृहं विशेषात् आरंभास्तु दिताः पोक्ता स्तु ते मासास्तु
तेषु शास्त्ररीत्या कर्म फलं विधिनागृहं प्रविशेत्स्वामीत्यर्थः कथंभूतं वेश्म छिन्नं कुड्येन
छादितं पुनः किलक्षणं वद्धकपाटं वद्धपश्चाधीनं कपाटं यस्मिन्नतथा तत् वद्धमपिला
षितउद्घाटितेवातश्चैव स्थिरं भवति पुनः किंलक्षणं अर्चितं तमनोरमाणामलंकृतं तथाच
नारदः अकपाटमनाछिन्नमदत्तबलिभोजनं गृहं न प्रविशेद्विपदामाकरं हि तदिति॥

मंदिरं प्रतीच्यां भोजनागारं वायव्यां पशुमंदिरं भांडकोशं तूत्तरस्यां ईशान्यां देवमंदिरं ३
ति अथ जलस्थानमाह ईशानेशान्यादिदिक्षु जलं कार्यं नान्यत्र यथा वल्लभः प्राच्या
दिक्षु सलिलेषु न हानिः ऽग्नौ रिपुभयं याम्ये स्त्रीकलहं स्त्रीदोषो नैरृत्ये विनाशनं विद्धि
रिति अथ यानस्थानमाह पश्चिमेति पश्चिमनैरृत्यपदार्थं जातं वा पीठादिस्थिकार्यं अन्यानि माह
न्यामिति लक्षोक्तानाम् अथाकूटं शिलां स्थानादिषु सूत्रकं मूत्रमेव सूत्रं कार्यं स्थलमेको
वेसति यत्न घनोक्तं तद्दोषं तन्दोष्वेव न स्थलस्थले स्थानेनारतन्मेनयोज्यं अथ शान्तिभवः
मेको वेसति कर्तव्यमित्याह अत्येद्दिति शान्तिभवो वाल्येसमिति यथाहविकार्यं गेहस्य
दक्षे परे आचार्या घरादिके ऊर्ध्वे घरटः पिष्टयंत्रमथ उदके उलूखलादिकं पश्चिमे न
याचोक्तं गृहान्तरे उलूखले पिष्टयंत्रमपि स्थानं जलाश्रयं वै प्रयत्नाद्दत्तिणपार्श्वे पित्र
णे याद शयनमिति अथ केषु केषु गृहेषु आपादिकं भाव्यं केषु न भाव्यमित्याह द्वा
त्रिंशादिकहस्तमध्ये वदने नालिंदादिकं नैषां यादिकं भीतिं न स्तलं नैरृत्ये सर्वेषु मासे
दिने कर्तव्यं प्रथकया तु मर्वितनतमे वेष्टणाद्धकरोत्यादि विशेषा रमेष्टि न मासस्तु तावदमता न्यायो
दिने ... अधिकारस्तावदस्मि न्यूनं प्रमाणं तेन द्वात्रिंशाधिकहस्ते अ
नेष्वेकेषु न ॥१॥ द्वात्रिंशोऽध्यायः

98

९१

त्वाविनाशः स्यात्स्नेहभागे प्रदानेऽप्युर इति अत्र यद्यत्रीणामपि सामान्येन मृत्युफलमुक्तं तद्
दिश्चान्तराणां वामशिरिन्यायेनेति न दोषः यतः केचित्तिविलासस्तृणमस्तृदाश्च गतः क
चिन्नकोपिभक्षणगतकवयः तेचतेनिखिलाः स्वप्नकरहिताः सर्वे स्वनुगाः स्वस्तुदाश्च
श्चतुर्दशानि प्रभूमस्थानगाः सर्वेनेष्टाः शुकविवर्जिताः शुक्लानिषपनेतारेसंव
नेपत्न्यः शिषोसिते व्याघ्राः सेनोन्यभूताः विगतः श्रद्धः चेष्टोपेभ्यलेभ्याः एवंविधः
सेनः समहृताः वेदवर्हितः सहृताः श्वेतोऽहादशेद्वष्टाः शोभनाः स्युः नारदः चौलाक्रमा
पानेषास्त्रः सौम्यारंभाद्दयोपगादति अन्यच्च नैपनेभूषितोशोषद्वादशान्यविवर्जित
इतिनसैवबवने अन्यवत्संपर्वेवत् स्वजनगृहंशान्तिनौशात्रिंशेष्ये चरित्राः गृहः षष्टीष
शिभूतोत्समसहमन्यत् करवारनिपाति हौंसेप्सावजन्मभे विवर्जयेदितिनारदवचना

वष्टी

त् अत्र पक्षसंयोगात् वौरनिर्णयसार्धं हन्नेनाह अत्रादौ यन्मेष्यानाह भुक्तामुक्तोपवा
सो यवरमजनपुवती मांगवपक्वाः श्रुपाशीयात्राषु दोन्मत्तोपेक्षन दिनविषयाल्पवका
लेनमेध्याः सौमनोर्धनपत्न्यु नैल्कवर्बलनं हूरदेशेभयालेहूर्तस्त्वेदः समहोस्तत्तिम्स्त
द्वारेणोस्पारनेवपश्यकार्यात् ॥ २१ ॥ भुक्तः कुत्तनभोजनः अभ्युक्तः कृतान्यंगः उपवासी ६

स्वरः क्रमो यानि सेवकः समर्थो वा पुत्रवतीस्त्रीसेवां स्पवतीस्वाध्यायकः ४ पंचा पादं च ५० पर्यं
नेष्टव्यः योगी यात्र योगीभीनां दोषसिद्धः या अपुत्रोन्मार्ले पात्राभ्याणं पुत्रं समित्स्थ
नो मतिपेडन्यालोः पात्रोन्मार्लेः पुत्रोन्मालोस्त्रन्यर्थः अस्मैवकोनीवनित्वकः कतो
न कर्म स्यादिति केचित्सोऽकृतनहिनकर्म एतेन सङ्ख्याः मेडनाडोऽनभवति अथ पुंसवनकार्योद्द
नश्यतुत्रर स्त्रीको कृतयवानुसंधेये एवअथ पुंसवनकरणे भवति न त्वावर्तनमेवः अ
थतो रनिश्चयमसेवानुर्विधीयते निश्चिह्नस्तायध्वादमाह सीमंतोर्द्धमिति सीमंतो
न्नयनाख्यं पन्कुः कृतसीमन्तस्य कारणाः पन्तुः भर्त्तरव पुंसवनकार्योद्दृते नावक्रचलवना
दिकं न स्यात् नावकवर्तने नावकं राडेर ने श्रन्यन्त्रवामे अथ पुंसवनकार्योद्दृतेनेन स्या
दिन्यनेन श्राव पुंसकेन दोष इत्यर्थः कृतान्याधानस्य कुतनयतो गीकारमेकडनमाव
पुंसके मर्मसमास्तुपामनिकस्य पत्वेयते यिरोहाचिहणाः इति अथाऽडो भ्यान्याषां तोषार्थेन
तत्रादिकमाह वीणांवीणा वाकमारोगदिन मध्याविवेवगं गाथुगान्यायाने पिञ्ज्ञाविना
प्रोहि नन्यक यतेमवेदातोरमिहे मिश्चकांटिनी स्त्रांतिमवरेनतुरगेः पंचमवेत्वना
वाकृविघारेभा सकालेत्तर विपिरयरेसोम्पमेरेयनेके २२ वीणाकृमादेवीत्वा। २२

सीमंतोर्द्ध ५

पु:
मार्शी

श्लोके ८४ संख्येतमः गरु निजोच्चादिशिलल्लाटसंस्थितो नेस्यादिति वक्री केंद्रगतस्स
दीप्यदि वसोलग्ने स्वगेहे स्थानन्नाशिकरः शुभोपि नवगोन मसले लग्नेष्टु पुः हीशा
न्याहत्त भाग्यभानि ग्रहभे योसौ नकेशार्थे जन्म होरा रविस्यस्य वगतः खिरमने
हानिकृत ॥४ वक्री ग्रहः केंद्रगतः सन् यात रोगमनकर्तव्य नाशिकरः स्यात् तदीयदि
वसोपिवक्रग्रहस्यादि वसोपियात्तनाशिकरः स्यात् लग्नेस्वगेहेपि नाशकरः स्यात्
जन्मदेहे लग्नेशरिपुः शुभोपि नवयोयात्तनाशकरः स्यात् जन्मराशिजन्मलग्नेतयोः
ईशोतेयोः रिपुः शुभस्थानादिनोजन्मनक्षत्राधिपस्यः ही शास्त्रवाक्येयस्य श्रेष्ठ
कर्तृकारकस्य संवृहस्याभौमस्य चन्द्रः स्वबोधस्य भाग्येशस्य फलगतोः गुरुः पुष्पस्य
कस्य योसेरेव तीशानेः पामंभर्णो राहोः सार्थम स्वेषाकेतो यदीयभेयस्य ग्रहस्य
भं जन्मनक्षत्रं हतं त्रिविधोन्यात नहितं स्याद् सोवहो लग्नेद्विनो हानिकृत्स्यात् वेषिः
सोम्यपुत्रलनोजन्मत्रिविधसहितं पुनागपापोजन्मानोपंचमछिन्नामांशपतनोः खलंवा
मित्रवेगा पापाश्रयति शोधनास्त्वनुगता जन्मेश्वरोकेंद्रगोस्वात्यद्भिन्नतनोश्चभोत
फलदोमित्राह्निपापोयोर्धरः ॥५ सूर्याद्विनीयोराशिःवेषिः ससौम्यपुत्रः सन् श्रेगगे

न्येन अथ दिक्पतिनाह दिशामिति दिशौ शुक्रौदी नीरैग्धाः स्वामिनः अर्कभृगुकाद्
यः पाककमान्युः केंद्रे ११४।७११ दिमीशे मत्तिनेजेन गच्छेन पश्मिन केंद्रे ललाटगते
भवतितन्केंद्रे वर्जयित्वाः न्यकेंद्रिगीशो मतिवनेन २२ मग्निमशोकेवत्यति अथदिक
पतौ ललाटगे सतिनाह दिशामन निशेषु ललाटगलत्ताणं वाह दिक्पेन भवमेव ललाट
गश्नः प्राचीनतो भालगः स्यात्पश्चान्मदने ७ केंद्रेंबु ४ गरुबुधः सोम्यां विगो १० पाक्कु
जः ये षष्ठी द्वि २ त्रि ३ गतो गुरुस्त्वेलनदि शुपाय ११ व्यय १२ स्थोभृगुर्वायो पो बद्र ६ मन
५ गोविधुनिन्द्र निदि शुपद्रो ८ कां ९ मे स्थोतमः ११२ दिक्पेल ललाटगे सतिन भवमे
न भवासेनकुर्यात् तनौ लग्ने वर्तमानः इनः सूर्यः प्राक् प्राचीदिशि भालगः लल
टस्थितः स्यात् मदने वर्तमानौ कुजः शनिः पश्चात्पश्चिमायां ललाटः स्थितिः द
न अर्बुगे बुधश्च खर्षंगतो बुधः सोम्यामुत्तरस्यां ललाट स्थितः स्यात् खेदशमे तत्र
कुजो भौमः अपाक् दक्षिणस्यां ललाटः स्थितः स्यात् स्वेत्रु गरु पश्चनरोः द्वि २ त्रि ३ ग
तो गुरुः ऐशान्यां ईशान्यां ललाटस्थितः स्यात् आयव्ययपष्ठो भृगुः ज्वलनाट आग्नेय्यां
ललाटस्थितः स्यात् षष्ठमन ६।५ गोविधु ... वायौ वायव्यां ललाटः स्थितः स्यात्

मु॰
मा॰टी

स्वेच्छ ग्रामे स्वजनजः प्रीतिः आचार्यान्यगनाः स्वस्थाः इत्यनेनैव सिद्धे पि विशेषद्दष्टफल
ज्ञानार्थं चे स्वजनजन्यफले श्लेषा ए या १ सह्या ३ ह्र ८ मेषञ्चन्द्रः भूयः पुनः स चन्द्रः आपवि
नः शीर्षोदयेन्द्रः कृष्णपक्षचन्द्रः अस्त १ रवौ १० बुध स्तन ५ गः अस्ते १ शुक्रः ईन्योगरू
कौ ८ नहको: स्वामि नवुधोवावागतः ग्रहान्वित राशी येनकेनापि ग्रहेणग्रहाभ्यी ग्र
हैर्वा युक्तश्चंद्रमाः एतेन मत्येकः यान्ते महादि ग्रदाः स्युः न दाकदाचेद्यदि पुरोक्ते न्यानं
न स्यात् अथ सति बुध शुक्रा न च वाद्याह स्वग्रामेक पुरान्तः [illegible] नः शाल
केनद्वाहेवद्य प्रवेशान्तयभीडं भिचयीन स्वच नीचोर्ध्वमि निदेशायोर्भ स्त्र स्प्रिहाजोंगि
रः काश्यपभोरद्वाजवात्स्यायोर्हितकरं यानं भित्त्वोन्मुखे ॥७ स्वग्रामः प्रसिद्धः एक
पुरं प्रसिद्धं ग्रामसमग्रामत्तमस्ह बलबंकेचवतुर्मलिते चतः शालकं प्रसिद्धं उद्वाहादि वि
वाह ग्रामस्यादयः विवाहाः तेषु वधूप्रवेशः नवयहप्रवेशः नृपभीः राजभयं दुर्भि
क्षपीडाप्रसिद्धाः नासतीर्थयात्रा स्वामिनी देशायोः तीर्थतीर्थगमने स्वामिनी देशः स्वा
म्याज्ञा नयोः भृगुः वसिष्ठाङ्गिरः काश्यपेभ्य आदिगोत्रसमूहे भारद्वाजवात्स्या
योर्गोत्रयोः एषु केषुचित् सिन्तोन्मुखे शुक्र बुध संमुखे यानेगमने हितकरं स्यात् ॥

ग

लग्नगो ऽतिशोभनः स्यात् जन्मपि जन्मकाले मङ्गिग्रं हैर्युता ये राशयस्तेन त्वगताश्च
तिशोभनाः स्युः जन्माङ्गोपचयस्थिताः जन्माङ्गो जन्मचंद्रः तस्माडपचयानि त्रिषडे
कादशादशमानि तेषु स्थिता ग्रहास्ते न त्वगता अतिशोभनाः ततो ऽपि जन्मनग्राद्दश
पयस्थाल ग्नगता अतिशोभनास्युः स्वोच्चमित्रवर्गगाः जन्मनि ये ऽस्वोच्चगा उच्चगामि
त्रवर्गगामित्रर्क्षगास्तेपापाश्चपि तत्वगता अपि शोभनाः स्युः जन्मेश्वरो जन्मराशिजन्म
लग्नस्वामिनो केंद्रगो ऽतिशोभनो स्यातो स्वस्थान्यद्धि सर्वे ऽरिवारे शुभः शुभग्रहः ततो
लग्ने वर्तमानो न फलदो भवति मित्राद्दिगायः ततो वर्तमानोः षष्ठः स्यात् तथा च प
वतः रत्नकावर्द्धकाश्चैव ये स्युर्जन्मनि नायकाः तान्यायानर्पितिः शंकोयात्र ल
ग्ने नियोजयेदित्यादि अथ यायालग्नेग्रहाशुभाश्चकैनेकनाह आयार्थन्यगता ॥२॥४
५।०८९।० ।२ स्वलास्व ।० ३नजो ज्ञोत्या ।२ ग्रहा ९ह ८ गोभूयः सापिचितो ऽस्त ० स्वी
।०त्रुष स्वत ५ गः शुक्रोस्त ० ३ज्ञोमतो बहुजोच्यष ।२ गोग्रहास्विन प्राशीयाते र्म
हाविग्रदाश्चन्यस्थान गंतां जयार्थ सरवदा स्थान्य पुते ऽक्रनेचेत् ॥१९ आयार्थन्यगता
ग्रहाः स्वलाः आपार्शवि ॥१९ष्टः अन्यानि ।२५५ ०८९।० तत्रगताः स्वलाः पापग्रहाः

गं: सा सपदविशां द्विजानुमितासिति तथा च बृहस्पतिः देवत्तं स्वजयप्रिताल विडुस्य श
क्तिः सर्वहितार्थमिमानकृतानि हेष्यायेडु मायतिमिति तथा च ज्योतिः प्रकाशे सेतोश्च
स्नागतो विमानं नस्वामतिर्यात्रिके स्मृतिः मुक्तौ च रोसी योनते स्वमनात्रजेत इवि
तथा कश्यपः यात्रासमये हस्तान पतागेहस्वैश्वरूपस्य गोभूहिरण्यवस्त्रे संसन्यश्रद्धय
च दैवज्ञमिति बृहद्यात्रायां स्नातो भुक्तान्नलिप्तस्रग्वलिकाभूषितः स्वन्को वरयष्ठ
मानधनः स्वसमेधनइति भूपालवल्लभे या सा श्रवमन्येत कोयपेक्षतिर्जो गतो यात्रां
यात्रां कृत्वा गृहे नैव क्षिद्धिकामो विशोद्दृहमिति तत्र: यात्रायां प्रस्थितो यस्तु यात्रा
न व मन्यते नदं तेजो विवर्तनस्वतासौ स्यात् निवर्तनइति बृहद्यात्रायां क्रमेण प्रस्थितो
त्रासभार्यो नाभिनंदिति भार्या वा नाभिनंदेतना स्वयतिलिवर्तनमिति तथा च बलाव
लौकोशतायदिवाप्यं हृष्यमेह लिशास्यते द्वितीये योजने गत्वा निवसेत महीपतिः
स्तोये जनने माइं वसेदाक्रम्य हस्तनः नतः परे ये हि नयायानां गमहीपतिः इति श्रपप
कसनियमानाह कोपयौरपतिश्रमामिषमद्य फलाश्रुडुग्यासवलाभ्यंगभयासितं
वारवशी तैलकदूत्रैमे चौरतोरयतिक्रमात्रिः ४र५ सर्वा ० हर्यान्तरितैरागणगद्यानां

मु॰
मारी

केचित्त्वनातिलके प्रस्थानके पीतिव ॥११४॥ क्रोधः प्रसिद्धः वैरं प्रसिद्धं रतिर्मैथुने श्रमः क्रो
श्रमिति मात्रे पङ्कः प्रसिद्धः सूतेश्च तन्मते शुक्रस्य स्वप्नवामे इत्यं प्रसिद्धं श्रामवोमयं व
हारयाञ्चे प्राणादि स्वभोगाश्चैलाप्रयोगः अर्थशोकादिपुर्भयमित्यर्थः प्रमितीवराणि स्व
भूवस्त्राणि रक्तं कुसुमादीनि वसित्वमनेनैलं प्रसिद्धं कटुंमीनादि प्रेषनङ्गमगमनेऽजेतन्य
प्रयङ्केशुकिंकिलतिदिनेन्यवेदिन्यादृ हीरेति हीरलोगवनीः क्रमात्त्रिंश्वार ५ समा
१ स्वजेत हीरंडुस्वंश्च वैरं प्रमाणं वादं रतिंस्त्वाङे स्वजेदित्यर्थः प्रउवैवितेनहिनेन्र
णहिनेन्यजेत गेगंव्याधिप्रावहार्थन्यजेत स्थान्येव केवीऽदानपर्यन्तं न्यजेत सितान्य
लके षेनवातिरिके तिलके पीन वीक्ष्माहिकेनहिलेन्यजेत प्रस्थानके पिरस्पतत्यज
प्रस्थानके नाम मुहूर्ते समये किंचिद्भीहबल्कवालेने नडस्नेवलमापो छत्रापुपा
मनमस्त्रभिहं प्रवालये है नायिकेनयापीक्रियमनकार्यवशात् क्रियते प्रस्थानेमेष
णफलेनास्ति तथाचरत्नकोषे कार्यवशान्स्वयमगमेभूभुजैः केचिदाप्यः छत्रापुपा
पायभीहवैजयिके निर्गमं कुर्यादिति तथावराहः स्वपरीरेणायः कश्चित्त्रिगच्छेठवय
विनः तस्य पात्रापत्रं सर्वं संपूर्णं यातिसिध्यतीति नवाल नाव पिंग्रे योनयात रह

च दशाब्दिकेष्वयाणेजग्मुः कार्तिन्याद्विनिनोद्विकेषु स्वगभेत्रार्के अथ यात्राप्रकरणं व्या
ख्यायते तत्रादौ कस्मिन्काले यात्रा कार्येत्याह तारेशो यत्र यावद्ध स्य स च दशाब्दिकेष्वया
णेजग्मुः कार्तिन्याद्विनिनोद्विकेषु स्वगभेत्रार्केषु नो जन्मभे सार्यो ऽग्रियमाजयाद्यपि
तत्राश्रुयेवा शुभेविकार्येरगस्त्याहमी ५।२।५।६।१५।२।६।८।१२ इति मितासु पुत्र शुक्रो
न्युत्रे १९ स च दशासुशिमनक्षत्रे शादि शोय च दशास्त्र यत्र यावद्ध स्य गृह स्व वा
रे गोचराष्टकवर्गादौ शुभफलप्रदस्य वारे स प्रयाणे शुभे जग्मुराचार्याः केषु कार्ति
न्यादितिमद्विकेषु कार्तिः श्रवणः अनुराधा रेवती अश्विनी पुनर्वसु पुष्यो द्विकाः श्रवणधनि
ष्ठे रेवतीस्विनी पुनर्वसू पुष्यो मृगशिरस्थः पुनः केषु स्वगभेत्रार्केषु स्वगाः ग्रहाः
मेत्र मनुराधा ज्येष्ठा मनुराधा ज्येष्ठा हस्तः तेषु यत्नु नवतत्त्वे शुभप्रयाणे शुभमित्यर्थः
तत्र विशेषमाह नो जन्मभ इति जन्मभे जन्मनक्षत्रे प्रयाणे न्यत मेपि यान शुभं
नो जग्मुः अथ यात्रेषु शुभमाह सार्येति सार्यं मस्तकं आश्लेषा आर्द्रा मिश्रा अग्निः कृ
त्तिका यमो भरणी अजैकपान् पूर्वाभा पित्र रोमघा तेषु नाम्रुत्रयो विशाखा पु
वंशयाने शुभं जग्मुः अन्यानि नक्षत्राणि मध्यमानीत्यर्थः सिद्धं अथयात्रा तिथि

स्थि | ३ | ७ | ४ | ४ | ५ ... ५ | ८ | ८ | ६ गृहप्रवेश ... मेः सूर्ये वा मगते स्वादिग्व
इन | शुः शुः शुः ... शुः शु ... ग्रे वेशप्रवेशाः शुभः र
प्रे ८ | नक्षत्रे ... शुपं हि २ भवे ॥ भाः स्थान

नगतः ॥ २ । ३ ४ ५ सूर्यो यदा स्यात्तदा सर्वो यान्नेन मासत्रयं प्रविशतां स्याद्वामगो सौ क्रमा
त् ॥ ५ उपचयस्थितलग्ने जन्मसंजन्मलग्नाभ्यां उपचयावहस्थिते लग्ने वेश्मप्रवेशः
शुभः स्यात् केंद्रत्रिकोणेः सूर्यायैः पापैर्भवत्रिस्थितैः नष्टहंभायेषु केन्द्रेषु स्थितैः स्थि
र्धैः अथ वामसूर्यलक्षणमाह रंध्रइति ॥ ८ शुपु हि २ भवे ॥ भाः लग्नादिग्रहमपंच
मद्वितीयैकादशेभ्यः स्थानात् आस्तगतः आपंचमगतः सूर्यो यदा स्यात्तदा सर्वो
यान्नेन मासत्रयं सर्वाभिमुखं गृहं प्रविशतां मत्स्यात्मनोऽस्य सूर्यः क्रमाद्वामगः स्यात
पत्तडन्तो भवति अष्टमास्यं च स्ववर्तमानो र्कः पूर्वाभिमुखं गृहं प्रविशतां वामो भवति पंच
मास्यं च स्वगतो दक्षिणाभिमुखप्रविशतां वामो भवतीत्यर्थः द्वितीयास्यं च स्वगतो पश्चिमे
प्रवेशे वामो भवतीत्यर्थः इति श्रीलक्ष्मणेंदुटीकायां वास्तुप्रकरणं ॥ अथ यात्रा
प्रकरणं व्याख्यायते तत्रादौ कस्मिन्काले यात्रा कर्तव्येत्याह ॥ बोधेनोपचयावहस्थ

मासज्ञानमाह यज्ञान्मेति जन्मवमस्तुस्तु जन्ममस्तुः यस्यजन्ममस्तु यज्ञान्ममस्तु ``

``` संभवतस्तु मासौ स्तो निश्चित्य योनौ न्यौ तिथेस्य प्रथमे हि जन्मवा पश्चाद्वभिवति तत

प्रथममासः द्वितीये द्वितीयमासोत्तेयः तथा ``` लनिर्णये तिथ्यादिं प्रथमे पूर्वा

द्वितीये हैं तदुत्तराः मासाविति विबुधैर्नैयौ तत्र मासमप्यमध्यगी विति प्रथमलमासः क

चकुत्र गण्यत इत्याह वयमत्वे इति व्रतोर्गर्भाधानादैर्हि: गर्भस्य कललघनांकुरा

स्थिचर्मादि चयः इति मासे भवति धनादौ नादिन कल्लोनराद्धि वयस्सहादिके ये षा

भूत्वेव तन्नादानां यज्ञाधिको मासो गण्यते तथा वयसः गर्भे वाद्भुषिके भूत्वेज्ञाद्द कर्म

णि मासके सपिण्डीकरणे निमित्ताधिमास विवर्जयेदिति पाठान्तरव्याख्या अधियुगे

पूर्वाधिमाः प्राकृत इति एकस्मिन्वर्षे अधियुगे अधिकद्वये सति पूर्वाधिमाः प्रथमा

धिमासकः प्राकृताः प्राकृतमासवत्तेयः अधिकवत्तन्यानः अर्थात् उत्तरो धिको मा

सो मलमासः तदुक्तं मासद्वये हि मध्ये च संक्रान्तिर्न यदा भवेत् प्राकृतस्तत्र पूर्वाः स्या

दुत्तरस्तु मलिम्लुच इति इति मुहूर्तमार्तण्डटीकायां संक्रान्तिप्रकरणं अथालंका

माह श्रीमत्कौशिकपावनो हरिपदद्वंद्वार्पितात्मा हरिस्तज्ज्ञो नन्तइलालशरोवितनु
```

110

तो नारायणस्ततस्ततः ख्यातं देवगिरेः शिवालयमुदक् तस्मादुदक् तापरग्रामस्तत्र सति निर्म
हूतंभुवनेमार्तंडमर्चाकरोत् ॥१४॥ कौशिकस्य गोत्रापत्यानि कौशिकाः श्रीमन्तश्च ते कौ
शिकाश्च तेन तथा तान्पावयतीति तथा हरिपदद्वंद्वार्पितात्मा हरिवासदेवः तस्य पदद्वं
द्वे चरणयुगले तस्मिन् स्वर्पितः आत्मा अन्तःकरणं येन स तथा आत्मादेवस्ततोनी
वेश्यभिधानात् एवंविधो यो हरिः तस्मात् तस्माज्जातो योऽनेन नाम्ना किल ततः श्ला
घ्योविनयगुणैः श्लाघ्यशीलस्यास्य पादेजाः आश्रमाः तेऽविनायगुणयस्य स तथा
जितेन्द्रियो वेदनिधिः ख्यातिततो हरदत्तो यत्कुलदत्तदानेन्यादिगुणसंपन्नस्त्यर्थः न
न्वतो नारायणः महत्तं भुवनेन्द्रं नीलकंठनाग्रे अकरोत् महत्तो एव भुवनानि महत्तं भु
वनानि तेषां मध्ये नकोमार्तंडं देवमार्तंडस्तस्थाने अत्र कुत्र देवगिरेः सकाशात् उद
क् उत्तरस्यां दिशि यतस्तत्रैव पुराणप्रसिद्धं शिवालयं पूर्वाः शिवालयेऽस्ति यंसिद्धे
नोऽलिंगस्थानमस्ति तस्मात् शिवालयात् उदक् उत्तरस्यां दिशि तापरग्रामोऽस्ति
तत्र तापरग्रामे अकरोत् इत्यर्थः किलसतो नारायणः ॥ सति तापरग्रामे वसति
वीसोऽयस्य स तथा इति अथास्य पदे फलकानि तथाग्रे येह तमसंख्या महर्षिणामाऽऽ

अपरौ कोणशङ्कू निखेयौ एतदङ्कं भवति एवमेतौ विपरीतौ पुनरप्येवं कर्णाकर्षणं
कृत्वा कोणयोः शङ्कू निखेयौ एवं तेष्वायतमस्त्रकं चतुरस्रं समं स्यात् आग्नेयादिदक्षि
मध्ये विस्तन्नेस्तद्देत्रमास्मार येन्मध्ये वामकपार्श्वस्य पुरुषस्याननात्मजानके ब्रह्मा
मृद्धां २२ शमतेह ८ समितलवान् पृष्ठाद्दिद्य त्र्यंशो भागो नाभितः लवेनेष्टवामि
तेवामेषमपि स्पर्शयेत २४ आग्नेयादिदक्षिणमध्ये दक्षिणमध्यतः स्तूत्रमामाद्व येन मध्येतेन
मध्ये वामकपार्श्वस्य पुरुषस्याग्न्यादिशिरस्कं ध्यानातं पुरुषं ब्रह्मानके ध्यायेत कथं
भूतेषु ब्रह्मा पृष्ठे स्थितो ब्रह्मास्थितो शताभागा पश्चिमं मनयालं अपश्यः तेषु तु प्रमाणं तक
लामरूपेवास्तु पुरुषस्य कल्पयन्ते ब्रह्मा विंशतिधा कुर्यात् एवं ब्रह्मा पृष्ठे शस्य
स्य पृष्ठान्मस्तकाद्यात् अङ्गं तु समितलवान् सप्तदशभागान् विहाय पत्रकाग्रमग्र
गस्तत्र भागो नाभिः इतो नाभेः सकाशात् वामे वामभागे लवमितो विनेन अ
नेन च अपमभिः स्पर्शयेत् तथा च ब्रह्मशम्भुः स्तूत्रमिति लिखितान्यासं तत्र मस्याद्दोषपीडन
या एवं दक्षिणपार्श्वे कुर्यादित्याह कश्यपः इति नारदः नमस्यादिषु मासेषु विघ्नत्रि
पुष्पघाकम एतौ दिशि कोशिरा वामपार्श्वे पापी मद्दक्षिणमिति तथा च शिल्पशा

112

ते वास्तोः शिरसि पुच्छे च अश्मा कुतो न स्मृताः आयुः कामः खने नैव वामकुचौ खनिः
स्वभा वास्तुने त्वमसा गणेचकल्याणि नास्ति वामके कुतो यात्रां विधायाथो ग्रावाणेन स्व
येत्र नत्रइति तथा वस्तलः स्वगेह शाशिरो भागे स्रेसमन्दशास्त्रकाः मध्येनापि विजानी
यात नत्र शंकुमतो हृदयेन अशिरस्यापि योगत्र वास्तो स्तन्न गणेरोन्के दैः देश्यं वा विलक्तिन
त्रकुनाग्राधिवसितो १८ शंकानिति अथ शंकुन्यानमाह नाकालेन विधेय उक्तन
स्त्रोत्थानिसिद्ध ५४ विघा २०। १८ ह: क्षन ११ संख्यांगुलकुविभागवतुरस्राग्राकान
स्यकः कंवत्यकुलमस्तु यानयुगले संस्थाप्य विमादिकोरैणोस्त्र चत्रस्त्रिनेन रवयेनत्र
यमित्रैः शिला १०। प्रवकृतिस्रुलेनानरः शंकुः कालेम हूर्तसमये निधेयः सर्विधयन्त्र
माणाइत्य पतायानस्मानमाह अथ यातिमान्सकाष्टान् वर्णपत्रेनसिद्ध ५४ विघा
२०। १८ ह: क्षन १८ संख्यांगुलकाः निधेयः मतिष्ठापनीयः एतदुक्तं भवति विम
णसिद्धं संख्यांगुलकाश्चलविंशांगुलो निधेयः त्वात्रिंशागणविंशांगुलः वेशेपनत्रश्चा
१९ गुलः अष्टांगुलः पूत्रेण अष्टाः कन्सांख्यां गुलोद्वादशांगुलो निधेय इत्यर्थः किं
लक्षणः नाउतनरसः शास्त्रोक्तहृदीक्षवः पुनः किंलक्षणः त्रिभागचतुरस्त्राग्रास्यका

सिद्धः अभिनंदनेऽसर्वभागेषु गोलत्वादभिन्नभावः अथाभिजिन्मुहूर्तमाह वै
श्वेति वैश्वमन्त्यपादः श्रुतेश्चाद्यपादः चतुर्दश घटिकाः अथवा स्पष्टमध्याह्नघटिका षष्टांशः प
क्षमः पंचदश घटिकाः स्वनक्षत्राणामभिजित् स्यात् सोऽभिजित् याम्यदिक्प्रयाणे दिशि विनाश
दिवि फलदः त्वन्येष्वभिजिन्मुहूर्तोपि याम्ये विफलदः यात्रायामभिजित्फल
दो न भवेदित्यर्थः अथायनमाह एकार्केंदुयनानुकूलगमनं प्राग्भेदे दिवारात्र्योर्भिन्ना
क् शनिचंद्रयोर्गमनमयने चस्थानप्रकारवैरिण्ये भृगुवर्काजयमर्कभात्व क्रमशः १ स
हैव २ सम ३ इत्याद्ये १ भा २ श्रीविद्वलेनयोर्नगमनं श्रीदैवलोक्याहितं ११ अर्क
श्चंद्रयोरयनं अर्केंदुयने एकं वचनं अर्केंदुयनेवचनं तया तत्स्थानानुकूलगमनं गमनं
अनिष्टं हितं स्यात् भेदे दिवारात्र्योः क्रमेण शस्तं स्यात् अथार्थः सूर्यो दिनस्वा
मि चंद्रो रात्रिस्वामी द्वौ चेदुत्तरायणस्थौ स्यातां तदा दिने निशायां च गमने शस्तं द्वौ चेद्दक्षिणा
यने भवतस्तदा अहर्निशं दक्षिणगमनं शस्तं भेदश्चेत् रविचंद्रयोरयनभेदे सति दिवासू
र्यायनदिक्प्रभृति गमनं शस्तं रात्रौ चंद्रायनदिक्प्रभृति गमनं शस्तं स्यात् अर्थादन्य
थात्वशस्तं स्यात् अथ प्राचीउत्तरसंबंधिनी प्राचीदक्षिणसंबंधिनी ज्ञेया तस्मात्सदा

तत्रैव सर्वदिक्षु गमनं अभिमतमर्थः ॥ अथावश्यककृत्ये अपवादमाह अथावश्यकेऽ
ति आवश्यके कृते सति निश्चयैः अतिश्रमैः यदि त्वयाविनिश्चयानिश्चैः सर्वैकैः नदत्रैत्त
स्थीविशिनदावजेत् नदाकदा यदि तत्र शौही गत्वा थिर्भवेत् निशाशायी निजगमव
दिशापो रहीगतश्चेत् इत्यलगन्नाभः स्यात् इत्यलग्रंवद्यमा पालनाणं तयथोक्तेग
णसंपत्रं यदा स्यात् तदा गच्छेदित्यर्थः नावेन्नैत्यर्थः किं कृत्वा मूलभूमिं हित्वा सर्वोक्तेश
लेन तत्रैवपत्वा मूलनतत्रैवमतिनिशाशोहांगलक्षावयिनगच्छेदित्यर्थः अथानृपदाह
मिश्राख्यफलवभेदि नादिमलक्षिणी होहितीयतिभेतिभेने तक्रमथामहूग्रचरभेदात्रिभा
गेविपात् अन्यकेन्यमस्तोषपैन नियमो वैश्चीत्यपाह: अवशिष्यशास्त्रभिन्निकूमेसफ
लदोयामी विनापि त्राणः ॥१४॥ दिवादिमल्लवे विधाविभक्त स्वदिनस्यार्यशमिश्चाये
साधारणेनैतत्रैव फलवभेस्वनद्यात् न गच्छेत् द्वितीयभागेनोत्तरोः संतिमेन्नतीयभा
गेतिभेनैतत्रैवनद्यात् अथनाविविभागेषु क्रमशोमहूग्रचरभेनैद्यात् तत्रः प्रथमे
भागेमह्नृमिः द्वितीयभागेऽग्रे: तृतीयभागेचरभेनैद्यात् अत्रविशेषमाह अन्नी
ति अन्यकेन्यमस्तोषु अर्पनियमोन अन्तिः श्रवणः अकोहस्तः ईज्यः पुष्याः मृगः॥

गेनव्याप्ति तथा च वास्तुशास्त्रे श्रीपर्णी रोहिणी शाके सर्वास्तु सरलाः शुभाः पद्मगंधो
ध्र शाला व्यास्तालार्जुनक शींशपाः वेदना शाकबदरी मधूकास्तु कस्यन्दकाः प्रशस्तास्त्व
शमीनिंबबिल्वबर्बुरमहांतिके न रहे काष्ठेषु श्रेष्ठ सलिले देवि घ्न मेस्तुमभिति नारदः
सतोदुंवरहस्ताश्च्यानिबक्षहिबिभीतकः यथा कंटकिनो हस्ता वटाश्वत्थकपित्थ
काः अगस्तिशिग्रुतालाश्च्याशितितिडिकाश्च निंदिताः अन्येच गृहनिर्माणे योजनीयाः स्म
राद्दुमा इति तथा च वराहः पितृवनमार्गसुरालयवल्मीकोद्यानतापसाश्रमजा चै
त्यसरित्संगमभवा अश्वत्थसिक्तनोयास्य कुब्जानजातवल्लीनिपीडिता वज्रमारुताय
तला स्वपतितनृहस्तिनिपीडितस्यकाग्निप्लुष्टमधुनिलयाः तरवो वर्ज्याः शुभदाः
नुः स्निग्धपत्रकुसुमफलाः स्वरदारुचंदनस्यन्दनपद्मकतरवः शुभाद्विजातीनां लत्रस्य
स्याश्वत्थसर्जादिरबिल्वाह्र्हिकराः वैश्यानाजीवकखदिरकसिंदुकस्यंदनाश्चशुभ
फलदा तिंडुककेसरसर्जार्जुनाम्रशालाश्च शूद्राणां सर्वेषां वा शस्ताः सर्वे हस्ता
निंदितायेचेति व्यासोपि अरण्ये वेरण्येस्कंनेदारुणे वान्यास्मिन्प्रयोजयेत् ततश्च व
नेकर्तावसतत्रापि न जीवति समस्तगृहे रहकालोहपाषाणमृत्तिकाजीर्णमायसं

णे यत्रीं वृषेः श्रोक्तौ वा कल्वने गत्वा यदि शार्दूलः नूतने नूतने काले जीर्णे जीर्णे जीर्णे मशा
न्ते जीर्णे च नूतने काले जीर्णे जीर्णे नूतने प्रशस्तमिति नूतके दलसाधंनाग्रं यांतरे ऊर्ध्वाः
नीहभूतानि वसंति तानि बलिं दद्यात् विधिवत् पूर्वं अथ गृहवास्तुकल्पयेत् तत्र
तो न्यूनमोक्षतेभ्यः इति अथ गृहलक्षणमेव नामाह विस्तारेति विस्तारस्य अखिल
: षोडशांशः तेन युक्तैः पुत्रैः हस्तैः कोणैः युक्तं ह स्तैः लक्षं समानं ग्रहो विड्मेन यः
यथाहारः तथा च वल्लकीशो विस्तार षोडशांशाः सचतुर्हस्तो भवेद् द्वारोच्छ्राय इति तथा
ल्लत्रः नान्तिकं नातिनीचं कुर्यान्न पयाद् व्योति अथ गृहस्थानादिकं कस्यां
दिशि कर्तव्यमित्याह स्नानाग्निस्वापिवस्त्रभोजनपशुद्रव्याश्रमसेवा क्रमात् पूर्वादौ जल
मीशानदिशि पिपरेवापीरयाश्च चक्रं श्राल्पत्रिकि भवाय प्राक्विपरीते पूर्वस्तेपरपं वुल
लल नृत्वाविका पितृपद्मताल नान्यत्रिवे ॥ १२ स्नानं प्रसिद्धं अग्निः प्रसिद्धः स्वपि शायने व
स्त्राणि प्रसिद्धानि भोजनं प्रसिद्धं पशवो गवादयः द्रव्याणि सुवर्णादयः श्रमसेवाः प
घोश्रो कोसिगत्वा णितेषां क्षितिः स्थापनं पूर्वादिदिशि क्रमेण कार्यं त्वाहारः तथा च
नारदः स्नानागारं दिशि प्राच्याम् आग्नेय्यां पाचनालयं याम्यायां शयनागारं नैऋत्यायां च

ग्रहणकेतुकुंडली		ग्रहणेग्रहकुंडली इयमेवग्रहपताका॥								
कृ·उ·भा·रे·अ के भरणी बु कृ·रो·मृग	मृ·हस्तचित्रा· स्वाती के विशाखा चं अनु·ज्येष्ठा·मूले	सू	मं	के	चं	उ	गु	भु	श	रा
मं आर्द्रा·पुन·पु शु के आश्लेषा बु म·पू·फा· उ·फा	रा पू·षा·उ· षा·श्र के श्रवण धनि शतभिषा·पू	रो	आ	श्ले	उ	हा	ज्ये	उ	श	रे
		रो	पु	म	ह	वि	मू	श्र	पू	अ
		मृ	पु	पू	चि	अ	पू	ध	उ	भ

अथांगेनवचक्रयेनाच।
कांगंविचारणा ४१।
स्मानत्रयेयदामर्त्येसूर्यो।
रौद्रनक्षत्रे श्रवणेमर
णेचैवनस्मिन्वर्षेभवेत्मर

त्रयेपिस्मनसुगलेत्रयेवर्षेसमुद्भवे त्रयेचोतवर्गनेचैवमरणंचनसंशयः ४४
धरौद्रनक्षत्रद्वयेयामेकृजयोलेभवेयदि आलन्याचोभवेत्समवर्षेचैपापसंयु
ते ४५ सनक्षत्रयेकृजेयामेचोनेपृकृतेसंभवे वर्षेणामरणंतस्यवर्षेणापापसं
युते ४६ भुक्तनक्षत्रद्वयेचापिवर्षेचैवपापसंयुते द्वितीयस्यरवेयोगेमरणंत।
विनिश्चिते ४७ प्रथमेत्रितयंनक्षत्रमेनचक्रचसंदिते वर्षःसंक्रेपादेनामशुभ

इति मंगलराजवस्त्रभागतानासेस्वस्त्रश्वसवगतावोलेलना ५४ अथकेतुकुं
ली अर्कौत्रयः कन्नोलीवशकः सोमेकर्थेवव राजपानैसवस्थापितानया।
केतुकुंडली ५५ गुरुयोकभयोर्मध्येकेतुस्थानवतत्वछपे अरिष्टं ध्यादिस्त्रता
नि...... श्रीशिग्रहेशुव ५६ केतौलेकेकेवमवंस्थायवनम्मर्तकंभवेत् नत्र
माऽरुणपतेवर्षमेकैकंकेतुकुंडले ५७ गुरुकुंडली अर्कौभौमश्चकेतुस्था।
वेइः सौम्योबृहस्पतिः शुक्रः शनैश्चरोराहुःपताकीचगतोभवेत् ५८ श्रीशि
श्रीशिवस्तानिवस्त्रादिविनियोजयेत् जन्मदोदिकमाहर्षमेकैकंक
मशोभवेत् ५९ पताकीकुंडलीकेतोःकुंडलीचबृहस्पतेः सर्वत्रपापसं।
युक्तेसंशयोजायतेमहान् ६० शनौचंद्रोदिक्षुर्मेषव्यतेकुंजवतत्वछपं मध्ये
त्रयवेचैवगोवीमध्येपवाकविः ६१ पापदृष्टेचयेवापिसंयुक्तेराह्येनपिव

॰पत्र यद्वाग्रमले मार्त्तंडेऽनुगमऊह्नतेऽत्र यथामज यत्न सर्वोत्कृष्टं गणक ३ अथैतद्ग्रंयोगीकरण
ग्रंनथमार्थेना पूर्ववाक्यार्थमिति स्कभमे ॥ इति मुहूर्तमार्तंडव्याख्यासमाप्ता अभीत्सासम
गोरनामनगरे श्रीकौशिकस्मान्वयेः तेनावाजमनोपिष्ठ जवराणा माध्यंदिनीयाग्रणी कस्य
तेन्नतयः स्कतिस्मतिविद्यामग्रे सूरेन्द्रोहरिस्तत्सुतः स्कतिवित्तदान्मजवरोऽनंतागुरोत्ती
गरूः १ तत्सुत्रसत्स्तत्रग्रहातीपिघात्तोनारायणाख्यपरग्रामेशिक्षगणोक्त्या निजकृतग्रंथ
स्यटीकोमुला वक्रेस्यकृपया परोपकृतये शेषार्थ्यद्द्रुकेद्रुपेमाहृत स्थाविलोक्यथाहृंमति
नेकृष्यतिनो मत्सनाः २ स्वखिमिपिपुरुषार्थसंत्सा १४ ९४ सम्माभिः समाभिः यत्तिमित
शाकरकाले भातमार्तंड टीका लिखितिपठतिवित्तमः सोत्रभूयाद्दृढियासखलिपिपुरुषा
र्थता मावान्समावान ३ इति मुहूर्तमार्तंडटीकामार्तंडवल्लभा समाप्ता ॥
लिखितं पंडितदामोदरकौलकाश्मीरी ॥ संवत् १९०६ ॥
शुभं दिनसमाप्तम ॥

121

122

यः षष्ठ्याम्पुनःस्थाने ६॥ इत्यत्र मार्तण्डे पठन्ति नराः सविप्रसस्त्याः बहुधाः स्त्रीधनभृत्यपुत्र
मित्रान् संप्राप्नोत्यविकलधीश्च तीर्थसिद्धिं ॥ षष्ठ्याम्पुनःस्थाने ॥ नक्षिप्तानित्यर्थानितोनि
वहः कृतोयं मार्तण्डे स्वामेनेमार्तण्डेयोनराः पठन्ति विप्रसस्त्याभवति नकेवलं विप्रसस्त्याभव
ति अपितु बहुधायुःस्त्रीधनमित्रपुत्रभृत्यान्संप्राप्नोति सहर्षतरानान्साधनकार्यस्य विप्र
सख्योभवतीतिपूर्वोक्तं नतानां यथार्थमहर्षदानानां कार्यसिद्धिलक्षणेनतिन पुण्येन बहु
धनादीनिसंप्राप्नोतिपूर्वोक्तं वपुरंशविकलधीर्भवति नृविकलधीश्चेद्दिष्टस्तिनया अत्र
सहर्षं मार्तण्डेऽयत गर्भाधानादिकं सकृत्तत्रान्यबहुसहितागृह्यानपेवनादविकलधीर्भ
पूर्ण अतएवतीर्थसिद्धिं प्राप्नोतीति तीर्थस्नानं तस्यसिद्धिस्तां अल्पग्रन्थेनबहुर्थसिद्धेः प
ठातीर्थं तत्स्थानस्य सिद्धिः प्राप्नोपदेशलक्षणा सहातीर्थयात्राः तेन कृतास्याप्यावलिहिल
क्षणसिद्धिः तां संप्राप्नोतीति तीर्थस्थानं श्रीधरवेदाचार्यायोत्पन्नाथम[illegible]त्रिपिठितिविप्रवः
प्रयग्रंथस्यावधिसमनष्टकारः अंकेदुमितेवर्षे १४४३ शालिवाहननन्मतः कृतस्त्वय
सिमार्तण्डेलोपमतेतयकृद्भमः १६१ शालिवाहननन्मतः अंकेदुमितेवर्षेनपर्वसमा
मार्तण्डेस महर्षे मार्तण्डः कृतः नामैकदेशग्रहणे नामग्रहणं अयं महर्षे मार्तण्डः अतिशयेन

123

1-4-18

श्रीमहागणपतयेनमः ॥ ॐ श्रीवरदमूर्त्तिं जयति मार्त्तंडो भवनवाधेनः पादैर्जोभ्यतमोहरः

नवकद्वनन्दः सेव्योभीष्टदो विश्वलोचनः ॥ १ ॥ अथ ग्रहयज्ञनीत्य ग्रंथनूरयते मार्त्तंडः श्रीसूर्यः नो

माकेव्यवंस्मवनरत्तन किंभूतोमार्त्तंडः हस्तवकदनन्दः हस्तेमंडलस्य होतृनैर्योज्यत्तया तथा

स्मृतौ सप्ताश्वचक्रे रथिमंडलेस्थितं कश्यपं कोन समेनमग्नुनमित्यादि स्मृतिराशि यथा:

तस्मिन्मंडलेपुरुषः सोसाविन्यादि पुनः किंलक्षणः पादैः किरणैः आभ्यतमोहरः आभ्यंपा

कं शोकंवानमोधकारः तद्धतिनया पुनः किंभूतः सेव्यः अभिष्टफलदातृत्वात् पुनः किं

भूतः अभिष्टदः सेवितः सन्नभीष्टं ददातीत्यर्थः पुनः कथंभूतः विश्वलोचनः विश्वलोचा

नेतिविश्वलोचनः लोकचक्षुर्ग्रहेश्वरइत्यादिस्मृतेः सर्वप्रकाशकत्वात् ॥ अथ

न्यपते मार्त्तंडोमहत्तं मार्त्तंडः नः वावभुवन किंलक्षणः मूलबद्धनन्दः हस्तानिप्रहर्षि

त्यार्हूलविकीर्णकिरणानितैर्विवशाननुपश्यन यापुनः कथंभूतः पादैर्जोभ्यतमोहरः

तैर्वरणैः नाश्यतम किंतनस्तवनमः तद्धरतीतिनया पुनः किंलक्षणः सेव्यः नि

षेवपवनीयइत्यर्थः पुनः किंलक्षणः अभिष्टदः यथोक्तमन्तर्तं करणात्सभीष्टां ददाति ॥

तीत्यर्थः पुनः किंलक्षणः विश्वलोचनः सर्वप्रकाशकत्वात् ॥ १ ॥ कुर्वेम्महत्तंमार्त्तंड

सेवितं यो
व्यः सेव्यः

२४

कोऽभ्रान्तैरुक्तं भो इत्यमाकल्प्यमेतेन दीव्याहि ग्रास्येवेश्ममव २ इह यात्विषमावलम्बेवाभिधे
यप्रयोजननानुक्ते शास्त्रमारिप्सितिः स्यते वेदाङ्गमितिविचार्यः उक्तं च नारदस्मृतिनाम संहिता
वेदस्य निर्मलं चक्षुर्ज्योतिःशास्त्रमनुत्तमं अस्य शास्त्रस्य संबन्धो वेदाङ्गमिति धातृत इति
गमुक्तं सर्वं वाक्यार्थमादायश्रेयो यदाचितेनकृतिरिति न्याय्यमनसावश्यं तत्र गोचरगोचा
रिसंस्कारविवाहयात्राभ्यासवाक्यपाठाभिज्ञानध्यायपदर्शग्रहयोगसंक्रान्तिकथनम
यं तथा च नारदः अभिधेयं च जगतः शुभाशुभनिरूपणमिति अस्य प्रयोजनं स्मृतं नैनो
कार्यसाधने अस्य समस्तकल्याणात्मादावाप्तिरिति वा किमभिहत्त्वैरिव्यजोय्यते ल्लाभे
ऽभिधेयप्रयोजनकथनाद्यास्त्वमहत्त्विज्ञोयते उक्तं च सिद्धिः श्रोतुं प्रवृत्तो नोपकथना
तः तस्मात्सर्वेषु शास्त्रेषु संबंधः पूर्वमुच्यते किमेवाज्ञाभिधेयं स्यादितिमुक्त्वा केन वि
यदि नसाध्यतेनसोफलेच्छुमनोबलनउवेत सर्वस्यैव हि शास्त्रस्य कर्मणो वापि कस्यचित
प्रयोजनं नोक्तं तावत्केन न गृह्यते इति इह शास्त्रस्य कस्यापि कारणं इति श्रोत्यने हि स्वस्व
रोगन्ताल यतः षडंगा वेदा हि तेरेवाध्ययनीया सान्वयाश्च तथा चोक्तं भास्करीयसिद्धान्तशि
रोमणौ तस्मादि जैरध्ययनीयमेतत्पुण्यं रहस्यं परमं च तत्त्वं यो ज्योतिषं वेद नरः स सम्यग्धर्मा

सं

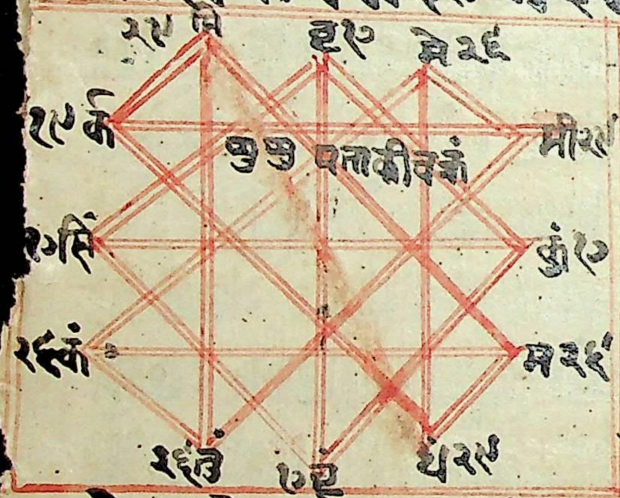
१२७

तान्नभलेयपात्रेति सिद्धाणं लावक्कास्वा रेभमर्वा रेभादि हेतोर्गणभूमेनारित्रि विवाहन्नारति पा
णमर्वारेभेष्टन रायमानैसत्यो यशेंगां याणमपनहनीति श्रुति सिद्धंयणोजननमास्पाय स्व
नरेवोहहश्चवारेतिश्च निलिमात्र ग्रंथस्यानिः मन्मूहपरिसमाप्तये मंगलमाचरंति तस्मा
ापंदिनी योर्वलसाणानृपाराणा नागयणाक्रूयाबाश्रम निर्मोतिः शास्त्रसेहितास्कंपं चि
र्गुरोषमन्हो पयाति ये अभिमतदेवतानमस्कारलक्षणमंगलमर्वकं ग्रंथकरणम
तामहर्षिणाह सिद्धेरात्रासिततमिमैंदवक्रमवा श्रीविसुवियतिवरान्नुकल्याणप्र व
विबुधमदेलबुमहंनेनेसगममहंतनोमिसिद्धै १ सिद्धेरेताउत्तमितं शोभायमाने र
स्वकंगजा मने श्रेवोसरस्वती श्रीविसुश्रसिद्ध लियतिवरान् शुहान् गहजिनगुरून
मोपदेहनमाणाम्पनमस्कृत्वाः हं नारायणोमहं नमानंदेनामगोयातनोमिविस्तारया
किमर्थं सिद्धोकार्यसाधनाय पुनः किमर्थं विबुधमहं पंडितहर्षाय हर्षकारणाय वि
षणाद्वारेणाह किलतांगमहं नमानंदेलबु श्रुतिपायेनाल्प अलेवहर्षाभावपाको
षणाद्वायापरिहरति पुनः किलतांवद्धर्य अर्थबहूलं अल्पग्रंथेवक पेंद्वेश्रीयणाको
हरति पुनः किलतां सगामे सकलार्थमिति अयन्नानामहं सोलिवत्तसानवन्तुमेक

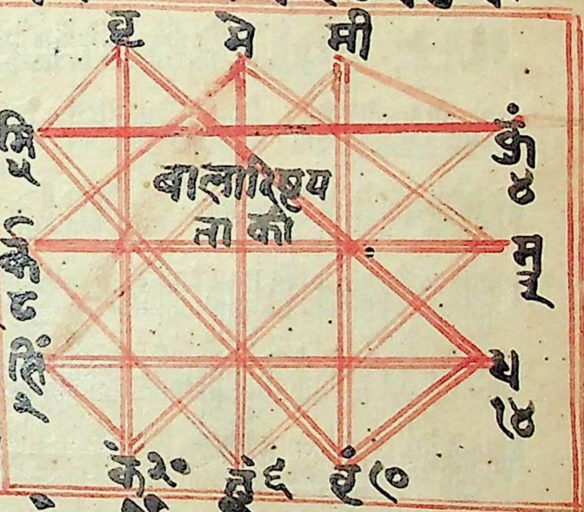
ॐ श्रीगणेशाय नमः ॐ इष्टदेवं नमस्कृत्य गोपालं कुलदैवतं श्रीपद्मनाभ
निदासेन क्रियते ग्रंथसंग्रहः १ नवग्रहान् नमस्कृत्य भारतीं देवीं सरस्वतीं प्रणि
पत्य गुरुं किंचित् ज्योतिर्ग्रंथं वदाम्यहं २ सदैव कुलज्ञानेन परिहारः कृतो मया
ज्योतिर्विद्भ्यश्च सर्वेभ्यो ज्ञातलोकोपविशेषतः ३ वराहमिहिरग्रंथेभ्यः किंचित्कि-
यते मया ज्योतिर्विदः प्रयत्नेन ग्रहाणां च विचारकाः ४ पंचपापाभिधानेव
ग्रंथे नियत संग्रहं किंचिद्देवगणानां च बलाबलं च बहुभिः शास्यते ५ ज्योतिर्विद्भिः
पुरा सर्वैः कृते निर्णयविस्तरे तन्नादिवापपर्वेन राशचक्रे व चलिष्यते ६ धर्म
कर्मरतो विद्वः स्वबुद्ध्यादिहितबोधवान् तेन उधालमतयो नत्वा पतिं हृषात्
या श्रयाससमयेन जीवो विनाश्य तं शुभाशुभं भविष्यंति यदा दैवान्नामेके हि
शुभाशुभं ८ बालस्य जन्ममासेन जन्मादिषु विचिंतयेत् तस्मात्सर्वप्रयत्नेन

मातुर्दायं विनिर्दिशेत् ९ चन्द्रे सिंहानि वर्गाणि यावन्ति केन्द्रमस्मतः तावद्दिशे
त्रिपात्तव्यमातुर्दायं विनिर्दिशेत् १० ऊर्ध्वेन्द्रादयं ते लग्नात्त्रिरंशे लग्नादयं तथा वेधं
त्रिरंशकमासे वेदनम्भांशानपरिमाणं ११ षष्ठेकेन्द्रे समाले त्र्यापत्ताकौ वे पति।
तोयः स्वाद्विग्रहेवे यत्तन्नामाविहीविपीयते १२ नवग्रहे गोस्थितः खेटे चिंतयेद्वेय।
निश्चयः ग्रहद्वाने विनाशे व ग्रमे मेषे हि निश्चिते १३ वेदादिखेकदानेकुमघ्ये मधे।
विनिर्दिशेत् कलग्नाहेहपर्यन्तमेको देयः हि निश्चिते वेदपद ७॥ नवांशे २ दत्ता
वक्ष्याः षट्समये २ तथा १४ भवनेत्रुगते २ वेदेर्दशाः २ देयं तत्वेनच लग्नेबाम।
न्मतेवामे द्विलोग्रहसंयुते १५ द्वादशे वेश्यशेतादि हिविनमासे चहायनं देश।
पिपासाह मेषादिनामविज्ञातिग्रहयुक्तानि दाययेत् पक्वेलासिनेदवेदे
त्रितयेवेयनिश्चयः १६ ग्रंथानरापेवाहरचुम पं...कं दि २ तिड् १७ वह्नि ३

स्मातः ४ क्लीवाद्वेकमालेनवर्षमासातिक्केभेदैन ७ लग्नस्थदेउपतिना
यदिदेवेयोभवेदिह नैहवंवेयोलानवोनामान्तैः कदापन १८ रविरन्ध्रनवृय।

क्लीवेद्रसूर्यासुरस्नाः क्रू
रविरन्ध्रनलाद्वेद्रसूर्यांवृ
शय गहमार्णविदेन्नाउ
कभौमार्कदेन्नाः शनिक्रूजव
तिदेन्नाभंननेदंइंदे ७ सुधा
यनादेदेन्नाः रविसितनवृय

वेदाश्वेद्रसोरीज्यभौमाः क्रूनरविसितसौम्याः सौम्यवेद्रार्किजीवाः गहक्रू।
नवविधुकाशुक्रसोमेंद्रमंदाः शनिगहक्रूजसूर्यादेद्रनाथाग्रजन्मा ९ लग्नस्थदे

नवमी चवर्देवः मलिम्लुची मलन्हयोदशी यतान् केन्द्रभागः कर्कांशः पायो
शादिकं युक्तं लिङ्गादिके महोदो मन यातयकरोतत्केः नेन्यहका अथवस्त्वास्यादृ
शालोदीर्घाकानक विन्नयदि तेः सर्वेषे मैत्रि वे योवेदे शोषे वलाधिक शमित कुन।
विन् संवत्कावेद वाक्यः सर्वेषां गोषु सोम्या शुक्ति पति रविचेन केन्द्रकोणास्थिता एक
वेणी वेदावेदना पञ्च तदयन वानत्र संदेह्य सेवी २९ स्याद्रुक्तेच मघाचमरणीन्वे
विशाखा वेवकृत्तिका नत्त्वपंचकेश्मा तेनेग्राह्यं नवे यने इति कश्चिन्मतिवेदे
गावेदयतो नेत्र वेवलाघे सति स्यानादिवलसमूहे सति नेके वेदेषाः इत्यपेताया
मात् गरु मितनक्षत्रविन् संवत्काः कुमाद्वेदयाः स्युः गुरु केन्द्र वेदस्य मितः सुक्रोय
वेदस्य कृष्णोभौमः सामवेदस्य विद्बुधोथर्ववेदस्य पतिनित्यर्थः अथवा ग्रगाव
माह सर्वेषां गोषु सोम्या इति सोम्यः सोमसभांशे वर्गे मानाः कृतियति गपिवेद
तिरपि सोमसभांशवर्गे मानश्चेयदि केन्द्रकोणस्थिता एक तदावर्णिवलसवाधिवेदा
वेदनास्यात् नकेवलं वेदार्थवेदनास्यात् अपितु गृहयज्ञप्रनेतास्यात् अत्र केन्द्रत्रिको
मेदयनाम तिअन्यसवीअन्यजसेवकः स्यात् तस्मात् केन्द्रकोणोपातिनेभाविनयः

केन्द्रसंस्थे ग्रहे केन्द्रस्थितो निर्वाचैन्नपसेवी बिट त्रिपो सहितश्च नेत्राभामीमना रुत्वकर्णो
तिनसेवको भवति लग्नमेगानार नेद्दकलाविलग्ने शिशिमितनतनुयाः बह ६ गेहे
सनेनेत्य ११ सर्वेषु ८ बहुमाः कीलनतनुगाइना ग्रहेश्चेतुके विद्यावेद्यके कालेद्यि
वारस्थानि स्थुनवराक्षात्मनीनेमोत्माकर्भगणेशेषित्र स्वपविधिवन्स्नजपित्तारमेन २२
वेदरुद्राविलग्ने शशिमितनतनुगाः बहुगेहे मितः स्वर्कः शोवेसगामे मितोंस्ये गृहे
नवेदाये रंध्रेग्रहमेसंस्थे यत्नेयत्ने केवडुक्षाः बहुमानकाभवंति कव्यककविदनत्ययुग्म
भावेतनुगः लग्नगाइनोमविद्गुहः स्यात् उक्तेमौजिमसले शुभदोवसवान्मानले
ग्रगोरशामस्तया सर्वपापालोप्ययोगस्मान्सर्वैर्यानवेध्यने सर्वपापालोप्ययोगस्तुः
केवित्सुमहद्वपः तस्मात्स्थानगाभावे लग्नस्थोऽर्कः यवाम्यनशति उक्तेद्वेके यके
मनयः उक्तेदुः उक्तलः वेदस्तनुगाः ग्रहइतिवदंति तदाकं वेदोदयेभिशस्तः स्या
त्यगोगीमितनरे मितपत्नेभवेत्सन्तानस्वभेनेगविशेषतः अस्यार्थः सितेनतेरुस्य प
ते वेदोदयेवेदपुष्कलसनिवृत्तोऽभिशस्तः स्यात् त्पयोगीतस्मात् अभिशस्तो
नामभिथ्याभिशस्तः मिथ्याभिशंसी ग्रहेने देपान कस्तमितियेलोकामिथ्यावदे

...लमत्रोपि यात्राः सर्वे ग्रहाः स्थानि स्थिताः तथा त्रिंशांशादि निकृष्टपदे लग्नस्य बेदफलमुक्तं
...नेन पदे मध्ये पत्रे चान्यानि स्थाने अपि संज्ञोक्तः पुनः संस्कारादि मध्ये च शुभानि भाति यतः कृष्णपदे
...नबेधेलग्नस्य बेदफलमुक्तम् तथा दिनाद्यसंभवात् पुनः संस्कारस्य तत्र कर्मलोपभ
...त् गतावपि संस्कारो विहितोन्यथा अथ अनबेध्य लक्ष्मी सर्वे प्रकारे दिवे बहूनीह।
...हितो न गतो अतः कालान्तरे देवबलं पुनः संस्कारविधये मतिभाति पुनः संस्कार
...मितानि ... विघटिकापर्क... लिपना
...नकर्मणा ... सर्वे बलाभ्यहि विकोणकेंद्रगाः ...
...सुर्वनवपकाल... इति ... नारदेन च लग्नस्य
...शुद्धौ ... नैकाः
...निःक्षेमनं ... इति ... ग्रहविषायेभ्यूनाद्यं
नाद विधौ ... इति ... सौम्याद्यमुक्तः
... मध्यमो कालस्तु तस्मिन् विधावेदमाभेन ... नेन सौम्याः ...
...धिकारः ... ततः किं ... विष्णुरूपांगेण

मयेना कथंभूते मौंजु कर्मणे विप्र य करेगि जगुन भृगमृतीने विप्रदेवरहरि गुणेविप्र ।
वेलग्न निरन्तर वर्णाक्षमाहुः गुरुवे भृगमो हिंगी धोभिवीने र हिंते मौंज्यपंथे
नानिमरहीना निविष्टा यु मेनुष्य त्या णमयः विप्रमा हस्ते गेलग्नेहनि यानिः वरेष्टमर
निश्रवणान्त श्रवणके पौत नमी जीविमो त्तवकू नाईनाह के सौ ने वौ न वत्स्याद्धप ४४
मितशरदीमाहु रा पांचनो तेकाले मौंजी विमोत्संगह लक्ष्मन पौनो वत्सोकर मधीभिः
शूद्राणमौंज्य भावा नह दिन तिथि भैन सभोमे नभ कैं यो ने बारे मासुपयमविहिते च
श्रेकावेपमाहुः ४८ केशांतकर्मन पमितम स्य दीमोह शवबंधो लवनम्यादि मा पो श्रा
ः सर्वचौलोक्त मक्षग्राह्यमित्या पंः अतोक्तकाले मौंजीविमोलमाहुः स्नानमं श्रेनयोः
हि स्नानमौंजी विमोत्तयोर्गे हवलं सधीभिः स्वेच्छोर्घ्नि मी वस्तोके अपपशूद्रस्य मौंज्यभा
वान्न छुरिकाबंधनाईनाह शूद्राणमिति शूद्राणांमौंज्याभावात् नद्दिन तिथि
भ मौंजु केन तस्य न क्षभौमेनभ कैः ३दिने भौमगुरु केः प्यारेवारे श्राशे भौमकरिह
वारे लवेनवमी पो य द्वकुर्व्यादिन्वी पो भौमन नवमी शवर्जित रत्न पंः उपयमे विहिते
पामि विवाहोक्त मासे विवाहोक्त यमसमा विनमरः छुरिकाबंधे कहिस्यदेशेछुरिका

लवे

हुं

श्रा॰ ३

[illegible]धे पंचमनग ॥ तथा संग्रहे ॥ मृत्युराशौ राजपुत्राणी भौमं सुधावे सुखेधने ॥ भौमो जीवे योऽग्रतिषा
[illegible]कार्यं भौमस्य लितेवि नाति ॥ तथा चन्द्रनाथः ॥ कुलिकाख्ये धने वस्येन्दु[illegible]यी करणात्
[illegible]वराहोक्ते शुभासेषु मृत्युकायले वनम्नागे ॥ जीवेन्द्रके वभूपुत्रे वेदनाशलग्नाख्विने भौमजी
[illegible]ध्वं तेनिपिधपुक्तजववर्जितासे ॥ मोजीवनवांशके कान्ते रन्ध्र मोदयवर्जिते ॥ शुभेदृष्टे विधौ
[illegible]निग्रहसंभान्यविवर्जिते ॥ धनत्रिकोणकेंद्रस्थैः शुभैः स्वायारिगैः परैः ॥ कुलिकाख्ये धनेका
[illegible]मर्त्यविनाशनानूपिनेन ॥ यह कुलिकास्पदेवनानो वसंतिथो ॥ ततः स्वनग्रव सौ
[illegible]कद्यलवणस्यपुत्रो ॥ तस्या स्वोल्वतागवस्य षडंके[illegible]ग्रहयुता ॥ सेमितकुलिकांपा
[illegible]विम्बार्तेववताडयेत ॥ भाग्निते गन संख्येऽश्चस्नेगुल्यान्यातिकल्पयेत ॥ शेषेचैव फलं वस्थ
[illegible]जायेधनवान्भवेत ॥ मृष्यायेस्थगतिसिंहजपः स्वायेत्रिरोगवान् ॥ मल्लाश्चोहषेस्यत दुःखि
भवतिगर्भे ॥ गजाघेन्यंतस्यशीलिधीतेविनाशनिमिति ॥ सर्वेषुव्याप्यकरणादिविलो
को ॥ ग्रसिद्धकरणेकाणवेपहने विनामथाग्निस्वथराष्ट्रानि ॥ अतिस्वाकं महत्वमाने
[illegible]टीकायामार्तंडवल्लभायामाधीयानादिसंस्कारप्रकरणं ॥ अथविवाहप्रकरणं विव
[illegible]लावतवर्तितगणविचारंयद्वादशभिर्हितेनाह ॥ मृत्यर्गाय कुलादिभिर्गुणपुत्रकालाव

योनिरूरुङ्गौ [illegible] ग्रहमैत्री खेचरगणाः कूटं च नाडी क्रमात् वर्णानां खलु [illegible] यथोत्तरमधी
कं १८ [illegible] शुभं वर्णानि [illegible] स्यात् शुभः २९ अतः परम
ग्रन्थे सर्वाणि शार्दूलविक्रीडितानि [illegible] गोत्रकुलादिभिः [illegible] कामिनीयां के
न्यां उद्वाहेन विवाहेन [illegible] भाव्यः गोत्रशुद्धिर्यथोक्तात् [illegible] कु
लमपि समीचीनमपि निर्णयमपि [illegible] ज्ञात्वा अन्यथा [illegible] अ
थ [illegible] वर्णाः इति वर्णः १ वश्यं २ भं ३ योनिः ४ खेचराः ५
गणाः ६ कूटं ७ नाडी ८ क्रमात् [illegible] शुभः [illegible] १८ [illegible]
[illegible] तत्रादौ वर्णलक्षणमाह [illegible] मीनमकर [illegible] विप्रमुखा
[illegible] वर्णाः पुनः पुनर्गोत्र [illegible] मीनो [illegible] मेषः क्षत्रियः वृषो वै
श्यः मिथुनं शूद्रः पुनः कर्कटो ब्राह्मणः सिंहः क्षत्रियः कन्या विट् [illegible]
मीन मेषावरः शुभः स्यात् कन्यायां [illegible] स्यात् [illegible]
[illegible] नवलवणमाह [illegible] शार्दूलविक्रीडितम् [illegible]
[illegible] ४ [illegible] २ [illegible] ५ [illegible]

गात्र्यिमूर्ध्व हि भोगिनः सुतकन्यासंप्राख्मकरोडुगाः ३॥ नृत्रगोमेषमध्या वाश्चरौ जलजाः
जलचराश्चराः नर्कासवचराः सर्वे च यथाः कियालो हरिः सिंहो वृश्चिकस्तथा सिंहहरिणाः
सर्वे च यथाः क्रूरयोः हरेः सिंहस्यापि कौर्प्याच यथाः कौर्प्यो वृश्चिकः विषतः कौर्प्यो
सर्वे च यथाः [illegible] ये एक्ते विष्ण्योः सिंहे रहिताः सर्वे [illegible] इत्यर्थः

वृश्चिकः

तृष्या नेत्रे रोकस्य हरेः अलिवृश्चिको न शुभः वैरी इत्यर्थः नृः मनुष्या राशयः अजहरयो
नेष्टाः स्युः अब्जुजा जलजाः हरिः सिंहः यत्तेनेष्टाः मेलनं नकुले व्यामित्यर्थः अन्यत्रो ना
न अन्य इव स्यभस्यादिकं जन्मान्तरेषु न यथा मनुष्यस्य गोर्व्यं योभति अन्यस्य स्वे
मित्रत्वे नेव इह यत्तेन स्याद्वन्यो मेले शुभं स्यात् इह मेव स्वेच्छजाती यत्र भवेद्यानेशुभं
स्वेच्छातो योर्भस्यामित्यर्थं लोकव्यवहारतोपि विचारणीयमित्यर्थः राशिस्वरूपं जातक
वशात् श्रवणतव्यं बृहज्जातके मत्स्यो घटी नृमिथुनं सगदं सवीणं चापी नरो
ऽश्वजघनो मकरो मृगास्यः तौली ससस्यदहना प्लवगा च कन्या शेषाः स्वनामसदृ
शाः स्वचराश्च सर्वे अथ यत्तो नाडीद्वावपि हन्ने के नाहमे गणयेदिति मिथः परस्परं व
धूवरयोर्भेनक्षत्रे गणयेत् वधूनक्षत्रात् वरनक्षत्रं गणयेत् वरनक्षत्रात् वधूनक्षत्रं गणयेत् ३

मेत्रपिपर्ंक ४ हरेन्नवभाजिमेकायाँ शोषेत्वगयाः त्रिस्वपंचभवेति नवानसत् अ
यथोनिमाह अश्विभाविति अश्विमान्सकायान भानोनस्याणं अचादयोयोन
योभवति अश्वोअश्विन्याः रभोरस्तोभरण्याः अविमेषोकृत्तिकायाः अहिःसर्पो
रोहिण्याः भोगीसर्पोस्त्रगः स्वानशाश्री [illegible] भनक्तीहृकभुक मार्जारःपुन
र्वस्वाः मेषःमसिहः पुष्यस्य आश्लेषकमार्जारोश्लेषायाः [illegible] रोमृयाःपूर्वा
फाल्गुन्याः गोः [illegible] महिष्य [illegible] गोभ्याकपि [illegible] विभृक
[illegible] गोकन्न [illegible] काल्गुन्याः कालीमहिषी [illegible]
[illegible] महिषी [illegible] व्याघ्रोविशाखायाः [illegible]
[illegible] मूल [illegible] पूर्वाषाढायाः [illegible]
[illegible] श्रवणस्य [illegible] धनिष्ठायाः [illegible]
[illegible] पूर्वाभाद्रपदायाः [illegible] भाद्रपदायाः नागोहस्तीरे
वत्याः [illegible] सिंहे [illegible]
[illegible] ३ सिंहस्तु [illegible]
कीशा [illegible]

141

[illegible]हमे [illegible]हयाजे पुत्रेयमहि[illegible] आत्मावनके [illegible] शुभे [illegible] कौशावि वान

[illegible]मेषकं योन्याश्च वधुफलानि नकुलसुतौ शनिश्च भौमरुचयोः वधूवयोः मेषशायोः मेषाः

[illegible]वकरेशः स्वामीनयोः [illegible] वर्जयेत अथग्रहवैरविचारमाह [illegible]

[illegible] मित्राणि [illegible] शनिमित्रौ शत्रु विधो

[illegible] सूर्यबुधौ कुजस्य [illegible] [illegible] विधुर्गुरिः

[illegible] मित्र [illegible] २३ मित्राण्यर्क कुजेंदवो [illegible] शनैः कु

[illegible] सितौ हितौ २४ [illegible] मेषाः

[illegible] रवेः सूर्यस्य इन्दुकुजौ

[illegible] शनिसितौ शत्रू शु

[illegible]वोमित्राणि ईज्योगुरुः कुजोभौमः इंदुश्चंद्रः [illegible] शनिसितौ शत्रू

[illegible]नेः [illegible] सितः शुक्रः [illegible] शत्रू वैरिणो [illegible] विधोर्वैरिपुः विधोश्च

[illegible] सूर्यबुधौ मित्रौ [illegible] कुजस्य भौमस्य [illegible] बुधोरिः [illegible]

[illegible] मित्राणि [illegible] शुक्रः [illegible] मित्रौ विधुश्चंद्रः [illegible]

[illegible]समा [illegible] शुक्र बुधौ [illegible]

[illegible]समाः४

ा अर्कक्रतेशः रविसौम्यमहेशाः मित्राणि अन्ये समः भृगु भुवः भृगोर्भवनो निभृगभूः नक्ष
ग्रभुवः भुक्रस्यार्कीदू स्वर्भं दोषा स्वैरिणि मंद सौम्य भूर्भव बुधोऽहिनौमित्रे अन्येसमाः अथ
णमाह पूर्वादोनकोनां नरिस्वै ३ कोन्यादिनौनाग्निले रु मुख्यस्थितिनिमित्रमन्यदस
रदेन्येनेशीणा स्यान्मतिः ३३ सोरदासुरयोः कलिर्ब्रह्मयोर्मध्यमस्या सौहृदमित्यादि ए
ौ क्लिप्तः आर्द्रा श्रवणके भरणी कौरोहिणी त्रमातिलत्वः एतन्नक्षत्रंनुकनरोभवति नगण
मिन्यर्थः अर्कोऽद्दक्षः अन्ये रेवती अदितिः पुनर्वसु ईज्यः पुष्यः अहिश्लेषालिः इंदुर्मृगः
श्रुतिश्रवणः अश्विनी मैत्रमनुराधा एतन्नक्षत्रके स्वे देवो भवति देवगणमित्य
ः अन्यद्वैनितेनक्षत्रेनवकं चित्राश्लेषाम्मूलमघाधनिष्ठाश्रेष्ठाविशाखाशततार
मकृत्तिकाअश्लेषातेभवति राक्षसगणमित्यर्थः दैत्येनेष्वमतिर्भवति देवासुरयोः
देवदैत्ययोः कलिः स्यात् अमरयोर्देवयोर्मध्यम स्यात् सर्पयोर्मैत्रे सौहृदं स्यात् अथ
कूटमाह नैव हिव्य १२ के ष २ ४ १८ सविपत्त दैवगुणमध्यमकं ५।८ षोडशेष्टौ वि
वर्णाक्षिखे वर्णानिभवर्णे यथा एक भंभितं कभमेनयोगोऽपत्यगोनाशोऽन्वहं रोनेव
ध द्विद्विपके द्विर्द्वादशे नैव तिलसमभावो नैव निर्धनता स्यात् षडष्टके विपत्त मर

न

३

णस्मात् वेधुज्ञमर्थांककेश्वर्यांककेषेवमनवमेवेधुज्ञंस्त्रनपात्रस्मात् शेषेदर्वेगिने
नीयैकारस्थे वनर्यंदृशमे उभयस्मत्रुमे एकान्ते विविधाश्रयाः यनपुत्रपञ्चास्यः
स्युः कथंभूते शेषे विभेकचरणो विगलभेकचरणे नक्षत्रैकचरणे यस्मान्नस्माहस्थिन्न
तत्रैकचरणोकदे, निष्फलंस्मृपने एकराशौ तु भोद्वारत्र एकभाशेव्वलिप्रदइति एक
तैस्यवर्णायोभेदः एकराशिभिन्नर्त्तं यकर्त्तभिन्नराशिकं एकराशिनक्षत्रभिन्नचरणे प
कराशिनक्षत्रचरणे चेति चतुर्धाभेदास्तत्रैकराशिनक्षत्रचरणोविदिते विभेकेचरणे
र्सत श्रयम्भकृते पङ्क्तिर्नेत्रराश्येककर्म [illegible] भिन्नाश्चैकभेषतेवाई योगोलललगोनाडी
न्नहूरंवन श्रत्राकिमपिनावलोकयन्तु भामिनवश्चेः नहूरंवस्यमाणोभिन्नाश्चैकभमि
नत्रभवेदेततुहृदयमागतेभवति एकर्त्तभिन्नराशिकं अथ एकराशिनक्षत्रभिन्न
चरणे तस्मादेकराशिनक्षत्रचरणेन्यत्का [illegible] विशुभेदेशुगणाणिकेनविनयेन नत्रग
णादिदोषैः सन्तापिशुभेस्यादित्यर्थः उक्तं वृहत्स्मृतिका एकराशौ पृथक्पिण्डे
एकराशौ तत्रैकभे गणनाडीनहूरंयुग्रहवैरं न चिन्तयेदिति कालनिर्णये देवज्ञा
देकनक्षत्रे भिन्नपादे शुभावहः देयन्यो रकपादेन वधोनेमरणं ध्रुवमिति अथपाल

चन्द्रात् सूर्ये केन्द्रे द्विदोष्फले चाह ॥ चन्द्राद्वेष्यसमभे वा पश्यसाहिते वेद्वेष्यभवेत् स्यान्तरमे भूद्विदोष्फले
द्वितीयसहिते चेत् त्रिविपातुल्ये : ॥ चन्द्राद्वेष्य लिप्तसमभे द्यूनकर्के द्वादशान्तर्विंशति द्विविधं
महितं स्यात् नयत्रोभवे च्योग्यान्तरासाहिते विर्षः ॥ तत्र च्या तुल्यः समभवत् स्यात्तत्काग्रा
न्तु युग्मे तत्त्याय चेत् माह्रित्वे यसि भवति लङ्घ्यासाहितं विर्षः ॥ नयत्र तत्स्य मिनोर्मे द्रीभा
वात् समभवं सूक्ष्मेन मध्ये नयत्रा ॥ यत्र मेवसमभे ग्राह्यानुग्राह्यं विलोकयेत ॥ अपमान्ते
द्विदोष्फल चाह ॥ द्विदोष्फलोसमभे द्वितीयसहिते पुरा भवति तत्पश्चात्क्रोभने स्यात्
विपरीतमसत ॥ तत्रासिद्धे विधोषमाह ॥ त्रिपातुल्यौ विविधिमोर्विसिद्धः ॥ त्रिपाक
तथा पुरुः क्षेपः ॥ अथ पाताडीमाह ॥ सूर्येन्दुयोर्यदा युग्मे कक्षा यत्र तत्सार्धं भेशाश्विव
भयोर्मिश्री स्यात् भमितिभावायवजस्य भेनायनां द्विदिशुधार्भे ॥ २५ ॥ अथैकेनायुग्मे चैकनाडिवलके
स्यातो द्विभेवेत्यसमनिर्गोद्दशादशलिप्ताः ॥ चैविद्धपमालेषा चैकनाडी द्विताः मेषान्द्विवा
य २ ॥ ११ ॥ मध्ये नेष्टे ५ । १८ मर्यदास्त ॥ घटकाष्टके ५ । १८ वषयतः ॥ अद्भुः स्त्रीत्वगणावतोद्व
यगणः ॥ सक्कृतमेषोस्तनता ॥ २८ ॥ रवेः स्त्रीत्वपुमान्यदावसानुते ॥ वद्विर्पुतेशाभव
मिति ॥ अत्रश्लोके त्वनीयाने विभिः पादैस्त्रिंशोनाद्यः स्वविनाः ॥ सूर्येषसिद्धं ३ । २ । ३ स्वेष्टा

अर्केन्द्रमूलाः पाशीशाजैकचरणो पूर्वाभाद्रपदा आर्द्रिमाः पुनर्वसुः अ
र्यमा उत्तराफाल्गुनी ईशः आर्द्रा अश्विमे अश्विनी एभिर्नवभिरेकनाडी भवति या
म्यभरणी इंदुर्मृगः ईज्यः पुष्यः मित्रमनुराधा भाग्यः पूर्वाफाल्गुनी वसुभे धनिष्ठाः
नाष्ट्रचित्रा अपूर्वाषाढाः अहिर्बुध्न्य उत्तराभाद्रपदा एभिर्नवभिरेकनाडी अग्नै
ऋक्षैस्तैर्नवभिरेकनाडी एवं तिस्रो नाड्यो भवंति इह विवाहविषये एकनाडीनक्षत्रे
द्विभेदायां वध्वरयोर्भर्तृमरणं वेदितव्यं नाडीदोषवत्त्वेनेष्टत्वं नास्ति अथ योनिमाह तिर्यो
हे योनिविचारो न वक्तव्यः किन्तु मनुष्याणामेव इति माह गोत्रविचारः गोत्रगोत्रवी
न स्याः इति गोत्रविचारः एकगोत्रे यत्र सवर्णे वर्णे यन्न विवाहः किं तु यावत् सप्तदशेशाखेकोविदन्य
कन्यकां यावत् लभेत ति याष्टैकुनाडी हि नाम भास्या पंचनाडी उक्ते चरन्ति कोण
अग्नि नाडी अथ एकनाम यन्नाडी अथ इष्टये एकनाडी अथ एकनाडी त्रिपतेनात्र सशापः
समानत्वे अथ एषौ चैह रेखे पविशेषेण अथ पात्र न मानेन वंशवृद्धिमत्र नाप्नोतीति आल
णामविषये नवदेविरोधनले च गर्भे मरणं तेभिवच एषे दोषाभावमात्रोति लक्ष्मानारोपीतव
मेषेन नक्षत्रादि विषये ज्योतिःप्रकाशे निपते मध्यम नाड्यां दंपत्यो नैव पार्श्वयोर्नाः

ग्रोरिति अथस्वस्थानस्थानेषोक्ता करग्रहे षष्ठनाथोन्नतिर्विशेषगतिफलं चः नक्षत्रिया
द्विविधं योगो नक्षत्रास्थानस्थयोरिति अथ पञ्चकोणो द्विद्वादशादीनां शुभत्वमाह मे
षोति मेषाग्नदमेषाद्विवर्यादि द्वादशे अर्थे नेट पंचमनवमे सत् शुभं स्यात् वृषपारिव
:ष द्वादशके शुभं स्यात् वृषभयोनिविवर्ग ग्रामनारीभिः षट्कके शुभं स्यादित्यर्थः
अथ स्त्रीयराशिनाम्रगौ शुभाशुभौ गोचरे गृहाः स्यान्न दानन्मेलनं गन्धूट मेषोः सन्धाः
शुभं स्यात् अथ परा शुकः स्त्रीमेषोगगासी स्वपुमान्त्वगणाः पुरुषः स्यान्न यावदाय
वैविः षट्कः वृषभयोनिविवर्गकन्यादीभिर्नैः षट्के पुनेनन्मेलने शुभं स्यात् अथ
त्रस्त्रद्वादशापवादमाह स्त्रीभाग्यानिवन्नदूरं मथुषविदोष मेषाः शुभं ज्ञके नाष्ट
गतवयं मध्ये विपुके गोपुमस्थांके नोग्यं कास्यभ पोकनावेसुनि गोलग्नं गोद्विदलो
दूहेन ३ स्त्रीनवत्रानाशनिक्षनवत्र्यपदिनिकवेत्रमीयेभवति नदान्हद्वं स्यात्
कयभृतं नरदूरं अन्धुभं अन्धुभकलद स्वेद्वद्वादशेदोर्मेषाः शुभं स्यात् उक्तमेत्रीन
तत्रमैत्रीयोनिमैत्रीतियावत् अथ मेककेद्वष्टकवादोदानमाह दर्केति दर्के हि हो
दशनाम्रषष्ठवर्गा दनाद्दहेन अथैरपुकेषट्ष्टकेगोपुगमगोविषुन अर्थाकके

पंचनवमे मैथ्येकाधिपत्ये न्नोद्वाहेन अथैकनाड्यां दोषमाह एकनाडी मुनिभो स्ववर्णौ दि
दत्तोद्वाहेन एकनाड्यां श्रीणां मोस्वर्णां नृपस्त्रीणाम् हनि दनोद्वाहे हरिन्वर्थः नृपावराज
मातृ घटस्य मेषा मिथुनेमद्द्यान्कां मकरमेष्यनवषदचमेषु नाडीं स्वपेल्वत्र स्ववर्णा व
र्द्धिहारयोग्यालक्षणनपंचत्वेनेति उद्वाहतत्वे नाडीकं मध्यनवष्येजनपुंकास्यशतके
वृषगोरयाच घटकर्केटि जमूनिस्वर्णीवनाडीवुनाविति अथवर्णगुणविचारं त्रिभिर्वृत्तैरा
ह नराद्वीवर्णगुणविचारः श्रुतीनांकाववरोत्तमेयदवाम त्यर्द्धहंमिथुनयोः रिवेशपान
केयरानिव शके योसङ्योनग्रहः मिथुनतुलकलशनक्रानितरहदोवैश्या ध स्तस्यौ रमि
त्रयोरेकः १ स्यात्द्विघनोः स्वभावगुणतयो द्वौविमध्ये हेतिमितोः वर्णा काववरोत्तम भूरेको
गुणोत्तेयः वर्णयोरेकापस्मिन्नदिनेतत्वर्णोका वाः उत्तमोयस्मिन्ननवरोत्तम वर्णौ
कांववरोत्तमंचउभयत्राधिपकैकोनपाश्न्यर्थः अर्थान्नैवनवरेगुणाभावः उक्तंज्योति
र्निबंधे एकोनगुणः सहवर्णानयावर्णोनमेवरे हीनेवरेगुणः शून्यं केप्याहुः सह
शोदलमिति अथवश्यगुणविचारमाह वश्य[illegible]द्वयेकस्याद्वृगुणाः वशामस्य यथा
मनुष्याणांजलचनावशाः भक्ष्येव नवश्ये पंगुणोऽधारः एनत्राद्विजारोस्येयं द्विजादयस्त

147

कदाचित्क्रूरे पापहीनजनीमनुष्यभक्ष्यकाभवतीतिनसर्वेषां नक्षत्रदृश्यचरत्वाती विचार्ययो
जनीये हीनत्वान्नो नूनंयः स्वैरागानकेऽस्मिन्नेव स्वोकेउभयत्र मनुष्येववसिंहस्य
सर्वेवश्याभक्ष्येचभवंति नत्रमनुष्याः वैरिणः भक्ष्यवृश्चिकस्तुवैरी अन्येववश्याभक्ष्ये अ
यमित्रयोः परस्परंस्वहृदोर्ह्यंगणः इत्यविशेषे अत्रविचारः नत्रस्वजातौमित्रत्वंमक
हे मनुष्याणांमितरेषांपरस्परं सहमित्रत्वं नत्रहीनजातीयानांपशवोवश्याभक्ष्ये नत्रा
हेगणः अन्यत्रहृदये अयमपिवश्याकेयदा एकोगणः अविलशाकेयथा मनुष्याणां
मेवहृष्टाः वस्योः सहमित्रत्वं नत्रहीनजातीयानांपशवोवश्याभक्ष्ये नत्राद्द्यगणः अ
न्यत्रहृदये वृश्चिकः अलिशांसिंहवृश्चिकयोर्नित्यवैरं वृश्चिकदृष्टौसिंहोमरणंप्राप्नो
तियतिलोकेमसिंहः नक्षत्रस्त्रगणाभावः अयमंवयपलत्वाणिअन्यजनादिस्थकेन
स्मान्तबुद्धिभिर्विचार्यंवक्तव्यं समाजवयविचारणे वृद्धिरेवेस्मरेन्ना अत्रसङ्क के
तद्वयः शोपनीयं नत्रवस्यपलत्वाणिकोर्त्तनवश्याहृदेशिनेवाकेलवाकयमनके सिंह
स्यमनुष्या वैरीभक्ष्यमिति सत्यं नत्रक्षोकेकेलत्वाणांसर्वेसांमान्यं अनयको केयंयः
अन्यजनादिनिसिंहस्कनरगजादिपतापमारणे अनुन्मकः अन्योपोमारणेऽदा

148

सीनः अश्मस्वपत्वात् उक्तं च वैरभस्य गणाभावो द्वयोः सख्ये गणद्वये वश्यवैरगण
मैत्रीकोवश्यभस्य गणाद्वैकमिति अथ नाडीगणविचारमाह सद्भावेकभयतः सत्नाच्योः
मैत्री अग्रपत्स्योगणः एतदुक्तं भवति भगणैक स... नेन प्रकारेणउभयतोऽपि
परिसत्तारे भवतस्तदा च योगणाद्यन्यथा मिश्रं तदुक्तं क... मिति मिश्र एकतः शुभाता
रा एकतोऽशुभाताराः एवंविधि मिश्रे सति तदुक्तं तेषां च यांक तदुक्तं तदुक्तं
मोदैकोगणाद्यन्यथा अन्यथा गणाभावद्यन्यथापि सिद्धं उक्तं च एकतो लभ्यते ताराशुभा
वेवाशुभान्यतः तदा सा द्वौ गणौ सैकोताराशुद्धौ मिश्रस्वयः उभयोर्न शुभाताराततदा
शून्यं समादिशेत् इति अथ योनिगणविचारमाह अतिस्नेहः द्वयोर्वैरं दासत्वं तथैव च मि
त्रयोर्द्वयः द्विषतोर्वैरिणोरेकः स्वभावगणयोर्द्वौ महद्वैरिणोः तेजस्त्यागुणाः स्यात् ए
वं पंचप्रकारेण योनिगुणाः अथ विवेकः अश्वादि योनि तथा गणोऽश्ववाहयः सर्वाद
यः सर्वोः चतुर्दशयोनयः तत्र सिंहे मे महिषाश्वमित्यादि पुंकं तन्मरहद्वैरं तथापि महद्वै
रं महिषाश्ववानरमेषकं एतद्द्वयं उदासीनं स्वभावगणापरस्परद्याताभावात् अथैकयो
निप्रवृत्तिमित्रतनेते एकयो निश्चपिंगजयोः श्वानयोः मार्जारयोः व्याघ्रयोः सिंहयोः

मु

एकस्थो निर्मित्रमित्रत्वे परस्परं कलहकारकत्वात् मत्स्यस्थपंचके स्वभावगुणे एत
त्स्थपंचके उत्तमं [illegible] अभिप्रायेणानेमेषे [illegible] मित्रत्वेन [illegible] त्रिके स्वभावगु
णे चाप्यन्यत्र सर्वाङ्ग [illegible] दासीनः मित्रोप्युदासीनः तत्रापि [illegible] मित्रोदा
[illegible] सर्वमित्रं [illegible] एवं
उ मित्रोदासीन्यतो विचार्य उक्तं तत्र गुणा ज्ञातव्याः शत्रोदासीन्ये स्वभावगुणा वद्गुणग्रहणे
उदासीनानां गुणानां ग्रहणे [illegible] स्वभावगुणो महिमा [illegible] शत्रोदासी
न्येष्वपते तस्मादेतेषु उदासीनेषु गुणग्रहणं [illegible] उक्तंच महादे
व देवेन स्वस्वभावेषु [illegible] ० दु १ ह्वि २ त्रि ३ चतु ४ गुणास्तुर्गे अ
पंच गुणविचारमाह एकस्थोभयमित्रयोः [illegible] ४ [illegible] २ चतुः
४ [illegible] मित्रके [illegible] १ [illegible] २ [illegible] ३ [illegible]
[illegible] ४ [illegible] ४ [illegible] १४ एकः ६ स्थो
यस्मिन् तदेकेषु उभयोर्मित्रे यस्मिन् तदुभयमित्रे एकेशोत्र उभयमित्रं तत्र एकेशोभय
मित्रे तयोः शत्रुमित्रायं [illegible] उभयत्रापि पंच पंचगुणाः [illegible] सर्वसमा

रानिके सप्तउद्धामीनः अगातिः प्रातुः एवंयांशिमेलेलनमाशराशिके नवनवईएक
स्माईगुणाः एवंसमांशिनकेचलारोगणाःस्युः विपुहितेशोविस्युद्विपृत्रेकः युद्ध
मेत्रपः श्रीउदामेशाविनननत्रयोगुणाः अन[illegible]गुणाभावः उक्तंच नवकांशिपति
नेवमित्रनेवगुणावेबके चलारः समांशिनेवेद्वयोः सामेत्रयोगुणाः मित्रवैरगणेस्वे
कः समवैरगणार्द्धके पशस्यंवेलेटवैरेगणाच्युन्योविनिर्हिर्पोदिति अथगणगण
विचारमाह नाडेवइति पत्रनावरः देवः देवगणाः वधूमनुष्यजा मनुष्यगणमभ
वतिरहरमाः षडुणाग्राह्याः नडेयशोले नयोः वैपरीत्येनतदैपरीत्येनसमित्यार
मिताः पंचगणाःग्राह्या एतदुक्तंभवति यत्रवरोमनुष्यगणः वधूर्देवगणा अत्र
पंचगणाग्राह्याश्चतुर्थः षट्सारे सामेगणास्माषडुणाग्राह्याः यत्रवरपद्रू
षः देवगणःपुरुषः स वधूर्देवगणाभ्येसी भवतिअत्रैकः एकोगणोग्राह्यः अन्य
त्रउक्तादन्यत्र वियरवंगणोग्राह्यः अथरुक्गणविचारमाह उः कृतेयदिवानि
मेचास्युवलाहूतनदांभोपयो ४ नोचेनवेत्तनयोर्षदेवामिदभूर्भोक्तोकाके विगणाः
सत्कृदेवरहूवनाभांपुनाषट् ८ भित्रराशेयकभेवेचा ५ न्यत्रकृत्केचगिरयोयो

152

नाडिभेदे गजाः ४० अवकेगणाभावः [illegible] हिद्दीवद्यन्दैाम्रतिबध्येयोनिभेद्रे य
बलाद्दर्ससी द्वये स्यानवांभेण्यय चलाने गणाश्रात्याः नोवेयोहे यो निभेश्चमबला
दर्यनस्यात् नदापूर्वेपरत्वे यातः श्रव योर्योनिभेदे स्त्री द्दूव योमथ्ये पत्र यकेस्यात्
रहभदे कोपतः भाके [illegible] कनल्ने बैकवलभतिवित्त्वत्वे खुणाश्रात्याः अथसकूटेम
नियदिवरद्दर्सभयोर्वैरयोनिवैरंवस्यानद्वारसाः षड्गुणश्राल्याः भित्रराशिश्च
एकभजाव अवपेवगुणश्रात्याः उर्द्धमिनेस्वकूटेम्नुनयः सप्तगुणाश्राल्याः अ
यनाडीगणविवारमाह अथोनाडीति नाडीभेदे अष्टौगुणाश्रात्याः अवकेगण
भावः इतिचरिते अपन्यापाविवाहकालमाह श्रीपतिमतमप्यवर्षेनविपुर १९
७ नरणोश्चतनानामपूर्वर्षेत्वववाधमायपुरायोमोगेविवाहः शुभः ज्येष्ठे
ज्येष्ठज्योतिष्केहि भवन्ति [illegible] नवहेवानीतेशस्यमासादि नतर्भेवमयमकेगर्भेत्य
जेत्रानके ४१ श्रीपतिमतमध्यवर्षेनः सकाशात् त्रिषुवर्षेषु विवाहः शुभः स्यात्
अष्टनवमदशमेषु शुभः स्यात् इत्यर्थः नयावसेवर्तः अष्टवर्षाभवेद्गौरीनववर्
षांवरोहिणी दशवर्षाभवेत्कन्याद्वादशे [illegible] गौरीदानागलोके वैकुंठे

न्ना४

रोहिणीं ददत् [illegible]सदानाद्ब्रह्मलोके गौरवं तु रजस्वलेति रजस्वलेति वृषलीपर्यायः
नग्निकाविकायामुक्तं षडब्दमध्ये नोद्वाह्या कन्या वर्षद्वयं यतः सोमो भुंक्ते ततस्तद्व
द्गंधर्वस्तु तथानलः श्रुत्वा कन्या सहायिनी स्त्रीति वदंति बोध्यः प्रथमो विविद३
नुपक्रमणे सोमादयो हृत्पर्णोत्तरायणे वोद्वहेद्दशवर्षति तत्र्यस्याविरोधो ब्रह्मपुराणे गौतमी
माहात्म्यभारती पंचवर्णोनेविविधिमालभेवादेहस्पते विष्णुस्थाव वयःपंचदशकन्यादर्षे
णावत्र्यादशमान्यथः नावद्विवाहः कन्यायाः पित्राकार्यः प्रयत्नतः इतिसत्ये श्रुत
पुराणवाक्यम्मृद्वादिविषयं श्रौतस्मार्तब्राह्मणादिविषयमित्यविरोधः सप्तमव
र्षविषमतावात्राहतादिभिः स्त्रीविवाहेनांगीकृतं नस्मात्सर्ववर्णानामविरुद्धमेवोक्तं
त्रीणामष्टमवर्षेन त्रिश्चिति कश्चित्कालाहूर्धं कदाचिद्रागत्रिभ्यभिन्नित्राहोमम
वर्षेषुद्वादशवन्दे याथानक्षत्रपितृविवाहोग्रोर्धनोरुक्तः कालनिर्णयदीपिकावि
वरणेस्त्वयं वरार्थे कालदृष्टमुक्तं गौर्यादिनिर्णिकायाः कनीनिवर्षेत्रयानेनेरस्यपर्व कालः
शुद्धान्तकायाश्चपितृनैवर्षेत्रयानेनस्यपर्वकालः शुद्धान्तकायाः२स्येतत्सर्ववर्णानामा
धारणे कन्यामदानलक्षेवोक्तः पितापिता महाभ्रातामातावपुर्ववानेहि कन्येवर्षेत्र

नं कुनयनं ८

पाद्यं कन्यां कुर्यान्नस्वर्णं वरमिति बौधायनोप्याह यथा त्रिविंशी अष्टमलोकात्तेन

पितृस्थानसं तन्त्र स्वन्तर्यत्र वर्षेन्नातिवेद्नमह संयतिथिमितने अथयुग्मविवाहमाह स्त्री

नीलोकनाविसर्ग्गामासात्समास्र युग्मे युग्मविसमवर्षे युग्मविवाहः शुभः स्यात् नविशोषेड

रुवर्षेककतेनवा रव्याह अत्र वराणां मासयुग्मयोः अत्र विषमवर्षे युग्मयोर्वे स्यातः मा

घः मासिद्धः अत्र मेषु मेषु मासेनाम युग्मेमासयुग्मे वैशाखज्येष्ठौ माघफाल्गुना

वित्यर्थः मार्गमार्गशीर्षो विवाहः शुभः स्यात् यत्नेयंवमामासाद्कुसेमतः यथुज्ये

ष्ठेमासेसर्वजयोः अथ मज्ज्ञानयोर्द्वयोः त्यजेत् अर्थादेकुतरे ज्येष्ठे सति न त्यजेत् न

त्याचनारदः ज्येष्ठेन ज्येष्ठयोः कार्यं न जायोः पाणिपीडनं नयत्रेकत ज्येष्ठज्येष्ठमासे

पिकारयेदिति दीपिकानामाह हिमरुचिर्विरक्तमसंतेत्यो नवेलसान्वितं तुयगुरुहिता

न्यग्रहयुक्तेपापग्रहसृक्काणमध्यनमपुत्रेन जेन अनिष्टफलश्रवणात् उक्तंचवि

वाहवृंदावने अप्सुभज्जकुमारी सावनं त्यक्तविति सर्वं शुभकर्म माघायणोयंदोषः

अथयात्मजमकराणां मासायजन्निसंभवमिति यहक्त्रंतस्यविधानि गोयथाह ॥

यन्मासादिजन्मभंवयस्य केगर्भेनजे जा न ज्ये साहार्यं अत्र नारदः ॥

154

२९

ग्रहनारदः जन्ममासे जन्मर्क्षे जन्मादिवसेपि च आद्यगर्भस्य कन्याया पुत्रस्य नैव कार
ग्रह इति अथ विवाहनक्षत्राण्याह मूलान्त्यकं मघा व्यात्रिरोहिणी स्वाति मृगे मैत्रे विवाहे शु
भे पापग्रहकर्मनिष्टभुक्तलत्युक्तं भोग्यं च विद्धं च भं विषं होर्यमा मित्र यो वाहिकमघोः पै
त्र्युत्तरयोमित्रयोः स्वात्यर्यम्णोः पुनर्वसुरेवत्योः श्रवणस्वात्योः मघा हस्तयोः ५२ मूलं यमित्र
मृगेन्द्रवले अर्कोदये उत्तराः मघा ममित्रिहा: स्थिरा रोहिणी रेवती इन्द्रयोगः अनिलः स्वा
ति पौष्णं सहितं मैत्रं अनुराधा विवाहे शुभे शुभफलं स्यात् अथ तेषु लक्षेषु निष
माह पापग्रहेण पापग्रहकेन्द्र अनिष्टभुक्तं वेधं तच्छुभं भवति पाप
ग्रहयुक्तेन तत्वेद्धभोगरहितेन शुभं स्यात् उक्तं च सति लग्नदीपे शुभं मुक्तं त्रिभिर्भोगैः
शुद्धिः षड्विंशतिरेपणं वर्जितैः रविभोगेन इहेन्द्रा भोक्तुं तेन चेति विलग्नेन पापग्रह
युक्तं भोग्यविद्धं च न शुभं स्यात् अथ वेधमाह विधवा होरिति उक्तानां च नक्षत्राणां
यमामित्रयोः भरण्यनुराधयो हिकमघयोः कस्याभे ... मेघाहिकमघोः हिरण्यमित्र
नीतयोः पैत्र्युत्तरयोः मघाश्रवणयोः मित्रः श्रेष्ठार्यम्णोः हस्तपुनर्वसुफाल्गुन्योः
पुनः पुनर्वसु अनुराधासः मूलमित्रयोः पुनर्वसुमूलयोरिति यावत् श्रवणस्वात्योः

हृद्वेतेऽ

गानमारकाप्स्वान्योः उभाहस्तयोः उभाउत्तराभाद्रपदा उत्तराभाद्रपदाहस्तयोः मिथुनःप
रस्परं वेधः स्वातिमृगशिरसोर्भवेन्न वेधः अथ कर्मविशेषेषु वेधनिर्णयमाह वेधापक
रणेऽत्रनिगदितो नान्यत्र तु शुभकर्मणि वेधः सप्तशलाके चक्रे विवाहादौ कार्यो न चान्येषु ते वे
धो न्यादिमयोर्द्विकाद्विमितयोः प्रोक्तो मिथः सद्बुधैर्विद्धं भं च ग्रहेण नैव कल्याणं भवेत् सर्वेनि
र्हीरि यत्किञ्चित् ४२ अथ पञ्चशलाकावेधः कर्मणि तन्न विवाहादौ वेधः नियमेन गदितः नान्येषु अ
न्येषु कर्मसु अथ पञ्चशलाकावेधो ग्राह्यः न तु विवाहादौ सप्तशलाकके चक्रे सप्त नः
अथ भूते सप्तशलाकके विवाहादौ ईशान्याः सकाशात् कार्यो नान्येषु ते कृत्ता
नैर्द्वं वलायस्पकार्यो न वेधः द्विकानन्तरं पञ्चशलाकवेधे ईशान्यादिमध्ये तिर्यक् कृति।
कादिन चत्वे पुंक्तः व्यर्थः विवाहादौ सर्वकर्मसु सप्तशलाकाचक्रे वेधो वलोकनी
यः इति तथा वल्लालः चक्रे सप्तशलाकाख्ये भवेयुः सर्वकर्मसु न्यायपञ्चविवाहे
वन्थेवं पञ्चरेखजे अथ पादवेधमाह वेधोन्यादिमयोरिति आन्यादिमयोः चतुर्थ
प्रथमयोः द्विकद्विमितयोः द्वितीयतृतीययोः अन्योन्यं चरणयोर्मिथः परस्परं वेधः स्या
त् अथ पापविद्धनिर्णयमाह सत्कर्मेः शुभग्रहैः भेन नक्षत्रं विद्धं सन्निवर्त्यं न जेत विद्धं चर

२१

136

अथ वेधमंगमाह लग्ने वेधमेवमेष वाक्यशिलिवत

वै ग्रहाणां वेधसंभूत दोषं ग्रोरं त्योत्तमं हूतं तो यथोः । क्रूरै रविस्त्वजे त्यादेके चिद्रु चुर्मुहूर्तम् इति अथ वेधभंगमाह लग्ने वेधमवगेण वाक्यशि त्रिसहूहेः

तोन्यजे त्रिलग्नं चैः खलाखगैः पापग्रहैर्विद्धमपि सर्वं न तद्वेध्यजेत् यद्वा सिन त्याग
विद्धके विदन्यमुहूर्ता लाभे सति शुद्धि विद्धवारोन्यजेत उक्तं च यमाद्ध्येन विद्धंसो
म्यग्रहैर्विद्धं पादमात्रं परित्यजेत् क्रूरैः कमर्मकले त्याज्यमिति वेधविनिश्चय इति ॥
वेध शुभे वा गगे होरा पांव शुभ स्वता व्यय भयं नाशी तिसूर्यं जगः भौमो त्या २ कवि
११ षट् ६ शिना २४ हूट नवमे २० इन्यग्रतोत्सन्न पातिदोरर्कार्क १२ शिनेश्वाशी
मति ७ सितं हुत्तोन्मसन्नकुंभे ४४ लग्नस्वामिनि भवयोगप्रकारं वगेस ति वेधस्यादो
षो नाशी निको भंगः अथ वा शाशि निमहूर्ते सती तिद्विती यो भंगः अंगगेल्लतोपः
शुभस्य होरा पा वेनिबलयो भंगः यथा मन्यनमे सति व्ययभयं नाशी ति सूर्यं मन
योजगराहूः तथा च वसिष्ठः लग्ने शुभः सौम्ययुते त्रिनो वा लाभापिना यो भवग
त्यपावा कालान्यहोरा बपदा शुभस्य भवेध दोषस्य न दाहि भंग इति उक्तं ततोपि स
युग्द्धलुपे शुभे व्यय भयं नो वा योगे लग्ने होरा पांव शुभस्य वा शाशि तिमहूर्ते पि दोनि
ति अथ लत्तामाह भौमादिति भौमस्य का शानेव दोग्रहोराहूनः क्रमात् शाक्रन्यादि
भं न तत्र वेश्य ग्रनो लत्तयाहंति तत्र भौम करलीपं बुधः शाक्रतिद्वाविंशतिमं गुरुःष

157

हे शुक्रः मित्रमित्रे वक्रत्रिंशो ऽप्यलिरवमे गाहुमेरुलिमिते पिशाचन्नयाहेति ग्रर्कं
सूर्यार्कमित्रे द्वादशो शाशिमर्गो स्फुटमाम्नुलिमित्रे नमसमे अग्रतेलान्नयाहेति नक्ष
त्रे नतह तनन्त्रमागये ममाय दप्तेनमतनन्मुभेस्यात् तथाचसत्यस्फुटिः लन्नाम
गयकेदशयातको फलकेनमा एकागेलन्तकाश्मीदेवयमंदेवजमेयेनदिति म
घटोद्यातरगाणाद् मासामासेग्रहाणोद्वंदतनवगोविद्धदंतजन्मदंकेन्यान्येजन्मभल
ग्रकेतन्नुगतेसूर्यात्मान् १४ कुम्भेन देन ११ञ्च २ कु ९ कृष्णो २ केतोपुनगाजा १४
स्तकाईलवलाणोदवो १५। नाडीसंकमणोन्यजेहितिविसदाभायारवेहैथिताः ५५ म
एमासेषाणमासपर्यंतग्रहणाद्वग्रहणान्तवद्वेदेतन्नुगोवेदगतेलग्नगतेवन्याज्येव
द्भिषितिपौमासिनेवदमसाधुकेभवतितवेदगनेदिननवन्भितियावत् तन्का
येया ग्रस्तिन्याग्रहणोज्जातेतत्रोशावयोदपाभागतिवेमेष्वलग्नेसन्नुपूर्ववनिमेषल
ग्रस्यास्यात् एवंभरण्यायपिग्रहणाद्वयन्येनयन्याम्यपुन्यालद्धानिन्यान्यानि
विद्धवेविद्धनवर्षेजन्मसंवत्सनवदयतेउभेननगेन्यान्येभवलग्नेचलग्नभे जन्म
निभलग्नगेजन्मभलग्नेनयवजन्मभलग्नकेजन्मराशिनवद्वेनन्नुगतेन्यान्ये लग्नो

नर्गीलनन्तत्रनानार्थंस्मृतं सवत्रजन्तुवेदाश्रमैकंस्यान्नागकेतनौ शर्कंतोमत्स्यंनतत्रात
मन्तृदुवलदंशोनन्तत्रेऽस्यमेन अथसूर्यादीनांराशिसंक्रमेत्यास्मघटिकाश्राह स्यान्नरः
ति रवीन्दुकुजसौम्यानांसंक्रमणेराशिसंक्रमणेक्रमेणरद्दाकहकुाब्यस्मान्याः नथ
था पवित्रसंक्रमणेमह्नाश्रोदात्रिंशद्घटिकावर्ज्या संक्रमणकालान्मवेतः षोडशघटि
काः परतोषोडशघटिकाः एवंद्वात्रिंशद्घटिकाः त्याज्याः नथाचंद्रसंक्रमणेद्वेनाड्यो
भौमसंक्रमणेनवघटिका बुधसंक्रमणेद्वघटिकेत्याज्येऽन्यथा गुरोःसंक्रमणेऽष्टमा
त्रयवतराशीति ८४ घटिकाः शनेःसंक्रमणेतिलिखितः १५ षोडशशतपंकेशतवति
काः शुक्रस्यशतानाडिकात्याज्याः रवेस्त्रमायथाः उक्तघटिकाख्यात्याज्यायव अथाम
रोचमाह षट्षष्टि ६६ कृतसंधितत्विशिखभुक्तसंधेहिनाड्योऽयुह्यान्त्याद्दैर्दि
वमानंधिः ३ वेद ४ षट् ६ बाण ५ भागहिनान्संन्यस्यात उत्पातेषुहमङ्गमेष
शिविनाशाका ५५ इमोमायहलेविद्रुमोल्यकृत ४ कृदयो ३ वचनेकस्मिनिरोकोषिह
४३ कृतसंधितः वृषमेनादिकृत्तमहकेः षट्षष्टिः षष्टिरुधिका षष्टिः षट्षष्टिः ६६ व
हनौषट्षष्टीनाड्योऽन्ययोः कृतमहतिवलमालायां मृगादिराशिद्वयभानुभोगा

तथाच्चैवःस्मृः त्रितिथिवेधमेवः ग्रीष्मास्तुवर्षास्तु शरत्सुतदहनहेमंते नामाकथितोत्रपक्षः
त्रितिथिमयुक्तस्पर्शो तिथिनतत्रयोगानां संयोद्दिनात्प्रोक्ष्यकाले हेमंतदिकोनमात्रे मयापर्व
मुक्तग्रहणमनिमित्तोत्रवेलम्बनकाचितितत्रग्रहणस्यनकालताणमाह ग्रहादिति ग्रहान
ग्रहणसकाशात् ३ परिमित्या वैरत्नत्रयोर्ग्रहणपादे न्निर्वेद ४ मांडि ६ भानु ८ दिव
सान्त्यजेत् एतदुक्तंभवति पादैकमात्रग्रहणेत्रीन् दिवसांस्त्यजेत अर्धग्रहणे
चतुरोदिवसान् त्रिपादग्रहणेषड्दिवसान् सर्वग्रहणेष्टदिवसान्त्यजेत मार्गदे
तान्संत्यजेत् पाकग्रहणानन्तरमतः अर्द्धितान् त्रिचतुरादीन् दिवसान्त्यजेत एतदुक्ते
भवति पादग्रहणेत्रयाणामष्टार्द्धं तदर्धपादग्रहणेग्रहणमानस्तंभेनार्द्धैक दिवस
मर्द्धंग्रहणेचतुर्णामर्द्धं द्वौ पादत्रयग्रहणेषण्णामर्द्धं त्रीन् सर्वग्रहणेष्टानामर्द्धंच
तुरोदिवसान् ग्रहणानन्तरंत्यजेत् तथाचोक्तंशार्ङ्गीयविवाहपटले सर्वग्रासेदि
नान्यष्टौ शुभकार्येषुवर्जयेत् त्रिभागोनेषड्दिवसान् अर्धग्रासेचतुर्दिनं चतुर्था
शे त्रिरात्रंतुग्रहणेवद्मृदयोरिति अत्रापनेतानेन्नपातोत्सवः तथाचाहश्रीपतिः ग्रह
णात्रिदिनेसर्वंपरतोऽपिदिनसप्तकं पितिसर्वग्रहणविषयं ज्ञेयंतत्र काशोऽपि खग्रास

२५

बृ

सर्वपादेन लिप्ता स्वेन वासराः गता स्वेच्छया गतास्तेषां स्वाक्रम्य लग्ने इति अथ
अयनात्वर्षकालमाह अयनान्ते ग्रहस्थिति अयनाते भूकेन्द्रस्थिते महोल्के पात पाताद्रिके
अयने प्रति सितानां स्फोटमाहारः अथ समाहारान्त्यर्थः स्वजेन अयनान्ते याते सति
समाहे स्फुटे कर्माणि जन्मसमे इत्यर्थः दोषान्तरमाह उत्तमेव शिशिरेन्तः केतोः उत्तमेऽदर
जिन्मजेन यावत्केन्द्रं स्थानव्यागलेन कुर्यात् इत्यर्थः [illegible] परमात्मा
स्वन्यातेन्यजेन्केन्द्रं स्फुटे [illegible] माह हस्तकाङ्क्षी मन्दस्ले विहृस्यात् गाकाह
रोगमा अद्यमीमसिद्धा अन्ययोः क्षितियोः मन्दस्थेष्टौ विहृति विधिः स्यात् यान्येन्द्रेन
नृदयोः कृत सूत्रार्थः रुद्रगुकादशी अन्ययोः मान्यस्ले विहृस्यात् यन्त्रमध्ये च वदे
ये अवकूले पञ्चत्वे स्यात् कालनिरेके स्थिर इन्द्रके पुनि यि पुनि रेके पुण्यकारहितेषु
कृत्स्नपते विहृस्यात् [illegible] शार्ङ्गी यविवाह यत्र बलेह स्थितः कारणात् अवने
कः अथ गतान्तलक्षणमाह सार्प्यद्वानिस्थानां तेषां विचरत्रिकेषु मर्तान्त्यो व्यर्थके ५ १० १४
कीटान्यालिविरामतः कुचटिके गतान्ते स्मर्षाया पदे सावेषस्त्व्य हगा ल्यौ [illegible] विरतो भैन्तर
वेदायुपेड यो गोदिन मासमाभिषिद्धेषु मेकेन्द्रैकाणलः सार्पश्रवलेषा इन्द्रो [illegible] अवि

अनः ४

161

रेवती स्वाभेन: तस्मात्कालो भाक सर्वोपरत: अथि घटिके गतो न के स्यात् अथघय्च
तस्रो घटिका पञ्चित्रिन्मुखितघटिके वनंपूर्वघटिकामित्यर्थ: एतदुक्तं भवति उक्तनक्ष
तान् सर्वतो घटिकाद्वयं परतो घटिकाद्वयं एवं घटिकाचतुष्टयं नक्षत्रयोगान्ते अथति
थिगण्डान्तमाह एतेषिनोरर्धके एतेः पंचमीद्दशमीसप्तमी तासांश्चेततः अर्धार्धके
एतेः पंचमीद्दशमीसप्तमी तासांश्चेततः अर्धार्धके घटिके गण्डान्ते सर्वोपरतः स्यात् अ
थातिथिगण्डान्तमाह एतेषिनोरर्धके एतेः पंचमीद्दशमीसप्तमी तासांश्चेततः
अर्धार्धके घटिके गण्डान्ते सर्वोपरतः स्यात् अथलग्नगण्डान्तमाह कीटान्त्यालिविरामतः
कुघटिके कीटः कर्कटः अन्त्यो मीनः अलिः वृश्चिकः एषांविरामेवसाने न स्यात् कुघटि
केएकघटिके मागर्द्धघटिका परतोर्धघटिका एकमेवघटिकेलग्नगण्डान्ते स्यात् अथ
गण्डायुषमाह मा वैधृति सप्ताख्ययोगः वैधृतिः व्यतीपातः व्याघातो गण्डः शूलः ग
गंडः एतदाख्ययोगानां विरतिरवसानं नक्षत्रे तस्मिन् गण्डायुषं स्यात् गण्डस्य
रमहत एवं विषमायुषं स्यात् आयुषं घातकं नस्मात् नक्षत्रं चैव यन्मित्यर्थः अथ योगानाम्
माह दुर्योगमिति विष्कुम्भादि गण्डशूलगण्डव्याघातवज्रव्यतीपातपरिघवैधृतयोनव

तुर्यांगः यद्यामन्यतमेस्मिन्दिनभादिदिनमवज्ञादिमाभिनिदयुग्मेशुभिनिनामसहायु
गमविषमेनततेयदाग्रर्कः सर्वांभवतितदायकागतः स्यात् एकाग्रगतानभावतोपि
शीर्षाभिलितेन्यकागतः स्युभकलावशेयकश्चर्यः अथवारदोषमाह सूर्यायामदलेरि
पवनिगमाद्युर्सीपुनागविग्रह ४।०।२।१।५।३।१।६ संख्याकेकुलिकेदिवेद १४।९वि ११
दे ११ द्वाग ८ न्दे ६ वेद ४ द्विके २ हेकेतनिशिधोटशोपशमयोलिख्येश ११ मृदुंतितैः
कालेकंटकमेनिवेलमन्युज्यन्नाम्युजिदाः ४२ सूर्यात्मका शाद्वारेणुकमेणनिगमाद्रि
केयामदलेयामाईमध्येतिन्यजेतिमुनयइतिशेषः पुणाभिनेश्वो सप्तमितेसोमे य
दिवनोदाननवमितंभौमे इत्यवः पंचनवमितेबुधे नागाश्रषोतवमितेगुरौ त्रिमितेशुके य
दयः षट्तवमितेशनौ इत्येनयामदलेदिवेवउक्तंति नवतो अथयकुलिकादीनाह
इनादौसूर्यादौवारेदिवाइदादिकेषोडशाशंकुलिकंउक्तंति अथयेति यंपंचदशा
शंकुलिकंउक्तंति तत्रिशतया तोयेके यकरहितंइष्ठादिकेषोडशशपंचदशांशवउ
कंति नघया० रवौदिवाइदमितेवनंदंशेनदाचोत्रयोदशसोमेदिवाद्वादशतदाचो०
कादशमित्यादि अथ वेदृशादिभिर्मुहूर्तैः अग्रेमलतास्यजिदाः सकाशात् कमा

क्रमाद्य॥

163

ऽ कालेकेंद्रके येनिबंधके त्वस्या यत्येषु मानैर्नि: यमः तस्यकेनोयमचेद्दः त्वर्थः नेड
केति एतडक्रमभवति अमरेज्योगुरुत्वमस्यास्काया तारेषु रुद्रादिभिर्मुहूर्तैः कालउक्ते
ति त्वात् तु यानतैर्गिदादिभिः केंद्रके आस्कुनिन् शुक्रः तस्यास्काया तनैर्गिरादि
भिर्मुहूर्तैः येनिखरे यमघंवुकोति अथाड मुहूर्तानाह आर्द्रा हो ज्ययमेषु गो १ क
१ रवि १२ मू । तत्वामुहूर्तोदिवादुष्टाः स्युः कुजनिध्यगो २ यत्तनेर्मेन्वर्धयामादितु
न्तः मेषतिहद्दिनर्धे चरणे ४ वालिद्वितीये २ यमः स्वर्धयाम्बुविशवपावियम
तेद्वयर्कभेमेत्युदाः ४४ शुक्रःमत्रिद्वः रेउम्बेदः रेज्योगुरुः अग्रःशनिः यत्रकेमेता।
णाकरविभूतत्वामुहूर्तोदिवाडष्टाःस्युः दुर्मुहूर्ताउत्थधिः कुजनिध्यगः कुजनिशिग्र
ाः सप्तमेमुहूर्तोडुर्मुहूर्तोः अथाग्रयानेर अर्धयामेकेनद्दिनकिरणेशातमब्रल
उत्तावित्यादिवहवोमुहूर्तोउक्ताः अवबसत्याउक्तात्तन्यदिह्यामाह यत्तनरइति
उत्तनरइति येत्तनरेडमुहूर्तो ग्रंथानरेपविनाकोमर्देअर्धयामादिषुसेति अतोमया
त्रैनोक्तायतोर्धयामादीनान्यागेनदपिनोक्ताः स्युः किंग्रथविस्तरेणेतिभावः एतत्त
सत्तानास्यति यथार्धयामतर्द्धयामुहूर्तोडुर्मुहूर्तेनत्रकुलिकोपिवर्ज्यश्वास्त्रपोरक

164

भ

त्रमसद्भावसंस्थे पि विवाग्गम्या नत्ववैन नहिं एवैवंवत्यापपठितं सैवे तेषन्तनि
कायिकदोषविलयो बालिकामितिनदोषविवलयो बालिकामितिनदोषः अथपातकसंभवका
लमाह भेदपति संयमितिसोमनेत्रहर्द्रितृयंवरणेनहृद्गियोगस्यवन्तपवरणेनयात्रलर्द्धि
यायेवलयोगस्यह्विनोयवरणेः अथप्रमःकांतियानः त्रिलोकाः वल्सिदांतायत्कपका
लाति लोकाः [illegible] र्थः अथानन्तसंभववर्जोयदितिकृत्वा मनुयोगमाह अर्कांशादिति
अर्कांशाः सूर्यांदयः क्रमेण अश्लेषादिभिर्नलग्नैः सहमृत्युदाः स्युः अनुराधा त्रिषेडज्ञा
ज्ञात्वा पाशीशानवातका पम्लोप्रष्ठि[illegible] ईडमंगः अश्विरश्लेषा अर्कभेहस्ताः एतदर्के
भवति अर्कोनयायथासहवनेमानेमनसुदः सोमडत्रराषाढाद्याः भौमयानतारकाया
बुधोअश्विन्या गुरुसंयोगेण शुक्रोश्रेषेपाशानिर्दृष्टोनुसहिनोमन्दुदःस्यान इत्यर्थः
अथविषघटिकाआह पंचाशत् ५० जिन २४ लोगपं अकृता ४० आदि
१४ मूर्छना २१ त्रिंशत् ३० हिंशत् २० रदाः ३२ ख्वराम ३० नख २० ष्ट १८ लोकाश्विनी २१ विंशतिः
२० शके १४ दृशा १० वासवा १४ रसशराः ५६ सिद्धा २४ नावा २१ शूरा १० हिंशो १० सूर १८ न्यसी
जिन २४ लोगपो ३० स्त्रितरमाथ्योत्रेम्रिनाथ्योविषे ५० अश्विनः अश्विन्याः सकाशात्

ता नक्षत्रे शुभमासः पंचाशांशिनेत्यादिभ्योऽवहिकादिभोग्ये परतो भिन्नास्तेः वर्त्तनोऽत्रापि
विस्मात् तदङ्के भवति अस्मिन्नां पंचाशांशाद्वहिकाभ्योः नेतरं वत्त २ नीत्यो लिखे एवमन्यत् अ
त्रोकत्यासयव व्याख्याने अथैषां स्वाहीकरणमाह नक्षत्रस्य गतैष्ययोगतगुणितः स्वस्वभ
वः षष्टिहृत स्वाख्यसादत्रऽयं भवति च वहिकाः स्वस्वाख्यरेवेकगताः चंद्रः सौम्यभगोपवाशु
भस्त्र हद हो यथा स्वाभोगो कोणस्तानु ९ ५ ० ४१ स्वविषुवाविषमपंहेतास्तायोगमः पा
नक्षत्रस्य गतैष्ययोगतगुणितः स्वस्वभवः पंचाशांशिनादिः षष्टिहताः १६ स्वहः स्यात् अत्र
तद्धस्य हृत्भवानेतरं अथवा वहिकासु स्वतनोदाः एवमुत्क्रमकारेणकृताः मंत्वः स्वाहाः स्वः
स्तदङ्के भवति अथवा वर्त्तनोऽत्रापि नक्षत्रस्य गतैष्ययोगतगुणिताः कार्याः षष्टिहृता
स्वकार्याः ताः स्वस्वाख्यः स्वस्वा नेतरे लिखात्स्योत्ते पाइन्य ये: अथासां विषमवहिकानाम
प्रवाहमाह चंद्राति चंद्रः सौम्यभगः शुभग्रहगाधिगतः सन् विषमपंहेति अथवाशु
भस्त्र हदः शुभस्वामी स्वहदः चेन तदृष्टः सन् तेन विध्यति अथवा स्वांशगः स्वनवांश
वर्तमानः सन् विषमपंहेति वाऽन्यथवा कोणस्थाभ्रवालवेगोपि चंद्रो विषमपंहेतीत्य
र्थः अत्रास्मिन् कोणादिस्थाने सांगे सत्र[illegible]मानीगयोलग्नयो विषमपंहेति एवं

166

त्रमेगाः संति नवममसः खेटो विवाहे निंदितः कण्यमत्रवेदोगरहीतः सप्तमे ऽर्कादिकोसर्वे
कर्मस्थाश्रुग[...] तस्मान्निंदितस्थानं वर्जयित्वान्यत्र ग्राह्याः तथा च बृहस्पतिः केन्द्रोविष
यत्नीरोषहंतिकेंद्रत्रिकोणगः लग्नस्थिताः शुभेदहः केंद्रवालग्नयेत्र वा कल्पदीपे वि
ध्वनाश्च स्थितं दोषं हंति सौम्यः स्वयं शशी त्रिदशहौयवा पुत्रवर्गस्थो लग्नयाप्यिवेति श्र
यविवाहलग्नेयस्थानिग्राह्यानाह ॥ लग्नेदवखलारियो ६ शशिसितौ सर्वेषुके ७ वि
बुधौ १० जीवे ११ गुः स्थलगो ४ समाः कुजस्मुभाः शुक्रलग्नीयः शुचे लाभेसर्वखगाः स
मास्त्रंविलग्नास्सुबाहिरीगास्तुः खलाम्बरस्तौ बुधे शिथिये शामहकेट स्थान्सन्यवेक्षाणिगः
५२ वेदसुखलाश्चनेवेदविक्रमविलग्नेवलेमानाः शुभेशोकायमवंति तथारिपो
वहेविधुसितौवेदशुक्रौ सर्वेषुने सर्वेक्रूरसौम्याः समसे तथास्वेरशामेबुधः तथा
शुक्रस्वेदोनेद्वादशे शुभः राहुः स्थलगाः नविधते गावः किरणः यस्ते स्थपराहुः राहुः
लमेः गरगरसेति बृहज्जातकराहुनामानि तथा ग्रहमा कुजश्शुभाः कुजस्वभाग्रुते
तथा शुक्रस्त्रीयम्वहार्यं धनेभन्वेकमकूस्थानगाः शुभेशोकायमवंति अथ ग्रहाला
भू लाभेयकारशमवखगाः तथा शुभाः सौम्यग्रहाः अखिलगाः निंद्यविनासर्वस्थान

167

गः न यान्तिलाः क्रूरा ग्रहा विगाः स्त्रीयाष्टमस्थगाः नवश्रष्टमभौमोनिहिङ्कः नेविनाया
याग्रष्टमगायालाः वेदस्योपुयनेस्त्रीयवलत्वं द्वितीयवेदः एतेषभोकेपियेलस्येभ
वेतिश्रीकारकाशन्यर्थः एवन्तुभाग्रुभग्रहालङ्कानत्रविशेषमाह ग्रेषोऽस्ति ग्रेष्ठाभद
केदग्रहारिगः सन् सत्येवस्थान् ग्रेषोनवाशुः भेत्तग्र इकोदृश्याः ग्राम्मोद स्वामी
लग्नस्वामी इकाराष्टस्वामी एतेषमेकमष्टमस्थगाः स्त्युद्देनवोभवतीत्यर्थः ग्रथक
तिषद्योगापवादमाह नत्रपथमस्य ग्रष्टापवादमाह कन्यातोलिकशत्रुगेहगा
भगः षष्ठोपिनेभंगकृन्न भौमोष्टस्थगतोपि शत्रुराशिनो गेहाशिनोवार्कगः भृकैन्या
तिविघुः मकरगेहगिनः स्वोच्चोपुलिन्मोतनोभृकेवाग्रष्टमेरोग्यकेन्द्रकलिजोपोऽन्यरितिनः
सग्रहः ५१ कन्याधीसिद्ध ग्रुक्रस्यस्तोवे नोविकोयन्तुईरः ग्रात्रुगेहएवांके भूगुभुवः
ग्रात्रवीद्दृशति नवरवेर्गेहस्थितः ईवोर्गेहेकर्कटकः एषांकन्यादीनामगेहगतोभ
भूः षष्ठोपिनोभंगकृत्स्यात् लग्नभंगकरोनभवतीत्यर्थः नथावक ५११ः नीचगेन
वरीयेवाशत्रुक्षेत्रगतेपिवी भृगषष्ठाङ्कयोदोषोनास्तितत्रनसंशयः इति ग्रथकन्याष
सदोषापवादमाह भौमोष्टस्थगतोपि ग्रष्टमगतोपि शत्रुराशिनो गेहस्थितोपदिभव

168

नि वास्या यवा अर्कगः अस्तंगतो यदि भवति तदा नो भंगकृत् स्यात् अस्य चतुर्थः कुज
स्य विहितिनि भागके नष्टग्रहे मिथुनः कन्या च राशिः [illegible] कर्कटः नहस्य नीचे मक्षाम
यतमस्यः अस्तंगतो वा अथ मत्स्यो पि लग्न भंगकरो न भवतीत्यर्थः अस्तगत इति पादे स
वार्थः [illegible] ः अस्तमेनी वेगे भौम [illegible] गतेपि च कुजा [illegible]
किं विरपि वियत इति अथ द्वादश [illegible] वारस्मा शुक्रे ति शुक्रे शुक्रपते [illegible]
वियुः द्वादशः षष्ठो वा चेत् स्ववर्गे [illegible] वर्गो [illegible] शोभना [illegible]
रहस्थः [illegible] स्ववर्गे द्रष्टाः [illegible] अभवर्गा [illegible] इत्यर्थः [illegible]
युः अभरः स्यात् कस्मिन्नपि [illegible] शुक्रे वा न नीलग्रस्मिति कथं [illegible]
स्वतरो [illegible] जः [illegible] जः [illegible] बलेनेन पुनः [illegible]
ल्लिह मतीत्यर्थः [illegible] भवति [illegible] शुक्रे वा लग्न [illegible]
भाति शुक्रपते [illegible] अभवर्गा [illegible] भवति तदा [illegible] भंगक
गोन स्यात् अन्यथा [illegible] अभवर्ग
नः शशिः विवर्द्धमानः [illegible]

वेद दोषापवादमाह स्वग्रहः गृहेण ग्रहाभ्यां गृहे वा समवर्तमानः स्वग्रहः बुधगुरुवर्जमन्य
ग्रहयुक्तरन्यथा यतः पूर्वमुक्तं हि सकलविनैर्यानवेलान्वितमिति एवंविधः स्वग्रहो विधुः
केंद्र निजगोचर्गे ज्योतिलिः मन्दभदः स्यात् केंद्रगसिद्धं निजवर्गे निजां शस्त्रवर्त्ततोऽन्यः
केंद्र निजवर्गेऽन्यः तेनर्द्धविनोपलोकितः स्वग्रहस्थेऽमाशुभदः भंगकर्मोन स्यात् उक्तं च
गुरुः स्वकीयवर्गे स्याद्बलवान् केंद्रकस्थितः यत्पन्नग्रहः श्रीनाशनेत्र दोषं किल यं न ये
दिति अथ सामान्यदोषापवादमाह दोषाणां शतमिंदुजः शतपुगं शुक्रो गुरुर्धीनये
त्रतं केंद्रककोणगोगमिलवंदौजस्थि यानादिकान् भंगादेवि बलान्नतेभ्ये समयाः संधे
भातल्पो फलः स्याज्ञावांशसमो ग्रहो विलफलः संपूर्णभागः स्यात्परः ५४ केंद्रकोण
वाः केंद्रत्रिकोणगः इंदुजो बुद्धो दोषाणां शतं घातयेत् तद्वत् शुक्रो दोषाणां शतपुनर्द्वि
गुणं घातयेत् तद्वत् गुरुः दोषाणां लक्षं घातयेत् अपवादांतरमाह अंगलग्ने
चंद्रौजस्थि शुभदृगः श्राजो बलमस्यास्तीति तं च चैजस्थि एवं विधलग्ने यानादिका
न्यातयेत् उक्तं च वसिष्ठेन एकार्गलोपग्रहपातपत्नात्राजामित्रकर्त्तरी दग्धादि दोषा न
श्यंतितं चंद्रार्कबलोपपन्ने लग्ने यथार्कोऽभ्युदये च कारा इति अथ दोषापवादांतरमाह भंगा

५५

170

ये इति येऽभंगाः दोषभंगाः विबलाः गतबला निर्बलास्तेन दोषभंगं कुर्वन्ति येन बलानि भवे-
न्ति दोषभंगस्य समर्था न भवन्तीत्यर्थः तस्माद्दोषभंगे गतबलानवलं विचार्य दोषभंगमाहुरित्यन्ते
इति भावः तथा चोक्तमन्यत्र सामान्येनोदिता दोषा भंगास्तेषां न तत्र हि दैः पतितेबल
हीनाः स्युः [illegible] सामाभावनायघुः अथ भावशुद्धिमाह संध्यंशगतस्याफल इति संध्यंश
गत्वाः संधिभागसमानो ग्रहोऽफलदः स्यात् सदसत्फलप्रदो भवति भावांशगतस्य ग्रहो
ऽखिलफलदः स्यात् संपूर्णफलदाता भवति अर्थात्तनुभावाद्यर्थफलेष्वेव विशेष
माह संपूर्णफलः स्यादित्य इति संपूर्णफलः संध्यधिको ग्रहः यः स्यात् स भावफलदो भ-
वतीत्यर्थः संध्यंशगतस्येत्याद्युक्तेः तदिदं के ते संधयः के ते भावा इत्यपेक्षायां तत्साधन-
[illegible] लंबनेनैकेनाह ॥ भागास्तु तत नाडिका रसहता खडीनयुक्ता [illegible]
[illegible] कथितवव [illegible] व्यस्ताः [illegible] यातां
लयोः [illegible] ततः [illegible] न्विताः स्युः परे ५५ तत नाडिकारसहता
भागाः स्युः ततस्तात्पने [illegible] शेषमिति पुनर्दि [illegible] लेनाह्यागतशेषके
विश्लेष्य [illegible] पश्चिमनतम् इति पतनं भवति [illegible]

तदिहकालभवेन नेवसाधयितानहि सकालभवेन नेषष्टं तस्मन् भागमागनुयित्यर्थः माकस्मा
स्मिमेन तेजमेलात्मन् नपुक्तस्यः खेटमाममभावः स्यात् ततोवसन्संघट्टाशियुक्तसन्नावे
स्यात् वत्सरभावः स्यात् इत्यर्थः कथितवत् लग्नेशे ततषष्ठ्रशिसहितेसत् मदःस्या
न्मात्रामभाव स्यात् एवंभावत्वल्लक्षणेसाधयितातभावसाधनमाह व्ययाभुक्तिलवइति
विगतः ग्रहः अल्पभावो यस्मात् तद्वाक्ते न दत्त अग्रं वव्यस्ताग्रं सममभावरहित
दशमभाव इत्यर्थः अस्याविलवोना यथाद्विकोणाख्याः अथ इहकथनं हि यततः कार्यः
प्रतोऽभोके वलाविलवइहक कथनविलवोप्य कथ्यकक्षा १९२ क्षोसंतो एक यथ्य
क लग्नं बुन्नियोज्यो अथमर्थः कुत्रविलवो लग्नेयोजितः सहितो पभावोभवति द
शोयोजितः सन् तनीयभावोभवति अथ इहकथनत विलवः कुत्रः १ एवं साधि
तबतुर्थभावेयोजितः सन् पंचमभावोभवति तद्वदग्नेयोजितः सन् षष्ठभावोभव
ति तेसषट्ट तेग्रतेनतरसाधितानभावः सषट्सद्राशिसहिताः कार्याः तेतत्सम्माद्येयाः
लग्नसषड्ड मदइतिवत् ततमालोलग्नादयोभावाः स्युः अथमेविसाधनमाह संधिद्वि
योगोर्द्धकामिति इयोर्भावयोः योगार्द्धसंधिः स्यात् ईदृतिमाह अथपाटानरस्याख्या

१७२

ग्रकेति सप्तमभावरहितदशमभावसंबंधविलग्नः षष्ठाष्टमव्ययादिकः सप्तपंचकभुवनः
थकस्थानात्मानि तः इत्थोऽशेषभूयो वाल्लोमस्थगयानयोः स्थानसप्तमचतुर्थभावयोः स्वपक्षोनन्तः
श्वग्रान्मसंबधः संधिसहिताः षड्भावास्तु इमेभावाः षड्डावितनाः सन्तः परे संधयोभावाः
सुः एवं भावसंधिसाधनं कृत्वा संबंधसान्तल्यफलमतिप्रगृहं फलं विचार्य अतः परं नृपा
सुः भावसंबंधनरेणसंसंधिविहाने तान्फले इतिजातकपद्धतेः तयमरस्थूलभावानयनं सू
मतजातकफलादावनगतव्यो अथ प्रकर्तरीत्यांचलक्षणमाध्यवादमाह इदानीहीरेजाद्य
य स्वर गतयोः सौम्यक्रूरयोः कर्तरीत्वकेन्द्र ११ क्रूरौ मध्यस्थगुणौ तिथे ११ शुभेवात्तौ
तवेर्ने सौम्य वेगेषिकागरुशुभग्रहैः केन्द्रकोणस्था १४।१०।९।५ वेस्मः कर्तरिकारकौ दि
वचरौ नीचस्थितौ न्यानहि ५९ इंदुः चंद्रमकाशानुवाऽन्यथवाहिजाल्प्रसकाशा
तृव्ययस्थगतोः इयद्वादशे द्वितीये तदुभयत्रगतयोः क्रूरयोः सतोः कर्तरीस्यात् अ
थमहत्कर्तरीलक्षणमाह सद्वितीयेस्थितः क्रूरोयदि वक्री स्यात् अन्ते द्वादशे स्थितः क
रौयदि क्रजुमार्गगामी तदा महत्कर्तरी स्यात् एवं कर्तरीलक्षणमुक्त्वाथ तद्भंगमाह गुरौ
रौः केन्द्रे द्वादशेसति साकर्तरी न स्यादेवे न्येकोभंगः वाऽन्यथकाशुभग्रहेऽयगुरुश्चकेः

गमन्यतनैल्लग्ने सति मानं इति द्वितीयो भंगः द्वितीये य अपि सति मानेति तृतीयो भंगः वा
न्यथवा सोस्मात् लग्ने द्वितीये सति स्थानेति चतुर्थो भंगः वाऽन्यथवा केन्द्र कोणे शुके केन्द्र त्रिकोणे
शुभग्रह विदीज्यैः भृगुः शुक्रः विबुधः ईज्यो गुरु स्पतिः तेभ्योः कालेन तिम तन्मध्ये लतीया
साकतं स्रीन स्यादेवेति पंचमो भंगः वाऽन्यथवा कतेरीकारकोकरो रिविचरो नीचस्थितौ
रास्यान्नदोसा न स्यादेवेति षष्ठो भंगः द्विग्रबपारणे अथ पंचकदोषमाथवादमाह ल
सेततिथिग्रहे रिम ८ १२ ४ ६ २ ९ ५ । शेषके तो मार्गी न ह रागपा सज्जकजेरा
के मो चौ शुव अग्नि भौम रह मुग्नुमु शनि मे वेदुष्ठिनहा समीप्यारे निहपं विवाहमिनवि
सुखहीनेनन्लो ५ ॥ लग्नेइ हलग्नमेतनतिथि इनायासोतिथियुत इनतिथिः गततिथिः
यासह वर्ने मानं मेलतिथिः ग्रहेहैन नवभक्तेकार्यं द्र भट्टकवेदहे भूपोषकेः इत्याग्रहे
णौ हे वे दाश्च नागः कृतवः षट् भूरेकः शतशिते: दीप्तीः कलनाकमेण रोगाग्निनहराप
राःस्वः रोगमग्निदः अग्निमग्निदः इच्छोगना राजाधिपःयानिः स्वामी नाथः पतिरुच्छः प्र
ः ईश्वरो विभुरीशानमरूं दइन ईशिनेतिधनंजयः हर श्रीरः प्रन्यपोत्तन्नुः एते पंचकाख्य
यंः पवद्दुष्टं भवति लग्ने मुक्तपतियदा दिगततिथियुक्ते कृत्वा नवमिर्दै न्यायग्रहशेषे

१७४

५९

175

रोगः द्विशेषेऽग्निः चन्द्रः शेषे राजा षट्शेषे चोरः एकशेषे मृत्युः अथैतेषु वर्ज्यो इत्या
ह गार्ग्यः सौरी भूकुजे त्यजेत् राजोर्कशैलेऽग्निरादित्यवारे भौमे चन्द्रजे त्यज भौमवारे रुद्रमृत्यु
ग्रे त्यज भौमवारे च मत्स्याह्नलेषु फणानि सर्वतु भूरने भुक्ति वाशुलि शनिवासरः मेषा
चामिसेवने रुद्रः सोमवासरः एषु इने राजानं राज पर्वकं त्यज ईशो तिथिषु रात्रं त्यजेत् ईशो
गुरुवारः आरो भौमवारः शनि गतिर्यो तेलिया वत आस्तु यो रंध्र त्यजेनार्थः विवाहं स्मिन वि
केध्याव अपरे उर्वरि निम्न तु भिन्नार्थः विवाहः प्रसिद्धः सितः शुक्रवारः विनष्टपवावासः
मेध्याकालः आस्तु मन्तुरुत्यजेति अस्यापवादमाह कस्मिन्नति केन्द्रे हीने हीनबले सति
बलिष्ठे लग्नेऽमति पञ्चाकिमपि नैवात्र इत्यर्थः तथा च ज्योतिःप्रकाशे रोगं चोरं त्यजेच्च चौर
ादि तत्रापि यद्बले लग्ने बहुलाभेनत्वं तिः फलमिति बले जातकातलेय तथा जातके अ
पि यथा पुत्रो इह होरा वा यजीव निरीक्षितस्य यो राशिः स भवति बलवान् यदाह होरा युक्तो
पि वा शेषैरित्यादि अथ भवनांशदोषः तदपवादमाह जन्मर्क्षोदयतो उस्तं ८८
नहि धीमतः स्वयं तत्स्वत्वा तत्र द्वौ गुणाः नक्षत्र बल्लु नैव त्यजेत् तस्मात् मिश्रित एकता शस्ता शोध
इ युग्मभी रूप नवांशा विद्यास्तभागे न यावेदा गुणपुत्रो उस्मिति विवक्षितो दैन्य च रवौ तोन

मः ५८ जन्मदोषादयनः जन्मराशिजन्मलग्नमकाशात् स्त्रीयेष्टमभवनेयोचतद
धियोनयोर्मनुभवनयोः स्वामिनो येतनष्टाः मनुभवनगताः स्युः नेष्टाश्च शोनवांशाः
अंगगोलग्नगतः नवपरेनेवांशराशिः अंगगेलग्नगते मनदावलग्नेलिस्तुयेनयेतकृत
मरणकृत्स्यात् नवकदाचेयदितन्स्वामिमित्रैकतानस्यात् नयोजन्मसप्तभवन
योः स्वामिनोःतन्स्वामिनोर्नयोः अथवानायमर्थः नयोर्जन्मलग्नभयोः स्वामिनोस्तन्स्वा
मिनोर्नयोर्यदि मित्रैकतानस्यात् मित्रैचयकस्यमित्रैकोमित्रैकयोर्भावोमित्रैकता
भावेन्नस्यात् युनेनसर्वैषांकस्यसार्थकताभवति यदि नयोर्मित्रतास्यात् अथवा
एकतास्यात्तदानायंदोषः स्यादर्थसिद्धं वासिष्ठः यस्याष्टलग्नेतदधीशवेवाशवोनदी
शोर्यविलग्नगेवा सप्तस्तुमासौलितदामनोज्ञस्त्रियेनभालोवकवाह्नेति अन्यच्च ज
न्मर्क्षेजन्मलग्नांशजन्मेशावष्टमौयदा विलग्नसंस्थिलानेनातदायपानस्थिम
जेत् इति तुलमणौ लग्नेवास्तिहवेन्याज्यमष्टमसर्वकर्मसु तदाप्यकेशानामेवत
नत्तन्नैवदोषकृत् तदोष्टमलग्नस्यपदिजन्मेशोष्टमगोयो स्यादेषोनदाकार्यं मंगले
मनयोविडसिति वनर्थेद्वादशभवनगोदोषोनाचैकः यत्सुक्तर्थेद्वादशेलग्नेशाष्टेय

दिग्गणान्वितमिति ऐर्वाचार्यमतं द्दिष्टवासगणोनेवांगीकृतं तन्तुरुक्ताहस्याति नवतनु
पंचेष्टस्वेटानितांश्रेणमपञ्चं वेष्टेदवर्गानितमिति समगुणस्येवांगीकारात् किंचिद्विस्लेशोनेति
भावेन ग्रंथान्तरेणाह शास्त्रोक्तः इति यत्पुरुषभीरुयतु शेषाः शास्त्रः स्यात् यस्स्फुलागु
गंमिथुने भीरुः कन्यायत्नः मक्षिद्ध यथा सप्तमेनवांशः शास्त्रः अशास्त्रः स्यात् नद्याविशे
षमाह विगतः तौवुषौ येभ्यः तेविकाः तेषुनेत्रकान्तवेषां भांशोनांशनवांशो मतिविन
न्नतः कुरुतः वधूवरयोरिति योगः हीनोजः शोनिर्वलस्याभांशो देवदीनतोविनन्नतः वि
शेषांतरमाह नावगोन्न मतोविनोति मनवर्षेशास्त्रे वेष्टे तौलेस्यगास्थागेनवनवे
वेवेष्टावेटोनितां मेषादिवृजनकौलिककुलीरयानवांशाः कन्यादिदाम्पत्ये नवांशका
ह१ हनाख्यामालवायातन्तुः यत्र वर्गीन्नमतः वर्गोन्नमेनविनाश्चलिमलवेचरमेनवां
शे नोद्यात् यत्रग्रंमध्यवनवांशोनवगोन्नमे नथावरर्तवरलग्नेत्वेवलचरमे
नवांशेनोद्यात् ८८ कस्मिन्नाति वेष्टेतौलिस्वगास्थागेनलाभकरगेसति यतश्च
रश्वयथायोगेनोद्यादित्यर्थः अत्रवरवनुहायमध्येवेष्टेतौलिस्वगास्यगेशेषवांकेनन्मे
मकर्कटयोर्विवाहनक्षत्राभावात् नयातवनग्रहवेष्टवेटोनितांनोद्यात् यत्र

178

लग्नेपंचदशघटिकाप्रमाणं भवति लग्नेषु पंचदशघटिकाः। अथोदाहरणं नवांशानाह। नव

नावन्मेषादितुलायांशानाह मेषसिंहधनुषि मेषादि मिथुनतुलाकुंभेषु तुलिकाद्या नवां

शाः क्रमेणोक्ताः। तथा च। मेषे मेषाद्याः। वृषे मकराद्याः। मिथुने तुलिकाद्या

कर्कटाद्याः। कर्कटे कर्कटाद्याः। सिंहे मेषाद्याः। कन्यायां मकराद्याः।

तुलायां तुलाद्याः। वृश्चिके कर्कटाद्याः। धनुषि मेषाद्याः। मकरे मकराद्याः। कुंभे तुला

द्याः। मीने कर्कटाद्याः नवांशाः क्रमात्। अथ द्वादशांशाः दशा १० दशा

दशभागास्ताः। आद्याः। त्रिभिः। ईशाः। नवांशकोणान्तरं। लग्नेश्वान अथोदाहरणे

वृषलग्ने मेषः। नवमेषादिकांशे यातः। भवनांते अंशाः। कन्यांशस्थिता मकरः। एवं भागः

पंच ५ घटिके दशाहताः ५० आद्याः नवांशे दिनार्धे १९ ४० द्वादशलग्नसहिते १९ ४० अथो

दयास्तमयादिमाह। लग्नांशो लग्नं भवति गुणेनोदयास्तमने वा नोन्मयायेविनोनाभ्यां सम

मकान्तवेव युवते नीचे न यो भवति। विंशेकोन विलग्नके रविविलग्नकेन्द्राकिंनीवास

नो होरेशस्य युवतेः। खेले द्वि लग्नस्थाने हानि भेमध्यमा ६० लग्नांशो लग्न नवांशो लव

हस्युनोस्तस्वयति नाहत्यो युनोत्तास्तेनोल्लसन्तवदोवस्य हा वेदो मृदुनो अवादयश्चहि

मन्त्राग्रलग्नहिमाह नान्योमसममकोनवैवेति नान्यो च यो शान्यामसकामसमकोस
समलग्नरं शोनवैवेति एवंतस्यपदगुनोगुवनेः कन्यायाःस्वदेसानो वाङ्न्यश
वानोमसमलग्रमसो शाकोसन्योन्ययायोविनो गुवनेः स्वदेसानानोचेत् यवंचत्र
स्यानदानयोर्धनुश्रोस्यानांक्रमेण अथग्रहकालहोराक्षाधनमाह हिमेति अर्कोनवि
लग्नविश्लेहतनेसति गुपले सकाशानहोरेशाभवंतितेषांगणनाक्रममाह नेकेहोरे
शाः रविसितचंद्रार्किजीवासृजरविःसितः शुक्रः चंबुधः इंदुश्चंद्रः आर्किःशनिः जी
वोगुरुः असृङ्मंगलः रवलेहि पापवासरे विलग्नाहोरानेष्टाशुभेमध्यमास्यात् अ
थोशुभहोराशुभवारेशुभतरा पापवारेमध्यमास्यात् अथोदाहरणं गुरुवारेदिष्टा
कोः ११२५८ इष्टलग्नं ४ ए ३ देअर्कोने २ १४ ५२ ३ हेहित्रे ४ २९ ५४ अंशोकसमाना
गतहोरास्त्रतस्तः वर्तमानापंचमीहोरा सागणनाक्रमेणत्रफपलेः गुरोः सकाशाङ्क
एष्टोयाजीवासृजादिगणनयाबुधहोरावर्तमाना अथफलग्रहोः परमजामित्रगत्र
हत्वानार्थमुपायमाह नावतस्यफलमाह लग्नहोःस्मरगेष्टभाष्टभवेगतस्यापिस
न्नू ननोः छंगोगोनाल्कतमौरिकानवावयमे २०० लंध्यंयदावीषवः ५४ सन्निहोरेति

णो ग्रामेः क्रमादिविले पप्रेष्टरि ६ । ३ । ५ ॥ गोत्रूपेवाद्य १ जनी ४ । ४ । कोशा ९५ गव्ह
भोवाङ्गेमपश्येवनन ९ । लघेष्टोः स्वाङ्गे मस्वमवेत्सुभात्सुभलिगेमतिनराञ्जपिमनुस्तः
सुभेस्वतिअपिमनस्त्वापोक्तिमत्सुभेसतिस्वनुर्वलितदाकदाननः स्वरगानग्रहानस्व
लेगोनानवंबलग्रोनान् वंद्रात्मसमस्तस्वेट्रोनः लग्रानसमस्तोलग्रोनस्त्यार्थः तस्मा
त्कवमेनिकानवत्वकनिकान्लिलपमेहिं पात्यालवांग्रवीप्रवः ववः पंवाशान्स्ना
त् नदैवत्रापिमनुस्तः अन्यथानेत्यर्थः अत्रोदाहरणं पूर्वकत्यिनमितेत्तग्र ४ । १ । ०
नत्वमगोपेक्षत्रिन १ । ११ । २ अपंलग्रोन ६ । १२ अपंक्तनमोरिकः १०८९० अस्मान्त्व
लुपमेलेवा ५४ अथास्यभगमाह सनिति सन्सङ्कडः स्विष्टोत्रनिजो ग्रामे वर्त्तमानः
अस्तेअस्तमवने अखिले प्रणीयदिपप्रेपेत्र दानत्वा मित्रे तस्मात् ख्रोमनस्त्रासौ टह
स्वास्थिः सुभमित्रे स्विष्टस्य ऊत्त्वं वनिजास्विष्टो वनिजाः अपरात्र्वभे वयेपाभे स्विष्टोत्र
निजो ग्रामो अयग्रामे स्विष्टोत्रनिजो ग्रामे तस्मिन स्विष्टोत्रनिजो ग्रामे स्विष्टस्य सुभाप
रस्यप्रेशेन वा ग्रामे रा शेवा वर्त्तमानाः अथवा उन्नस्य अप्रेग्रामे वा वर्त्तमानः अथवानि
नस्य स्वस्य अप्रेग्रामे वा वर्त्तमानः अस्तमाविले पप्रेपेत्र दानत्वे निषड्गाः वाउन्यथवाअर्क

180

रवौ स्वाति स्थायते शनिश्च हस्ते नो येकादशो स्व निन्ने नियोभंगाः बाहुल्य यवालेन
लायकोणग भः श्रक्रवेद मसंम यथास्थानं यांइवेन पश्येत नदालन लिंदशमं
नलेवन श्रेयं लग्रे कोणेन नवपंचमे पश्यमन्यान मगतोः न्यन भग्रह
निविलह दृष्ट्या न स्यादिन्वर्थः एते येव भंगाः सर्वे मिलिता
इष्टभंगाः संपद्यंते अथाद्दष्टिलक्षणमाह अथ को यामवायो ३।१९ ष रविनिगुरु भृगु
त्राः क्रमात्सूर्यायाद्दृष्ट्यान्यवरणेन नवमकालाः पश्यंति ७ मंडलाग्रि
न्वोपशत्रनो शनि क्रमाद्वर्गाः ५।१८
नवर्गानत्रः ११ अभेन्दनीयदशमं कोणेन नवपंचमे स्वोवाग्रः
येक्रमेणेत्थे निगुरु भृपुत्राः शनिगुरुभौमाः सूर्णायाद्दृष्ट्या पश्यंति गुरुः कोणे ९।५ ह
णेयाद्दृष्ट्या पश्यतिः भृपुत्रः श्रवायुः ४।८ सूर्णायाद्दृष्ट्या पश्यति नयावेन
न्येग्रहास्त्रणेन रेपयास्थान या पश्यंति तयथा अथे ३।१० एकपादद्दृष्ट्या पश्यंति को
णे ९।५ द्विपादद्दृष्ट्या श्रवायुः ४।८ त्रिपाददृष्ट्या पश्यंति सकला ग्रहाः पूर्ण सप्तमे
यपश्यंति अथ यद्रूसा मान्याह मंडोरेति मंडलं होरा

त्रिलग्नोद्रेक्काणः नवांशकः सप्तमिद्धः द्वादशांशांशाः त्रिंशांशाः सप्तमिद्धः क्रमादेते
वर्गाः षोडशाः शुभः शुभप्रदस्त्रोवर्गाः सप्तमः षोडशः पैशाचाद्यैः सहदशाम्नि सप्तवर्गाः
सप्तषोडशः अधिवर्गानक्षेत्रे गेवन्तवर्गो नेलग्नेनसप्तषोडशे अथ षोडशसाधनमाह षोडश
मासुहृत्समोजभे कं शशिनो होरे समभेशार्केयोर्द्रेक्काणेद्रेष्काणे । स्वस्त ५ धर्म ५ योनवलवः
षोडशः स्तनोकों शाकः कुक्कजेन्नयमासस्त्रजोषणा ५ सुनी २ भाद्रेशे ५ तवो ५ सुसभे
त्रिंशांशाः विषमेनपत्रगदिनात्मस्तासुभद्धुर्यकः ११ लग्नेसमात्राद्यपट्टहेनत्याख्या
क्रे मेषमरुवृत्तमित्यादि अथहोरासाधनमाह ओजेविषमराशौ अर्कशशिनोर्हो
रेक्रमेणभवतः प्रथमेपञ्चदशभागेषु अर्कस्यहोरा अपरेपञ्चदशभागेषु शशिनश्च
हस्यहोराख्यात् अथसमराशौ चन्द्रार्कयोर्होरेक्रमेणभवतः प्रथमेपञ्चदशभागेषु
चन्द्रस्यचन्द्रस्यहोरा अपरेपञ्चदशभागेषु अर्कस्यहोराख्यात् अथद्रेक्काणसाधन
माह द्रेक्काणेति द्रेष्काणः त्रिविधा दशदशभागात्मकः तस्वरेदृशः प्रावस्त्र
लग्नेस्तोषः षाकलग्ने स्वनः पञ्चमे धर्मोनवममेताम्त्याली विषाक्रस्तलग्नेशः एत
डुक्केभवति प्रथमद्रेक्काणस्वामित्यपतिः द्वितीयद्रेक्काणस्वामिपञ्चपतिः नवी

182

८९

183

यद्रेष्काणस्वामी नवमपतिः स्यात् इति नवलवः प्रोक्तः प्राग्वत् शक्तौ प्राग्वत्स्यादि अथ
द्वादशांशसाधने खवेदांकांशाः खस्वादिनिघ्नः लग्नमनुस्यर्थः अर्कांशको द्वादशांशो
ज्ञेयः तद्यथा राशिभागाः द्विघ्न १ एते द्वादशांशैर्विभाजिताः लब्धसार्धभागद्वये २
३ इदं द्वादशांशमानेन द्वे गणनीये सार्द्धभागद्वयं लग्नस्य द्वादशांशः तावदेव तस्य
स्यैवेति लग्नस्यान्त्यभागावसानपर्यन्तं गणयेत् यस्मिन्नांशे विश्राम तत्स्वामी द्वादशां
शनाथः स्यात् अथ त्रिंशांशसाधने शुक्रेविज्ञकुजः पञ्चिष्ठः जीवपः ईज्योकुजः यमः श
निः अस्तकमंगलः पञ्चपंचानां क्रमेणैव शरस्तिर्भूर्धियेष्वः स्युः शराः पंच मुनयः स
प्ताष्टभास्त्रष्टौ शर्याः पंच इषवः पंचभागाः शुक्रादीनां स्युः एतद्युग्मभे समराशौ ज्ञेयं प
श्चात्पिलग्नान्त्यभागावसानपर्यन्तं गणयेत् यत्र विश्रान्तिः सत्रिंशांशनाथः विषमरा
शौ तत्र वगादितागरः भागास्तु व्यस्ता विलोमा ज्ञेयः इति षड्वर्गा निरूपितः अथ इष्ट
कालसाधने विवक्षन्स्वलग्नस्य साधनमाह मेषादिन्यन्तरेहात्वहनादिनगणनान्ते भस्येवी
रविर्मेषाद्यानभयुग्मनोयनलवैराद्योमखषट्कसाव नडोगणाश्रुहनः स्वभोदयविपुत्रा
१० सेनयालग्नान्तोभक्तांशाकलितेन युक्तिवर्गैः कालः स्युतोभोदयैः ९४ श्लेनःश्चेन

184

गतोनतद्युदलानि द्विघ्नानि संक्रांत्यौः अंतरदलानि संक्रांत्यंतरदलानि तैः ह्रतः भागितः प्र
वेशिष्योदिनगणः संक्रांतेः सकाशात् द्युदिनसमूहः तस्मात् परास्पष्टेष्वंशमध्यौ
राशिभागकलादिकोरविः स्यात् अत्र यः अंशोत्रांतराणे तत्तात्त्विकसंक्रांत्यांतरदि
नानि २९।४४।४० तथा तत्ताःसंक्रांतेः द्युदिनगणः ५।२६।१० अस्माद् द्युगणात् संक्रांत
रहोर्मिलव्यां ग्रहादि ०।५।०।३२ स्पष्टसूर्यभुक्तराशियुते ६।५।०।३२॥ अथ तत्कालेकः
सूर्यः स्यात् सूर्यः अयमलेष्पुतः कार्यः अयनांशाः ग्रंथांतरे प्रसिद्धाः (शकुनाडा)नि
तेशाके ४४ ईहनायस्यायनांशा काङ्गति सम्यग्पतलसप्तकोरविः राशेराशीहृकाल
साधनविषयेसमुद्रः कार्यः षट्वांशिपुत्रकः कार्याः तद्भोग्यांशानिजोदयाहतिः ख
रामाप्तकालः स्यात् तस्यसायनांशरवेः भोग्यांशाः तद्भोग्यांशास्वतेजांशाहृतिः
गुणनेनस्यात् सकाशात्खरामाप्तिशांताभक्तसमुद्देस्य भोग्यकालः स्यात् निजोद
याः स्वदेशीयाराश्युदयाने खलालत्यादिभोः तत्तद्ब्याः कथंभूतः कालः तथैवो
गतो भुक्तांशाकलितेनभुक्तांशो भुक्तभागैः स्वाकलितेन कालेन युक्तः युक्तः एतद्
द्रेभवति इष्टलग्नेअयनत्वषुक्तेकृमानाङ्कांशोनिजोदयागुणतोर्थाः विधना भा

५१

याः लब्धो लग्नभुक्तकालः तेन कालेन सह विभुक्तकालो युक्तः कार्यः इत्यर्थः पुनः कथं
भूतः विवरैः भोदयैः युक्तः विवरं सूर्यलग्नान्तराले नक्षत्रभोदयैः गतगृहदयैर्युक्तः युक्तः स
लमयः कालः स्फुटः स्पष्टः इष्टकालः स्यात् षष्टिभक्तो घटिकात्मकः स्यादित्यर्थः
[illegible] अथेष्टकालसाधने विशेषमाह लग्नार्कौ यदि चैकभे स्यातां विवरांशोदयघ्ना
[illegible]यघ्ना ३० स्वकालः इनान्नत्यदिनगः सूर्योदयान्मागसौ कुडेभः यदि सौरिनेस्यु घटिका
सूर्योदयात्सलिन्यासे [illegible] ६५ लग्नार्कौ लग्न
[illegible]यदि एकभे [illegible] शाविवरात् लग्नार्कयोर्भोगात् [illegible] निज
स्फुटस्य [illegible] त्रिंशल्लब्धिः स्वकालः स्यात् इष्टकालः स्यात्
त्रापि विशेषमाह इनान्नदिनि इनात् सूर्यान्नक्त लग्ने यदि न लब्धिः स्यात् तदा सो इ
ष्टकालः सूर्योदयात् [illegible] सोपि षष्ट्या भक्तो घटिकात्मकः स्यादित्यर्थः ।
[illegible] अथ यत्नात् कालेयत्रैविना साधितेन शकुना [illegible] मध्ये [illegible]
साधनकालमाह कुंडे इति [illegible] परिमिते उदकपूर्णे कुंडे पात्रे घटिकामज्जनं तोमे
[illegible] तस्मात् कुंडरूपपात्रे उदकपूर्णे [illegible] घटिका षष्टिपल

185

186

ग्रहोन्यमेत् कोस्मन्सूति अर्थो ह्यानेजानेस्वति स्वर्गस्य अर्थो ह्येये अर्थांस्लोवजानेमति
केतूना यायेपिना मध्येनाग्रेयानेउक्ता पंचात्मिस्त्रोरूपासिग्रलग्नोनिर्मितेपति इय
पः शुभकालासिद्धेन कोनवशोभनेइति अथयमनिषिद्धनायात्रादिकायातकमनफलमा
ह ॥ मासमनिषिद्धनायदीअग्निरयस्यापुगानशुभदास्यात् अग्नित्रयेआग्नेयादिप्रदक्षिण
मेणादिशात्रयंवायुर्वोयव्यादिशाः इतिदिक्कनक्षत्रेमतिगतानशुभदा अर्थोदन्यदिषु
यातत्रैवषिद्धानावाशुभदास्यात् तथाचोक्तंयात्रे संलक्षपेवंचतीनोयेयादिशंसति
च्छति सर्वाशादिफलेक्तु योनिष्टिनामध्येपनमदा सोभाग्यंनि यंनेनार्याश्रपमृत्यु
जानिता भर्तीग्रियायवकेष्याचमान्याविप्रस्मनाल्लिनेति एवंयमनफलमुक्ताए
फलनामाह एतांग्निपंचस्वशेति अग्निपंचस्वआग्नेयादिपंचसुदिक्षुएतांषवीन
भदा अर्थोदन्यादिक्षुएतांशुभास्यात् उक्तंच इन्द्रेशान्यसर्वासुएतांषवीशुभ
दा दिक्षुशेषासुकन्यायामप्याशेषुभवदायिनी अथयोमलग्रमाह गोमूत्रेपदज्ञा
तकेषुशुभकरंपंचांगशुद्धोस्वेरर्थांल्लिन्यसर्वतोहंचदिकेनत्रेडमहासिंगे सोग्रांगेकु
समहूर्तमंगरुपमाहः यानमर्केकमेनत्योद्विमम्हेवनिमेकटकुंस्ययोवनायेकविन

५८

ग्ये मूले लग्ने मार्घकाल लग्ने यद्ब्लातिके हीनजातौ शुभकरं प्रोक्तं नक्षत्रवर्णानां क्रमपंचा
गके विवाहोक्तपंचांगे अत्र पंचांगशुद्धिं भ्रत्वा नत्रकालसमाणेविशेषणद्वारेणाह
क्रमेणमूलं गोमूले अर्धाल्लान्तका शात् मावयवेनोर्धनाडिको अर्धनाडिकायां स्थित्विन्य
हैनाडिके मावयं चदषायलानि यतः पंचदशपलानि एवमर्धनाडिकामित्यर्थः
अथ नामान्यमाह इत्रोमित्रो मूले लग्नेषणाह्णगंडे चेदसमस्तजलान स्यजेत् पुनः किं किंत
स्यादित्याह सोग्रोगहसहितेलग्ने कुजे भौमेसुव्रतमेगुरुयमाहः गुरुशनिदिने पानेम
दापाते सिद्धोनगमो अर्कक्रमसुधे क्रांतिनलात् अन्योदोषानन्यान्यपरित्यर्थः अ
गुरुयमाह लग्नके नहोषोपलेभात् अन्योदोषानन्यान्यारित्यर्थः गुरुदिने सूर्यास्ता
क यामार्द्धपरतोयमर्द्धः शनिदिने अस्तमयान शावयवेनैककुलिको मार्द्धने
यतः सप्तमादिनयतनेयों मार्द्धं ना यापग्रहो मातेनान्मत्र भोगउत्तसन्वसत्ते शुभेक
मि स्यात्मेसो कुलिक इत्यनेन शनौ अस्तात्मा ककुलिको भवंति इत्यादौ कुलिकं दे
हेल्यादिमेकेन विधिश इति न्यायेन अस्तान्यवतोपि कुलिको भवति अतः हेनाग्रुरु शनि
गमेनि दिनौ अथ विमादिनामध्ये क्विल्कां विशेषेण गौरजेनदृतिमाह विषम्बरे

187

नमेकरेदेसयौवनाघेक्कविदिति यौवनाघेश्वनिमेकरेपानेमति कविज्ञग्रन्थमा
ग्रहेगोमूलेविमम्नेविम्मज्ञविर्णोत्रयेमसुखेस्यात् श्रमयानेन्योसिद्दे नदक्रेज्यो
तनिवेधवलिलग्रयत्नालिनदागोमूलिकेमनो मृदारीनोवुधाः स्पद्दनेद्विजानो
कहावन लग्नस्थद्विर्यदानस्याघौवनेमम्रयस्थिते नसावेमर्धवर्णानोलग्रेगोमूलिके
नेइति अथोदारेवेदिकानलानामाह वेदीपाकथवर्णा ब्रनर्धरकवाहलोकिनाय
पदोर्ज्योरेहि २ त्रि ३ युगं गलेरपविनासोकावहिर्वामतः यश्चांगेयदलोगिनोनभे
कर्योदिहरोर्धलेनालोकांनविवाहलग्ने ३ ति ६ नव ९ हिमाद्रः कर्योरिदे १० मास्या
वर्णार्धनिम्ना बनर्धरकराचनभिर्धरकैः यमितावदोवैवाहः हलोक्तिनहलेपमा
नोत्रना दयममूस्यवालकर्णस्योक्ता सावेदीदोर्जोदः चविरादः क्रमेणहिविधुगान्
लेरयविनाहीना नविरायस्यद्योगलन्मना वेष्यम्स्यज्ञोयलोना मृद स्यवतुं गलोना
मावकार्यन्याह वहिर्वामनइति स्वहाद्वहिर्वामभागे श्रंगुलप्रमाणमार्कडेयपुरा
णोउक्तं परमाणुः परमसूक्ष्मत्रसरेणुर्महीरजः वालाग्रेवेवलिक्षायूकाचयववो
दरं क्रमादष्टगुणानाङ्गुलंयवाश्चाष्टौनोगले घडंगुलपदंनस्यविनास्त्रिहिपदंस्म

गदि

188

नक्रियतेनिहयोस्त्रीलेह्याव्रतबंधौ ह्यर्याविवाहेवा सहजयोनित्यनेनैवएकमाल्ज
नेसंभवति उक्तंच नैकस्मिन्वत्सरेकार्यो गृहेद्वाहोकदाचनेति उद्वाहव्रतचूडके १२
दूतं६ ततवंडे ३ तिलैस्तर्पणंश्राद्धेपिंडपुतंमहालयगयापिंडविनानाचरेत एवंसप्त
पदीविधेयोपिगतेदोषवरेवामस्तेहेयान्यत्रविवाहितापिचबलायाविद्वयोनिर्नचेत् ११
उद्वाहव्रतचूडकेक्रमोणश्रहवल्लनतवंडे अस्पष्टदलेनतवंडे उद्वाहेविवाहेकृतेसति
अब्दवर्षपर्यंत व्रतेव्रतबंधेकृतेसति दलेचूडार्थं षण्मासपर्यंते हडकेचूडाकरणेकृते
सतिततवंडेततस्पदलेषण्मासिंजेत्रपर्यं त्रिमासपर्यंतमित्यर्थः तिलैस्तर्पणं पिंडपुते
वश्राद्धेनाचरेत किंविना महालयपिंडमत्या विना महालयभाद्रपदापरपक्षः गया
प्रसिद्धा पिंडोमातापित्रोक्षयदिने तत्रयत् श्राद्धंक्रियतेतन्महालयगयापिंडविना
उक्तंच विवाहव्रतचूडासुवर्षमर्धंतदर्धकं अतिलैस्तर्पणंकुर्यान्न श्राद्धंकुर्यात्पिंडके
महालयेगयाश्राद्धे मातापित्रोः क्षयेहनि कृतोद्वाहेपिकुर्वीतपिंडदानंयथाविधीति
पूर्वमिति सप्तपदीविधेः पूर्वंमध्यमतः दोषश्चेपश्चकाधिकेअपिगतेजातेसतिवाग्दत्ता
यवावधुंस्तनेसतिकन्याअन्यत्रदेयाः अपिच याकन्याबलाद्विवाहितातर्हि अन्यत्रदेया

नहिकन्यं चेयदि विद्धयोनेस्यात् विद्धयोनिर्यस्याः सात या पुरुषभुक्तेत्यर्थः उक्तं च याज्ञ
वल्क्येन महादोषेस्वविज्ञाते मूर्द्धसम्यग्दी विधेः महापातकदोषस्य तद्वैदेयान्यसेन दोषभा
क् बलादुद्वाहिता कन्या दानव्यान्यवराय चेति महादोषाः कालिकानिबंधे उक्ताः अधो
मूकः क्रियाहीनश्चापस्मारी नपुंसकः हूस्वः पतितः कुष्ठी दीर्घरोगी वरो नसत् अन्ये
पि दोषा उक्ताः मूर्खो निर्धनदूरस्थः शूरमोक्षाभिलाषिणां त्रिगुणाधिकवर्णानां न दे
या कन्यकेति नु पुरुषस्य नपुंसकत्वज्ञानं यस्याप्सु मज्जते नेवीजे ह्रादि मूत्रं च फेनिलं पुमा
न्स्यालक्षणैरेतैर्विपरीतैर्नपुंसकः अपरीक्ष्य दाने दोषः अपरीक्ष्य वरं कन्यां नियुंजाय
मण्डूप्रिति कुलेजस्यैव न कोके सेनसो विनिक्षेन नैति अथ स्त्रीरहितानां विधिमाह
अस्त्रीकेः कश्यपः ह भार्यां विना नाग्नीव विमाहादिभिर्धर्मो यो वा नित्यविलैः स्ववर्णां विना
धर्माः यथा यथावुधैः मंदारार्कहितैर्वा याज्ञिकाणिभ्रमदानि विश्रुद्दिहाइ नाखा विषक
न्यका यतन गोसोमोस्माक रिपु तेत्रगो ८४ अस्त्रीकेः स्त्रीरहिते विमादिभिर्विमन्त्रयविष्ट
पस्वेः कमेणकुशह मरू पात्र विनाशेन स्त्रीच भार्यायधर्माय थार्यो अयमर्थः विमेणकुश
रविना भार्यायधर्माय यथार्यो नवियेणहेमरविना वेषपनरोपात्रविना परवेणनाशीना

ष्टरविनाभार्यायार्यां कथंभूतैर्विशादिभिस्त्रिभिः स्वस्वधर्मनिरतै व्याहृत्य सर्वानिखिलैः
सर्वैर्विंशादिभिः स्ववर्णारविनाभार्यायार्यां यतस्तया विना स्वरूप्याद्धर्मसाधनेन स्यात्
तथा चोक्तं अपत्नीकेन कथं धर्माय कौशी ह्रीमीचरा जनी ताश्री विंशादिभिर्भार्यायार्या
ह्रीमीत यानिखिलैरिति अथ विषकन्यालक्षणमाह मंदेति मंदार्कारदिने शत
कैभौमानामन्यतमस्य वारे अहूमाग्निफणिभेश्शततारकाकृत्तिकाश्लेषाणामन्य
तमं नक्षत्रं भद्रातिथिर्द्वितीया सप्तमी द्वादशी आसामन्यतमा चेत्स्यात्तदा योगः स्या
त् ३ होडूना श्वेतयोगे या कन्या जाता सा विषकन्या अथ योगांतरमाह रिपुक्षेत्रगौ
सौम्यौ तन्नु लग्नगौ चेत्स्यातां एकः क्रूरः रिपुक्षेत्रगः लग्नगश्चेत्स्यात् ३ योगः २
होडूवापि विषकन्या स्यात् अथ योगांतरमाह एकः क्रूर ३ होडूवाप्य यतनौ सौरी
रविः पुत्र ५ गो धर्म ९ स्थो धरणीसुतो यस्मयस्यो यो गोपि तज्जा विषत्वं मूलाद्यर्धयदा
हवास्वर स्वरमाले न्यास्व येन स्विप्ये चोक्तं न्यपतिस्वं जेद्धि पचतश्शेदेवरं हतिवं २५ न
लग्ने सौरी शनिः स्यात् रविः सूर्यः पुत्रगः पंचमः स्यात् धरणीसुतो भौमो धर्मस्था
नेनवमस्थो यदा स्यात्तदायं अपरो योगः स्यात् तज्जापि कन्या विषं स्यात् विषमिति

यथा विषघ्नीकाभ्यां जन्मतुर्भवति तथा विषकन्यायोगीकाभ्यां जन्मतुर्भवेन्नीतिफलं सूचितं नं
मान्यविस्तारभयादिति भावः अथ मूलजातादीनां फलमाह मूलेति मूलस्याद्यचरणे पिता दुःखाम
घमचरणत्रये जाता कन्या श्वशुरं हन्ति मारयति अश्लेषान्त्यत्रये अहिश्लेषा तस्या आद्यचरणत्रये
चरणत्रये तत्र जाता तनू स्त्रियं तस्य पत्युः श्वश्रूं स्त्रियं श्वश्रूं हन्तीत्यर्थः ज्येष्ठान्ते ज्येष्ठाया अ
न्त्यचरणे जाता पतिसर्वज्ञं ज्येष्ठं हन्ति द्विपवनदैवे द्वीशा विशाखीयस्य शतिहि यं वि श्याला
तस्य चरणे चतुर्थचरणे जाता देवरं हन्ति अथान्यचरणजाता शुभा एवं नायत्वते पंभावरह
नो दोषो नेत्युक्तं लग्नोत्पत्तौ न वदन्ति केचिदपि पृथ्यायफलं मूलवत् नो ह्रासेऽसमर्हजात
योऽस्य तत्पुनो ह्रासह्रत नेपुम ह्रासा स्यह दह नन संगल विधर्मे देवि शुध्येपुत ३९ एवं उक्त
नत्सुचरणजातेनानरः सुतनेः स्त्रियः श्वशुरादीन् हन्ति तथा च गर्गः मूलजाः श्वशु
रं हन्ति मातरं जात्वत् हन्ति ज्येष्ठजातः पतिज्येष्ठं देवरं तु द्विदैवजेति तथा चकश्यपमते
ले मूलान्त्यपादजो श्रेष्ठोन यश्लेषाद्यपादजो द्वाशान्त्यपादजो तु ष्ठेत यास्ले पान्त्यपा
दजो अपवादः अभावरहनो दोषइति अभावेनेषां श्वशुरादीनां अभावेस्मतिपवं
रहमूलादिजो ह्रनेनदोषः केचिदाचार्याः नुः नरस्य मातृश्वशुरं मोजीवं पना नेतरयत

स्फलेन वैरेति उक्तं च नारदेन मूलव्यालमघोदोषो विवाहे पञ्चदारुणः। समौक्षीबेपनाह
र्मुंडमौनेवैतिकेचवेनेति अथ कन्यात्रयमध्ये किंकिं न कर्तव्यमित्याह नोद्वाहाविति सह
जातयोः एकोदरसमुत्पन्नयोः पुत्रयोः कन्ययोः कन्यापुत्रयोर्वा उद्वाहौ विवाहौ अन
न्तरपञ्चते ऋतव स्वकृतवः तेषु न कार्यौ षण्मासाभ्यंतरेण कार्या विन्द्यर्थः उक्तं च ना
रदेन विवाहस्त्वेकजन्यानां षण्मासाभ्यंतरे यदि असंशयं त्रिभिर्वर्षैः कर्त्रे नाशियवाभ
वेत् नोद्वाहाद्दुहनमिति उद्वाहानन्तरं पुत्रकं नमौञ्जीन कार्यं तथा चोक्तं नारदेन पुत्रोद्वा
हात् परं पुत्री विवाहो न ऋतुत्रये न तयोर्व्रतमुद्वाहान्मंगलेनान्यमंगलमिति नोपम
द्वाहान्मुहहनमिति पुमुद्वाहाद्गृहविवाहानन्तरं गृहस्थहहनेन कन्या विवाहाहः
नाकार्यं तथा च कात्यायनः पुत्रोद्वाहात्परं पुत्री विवाहो न ऋतुत्रये न तयोर्व्रतमुद्वाहा
न्मंगलेनान्यमंगलमिति नोपमुद्वाहान्मुहहनमिति पुमुद्वाहाद्गृहविवाहात् अन
गृहस्थहहनेमंडनविधेमंडनमिति मंडनविधेर्विवाहात् अनन्तरं मंडने चोलव्रतं वा न का
र्यं अत्र कात्यायनः कुलेऋतुत्रयादर्वाक् मंडनमिति त्रिषु भेषुनेति एषु कृतत्रुविष्णा
भीनकार्या त्रयाणां सुभानां समाहाररस्त्रिसुभी मंगलत्रयमित्यावत् न कुर्यान्मंगल

त्रयमिति कात्यायनवचनात् गोभिलमतात्तु कालकृद्धत्वात् कात्यायनोक्तं मुण्डनं चौलं स्या
त्तनमात्वलेत्युभयतः कार्या विवाहादिषु भेदेषु सप्तवर्षे कृते वित्तं न्यासं वीक्षिते मंगले
वेदाहोतनादिने दिनाद्यवहितेन यानगेनापिवा ॥ ३१ ॥ तेषु मांगल्यादिविवाहादेः स्मृतत्वल्लघु
मंगलेनोकार्यं यद्वहिः शालायामुक्तं तत्त्वेषु मंगले नचकार्यमित्यर्थः कस्मात् ते का
लकृत्तवत्ते कालेन कृद्धं कालकृद्धं यथाधानं पुंसवनादि तस्मात्तेनेन विनेत्यर्थः
तथा च कात्यायनः माल्यपत्रक्रियासर्वं यत्रैकस्मिन्तु मंगले कृतत्वं पुनर्यावन्त्रकु
र्यात्तत्र मंगले लघुवा गुरुवा कार्यं नैयमिकं तत्पदिति कात्यायनोक्तेः इतिमात्र
त्रितिकं यत्नेमुण्डनेन चौलमेव मुण्डनं मौञ्जीविवाहात् उभयतः कार्यमिति तथा च
तद्वाक्यं मुण्डनं चौलमित्युक्त्वा नोद्वाहेत्वमंगले चौलं मुण्डनं मे वोक्तं वर्जयेद्गर्भाधाना
ते मौञ्जी चोभयतः कार्या पत्नी मोञ्जीन मुण्डनमिति अथ एकस्मिन्कृते मात्र भेदेषाह
सेति एककेदे शाकालभयादौ सूत्रस्थानेष्वस्य भेदेषु सर्वोदितं मंगलं विना न्यथात्
विस्तारयेत्तं कुर्यादित्यर्थः तथा च कात्यायनः संहिता मात्रावल्यां फाल्गुने चैत्रमासेन पुत्रो
द्वाहोपनायने भेदाद्दृष्टकुर्वीत नन्वयन्तयनमिति अथ वा वेदाद्दारांन नारिलेवत

नेष्टविवाहस्तस्मान्नयाहगर्गो मार्कंडेयस्तनीविनः आनर्मादियेकन्यां नवोढांनप्रवेशये

तिनिषेधात्नवमेदिवइत्युक्तं उक्तंच वधूप्रवेशनंकार्यंपंचमेसप्तमेदिने नवमेवा

भेवारेस्वल्पेशशिनोबले नारदः आपंचमाद्दाहदिवसात् षष्ठेवाप्यष्टमेदिने

भूप्रवेशः संपत्त्यैदशमेचसप्तमेदिनेइति संग्रहे विवाहमारभ्यवधूप्रवेशोयुग्मेन

याषोडशवासरांतः समेवर्षेसमेमासियदिनारीगृहंविशेत् राज्ञोविवाहमेवा

लः सन्मुहूर्ते स्थिरोदये वधूप्रवेशोनैवात्रपतिशुक्रादिदोषविडः कृतोविवाहवैश

ष्टुदेसूर्यन्त्योत्सुकुंभमपदे वधूप्रवेशनंकार्यंपंचमेवाकृतेयदि मार्गफाल्गुनवैशा

षशुक्रपक्षेशुभेदिने मूलपुष्यमृदुस्वातीस्थिताश्विकातिवासवेनारीप्रविशतापुत्रि

भवेदिति इदानींअथमाषाढादावर्जांदिनेसर्वेवासनिषेधमाह उद्वाहाद्यथमेषुयं

यदिवसेभर्तुर्गृहेकन्यकाहन्यात्तज्जननींतदापितृगृहेजननेज्येष्ठेपतिज्येष्ठकेयोषेत

ष्टुरेपतिंचमलिनेचैत्रस्थापिचालयतिहंतीपितरंनिर्हंतिनभर्तृतेपाममभावेन इम

न्नादतविवाहाद्यदिप्रथमेषुज्येष्ठाषाढेयदिकन्यकाभर्तुर्गृहेवसेत्तदातज्जनेनं

साभर्तुर्जननीहन्यात् इत्यादिसंगमे अथपुनर्भूविवाहमाह यस्तत्रोतेषुपुनर्भव

पविणायः षोडशो विवाहे शक्रभेर्नो लोकोक्तिस्तिथिमासिवत्सर भृगुजेज्यास्ताद्दिनत्रार्कआक त्रि
तैषु मूलनिर्धनेमूलविमूलतोषु आमदुर्भगंश्रीरोगनत्यमयाम्ब्वलो १८ श ॥ कृत ४ वत्त २२ तैन
साभिजित २० शरद्राः षष्ठिद्राः गुरुत्यारजकादयः तेषु पुनर्भवापौर्णायेतिथिमासवत्सर
त्रास्ताद्दिनआलोक्यमत्र नयत्रोद्वाहे ज्योतिर्निबंधे नष्टक्रास्तादिकेविन्यस्त हिवपा
केनया पुनर्भवासंवरणेनमासतिथिशोधनमिति अथयवलपदेनतत्र स्पष्टमाह अ
भत्स्यैनतत्रानत्रिकलेषु त्रिषु नत्तत्रेषु क्रमेणामृतिर्मरणं प्रथमेत्रिके द्वितीयकेत्रिके
नेत्तृतीयेत्रिके रतिः चतुर्थे रतिः पंचमपुत्राः षष्ठेत्रिके रतिः सप्तमे दुर्भगं अष्टमेल
नवमेत्रिके श्रीनत्येषोक्ते अथरुद्रयहस्पष्टमाह अर्कभादित्यवर्तते भृतोषपुगनन
तेन ॰ भृतिर्मघाद्दशो कृतन्पकादशो कृतस्वृतत्र्ये तत्वपंचविंशो यतन्मितेनत्तत्रेअर्क
भदिननिमितेस्यार्थः तत्रवत्रस्यषसाभिजिद्धृणितेः स्यापास्वत्पुस्यात अथदत्तपुस्पभे
कमिति अथनानाविधशास्त्रार्थानाह भुक्ता पेषु सतनाम्नयोषितनरोदयाद्धसावि
कामारव्योन्सवकेयदाजनिस्तत्रोष्ट्रानास्वगोत्रेकृविन सांगतेनविपरीतवाजमित
स्यादारभेत्स्वयं तेषयतोद्वाह नयोलमांजिकमहः समस्तं २१ टिक ९ त्रि २ त्रिपु २ ॥

उपोषितेन नरः भुक्त्वा यत्फलं भोजनाद्यैर्वसुनां दद्यात् चपरं उपोषितेन नरः भक्त्यैव वस्त्रवेस
विचित्रकोशायं वीदद्यात् नद्दर्के मूतिर्लिवेश्य भुक्त्वा समुद्दहेत् कन्यां सा विद्याग्रहणेन च या
उपोषितः सतां दद्यादागताय च वासर्पयेति आरं भोज्य सवर्केयदाज्ञान समतीस्यातां स्वगोत्रे
त्रि सोगेनहि प्रदीन वाजमितरे दत्ति वान्नेयश्रेयं ग्रेणे श्रमगोत्रिणः विदधीरन वान
मन्त्रगरुडाक्षा वाजे पीष्ठ पुष्य मध्यतः इत्यनेकार्थं निमेजम्यां शेषं सुगमं उक्तंच विवा
होन्मवयन्तादावारब्धे स्त्लकेपदि सोगेनकमकुर्वीत नवतानादिके पुरोरिति श्रम
दारभेत पूर्वं तो यज्ञोद्वाहनचौलमौञ्जिकमहः सम्पगेदिके विचित्र श्रमानिष्वतदि
नपूर्वतः मध्यमतः यज्ञोद्वाहनचौलमौञ्जिकमहः स्वगेदिकै विविषु श्रमान्नि
ष्वितदिनात्पूर्वतः मध्यमतः यज्ञोद्वाहनचौलमौञ्जिके विषुदिने षिति उक्तंच प
विशन्यहर्पंतो विवाहे दशवासराः श्रेहं हेपनयनेनान्दीश्राद्धे विधीयते आरंभल
ताणे आरंभो वरणं यत्ते सकल्पो व्रतसत्रयोः नान्दीश्राद्धे विवाहादौ श्राद्धे पाकप
त्रिया नाश्राद्धे तत्पद शौनेन्वकमथीति षोतलाश्वाशु निषीमासि प्रतिपानकमक
लेजाः सव्यानि षानोकुर्वित उपाध्यायाविधिमंड्यस्तासमाणाः ५ गा॰ होविधेमं

मु॰
मा॰टी॰
७६

198

सुहास्येनानन्तरहोमहोमसरजयोः कल्याक्रियाहोमान्तः ॥ तथदर्शनेन्यकेषाहे श्रथीति
ने शीतलाश्च शीतलेरकेषु श्रास्तुतिस्नाने सीमासिञ्चनियाने सीमापसिद्धाः सिञ्चने
नदी सिंधुनदीसमुद्रयोरित्यभिधानात् ॥ तथदर्शनेन्यकेषाहे श्रथीतिपठने म
रतिपातः उल्लंघनेसव्यानीयाने श्रयमव्यमित्येव एककुलजाणोपिताः कविन्नोकुर्य
किमवधि मंडपस्थउत्थापावधि यावन्मंडपोत्थापनेस्थानतावन्नकुर्यादित्यर्थः उत्त
व दर्शश्राद्धेतपश्राद्धे सीताडिःस्नानमेव च मावीनावीतिकरणेनदीसीमातिपात
ने सुतपन नित्यश्राद्धमधीतिंवस्नानेवाषिवृधिरेजलेः मंपीडनेनवकुर्वेरमंडपोत्थ
पनावधि श्रथमंडपोत्थापनेकदाकार्यमित्याह मथवागाद्धाः इति शाकःपंचस्रगाः
सम तस्मिन्मितालोदिनयोः पंचमेसप्तमेविषमे समेषष्ठदिनेसमेहिसमदिनेउद्धा
सगाः उक्तं च मंडपोत्थापनेकार्यसमेनदिवसेशुभेः षष्ठेचविषमेनेष्टेमुक्त्वापंचमसप्तमे
श्रपालसंधे गरुडाहेनकर्तव्यो सहजयोः एकमातृजयोः पुत्रयोः पुत्रयोस्त्रियोर्वा
त्यक्रियासमाने कर्मनकुर्यादित्यर्थः भिन्नमातृजयोर्नदोषइत्यर्थः ॥सिद्धं नयवार्ता
एकमातृजयोरेकवत्सपुरुषयोरस्त्रियोः नसमानक्रियाकुर्यान्मारभेदेविधीयतइति समा

ते द्विदिनसाम्ये यावत्सौमार्के इयमवनीरिति: आगमोक्तेरपि कर्तव्ये इति णिह लग्नमध्यमांगुलि
पर्वणः मध्यमादेहमानेन मानेन मात्रांगुलमितीरितमिति अन्यत्रोक्तं पंक्तिविस्तारमा
यामं विभज्य दशधा पुनः एकं द्वादशधा भागं कृत्वा तेनैकमंगुलं देहलव्यांगुलं नाम तानी
यान्यन्यत्र मध्यमानां गुलिरिति मात्रांगुलिरिहोदिता आसादादीनि तेनैव कुर्या
न्मानांतरेण वा वेदिकादीनि नित्यविकारयादीनां विधिःपुनरिति अथ वरकरग्रहनस्य
होमकर्तृत्वात् कन्यकन्या पाणिपिता जानूनोकर्तव्यमस्ति तत्कारणमाणिकिंनोक्तं मन्त्र
मल्पावकाशस्य लेकरम्य मात्ममध्ये गीक्रियते तथोक्तं देवयजनदीपिकायां स्वल्पावका
शानिलये होने मा तन्त्रमाश्रयेदिति अथ नानाविधकर्मणां [illegible] कस्मिन्तत्रैकर्तव्यमित्या
ह यसंगामिति यथा कर्मणः पदंगंधदः [illegible] गिनो [illegible] वादित्व [illegible] तत्रैकु
र्यात् [illegible] नालोकेन विचारणीयं तत्र विवाहविशेषमाह
विवाहतः त्रिवार दिनान्याक [illegible] त्रिवाहि २६९ तृतीय षष्ठ नवमे हि [illegible] विवाहो
तेन कुर्यात विवाहांगानि यथा [illegible] प्रवारमंडपोवे
दीकेक्कमेव [illegible] अथ [illegible] लग्नादष्टि ९ दिनानंतः समम

200

नौ १ ष ५ क ९ युग्मेऽब्दे नवयुग्मे समास्यापि हायने षा मिता द्वर्षान्यसंसेस्थया वैफामार्गसि
तनयः कृतियुगोद्वाहर्तेविवाह्यस्त्रिनीभ्य तैस्त्रानवमंदिरे तिथिवधूप्रवेशमंगोप्यिरे ९८ ल
ग्रात विवाहतः सकाशात् अष्टहिदिनानन्तरः षोडशदिनमध्ये समस्तनीयके युग्मसंख्य समाः
समसंख्याकाः सन्तिः सप्तमः इयुग्मतमः अंकोनवमः एवं युग्मसमविवमेषु अयार्थे षो
डशदिनाहर्ये अयुग्मसे विषमदिने मासस्यापि विषमे हायनेव र्षे विषमेव धूप्रवेशं एवं प्रज
गृहस्थः एतदङ्कं भवति षोडशदिनमध्ये समादियुदिनेषु कर्तव्यः षोडशदिनातिक्रमेः
समादियुदिनेषु कर्तव्यः षोडशदिनातिक्रमे मासपर्यन्ते विषमदिवसे वधूप्रवेशः का
र्यः मासमासातिक्रमे वर्षपर्यन्ते विषमे वर्षे कर्तव्यः तदा विषममासनियमो नास्ति
पंचमाद्वर्षात् परं विषमवर्षनियमो नास्ति अथ विलंबितवधूप्रवेशकालमाह स
पत्नेकर्तव्यामाह वैफामार्गसिते वैवैशाखः फाफाल्गुनः मार्गमार्गशीर्षः एष
सितः शुक्लपक्षः तस्मिन् कैः कृति युगोद्वा हर्तेविवाह्यस्त्रिनीभ्यतैः कृतियुगश्र
वणपनिष्ठा उद्वाहर्तेषां विवाहनक्षत्राणि सर्वोक्तानि विवाह्यस्त्रिनी समिद्धे ॥
ईज्यसंयुक्तः तेषु नवमंदिरे जीर्णमंदिरं नवी ॥ ॥

तद्भगिन्याः पितृव्यस्य पितृभ्रातुः अनुक्रान्तौ सन्त्या एतदुक्तं भवति पित्रादीनां सकाशा
मध्ये अन्यतमेन संततिर्विवाहं न कुर्यादित्यर्थः तथा च वृद्धशौनकः वरवध्वोः पितामातापि
तृव्यश्च सहोदरः एतेषां प्रतिकूलं चेन्महाविघ्नप्रदं भवेत् अन्यत्र पितामातामहश्चैव
माता चैव पितामही पितृव्यस्त्री सुतो भ्राता भगिनी चाविवाहिता एभिरेव विपन्नैश्च प्र
तिकूलं तु येष्वपि अन्यैरपि कितिनेककेन विहूवर्नं तद्वदिति अथान्येषां मतमाह अन्ये
इति अन्ये तु यः सान्वयजातयोपि स्वकुलमर्त्यनाशोपि उद्वाहेन विदधुः तथा च भृगुः
वाग्दानानन्तरं पत्रकुलयोः कस्यचिन्मृतिः तदोद्वाहो नैव कार्यो स्वयत्तत्पदोयत
इति अथ सेकेपहतिमाह जनकोवास्तीति जनकस्य अग्रेवा वस्त्रीवस्तनस्व अन्यस्य अन्यः
कुलजः प्रतिकूलादिकारी एषामन्यपोनाशः मरणमितियावत् तस्मिन्सति अथा
द्वाहं दलान्तरे रेवास्तीति जनकस्य अग्रेवा वस्त्रीवस्मतस्व अन्यस्य अन्यः कुलजः प्रति
कूलादिकारी एषामन्ययोनाशः मरणमितियावतर्थेत अथ सेकेपहतिमाह जन
शौन्यागगणेशशौन्याङ्कविष्टसेकहे विदधते तु यश्न्यप्रहारः एतदुक्तं भवति वरस्य व
धावार्धि तत्नाशेअग्रणान्तरेवर्षान्तरे मासान्तनाशेअर्धान्तरेषण्मासान्तरे स्त्रीनाशेअर्धान्तरे त्रि

मासांतरे पतति द्वितीयादिविवाहेष्वेवं तथा पुत्रजन्मापोगंडीन देशयोर्दशाहिनानोविरचत
स्पर्शः अन्यमध्ये भ्रातृविशेषमाह भ्रातृस्वात्मजवद्व यतिसमयेपि पित्रोर्मेलेमध्याये नान्येषां
प्रतिकूलमासमपि विरुद्धाराजनामपि आनयो १२३४ कन्यास्क्रियानभिमवेनादीमपि
नाचरेन्नाकुर्यान्नेति स्मृत्यंतरमतिव्याप्युद्ववेनिश्चये ५० भ्रातृनोपोपपुत्रवत पुत्रजन्माशौ
चवतेष्वे मार्धमासांतरे कर्तव्यमिनमर्थः तथा च स्मृतिसारावल्यां पित्र्यद्वामहाशौ
वेनत्वर्थे मातृरेवच मासत्रयं तु भार्यायास्तदर्धं भ्रातृपुत्रयोः अन्येषां तु सपिंडानां माशौ
चेमासमेमिते तदान शांतिकं कृत्वा ततो लग्नं विधीयत इति स्मृत्यंतरेत्वच्छे संकटेसंम
नुप्राप्तेयात्त्रवल्केन योगिना शांतिकृत्वा गणेशस्य कृत्वा तां शुभमाचरेत् शुक्रत्वा शांति
केयस्तु निषेधे प्रतिकूलो नकरोति शुभं वर्गादियस्तत्प्रपद्यते इति स्मृतिप्रकाशे
प्रतिकूलेपि कर्तव्यो विवाहो मासमंतरात् शांतिं विधाय गां दत्वा वाचयित्वाशिषं द्विजैरतुनः
यद्यपि ... [illegible] ... प्रतिकूलेपि प्रतिकूलस्यावमाह भयइत्या
इस्तत्स्वाध्यायाकन्यायोपित्रोमेर्गोपि तेषां प्रतिकूलेपि प्रतिकूलमावमाह भयइत्या
दि भयेदुर्भिक्षराजभये अतिसमये शतिकालेपि श्रोत्रियानापितोः स्मृतेः मेषायेमतिश्चन्ये
शौमालपितव्योमन्येषां दत्त्वा नाम प्रतिकूलेन्यापि तथा चोक्तं ज्योतिः सागरे दुर्भिक्षेरा

२१

हृ भंगे च पित्रोर्वा मरणे संशये सौदर्यामपि कन्यायां नान्यकुले प्रतीहतेऽत्र विशे
षेणतरमाह आमपित्रिविरजामकृतानामपि प्रतिकूले नास्ति आमयो रोगो दीर्घरोगो तिथा
वत् आसन्नहरसमीपयोरित्यमरः एषामपि स्तनानां प्रतिकूले नास्ति तथा चोक्तं
स्मृतेनतरे दीर्घरोगाभिभूतस्य हृदरे शास्त्रितस्य च उदासवर्तिनश्चैव प्रतिकूले न वि
घ्नते ति अथान्यानपि प्रशस्तार्थानाह आनर्थादिति तर्पश्चतर्थः पुरुषः मूलपुरुषा
च्च चतुर्थोऽन्यथा तेनार्थादे हृन्यमूलतस्यनरस्य क्रियाप्रनामिभवेत् भाव स्पतिक्रियास्का
रणोनतरान् क्रियायामकृतायां नान्दीमुखं विना चरेत् यतस्तु गोत्रविषये तथा मेधा
तिथिः मन्येकर्मणि प्रतिहूत्य चरेन्नाभ्युदयक्रियां आचतुर्थात्ततः पुंसि पंचमेतु शुभं
भवेदिति नाकुर्यादिति ज्वरितस्य मंगलं नोकुर्यात् तथा च गर्गः ज्वरस्योत्पादने च
स्य चतुर्भितस्य न कारयेत् दोषनिर्गमनादस्य स्नातस्याथ प्रसमाचरेत् इति अनी
ति अतिव्याधयुद्धेवकस्यचितत्कुल नस्य शरीरे अतिदारुणोज्वरोग्न्यो व्याधिस्तेयेनोकु
र्यात् प्रतिकूले भीत्यारोगः पापाज्ज्वरोव्याधिर्विकारोगडः रवमामयः इत्यादिवा भेदे ज्वर
पर्यायनामानि तथा च गर्गः केचिद् धुर्गेषां स्यकदाचिद्धारुणोज्वरः तावन्मंगल

कार्यं च न कार्यमित्युभयं तु पोरीति अथ मरणसूतके सति प्रवृद्धे सूतके कर्माहं तामाह
वेस्यात्स्मृतकर्मण्यकार्यं सर्वसमयेनारब्धकार्यं बुधः कूष्माण्डैर्हुत्वा होमं तेन हि जननाशौचे कि
ञ्चित्कारयेत् सिद्धेन कुर्मंहिते हस्तिवीर्ये गौतमीयं विगणिताः कृत्वरतः कश्चिदि
तमेते केनोक्तमीत्यादिषु ८। उक्तं पूर्वं समये यज्ञोद्वाह न चौलमौञ्जिकर्मेत्यत्रोक्ते
सर्वकाले अनारब्धकार्यं सति कर्मणि अनारब्धे सति सूतके प्राप्ते सति कूष्माण्डैर्हु
तहोमः कूष्माण्डैर्यद्देवादेवहेडनमित्यादिभिस्त्रिभिर्ऋग्भिः हुतहोमः कूष्माण्डैर्हु
तहोमः तेन जननाशौचे प्राप्ते तः जन्मन्यपि प्राप्ते कर्मारब्धे कूष्माण्डैर्हुतहो
मेनाशौचं क्रमदत्तिणकृत्वा कर्मकर्तव्यमित्यर्थः तदुक्तं स्मृत्यन्तरे संकल्पे समनुष्ठा
ने मृतके समुपागते कूष्माण्डीभिर्हुत्वा गां वद्त्वा पापक्षितौ हुत्वा पञ्चगव्यं तोह्या
ह्मणान्निष्पादिकमाचरेदिति स्मृत्यन्तरे अनारब्धविषयमयं कूष्माण्डैर्हुत्वा हु ते
गोदद्यात्पञ्चगव्यं पीत्वा ततः शुध्यति सूतकी अथ सिद्धेर्गुरोः सतिमेयल निषेधमा
ह सिद्धे सिंहराशौ रेज्यः तस्मिन्सति प्रभृति यव्यतिरिक्ते विहितं स्यात् इदं तु स
र्वमेव स्पर्शविते तथा च कालनिर्णये प्रान्तिके पोषिके यात्रा पतिप्राप्तादाह सर्वकं

नकुर्यात्सर्वकर्माणि सिंहस्थे च बृहस्पतौ इति तथाचमाण्डव्यः दक्षामर्तवचौलादिसिंहका
गन्तास्तकमेव अमानि शुभकर्माणि न कुर्यात्सिंहगे गुराविति अथैकदेशपक्षमाह
हरिलवार्धमिति कश्चित्सकलदेशकालभयादोसिंहेज्योपि हरिलवार्धे सिंहांशाह्वयेगो
तम्याः दक्षिणतः भागीरथ्याः उत्तरतः शुभंकर्म हितेस्यात् तथाचज्योतिर्निबन्धे सिंहेगु
रौसिंहनवांशकोर्ध्वं गोदावरीदक्षिणकूलजातेः उद्वाहकालात्ययदोषभीतेः कार्योवि
वाहस्तु वनोमवीति तथाचगर्गः भागीरथ्युत्तरतीरे गोदावर्यास्तुदक्षिणे ह्युद्वाहादि
कर्माणि सिंहस्थे न दुष्यतीति अर्थात् गोदावर्याः उत्तरे भागीरथ्याः दक्षिणे एवं द्वयो
र्गोदाजाह्नव्योर्मध्ये संकटेपि शुभं नाचरेदिति सिद्धं तथाचवसिष्ठः गोदावर्युत्तरेतीरे
भागीरथ्यास्तु दक्षिणे विवाहादि न कुर्वीत सिंहस्थे वाक्पतौ इति अत्रापि तिसंक
टे पक्षनिमाह वृनेति असमर्थानादिषु रजोभयादिषु मन्दत्वेन गोदाजाह्नव्योर्मध्ये हरि
लवार्द्धं सिंहेज्ये मतिश्चजेमेषेइनेसूर्ये इति शुभमाचरेत् अजेइनेइज्येनतद्विवाहादिविष
यो असमर्थानादिषु रजोभयादिषु मन्दत्वेन गोदाजाह्नव्योर्मध्ये हरिलवार्द्धं सिंहेज्ये स
ति अजेमेषेइने सूर्ये इति शुभमाचरेत् अजेइने इज्येन तद्विवाहादिविषयो असमर्थानादिषु

नपटलस्थाने नयाव शौनकः मेषस्थे रविमकरे सिंहस्थेवत्र पालितमविवेव गुरुः परिप
मसौम्यार्धीस्वावेसपदायेनेति वनवेधस्कमीनगतेसूर्येमतिवेदेकनेवाइति ग्रंथकृतामा
णेवाक्ते अनिमिषरविमध्येकार्यमिति नयावमौजिपटले जन्ममातृप्रयोगसिंहेनीवेवाप
त्रुगोगुरौ मौनीवेधः शुभः पोक्ष्ये मीनगतेरवौवदन्ति: इति ग्रन्थीत्यादि प्रियस्वादिश
इनेजन्येतन्यदेसर्वशुभमाधारणे नयाव शौनकः सिंहस्थे देवगुरौमेषस्थेपदिमवे
त्सहस्रांशुः पंगलकार्यंकुर्यादिति नारदयराशगैवदन्ति: इति ग्रन्थभीत्यादि प्रियस्वा
दिशहेनवृहस्पतिमंगलशाकार्यावकेनराभावाधुनिमंकेदंस्थे अथ नामराशिनम
राश्येनिर्णयमाह देशग्रामगृहस्वव्यवहारनिर्वृत्ते पुत्रानेमसौम्येवाकार्किणवर्गेसं
गेपुनर्भूमिलकेनामभे जन्मर्क्षेपरतोवापुरुषयाम्नेन्मत्तेमेकस्पचेन तानेभर्दि
मित्रे विलोकयेत योनामर्क्षयोर्मेलकः देशः प्रसिद्धः ग्रामापसिद्धः गृहंपसि
द्धे नरःप्रसिद्धः इत्यादि पुनाम भेनाम राशिमयानस्मात् एतदक्ष्मं भवति देशग्रामगृ
हेषुमवेषणायर्थेनराजेवदायवलोकनायर्थंव्यवहारनिर्वाहायः स्वेल्पमिद्धे दानेवला
पुरुषादि पशुवंदवलायर्थं मनोमंत्रेमेलनार्थंवंदवलायर्थंचसेवाराजादिमेवानव

207

मेलापकार्थंकाकिण्योःकाकिन्यवलोकनार्थं वर्गसंख्यार्थं मेनाद्येसंग्रामेचेह्वलाद्यर्थं
पुनर्भूमेलकेपुनर्भूमेलनायनामराशिरवलोकनीयाइत्यर्थः पवनः यथोक्तत्र विवा
ह्याद्योजन्मर्क्षंजन्मराशिप्रधानत्वात् नथांवज्ज्यातिर्निबंधे देशेग्रामेगृहेयुद्धे सेवा
यांव्यवहारके नामराशेः प्रधानत्वेजन्मराशिंनविलोकयेदिति अन्यद्वेकाकिन्यांवर्गसंसः
ह्योवदानेसूतेज्योतिर्दये मंत्रेपुनर्भूवरणेकाम्नराशेः प्रधानत्वेति विवाहेसर्वमांगल्येयात्र
त्रादौग्रहगोचरे जन्मराशेः प्रधानत्वेनामराशिंनविलोकयेदिति अथवधूवरयोर्मेलापक
एकस्यजन्मर्क्षंज्ञातेएकस्यनज्ञातेतदाकुहिम्लेकादिकेकथमवलोकनीयमित्यत्रा
ह वधूपुरुषयोरिति वधूपुरुषयोर्मध्येचेद्यदिएकस्यजन्मर्क्षंज्ञातेएकस्यनज्ञातेनतर्हि
रुतः ज्ञानात् जन्मर्क्षादेकस्य कुहिंगवादिकं हि विलोकनीयं वधूवरयोः नामर्क्षेणप
लकोवर्णांवश्यादिकः एवंक्रोविलोकः अर्थात् द्वयोराशिपञ्चानेनामर्क्षाद्वसर्वं
विलोक्यं तथा च पाराशरः विवाहघटनेचैवलग्नेगुरुजेबले नामभाविंनपंचांगं
जन्मनज्ञायतेयदीति अथमेलापकार्थं नामवर्णनतञ्चनानमाह भेनामादिमवर्णेनांशु
कहडाफजादिवर्णोत्थवोनस्यावत्रशसोवषोदभिधावाकोष्ठनामांतिकं ग्रामं
मा

मु॰
मा॰ टी॰
९५

208

नद्दृदनेजनतर्भमफलेपह्रस्वबेधेनगंगेरग्रामनप्याभिषेककृषिर्मौज्यज्ञाघानेभूषणे । वंवं
नामादिमवर्णोनामाघत्तरेनस्मात् । अवक्रह्रंसानपदचक्रेयस्माद्वेचोलायदेम्पाडो
न्यादयः शोकानिबद्धालस्माच्छकाइनतवेदेये तदयथाह्लडमणोनिनाम्नः सर्पिषेनमैः
कायानह्नवेवोलादृस्यादिनाश्रविनीनवचेनत्रयधमस्त्वरणादतिवनतेयदृत्यर्थः नव्यम
नदीपिकायां नमनत्ताबनेषांतेषांनाम्नांगवेषणे चक्रेवकदूलेषांशोनत्राजीकेश्चित्
त्रिभादिति तत्रादीमस्यार्थः यदानाम्नोनवचेगवेषणेनेनदाश्रत्रिभानकृत्तिकानन्तत्रान्या
नाशेविलोकेतिकेश्चिदुक्तं केश्चिदितिलक्ष्मणमप्रारो तस्मादश्विन्यादित्रिकेष्वरलामि
तिन्यायेननाद्यवलोकनंवहुसमतमितिभावः अथनामादेर्योगात्तरेषतिकिकनेव
मितियेचायामाह पुन्नादिवर्णेदिति पुंसिपुंकेचरेषपुंकाचरेषकञ्चाद्दिकेनामादे
पुंकाचरेसतिआदिवर्णाऽव्यथमवर्णोऽर्द्धतेयं यथायस्फस्येनाम्निअथमवर्णः मनूजाग
यः पकारः तस्मादित्तेयामित्यर्थः पिपयवा इत्यादौ पिकारपवश्राह्मः कृपदइत्यादौड
रपवग्राह्यः इत्यादि तथाचमस्यारामस्य संयोगेतत्तजेकाष्ठितेयन आदिनामावर्गमिति
यश्रवकस्त्वकेनामायत्तराभावसतिकिंकिन्नेव्यामित्ययेचायामाह बवौनल्पावत्रया

सोष्मोष्म इति अंत्रावकरस्थवके इति इमौ वर्णौ तुल्यौ सदृशौ तयो बकारस्थाने वकारः
वस्थाने बकार इत्यर्थः तथा वशासौ वर्णौ तुल्यौ तथा चालसौ अत्रोदाहरणं शिव इति ना
म्नि अवकरस्थवके प्राकारस्याभावात् सकारोगीकारोऽङ्गेत्येयमितिभावः एवमेव षसौ
चालेषोपरस्य सवर्णौ ज्ञानाभेत्तेये तथा च सरशासे विषोशसौ वर्णौ चैव तेयाविति पर
रमिति अन्यच्च तथोक्ताः रत्रणवर्णानामादोषात्तेनहि वेदवंतितदात्तेयागतडात्तेय य
ऊमभिति चक्रेणतयदवलेकत्वा शास्त्रस्यबहूनि नामानि सस्थक स्मात्रान्तोभंत्तियमित्या
तयामाह यदभिधावाह्नोस्यनामानि समिमिति यस्य अभिधानामानि बाह्नो भवंति अस्यां
मेयश्चाद्वंनामग्राह्ये तथा च सरशास्त्रे बहूनि यस्यनामानि नरस्यसुःकथंवत तस्य प
श्चाद्वंनामग्राह्ये स्वरविशारदे इति अयजन्मनतत्रे येषु येषु शास्त्रेनान्याह आर्यो इति त
तस्वरशास्त्रे बहूनि यस्य नामानि नरस्यसुःकथंवत तस्य पश्चाद्वंनामग्राह्ये स्वरवि
शारदे इति लहस्वेपुरुषविवाहे जन्मर्भजन्मनतत्रे श्रमलेनिर्गणाजगः तथापदस्पर्शे
यरवंयने गेहकृहकरणप्रवेशने तथाग्रामोग्रामवारप्रवेशनेन्द्रपाभिषेकोराजेभि
लोपिः प्रसिद्धा सोमी प्रसिद्धा अन्नाशने नवान्नप्राशने भूषणे भूषणपधारणे यथासमा

स्मिन्नवमे शुभे देवगुरुः तथा च ज्योतिःप्रकाशे जन्मभं लग्नमित्यभिषेचने भूषणेन
गोदहकर्मणि अपि पत्नभजिमो निषेधने सुविवाहादिते शुभं बुधैः राजमार्तण्डे चंद्रसू
र्येदयात्सहे गर्भाधानेमनया सेवकानां जन्मभे सैषिज क्षमे च न तथापीति नारदः यद्वचने
लान्नप्राशने चौलनामयने शुभदं जन्मनक्षत्रे शुभं नान्यकर्मणीति इतिश्रीकृत मुहूर्त
न्दुटीकायां मार्तण्डवल्लभायां विवाहप्रकरणे ॥ अथाधानेहल्लीकेनाह अथाधाने
वादिदारसमये दायाद्यकाले पदैर्हद्रः प्राग्रिमवशात्क्रमशः अस्मिन्लग्नांशापाः जीवे
हर्कक्रमेः सन्धिः ५ ३ ६ ॥ १० गुरु ४ केन्द्रस्थे १४ ० १० तनस्तेगतेः स्वोच्चदंगतेः पेरुष
ये ३६ ॥ १० विद्वा २ या । शुद्धो बुधैः ८४ लग्नेशाधाननेवह्रभिर्बुधे दारकालेश्रवादिकी
ते वत्स्यांकर्मानेनतदारकालः पौरादीयेदायाद्यकाले पतनविभागेकाले श्रवादि तथा
चहूनपाते अथाधानेदारकाले विधेयंके स्विन्नोक्तेनच दायाद्यकाले तथा वकान्यां
नरहे श्रावस्याधाने दारकाले दायाद्यकाले पके प्रमिति पतद्राष्यकारेरेव व्यव
पिते अथात्मनो दारकाले आत्मनो दायाद्यकाले प्राक्रमिति स्मृतिमुक्तेन दारसमाप्ति
विनाबहूदोषोहृषपते तथाहि क्रमदारोनेवतिष्ठान्तरामयामग्निनाविना तिष्ठेन्सवे

पूर्वं वा इति एवं पूर्व्वो वर्णादिके अभिप्रायः इदानीं वर्णाधारत्वेन भूप्लवनमाह ॥ सौम्या
प्लवभूतले विप्रस्य वैश्यक्षत्रियको याम्ये लैनान्येषां नियमो ज्ञयचलितिविलाः कुर्याद्गृहं
दिक्षुरे संप्रयत्नकोऽनुवाम्यप्रमत्तो वर्णाश्च वर्णानुक्रमेण शास्त्रहितमाह शास्त्रहृदये
शल्यस्याधीमधातः ८ सौम्यादिषु ब्रह्मणादिदि क्रमेणैव निवर्तयेत् तत्र नृतलेवत
क्षत्रियादिको ब्राह्मणादिकः गृहं विरचयेन कुर्यात् एतदुक्तं भवति ब्राह्मणः उत्त
रप्लवभूतले क्षत्रियः प्राक्प्लवे वैश्यो दक्षिणप्लवे शूद्रः पश्चिमप्लवे गृहं विर
चयेत् एवं वर्णाधारत्वेन भूप्लवनमुक्त्वा ब्राह्मणस्य विशेषमाह अथ वाखिलेष्विति ब्र
ह्मो ब्राह्मणः अखिलेषु सर्वेषु प्लवेषु गृहं विरचयेत् न चाप्यभूः उदगादिप्लवमिदं वि
प्रादिनां अस्पृष्टित्वेनैव विप्रः सर्वत्र वसेत् न वर्णानामन्येषामिति अथ पञ्चान्तरम
ह पञ्चेति निखिलानां सर्ववर्णानां पञ्चगृहं कुर्यात् तत्र कुत्र यत्र भूविहितं अतः कारण
क्रियास्यात् अयमर्थः यस्यां भूमौ ब्रह्मनः कल्याणमाशास्यमानं तत्रैव गृहं कर्तव्यमि
त्यर्थः तथा च वास्तुशास्त्रे मनसश्चक्षुषोर्यत्र संतोषो जायते भुवि तस्यां कार्यं गृहं
गृहं सर्वैरिति गर्गादिसंमतं इति अथ वास्तुलानेहसाहेनाह सप्तमपञ्चमेषु सप्तम

मु॰
सी
६६

स्तनः अत्र गृहे कर्त्तव्यमित्यादि प्रश्नस्य प्रश्नकर्त्ता भवति चेद्यदि प्रथमतः वर्णादिवर्णो
मः स्यात् वर्णानां प्रथमाक्षरो दयः स्यात् अकचटतपयशानां अन्यतमाक्षरोऽग्रः स्या
त्तदा शल्यं तद्दिग्गते तस्य वर्गस्य दिग्गते शल्यं सर्वथा दिशेत् शल्यमत्रास्ति नु कथयेत्
त्यर्थः एतदुक्तं भवति गृहमध्ये भूमिं दक्षिणोत्तरपूर्वाभिः समता यानवध्याक्रमा
गोघातैः अकचटतपयशहाभिः क्रमेणैव पूर्वादिदिक्षु शल्यमादिशेत् अ
रेम प्रश्नायातवर्णे सति पूर्वस्यां शल्यमादिशेत् ककारे आग्नेय्यां चकारे दक्षिणस्यां इत्या
द्यष्टदिक्षु अष्टभिर्वर्णैरादिशेत् न पुनर्हकारे चिह्निभिर्वर्णैर्मध्यमो मध्यकोष्ठे आदिशेत्
हकारान्तोऽवर्णानामत्र मध्यतमे प्रश्नायाताक्षरे सति मध्ये शल्यमादिशेदित्यर्थः
तथा चोक्तं ज्योतिर्निबन्धे प्रश्नेऽपि देवतां मूर्ध्वं च न प्रायमदारे ... ततः शल्याश
ल्यं सम्यग्विचार्यते अकचटतपयशहवर्णानां पूर्वादिमध्यान्ता शल्यकारकम्
न्ये शल्यं गृहे निवसतो नाश इति तदेव स्पष्टं तत्रैवोक्तं प्रश्ने यदि प्रथमाक्षरे शल्
तदा भवेत् सार्धहस्तप्रमाणेन नरकपालं मनुष्यस्य मुक्तेत आग्नेय्यां दिशि कः प्रश्ने तु वर
शल्यकरहस्ते राजदण्डो भवेत्तत्र भयं नैव निवर्त्तते २ याम्यायां दिशि च प्रश्ने कपोता

नामर्क्षात् नामराशेः सकाशात् हि २ स्वतो ५ क ९ हि १० अथ वर्गेना ग्रामः शुभस्थान अन्-
उक्तविपरीतो ग्रामः अन्यथा स्यात् शुभः स्यादित्यर्थः तदुक्तं ज्योतिःसागरे एकभसप्त-
ग्रामे वैरं हानिस्त्रिषष्ठके नवाष्टद्वादशे रोगाः शोषस्थाने स्वल्पं भवेदिति एवं ग्रामे शुभाशुभं
अभिधायेतरवर्णानां ग्रामस्य दिक्षु यत्समाह तत्कोणेष्विति तत्कोणेन स्य ग्रामस्य कोणेषु त्यभवा
रजकचर्मकारादीनां निवसतां वसतिं कुर्वतां शुभं स्यात् रजकश्चर्मकश्चैव नटो वरुड
एव च कैवर्तमेदभिल्लास्तु सप्तैते अन्त्यजाः स्मृताः इत्यादीनां ग्रामकोणे शुभं स्यात् इत्य-
तत्कोणेषु निवसतां परेषां वर्णानां प्रत्येकं सर्वे दोषाः स्युः अग्रतभानिम्नरित्यर्थः नच
वक्ष्यति निबंधे भवनपुरग्रामाणां कोणेषु निवसतां दोषाः श्वपचादयोन्त्यजाद्य
नेषु वसिति हि सा यांतीति एवं जातीनां शुभाशुभं दिग्विभागमुक्त्वा राशिपरत्वेन दिक्क-
सतिमाह कन्येति यत्र ग्रामादितः दक्षिणस्याः सकाशात् क्रमेण दिक्क-
न्याकर्किधनुरादयो राशयो न वसंति अन्येषु दिक्षु लाभ न वसति यतद्वन्नेः भवति
भिग्रामे नवभागे परिकल्प्य मध्यभागादत्तिणभागे कन्या भवति कन्याराशिनां दक्षिण
भागे स्थेन कार्यमित्यर्थः नच वनेकूलेतकर्कः पश्चिमे धनुः वायव्ये तुला उत्तरे अजोमेषः

ईशान्यामुदक्कुम्भः पूर्वं वृश्चिकः आग्नेये वृषो मीनः भवति अन्येह्यमिथुनसिंहमक
रामधेभागेनवसंति एवंराशिपरत्वेन दिदिः यमम्लकेदानीं वर्णपरत्वेनडिदिपममाह
अथेति ईदृक्कुम्भः स्वकापात् अक्षमादिकं अपमलोत्प्रमोवर्गो अकचटतपयशाः इ
नेषमिद्धाः आनस्थिनोवलवेनः स्पारिसुन स्लोकेनाल्पः अष्टावन्प्रमाणाः स्वपेव अ
पराजिद्धः स्ववर्गो अपुनर्ऋषः कार्किणिकागमेमिषदस्माप स्वाधिकाः सौर्यदः प्रवेना
नकारकपीनकस्यवस्थाः स्याद्ः कडतिक्ककाकाधापाहृदशोणितानाद्यमहिमागंधाः
स्वभाविमनः ८६ एतद्गुक्तेभवति अथाह ईउऋऌ न्यादिकमोऽशान्तोवर्गः पूर्वस्मा
लीकारि ५ आग्नेय्यांचादिको ५ दक्षिणस्यांब्लौ टादिको ५ नैर्ऋत्यां तादिकः ५ पश्चि
मायां पादिको ५ वायव्यां यादिकः ५ उत्तरस्यां शादिकः ५ ईशान्यां अथमर्थः स्वन
माहिमाचरान्वर्गतानामस्थानेरदे कार्यमितिभावः यतः स्वस्वस्थाने प्राणिनोबल
वेतउनिलोके प्रसिद्धिः किलवलाएववर्गाः स्वर्णेचमप्रताः सोभ्यः पंचमाः परावैरिणोपे
नेनया यथाअवर्गस्य पंचमस्तवर्गः सोस्यवैरी कवर्गस्य पंचमः पवर्गः सोस्यवैरी यवेम
वैषांवर्गाणांवर्णनोचवैरिणोज्ञातव्याः । वैरमेदिस्वामिवशेन नडक्रभूपालव

मे वर्गं गास्तास्य मानोऽरिमित्रास्य सर्पमूषकाः इमे तौ सर्वे तस्मेषां स्ववर्गान्येवमोरिपु
तस्माद्वैरिवर्गस्य लिशिशाद्धेन कार्यं तु नर्पः अर्थाय अन्यत्र मध्यमे नत्रापि स्वेदि स्ववर्गात्मत्रे
मैत्रीवर्गा सत्रमध्यमिति द्युपातेय एवं स्ववर्गग्रामवर्गयोर्मित्रादि तिमवलोकनवामः
कर्तव्यइति सिद्धं अत्र राशिचक्रिनवर्गचक्रितयोर्राशिचक्रिते वर्ण्यवत् यत उक्तं ज्योति
षागमे केषांचिद्ग्रवर्गाणां स्वस्थाने शुभं दंगस्हमिति अथ वर्गः चक्रिते काकिणीक
माह द्विघ्न इति स्ववर्गः ग्रामवर्गावसानिकं कृत्वैव स्थाहि ग्रगणितः कार्यः मित्रः अन
पुक अन्यवर्गपुक कार्यः गजेन्द्रहृष्टिमिलहः शेषितः सन्काकिणीकास्तु इमाः व
किणिकाः यस्याधिकाः सोऽयं दोषनदातापर्व ग्रामादिषु ॥ एवमुक्ते दानीं निर्माण
यतन ग्रामवेश्मादीनां समं तनः देवमादौ पर्वीचलगंधवर्णाः समस्ववैविध्युक्तं भान नु
वक्षाणि परतेतेन भूमेर्वर्णा रसगंधान् हृक्षार्थनाह श्वेतेति श्वेता रक्तकपीत कृष्णवर्णा
विप्रनः आत्मानाम् काशान्त वर्णानां शुभाः शोभनाः स्युः एवं तवस्म [illegible] यत्रीव
णस्य आरक्तवर्णा यात्विप्र पीतवर्णा यावैश्यस्य कृष्णवर्णा या शूद्रस्य शोभना
अन्यानिमिश्रजातीनां मिश्राशोभना नयात्वम्मिश्रः एवना शाल्मादिने वाणारकाप

मं.
...मञ्जरी
९८

मिश्रं हीभजो विशेषोनाव स्पर्शाणांक्रमान्येषां त्वमिश्चितेति एवं वर्णमहत्के वनी रसमा
स्वाद इति स्वाद मे मधुरावस्य धान्या ला रणस्य शोभना कटुर्मरीचिरसावथिरस्य तिक्तक
वरसावैरयस्य काषाया रसीनकी वर्णा स्पर्शस्य शोभनेति अर्थान्मिश्रा ... मिश्रर
तथा चनारदः मधुरं कटुकं तिक्तं कषायं अम्लरसाः क्रमात् एवं रसानुक्रम गंधानां
मूर्तेति मृनगंधा श्वामलाणास्य शोभितन गंधारक्त गंधा तेविरस्य अत्रगंधावैरस्य म
रागंधामयस्येथा मृदस्य मिश्राणांमिश्रगंधा शुभेन्यर्थं सिद्धं तथा चोक्तं कारिकायां
मृतान्मृगात्न मयानांगंधाव क्रमशो भवेदिति नानाग्रे येषु रसगंधा वा नानानावेता
कत्वनोग्राह्ये तथा चनारदः मधुरेराश्मिश्रितगंधवर्णानुपूर्वकं मधुरं कटुक
तिक्तं कषायश्च रसाः क्रमात् पेरगंधा कषायगंधा अन्यत्मगमे तथा च कारिका
यां मृतान्मृगात्न मयानां गंधावक्रमशो भवेदिति नानाग्रे येषु रसगंधानां नानाद्वे
न हि कल्पनी ग्राह्ये तथा चनारदः मधुरेराश्मिश्रितगंधवर्णानुपूर्वकं मधुरंक
टुकं तिक्तं कषाया अम्लरसाः क्रमात् पेरगंधा कषायगंधा अन्यत्मगमे तथा च कारि
कां मृतान्मृगात्न मयानां गंधावक्रमशो भवेत् मधुराम्लान् कषाया साकटुकावा

णान्यान्यत्रिभिः शार्दूलविक्रीडितेनाह यामार्द्धं कुलिकं दिनार्द्धं भवं वैधृतं दलं पातिषं वि
वैधृतिपातसंक्रमणगंडान्तमेकार्गलं क्रूरस्थानेगवतदिने रविशशिकालो स्थाः समनेव
क्षोरोतानि दिनार्द्धकेभयादिने षिद्धोनन्यान्निवम् २ मासान्तेजन्मिमभवेद्ग्रहणभेदजायुषेडः
णान्येहस्र्वंभवस्यपापयुगिनेष्वत्तोणिविद्देचभम् ३ जन्माख्यायिकमासकोषुतिषुविष्ण
वगंडांतिषुत्र्यंकार्यांकरमन्ते १।२।८।५।८।१।६ एवंघटिकाभानोरि ब्रह्माख्यावदीः १ लग्ना
कपापवर्गमन्प्रभेवेदंदयारिष्टकेजन्मेप्रोत्त्यसितास्वभेन शुष्णोः क्रूरोड्डदोकंर्गोन
हेगोचरमेभवेग्रहजन्तिमानोड्डवेसनकेटुद्विमूलिममलोविभंमपिवध्यापि घ्नभेमन्यजेन
माहीटिकेष्णुभेष्णभकर्मणिमन्यजेन इत्येतिमस्रोकेनान्वयः यामार्द्धकुलिकौवस्यमा
लदलोण दिनार्द्धिनामपत्रतिथिः सूर्योदयात् घटिकाभवतिमेवान्यास्मिन् दिने।
यनेसादिनार्द्धः श्रवमः यमिद्धः पातिर्वे भाग्दलेपातिवयोगस्यसूर्योर्थ विद्धिर्भद्रावस्य
णाण वैधृतियोगः पातोव्यतीपातः संक्रमणंसूर्यादीनांराशिसंक्रमणं सर्वेषांग्रहा।
णांसंक्रमणेन्यान्यघटिकाश्रग्रेवक्ष्यमाणाः गंडान्तंत्रिविधंवक्ष्यमाणं एकार्गलोवक्ष्यमा।
णः क्रूरस्थानेगचन्द्रदिने क्रूरस्त्रपोदशपादिमतिपदेनं वेदस्यचीतानान कैश्चिन्नहाव

ोरमार्षदिनपंचकेनयोन् कुंभेवोनविकेकेश्विन् नेपुनर्गमोपंपलोश्रोगीकृतः कस्माने
वर्नाहिंनमिति रविशशिक्रान्योसमनं मर्थचंद्रमसोः कांतिसाम्येगोविनगम्य नयाथिन
णवलोकनंकस्मिन् दिनेकर्नेव्यामिनयेग्रवस्यानिविलोहोर्म पापग्रहहोवे राशिदिनाद्दके
नाईगजाईव उक्तेग्रथानेरे मृत्तेः कालोनिवसतिमहानिशापोवहिनदलेयस्मात् दश
र्वेदशापरतलस्माहन्यांनिवसलानीति तथादिनेपित्रोः मानावपिनावपिन वीतयोः
ादिनेश्चादशदिनमित्यर्थः जनन्यांजंवे मानदजस्वलानंमासाष्टेजनिसंभवे जनित
त्रः नत्रसेभवोपापैवंविधंमासायेसंभवंति जन्ममासजन्मतिथिजन्मनक्षत्रादि ग्रह
ग्रहणनक्षत्रे वैनापुर्यवस्यमाणे दुर्लाणोदर्मेहूर्नोवस्यमाणाल्ला स्पेहस्तेभवस्य स
मजानापन्यस्य स्पेहस्पेहमासे पापयुतिनेश्वलोणि पापः पापग्रहावस्यमाणोस्तेः
मन्यतमस्यपुकं रनग्रतीते ग्रह्णेपुरश्विते ग्रनानि[illegible]लाणिविद्धवेधं विद्धनक्षत्रे वस्य
णालक्षणं उनाध्याधिकमासकोनयमासाधिमासोवस्यमाणालक्षणे पुनिधुविव्याः
वगेशानिधुश्चो १ का ४ चौ ५ क ४ महेन्नु ६ सर्वचलिकाः विविक्कुंभः आयातः सूपूर
वदग्रः गेरूपसिद्धः श्रुतिश्रुतिगेदः ग्रहयोगेपुकमेणाञेकायांकरसंज्ञेनेत्याकाः सर्वे

रेखवत्क्ष्यमाणे ग्रहजनितक्रमेणोद्भवेत्सूतके ग्रहोग्रहणे अमिर्जेन्म श्रोत्रीमरणे यथा: उद्भूतेसूतके ग्रहणसूतके जन्मसूतके॥

रिकाः भयमवरिकाः तथया विष्कंभेभिन्नः आयानेश्वेकनव स्थूलेश्वर्याः पंचवत्रे
काः नवगंडेरम्याः षट् अतिगंडेश्चलवः षट्शूलि भानोवि व्याघातेवीः भानोश्वसिद्धा
नेनवश्चाणोवि व्याघातेवीवक्ष्यमाणेलक्षणः लग्नायेवक्रयापवर्गे जन्मवंवक्ष्यमाणे
श्रुभेवेदवक्ष्यमाणेगोचरप्रकरणेवेध रुपायादिहवेज्ञानकयाश्वगस्ये जन्मेपोश्वसिता
जन्मेयोगास्थितामी इत्योगरुः सितः शुक्रः पवाश्वजमाने रविन्मंगकिरणेश्व्रा
शिनोः क्रोङवोक्तौ श्रेगलग्ने प्राशिवेदः तयोः क्रोडवीक्रूरग्रहसंमिता कंते
वक्ष्यमाणलक्षणे रिहेगोचरसंभवे गोचरेड्रह्मग्रहाधिकौ सूतसूतकमिति तेषु
ग्रहणसूतकेवक्ष्यमाणे दुश्चिह्नानिकार्याणिभमप्येतन दुर्वचनस्त्रवणादीनि मनो
वैभेग येतः करणस्यश्वमवर्तने व्याधिस्त्वकमपि रोगः पामान्तरोव्याधि विकारोङ्गः
त्वमामयमितितामभटः ज्ञातेतस्यमंगलेनकुयोतित्यर्थः तथावोक्तेजोतिः सकाशे
जन्माधिपविल ग्रथावेदभार्गवमेविशेण विशिष्टेनेनजन्ममासोजन्मभेजन्मवासराः
र्तेनिमित्तमनोभंगः तयमासाधिमाको सुतजानकयोस्वेवसूतकग्रहणस्यव जोत्प
ग्रजोमानः पित्रोः वयग्निनतथा गंडांतेत्रितयंकालाः संधिभंस्यातिपेतनोः क्रोतिपा

मानो पातो वैधृतिः पातिसाई के भानोः संक्रांतिभोगस्तु कुलिक यामार्द्ध यामकः क्रूरैर्भुक्ते
गुने भोग्ये मगारे [illegible] ग्रहणोत्पातपापैर्विद्धे सौम्ये सप्तमात्ततः तिथिः क्रूरयुते लग्ने
लग्ने शोषितस्तु गः जन्मतोऽष्टमे [illegible] लग्नस्थो लिप्तलोपगः जन्मभाज्जन्मलग्नाष्टम
लग्ने शकाष्टमौ पापयोर्मध्यगं लग्नं [illegible] क्रूरवारे पापदृष्टे [illegible]
ग्रहोद्भवाः तिथि [illegible] कालविरुद्धतिथिनाः एते दोषाः समाख्याताः शुभकर्म
वर्जिताः दग्धतिथ्यादिदोषा [illegible] तिनैककार्यं [illegible] कालवेलाश्च
वर्के [illegible] योगपग्रहजाः [illegible] इति [illegible]
ताईनाम [illegible] १ । ८ । [illegible] । ११ [illegible]
[illegible] २१ । २२ । २३ । २४ । २५ [illegible]
[illegible] इति [illegible]
विभानि [illegible]
भवति [illegible]
[illegible]

नान्निकर्माणि नो कुर्यात् यद्युक्तं शास्त्रयात्रादिकेन नयाद्धि त्याज्येन कुर्यादित्यर्थः उ
त्र विकल्पं वक्ष्यमाणेति नेत्युक्तत्वाने त्यान्ययमेषूर्यमाणुलेवाहमभेणनि सुर शास्त्रकेतः
स्यामाहादश दंडः पंचदशो वततं शाश्त्रयोकालिपातावुद्येकल्पाकालविशेषवु ये निग
तावेकानविशेषं भाविति तैवतवहृष्मे कपशामाह निर्यांतश्रुके यावद्रपवच्च यति
शस्त्रविनैवपानन्तत्रादेकविशकेः यतोहिदुष्ममेनगुकुर्यात्कर्मेन शाक्षुने इहनास्य
ष्टिः साध्येयत्रांत्मिहिमृषैतिनेति श्रन्यानपिरोषान् श्रग्रेसेगतोवन्स्यामि श्रथास्मि
ग्रंथेमामासादीनां संतां लोकसिद्धा तेयावृतितत्वाप्नुनरुक्तिर्निरूपणं कृत्वाईनाह
मल्वायनेति मामासुत्रात्यः कामनोवसेनात्यः श्रयनेयवायने इति णान्न
वागः सुर्यात्यः योगाविकुंभात्यः तिथयः यतिपदात्यः श्रान्याश्निन्यादीनि
न्यादीनां करणगाशिमावादीनां सिद्धाभिधाः शासतातसिद्धामसीतव्याः तथाहस्रा
स्मन्ग्रंथेकुरु विनकुतविन्युनरुक्तिर्वर्ण्यते साललत्रस्वहृतातिवतस्सलिप्याम्रपेरूा।
मायेतिनदोषः इति स्रोकमहृतं मार्तंडटीकायां मार्तंडवन्द्भाषायांस्याप्रकरणं
श्रमायाराशिविचलनादीनतवदेवताहतेकेनाह श्रस्मिन्प्रकरणेमासौणिणाहेलवि

तिलानि भेषजानि स्य यमाग्निकं रुद्रगिरिशाः सोमकाश्चैरिन्तागिरः सर्पाः कव्यभुजो भर्योऽर्यमर
वत्स्वाष्टसमीरं क्रमात् इंद्राग्निमित्रा इंद्र निऋतिनीरं विश्वे विधिर्वैकुंठो वसवः पाशजै
कचरणाहिर्बुध्न्यपूषाह्वयाः ८ अश्विन्याः सकाशात्क्रमशो मेषादयेः सोकाश्चनक्षत्रा
णां नक्षत्राणां ईशाः स्वामिनः दस्रोऽश्विन्याः यमो भरण्याः अग्निः कृत्तिकायाः को
रोहिण्याः इंदुर्मृगस्य शिरसः सोमः शर्वः आर्द्रायाः अदितिः पुनर्वस्वोः अंगिराः गुरुः
पुष्यस्य पन्नगाः सर्पाः अश्लेषायाः कव्यभुजः पितरो मघायाः भगः पूर्वाफाल्गुन्याः अर्यमा
रविः हस्तस्य त्वष्टा चित्रायाः समीरणो वायुः स्वात्याः इंद्राग्नी देवताद्वयं विशाखायाः मित्रो
नुराधायाः इंद्रो ज्येष्ठायाः निर्ऋतिः राक्षसो मूलस्य नीरं जलं पूर्वाषाढायाः विश्वेदे
वा उत्तराषाढायाः विधिर्ब्रह्मा अभिजित वैकुंठो विष्णुः श्रवणस्य वसवो धनिष्ठायाः पा
शी वरुणः शततारकायाः अजैकचरणः पूर्वाभाद्रपदायाः अहिर्बुध्न्यः उत्तराभा
द्रपदायाः पूषा रेवत्याः देवतानामयोगेन तत्तन्नामानि शांतिकादौ योजनीयानि अथ न
क्षत्राणां स्थिरचरवगादिसंज्ञामाह त्र्युत्तरानुक्तपुष्यं वेश्मस्थिरं सत्यार्क्षं सौम्यपाप्ममेकूरोग्रं
ध्रुवाण्युत्तराणि रोहिणी स्थानीवराख्यो वला रस्याकोभिजिदीस्थमेलपुनर्वसानि संवमेति

मेद्रुनाद्यैः स्तु मेव मघ्रिभविशेषमिश्रेव साधारणे ॰ ब्राह्मे रोहिणी किंत्वलतो वा ष्ये श्र
त्रपुकतिहृतामन्त्रवाणीसमाह्वाः श्रुत्वा तेनपुकपुके ॐ वेश्यगर्भितिश्राभिधाने म
नीषैः स्वतमित्यन्वयः श्रेषाश्लेषामघायाम्य मेषं त्रयमघामघरणीनिपंचके करोत्र
ग्रोक्रांतेक्रमः श्रवणत्रयादितिपुत्रा स्वाती श्रवणधनिष्ठाशततारका श्रुतिः
पुनर्वसुः धनिः सांहितास्वतीश्रवणाभावलाकोक्ता श्रवणत्रयादितिपंचकेश्राभ्यामेवले
मोक्तमित्यर्थः दस्राकौभिजिदीश्वम दस्रोश्विनी अर्कोहस्तः अभिजिद्दस्वमाण
लक्षणः इंद्राग्नुक्त्वस्वभेपुष्यः इति विवक्षणेन लघुनक्षत्राणि विधिषोक्ते मैत्रेति मेद्रुनाद्यैः मे
त्रयस्त्राणोश्रेति मेरेवती इंदुर्मृगः नाद्यैविज्ञः धनवत्रयपेस्त्रुतथामेवें अग्निभविशे
अग्निभक्त्रिका विशाखाविशाखावयन्तद्वे मिश्रेसाधारणेवश्रोक्ते मूलार्द्रोद्राश्लेषेंचवत्व
णामरस्लौतामनीषैः ॰ स्वतमेतानत्यभिहावरेतिहृधियः कार्येहि सौमहृये स्वर्याणा
स्थिरवेवलोग्रमितिनाः दिमोमरदुदौकहणे चौणहकयमारपाहशिविनः पापानुपके
पुतः ८ मूलमभिहे अतिरस्सेषा । रौद्रोस्येषा शिवमार्द्रा धनवत्रयपेरास्हणे ग्रहः १
हंमीतणी वाक्ते १ रुधपुॐवादिसेतेषुसेत्तानस्येकार्ये सुधियः पंडिताः आचरंति किम

यं सिंहये एतद्दर्के भवति श्रियमनले वेणुधिष्ण्ये सोभ्यन्तिं श्रादिकं चवरेयुः मित्यादि कर्म
कुर्वन्तीति स्पष्टं अत्र समस्तानां येनैताद्दृग्यकरणं कालिनवेधनार्थं अथ ग्रहेस्ततस्तुर्यादीना
मपि स्थितादि संज्ञाः सौम्यपापत्वज्ञानार्थं नाह सूर्योधाइत्यादि सूर्योरविः चंद्रश्चं
द्रः भौमसउग्रः बुधोमिश्रितेोमिश्रः गुरुः क्षिप्रः शुक्रोमृदुः शनिर्दारुणः अथ पापसौ
म्यान् ग्रहानाह तीक्ष्णांशुस्तीक्ष्णांशुः क्षमासूनुर्ध्वंसनिपतनपर्यैतेतीक्ष्णाः अर्कः सूर्यः
यमः शनिः आरोभौमः राहुः अहिः शिखीकेतुः एते तीक्ष्णा इत्यर्थः पापाः क्रूराः तेः
पापैर्युतो बुधः पापः स्यात् उक्तं च मानसकौत्ये सौम्यहर्कोर्कभौमास्तु पापाः सौ
म्यापि तथस्तः राहुकेतू पापौ तत्रैव पापाः पापयुतस्तद्वद्धिति अथार्थादन्ये सौम्याः एषां प्र
योजनं नैकसौम्यकर्म साधने अथ अथ ग्रहेण नक्षत्रसमानना याल्लिनगाविमूर्द्ध नाल्
नवत्रोज्ञकार्यस्याधकान् हृत्त्वेनैकेनाह अश्वः स्फुः शिवस्मार्यमित्रपितनोवत्स्वबुधिष
सैमि तिस्के दैवाग्नि निशा वरात्रपितलार्थोशापृमाद्विभगः राडेः स्फुः स्फुरंश्च अयोनवर
णास्थांस्वाश्विनाः तोरिति मौवोविस्तरितात्र पांक्तिषि १५ लवाः कर्मेषुभोजस्कलम ९
एतेद्धाहिवसस्यातिथिलवाः येवदस्राशाश्वहत्तोः शिवारयःस्फुः अथमः शिवः हि

तृतीभागेनभवेत्कन्यातृभागेपुरुषोभवेत् २ मेषस्यप्रथमेभागेद्रेष्काणे।
पुरुषोभवेत् कायनोरक्तनेत्रश्चकृष्णवर्णोग्रतामसः द्वितीयभागेसयामे।
नारीभवतिनिश्चितं स्थूलोदरीस्थूलस्कंधोपुनलोहिताकृतिः तृ।
तीयेपुरुषःक्रूरोनिर्भयश्चातिदुर्मतिः कपिलोदारुणश्चैवसमस्तोचवि
वर्जितः २ वृषस्यप्रथमेभागेभवेत्स्त्रीधीपतिव्रता स्थूलोदरीहस्यपदा।
स्वल्पकेशीपिपवरा १ द्वितीयभागेपुरुषःकृशालःसर्वकर्मसु दृढ।
क्षायोमचपादस्तृतीयेपुरुषोमहान् ३ द्रेष्काणेप्रथमेदेहेनाथोभव।
तिसुंदरी द्वितीयेपुरुषःशूरोधनुर्विद्याविचक्षणः ५ तृतीयेपुरुषोथ।
वीर्यस्थितोबलसंयुतः गोधनेरपिसंयुक्तःकृषिकर्मणितत्परः ६ क।
र्कटःप्रथमेभागेनारीगृहस्थितवहृदः भार्यश्रुकश्चवद्गेयेपुरुषोजायतेम।

स्यात् ९ द्वितीयेस्वैरिणीनारीतृतीयेपुत्रकोभवेत् चतुर्थिकःसहपञ्चमो-
काबाणिज्यतनयः १ पुत्रकःप्रथमेसिंहेमृतेजंबूकरूपके द्वितीयेपुत्र-
कोधन्वीस्यान्नामःसहरूपकः २ तृतीयेपुत्रकोजातोमृत्युनामानिकंधरः
कन्यायाःप्रथमेनारीद्वितीयेलेखकःपुमान् ३ तृतीयेस्वैरिणीनारीउ-
त्पत्तौताईश्यामला हास्यास्यपुत्रकान्यमालीतृत्तासंततिवर्जिता ४ प्र-
थमेपुत्रकश्चैवतुलायांलतभावकः द्वितीयेकिल्विषनश्चैवद्वितीयेपुत्र-
कोभवेत् ५ तृतीयेपुत्रकोधन्वीदीर्घोदीर्घमुखस्वरः स्यात्तदुत्तमवे-
ज्ञाषीवृश्चिकप्रथमेतथा ६ द्वितीयेचभवेज्जारीस्वातंत्र्यौछेलिसर्वदा तृती-
येभवेत्कन्यैवचपलःपुत्रकोमहान् ७ धनुषःप्रथमेधन्वीपुत्रकोजायते
सदा सहरूपागौरवर्णाचद्वितीयेस्वैरीभवेत् ८ तृतीयेपुत्रकःसूते

घातवृद्धव्यतीपातपरिघवैधृतयः एते योगा न शुभा इत्यर्थः अथ योगानां शुभाः तत्र के
आयुष्मति हर्षणे नारी विष्कुम्भे वज्रजस्त्वतः वैधृते वरिष्ठे च शूले गण्डे च शूले वन्ध्या भवेत् गं
ड पुष्कली नारी व्याघाते बालघातिनी ... व्यतीपाते च पतिघातिनी प
रिघे मृतवंध्या च वैधृते पतिमारिणी पापाः शुभा वहा योगाः याग्न्यामफलमाह इति
वारफलमाह पापवारेश्ति शौरिणीसूर्यभौमवासरः पापाः शेषा वाराः शुभाः अथ तदन्ये
शुभाः इत्येवकारिकायां आदित्यविधवा नारी सोमे चैव सुतमजा श्रीगारे सौख्यसुदत्ती
बुधे कन्याप्रसूर्भवेत गुविणी गुरुवारे च कन्यापुत्रवतीभृगौ शनौ तु पुष्कली नारी
यमदीविदग्धाः इति तथा च नारदः रोगी पतिव्रता दुःखी बुधे विणी भोगभागिनी प
तिप्रियाग्नेः श्यामगीसूर्यवारादिषु क्रमात् इति कारिकावचने सोमवारफलमन्यत्
इति नारदवचने पतिव्रतेति एवं द्वयो विरोधमस्तन्मजेति कश्यपवसोमवार वि
... पतिव्रतेति श्रुक्सोमविषये इति व्यवस्थापनीयं अतो मांर्गे इत्यवचने पापवारे
... तिथिफलमाह तिथिमामाके ... इति तिथिकासु ... वनदे
... अमावास्यादौ ...

दशी द्वादश्यां स्वामी कं अथ वासनं सोन्याद्वादशनाम्ना एकाः सोथपापिद्वादशी
वति तिथिदेवताप्रमालायां तिथिषु स्नानं विधानं विष्णुरूपायस्यः शुक्ल
धर्मसिद्धाः एताः सनतिथयः नश्चर्मः अथा रन्याः शुभाः ११ अथ आपनीत्र
नारीम तिथन्याजम्बला: हितो यायोभाग्यवतीं तिथौ यास्नानं विना चल धं
भवानारीपंचम्यां पनदायिनी सप्तम्यां वन्ने शमभद्रा नारीसप्तम्यां पनवर्द्धिनी अष्टम्यां
वमीनारीनवम्यां पापवर्द्धिनी दशम्यां शनिकुमारी एकादश्यां स्नानं विना द्वाद
भगानारीत्रयोदश्यां हि रूपदा चतुर्दश्यां पुत्रली स्नान्यो नित्या स्नान पुत्रिणी
परिभवान्नजायते दरी स्नानोनिकामदेवेति स्नानफलमाह परस्य कूपे इति
परस्य भवेत्स्नानं कूपे कुक्षितस्नाने एतेषु भेनिषे अथा सन्यकर्मे ११ अथ
देवस्नाने पितृस्नाने नित्यस्नाने न्यवे ष्पमति पुण्यवन्याः फलं तु स्नान मार्गे वेला
पमनीति देवस्नाने देवालये पितृस्नाने श्मशाने नित्यस्नाने कुक्षितस्नाने श
न्वे पूपमनं गरादन्यतगृह अन्यत्र गमे नन्त्र ञ्जो कंबहके स्वकर्प परस्य
कूपे इत्येवो केसत्य पन्स्नान दृष्यमकेनाम्नि नेव सर्वस्नाकाके पोनिषिद्धाति नय

कर्मस्थानेस्थितःसौरिःशत्रुस्थानेकलानिधिः त्रितिनेसप्तमेचैवसमाजार
येतशिशुः ४० लग्नेभास्करशुक्रयुतिश्चेनेवेद्रमाथदि तृतीयस्थोयदाजीवः।
सप्तास्तिषमसेदिं ४१ होरायाःनवमःसूर्यःसप्तमेचषष्ठानेस्थः एकादशोगुरुः
शुक्रोमासमेकेनजीवति ४२ लग्नेशेपत्रानिकुजौसौम्यसुहाद्रशोस्थितः ने
त्रस्थानस्थितश्चंद्रोमासमेकेनजीवति ४३ लग्नेसंस्थौशनिकुजावष्टमस्थो
यदाशशी भवेन्मध्येयदाजीवोजीवनेतस्यनिष्फले ४४ शशिगेहस्थितश्चं
द्रोभास्करोपियदाभवेत् मार्कंडेयसमोपिस्यान्मासमेकेनजीवति ४५
अष्टमस्थोयदापापःसौम्यसुहाद्रशोस्थितः नवासमेचंद्रेदेवदेवसमोसो
यदि ४६ षष्ठाष्टमगतश्चंद्रोरविनःसप्तमेस्थितः पितृमातृविनाशीस्यान्मा
समेकेनजीवति ४७ शुभलग्नेयदाजातःअष्टमेचनिशाकरः शनैश्चरश्चवं।

पुस्यो हि मासैर्बहुभिर्म्रियेत ४८ मातृस्थापितृलग्नस्थाः सूर्यशुक्रधनेष्वरा
द्वादशस्थो ग्रहकैर्वत्समासैर्नजीवति ४९ इति प्रजापतिदासकृते पंचस्व
लिनिर्णये शिशुरिष्टो नाम प्रथमोध्यायः शिशुरिष्टं कृते पूर्वं मातृरिष्टं तथो
मे दिवाशुक्रोप्ययानानाशोभमातावर्वेदृशा १ प्रसवे च दिवाभागे शुक्रे वा
पापसंयुते अथवापापसंदृष्टे माता वम्रियते ध्रुवं २ शत्रुगेहस्थितः शुक्रः ।
पापैर्वापरवीक्षिते शुभग्रहैः प्रपश्यंति विहंगो भवेन्नरा ३ प्रसवे ताशिसा ।
मेपचंद्रः पापगृहेस्थितः माताव म्रियते तस्य पृथिव्यांपः सदीलितः ४ अथवा
बालीणचंद्र पापाः पश्यंति सर्वथा शुभग्रहास्तनपश्यंति माता च म्रियते नरा
सोमसिद्धांतेनिधनाविगतस्येद्रो भौमस्य सप्तमे भवेत् तस्य मातृविनाशः ।
स्थानपरिपापैः समन्वितः ५ चेद्वादशस्थे भौमे मातुस्ये क्रूरवीक्षिते मातृ

त्रिकाहतिनीचौचरासौपवनगतेन्नः भयासनो भयगृहे वेधुभ्रस्तुविवर्नि
नो विकलः एकस्थाननिवासी भवति नरो भिन्नयोगे ३ ग्रामे यानसा
निवासी वक्रासी नीचमरिः निवलः ऊरवचाः ऊरेष्टाकेन्द्रीभिवेताईनयो
भवति ३ पंचमभवनेस्वपरे हेरन्नापयमे स्तन्ते दृष्टे स्वगृहे स्वरकिरणो
गर्भस्रावे सदा कुरुते ४ रिपुभवने रिपुदृष्टो नीचे वा पंचमे स्थिते भौमे
हाहाकारकृता नाम भवति नरः शुद्धशोकार्तः ५ सप्तभवनगतो तिमे
रिपुस्थः सकलसुतान्विनिरेन्नि भानुसूनुः स्फुरत्करकिरणो महो बसस्थः
कथमपि यच्छति पुत्रमेकमत्रम् ६ दंष्ट्रोद्भ्रमो स्मसकलं नराणां समस्तन्ते
यच्छति सर्वदेवकामस्त्रिदोषज्वरसोथरा नानागमथः लीलान्नुः शुभोपि
रविणा सहितो मेरः शुक्रेण सहितो यदि एवं दोषिधयो गोपसमदमपि

231

धनलाभस्य सततं खलो धपवनो धना भवेदर्थगते सौम्ये नशत्रोस्तवा।
मद्भुते १ लक्ष्मीप्रनरिलोनितिंगंधमाल्यप्रियः सदा सत्काररत्नधनी।
मावोधनस्थेवनमोपलो ४ विद्यानितधनोतिंसहोधनैर्धनवानपि रत्ना
नस्थभवेत्कोधोहिलीयेभगनेरल रूपवलेहृतप्रान्नकहवेस्यसशुवः
भवेनसरलेलीवेधनवानपितिर्धनः ८ जातकवंहकाणां नत्वयानहिनः
नाथेशेषावेव्याधिनस्थनधनगतनहृदुःखी नीचसेवानुरक्तः नभवतिश
हमधीदेन्मगुक्तोमनुष्यो भवतिविकलमूर्तिः शुभपत्नीविहीनः कृश
तनुरतिदीनोन्सलेनः कथेलो भवतिनधनहीनः सन्नहीनोतिदुःखी
सोमसिद्धांते कार्ष्णेगावश्लाधनोलोलाभसधनसेवयः नीचविद्यानुरक्त
सहीनोमेदधनस्थिते ९ मत्स्यमांसधनोतितेनातवमांस्यविक्रयी चो।

232

२

लग्नस्थमन्देह्यानिः पितात्वासौ हि दरिद्रकः ६ लग्नाच्चतुर्थगः पापो यदि स्याद्हल
बलः तदा मातृवधं कुर्याच्चंद्रश्चैव विशेषतः ८ शनिर्भौमेन युक्तो मध्ये यदि ति
ष्ठति चंद्रमाः तदा मातृवधो ज्ञेयो भौमार्कौ केंद्रगौ यदि ९ चंद्रः पापसमा।
युक्तो लग्नात्केंद्रगतो यदि तदा मातृवधो ज्ञेयः समाहात्म्ये ऽम्बुपाग्रः १० इति
श्री.पं.च.मातृविघ्ननाम द्वितीयोऽध्यायः निधने च गते सूर्ये सौरिभौमे सितेते।
यदि शुक्रगतौ ने चालोकः स पिता म्रीयते शिशुः १ द्विदशे च पिता सितेशाग
जौ शनैश्चरः पिता भ्राता द्विवाकरे राजोऽस्थिसे च शनैश्चरः २ अष्टमस्थो य
दा चंद्रो राहुकेतु द्वितीयगौ सौरिभौमान्विते सिते पितृहा स भवेत् ३
लग्नादष्टमगो भौमे द्वादशो वा द्वितीयगः पितृहानिर्भवेत् त्रिंशे शुभैर्यदि न दृ
श्यते ४ अष्टमस्थो परा भावे लग्नेऽष्टैव राहुकेतुतः पिता वा म्रियते तत्स्य वे

वाग्रिपतेनिशुः ५ मक्षमनेमोमसिद्दोने मौमेवीलियमेवेः पापपुकोम
वेघरि पितृत्वातीपवेतेवमानानचस्रिपतेयुवे ६ रेधे सैमनेमोमेलिय॰
नक्षेवसूर्यवे पितृमनेवदेनसपुभेर्पदिनहूसपवे ७ सूर्यानवसमनेवायोघा।
निमोमवप्रशिवतो नदापितृवयोनेपलवोमेयोपवाद्विः ८ ऊतेनसदि
नेमात्रुः पानिनापरिवीलितः पानिनानेपुनेवापिऊनेनपरिवीलितः
दृशामिश्चवैवोमीनेपचभिः लिवचंइमाः दाभ्यांवेवऊनेमोविपितृदासम॰
वासपान ९ पंचभिर्मार्गवेपुत्मवक्विनास्वीपतेनिशुः शुद्दविशेर्ल्वेवे।
मोमोपितृदासमवासवान १० इति पितृविद्धेनाम सत्वनीयोध्यायः २
ग्रपपुत्रहीसाने मेघारिहादखोनाषौइकापोनविनिर्दिशेव एकेनस॰
नमोगेनविनयेमिलपंभवेत ग्रादिमप्पातभागेनस्तानवर्णाः पुरुषाविपः

235

भमयमांशेवा १६ स्वामीयत्नार्थिनासत्यगौः सम्यग्विभूषिता सपुत्रासुभगाकांतापि
भमयमांशेवा १७ दुष्टचरित्ररताकेशिःधनधान्येस्थलीविहा ङःसेनानवतीज्येष्ठानरे
यमांशेवा १८ सेनानार्थसुगौरनेत्रेसुभ्रुतान्यकोपामोदिनी स्वकर्मनिरतानित्यमङ्गल
भयमांशेवा १९ सच्छन्नपापदुःपुत्राप्राप्तिहीनमननतत्परा सत्रु स्वव्यसनासक्तालोय
भमयमांशेवा २० कार्याकार्येषुकुशलासदाधर्मानुवर्तिनी गुणाढ्यपापापवनी
वृषभमयमांशेवा २१ पुत्रपौत्रान्विताभोगधनधान्यवतीसती कुलानुमोदिनिमा
पाविषभमयमांशेवा २२ धनधान्यवतीभोगपुत्रपौत्रसमन्विताः स्वकर्मनिरतासा
विषभमयमांशेवा २३ बहुपुत्राधनवतीस्वकर्मनिरतासती कुलानुमोदिनीमा
पावारुणेमयमांशेवा २४ धर्मकी[illegible]वृद्धिकष्टानित्यंदुःखरतावला शिल्पकार्ये
कुशलाः जोविभमयमांशेवा २५ श्रेष्ठापुत्रवतीमान्यासमस्तार्यालिप्रिया वेष
न्यायमेवन्याहिबुधेभमयमांशेवा २६ दृढव्रताधर्मवतीपुत्रसौख्यान्वितापुत्रा विख्या
गणेशपत्रापोसभमयमांशेवा २७ अथांशफलमाह विवरमिति लिखितादीन
विवरेषुः नवभे [illegible] फलमाह अनकाणन्याधिका

मेति अरुणोदयात् अनंतरोक्तं फलंच अधिकं मध्ये नक्षत्राणां त्याज्यं प्रशिक्तेन वलात अथैव
नरुणोल्पाधिकेन मतं अनन्तरोक्तनामयस्तु गमारक्तेन भवति अथैतके अल्पत्तुगमेत्त
ोस्यपक्षभे उक्तंच अथमासेफलेस्मिणां ग्रहणेनक्षत्रसाधुना स्वभगापुत्रसंयुक्तास्कं
ोणित्यानेव गोणितोणितमेकाशायहालन्नामनिमे पुत्रकेन्याममतोः स्यान्तोलेत
पान्मनमजाकर्ह्रे श्रियतेस्यावपिंगह्रबमन्तमजा ह्रमेचविधवानारीरजस्वैविनि
ह्रेशात गोणितेविड्मात्रेनस्त्रीरोलेत्वाल्पगोणिता वरामध्यस्त्वा स्यात्तुर्भगाचकु
णितेति रक्तेरक्तेभवेत्पुत्रः ह्रमेचमन्तपुत्रका पिक्कलाचभवेद्दर्थांचपीतुरतिर्यो
तन्नसेरोणीमोक्तास्वभगाकुंजवर्णाके सिंदूराभेभवेत्कन्यारजः गोणितलक्षणं।
मरीकरणफलमाह गराहेति गरान्तःस्थ्रहः गराहः गरायहृकरणे निवचयर्ष्यतानि
नामेति नक्षभानिस्युः अर्थादस्यानिशुभानि उक्तंच बवेपुष्पवतीनारीवन्ध्यावा
विधवाभवेत बालवेपुत्रिणीनारीकौलवेप्रमदाभवेत् तैतिलेसंपतवतीगरेनारीवि
नश्यति नहस्तजावणिकसंज्ञेविप्रायवध्यापनोकिंना शकुनौचचतुष्पादेनारीवे
ध्यामासुयात नागेवरमनेरामाकिंस्तुघ्ने विधवाभवेदिति अथोत्पातफलं उत्पात

काकवंध्या

236

१

पोषयेत १९ शूद्रः सगमपापोभनौशूद्रेगानौयदिवा दाह्रोमलिनोरी।
नोभंद्रमाणोभवेज्जीवः ९९ कामालोविषवाऊललदयकरोपापदापेवा।
ल्लगेवरपापसामिवपंकरोनिऊललरापापचपेवाल्लते तद्रुःसममगः
कपोतिनिपवेरिह्रैनिरेतिरिहिवे चोशलीगतविलमेवऊल्लनेपापचयीवी
तिनः ९ सवितासममभवनेमध्यमोदांडुर्भगोहिपेऊल्लने माग्यति।
पापभवनेनीवेवापापस्तेरहः ११ इतिश्रीपंच॰ऊ॰लगलानेनामपंचमोध्या
यः ५ अथकेदारितानेतानमार्तेंडे भोमलेत्रगतेमेदेवविलेनेगनेत्र
रः सपापेनशुनेतावापिभनकेदारोभवेध्रुवं । मातृगेहेयदासोतिः सुक
शुक्लोदिवीतितः एकपादकाकेदारःऋषिभिःपरिकीर्तितः २ शनि
गेहेयदाराहुःशशीसिंहेभवेयदि पिवकेदारथपोगोपविसनाय।

237

त्रिकीर्तितः ३ स्वस्थानगतो भौमः शनिराहुरवीयदि चन्द्रे लग्नपति

ष्ठे दोषनिभिः परिकीर्तितः ४ अष्टमस्थो यदा सोमो वा रविशुक्रो भवेद्यदि सि

हके दोषयोगो पंचविंशनाम परिकीर्तितः ५ पापत्रययुतः सोमः शत्रुगेहव्य

वस्थितः शुभग्रहा न पश्यंति चन्द्रनाशयोगो भवेद्ध्रुवं ६ कर्कटस्थो यदा सौरि

शनिशुक्रो भवेद्यदि शुभग्रहा न पश्यंति रुद्रो भवति नान्यथा ७ मंगल

स्थो यदा भानुः शनिशुक्राववलोकितः त्रिगेही विशेषेण काणयोगो

भवेद्ध्रुवं ८ राहुणा च यदा मंदः पापदृष्टः शत्रुवीक्षितः महापातकयोगोप

यदा ब्रह्मसमो भवेत् ९ पापग्रहयुतस्त्रिभिर्विभौमाववलोकितः सभवे

द्दलब्धा नीचस्थानि शुक्रो गवाचयी १० मममनं पंचत्रयचत्रयमस्ते यदा क्लि

ष्टे नि सर्वदा शूलयोगो भवेदेवं नात्र कार्या विचारणा ११ पापत्रययुतः स

238

१०

गैः शुक्राचार्यविवर्जितः पापिष्ठेऽकेन्द्रे नियमनाशुभमसंशयं ॥ २ ॥ पापयो॥
र्मध्यगे चंद्रे शत्रुविभौमावलोकितः अतनामीभवेज्जिव स्वर्गंडुःखेनाकोवयी ॥ २ ॥
मं स्वक्षेगृहे वाऽन्यथ स्वक्षेपंशुभतोयदि स्मरस्यो भरनस्यो वापशुभिर्युतो नेतरा
मात्रुगेहे यदा सौम्यः पापुष्कोनिरीक्षितः षष्ठाष्टमस्थितश्चेज्जीवहमेतेननलन
मेभिः ॥ ४ ॥ स्मरस्थो यदि वा भौमः शत्रुगेहे ऽवीक्षितः पृथुनापापकरो योगादि
नकोनवलापः ॥ ५ ॥ शत्रुस्थानस्थितो जीवो विश्वभेदं च विक्षितः पृथशाहवः॥
नीयोगोयदि शाकसमो भवेत् ॥ ६ ॥ इति शंभु॰ पंचमात्राके रनाविह योगो नाम
षष्ठोध्यायः ॥ ६ ॥ चतुर्विंशति वर्षार्धं मातुरंयं विविचिंतयेत् सायाराणामजा
नेति विषमेक दिने ध्रुवं ॥ १ ॥ बालाहार्यं सूतनवैद्यैःहतोनिर्गमः पुत्रा नडदे॥
शेनवक्ष्यंय यत्किंचित्तायते मया ॥ २ ॥ नियत्नसमयपापातनेक्षभावादिष्ठनिरी

ये गरुपदेशानामेवकुथनेपिनचामया ३ पंचाकेप्रथमेदलाख्वेवांच।
विमसेन श्रकङ्गारिवमप्रथमेनेवालोरिदुस्याने ४ कारिहोलाल्लिवेहलो
स्वराधोऽग्रणोस्तितान् तिर्थकृतेकिकमलोवपंचपंचविद्याशनः २ नग्रो
क्षाऽनणावर्णानामासैसेलितेनहि वेदवेतियदानेयागनत्रल्लेघथा।
कमे ९ यरिनास्तिभवेद्दर्णः संयोगात्ववलत्वणः श्रात्मत्वरादिमोवलो
स्मकेब्रलपामले ० श्रकाकुजयभावाश्चितिलिदिलिमिलि उग्रसत्व।
७७ गचेटयेपेरस बोचोछोदेवोलोहो ८ अरिनिष्ठमिनेश्रांतमेध्यालेनद।
नेतवे जन्मकर्मचश्रायानेपिंडेक्षिहेचवनस्वं ५ इनिवालस्वरादीनोसेनोतवे
कलेवोक्तमल्लीअरिष्टनेविजयोनेमिनेभ्रमिनेलाभपचच श्राभिनेक्षिडिमामो
तमेध्यालेमरणोधृवे ९ यत्रनामात्वश्रामेनतेत्रवअरिनस्वः नस्माहवे।

॥

त्रितानीयाद्दर्शोमासेमवेत्वतः १ मासद्वयेतिथ्यानंचांरिमंचद्वादशोत्तरं ५
वेक्रमेणदानत्वेर्वर्भाश्वयेतत् २ कार्त्तिकांतेदिनेश्राद्धेनवमार्गेयथातथा
मार्गेपौषेतथाज्ञेयंमाघस्यवांदिनत्रये ३ एवंक्रमेणदानत्वेवर्षद्वितीयदाभवे
त तिथिप्रतिपदादिस्युक्रन्नादिर्वारनिर्णयः ४ वेदामध्याजयाविक्ताशूर्णा
चापियथाक्रमे क्रमेणकांकाप्रदानव्याप्राह्यश्लोकसमन्वयः ५ वेद्भाश्चैत्रप्र
मेरेयानतनागौ ८ द्वितीयके तृतीयेचाग्निनवमे ११ चतुर्थेवग्रहयुद्दाः १२
पंचोनरमानेद्वे १० क्रमेणपंचमेपिच इतितिथ्यकाः श्रस्ववोमेषसिंहालि
१५ ८ स्त्री ९ मिथुन ३ कर्कटः ४ उकारोचापर मीने २ स्यादेव्ववेतनलाद्द
पौ २ श्रौत्स्वेम्त्वगङ्गेमौ ११ उवाशीमाद्दावनिर्णयः स्वतयः स्थापयेद्दारा
नाथैपौयस्पनायकः पंचवानादिकावस्थानामायदातत्सया ११ श्राद्धोवा

वर्णस्वरचक्रम्

८१	८७	९३	९९	१०५
अ	इ	उ	ए	ओ
क	ख	ग	घ	च
छ	ज	झ	ट	ठ
ड	ढ	त	थ	द
ध	न	प	फ	ब
भ	म	य	र	ल
व	श	ष	स	ह
बाल	कुमार	युवा	वृद्ध	मृत
उदित	भ्रमित	भ्रांत	सथा	अस्त
जन्म	कर्म	आधान	पिंड	छिद्र
नंदा	भद्रा	जया	रिक्ता	पूर्णा

संवत्सरचक्रम्

अ	इ	उ	ए	ओ
प्रभव	विभव	शुक्ल	प्रमोद	प्रजापति
अंगिरा	श्रीमुख	भाव:	युवा	धाता
ईश्वर	बहुधान्य	प्रमाथी	विक्रम:	वृष:
चित्रभानु	सुभानु	तारण:	पार्थिव:	व्यय:
सर्वजित्	सर्वधारी	विरोधी	विकृत	खर:
नंदन	विजय	जय	मन्मथ	दुर्मुख
हेमलंब	विलंब	विकारी	शार्वरी	प्लव:
शुभकृत्	शोभन	क्रोधी	विश्वावसु	पराभव
प्लवंग	कीलक	सौम्य	साधारण	विरोधकृत्
परिधावी	प्रमादी	आनंद	राक्षस:	नल:
पिंगल	काल	सिद्धार्थी	रौद्र	दुर्मति
दुंदुभी	रुधिरोद्गारी	रक्ताक्ष	क्रोधन	क्षय:

	अ	इ	उ	ए	ओ
	कार्तिक नदिन २९ मार्ग० धान्य० माद	माघ १७ फाल्गुन चैत्र १५	चै० १५ वैशा० ३० ज्येष्ठ २२	ज्येष्ठ २१ आषाढ ३० श्राव० भा०	भाद्रपद दिन २१ आश्विन ३० कार्तिक ३०
	नंद १ ११ ६	भद्रा २।७।१२	जया ३।८।१३	रिक्ता ४।९।१४	पूर्णा ५।१०।१५
पु	१६	१७	१८	१९	२०
लौ	२१	२२	२३	२४	२५
कृ	२६	२७	२८	२९	३०
स्त	सू० मं	बु० चं	गुरु	शु०	शनि
	१४ २९	१४ २७	१४ २७	१४ २४	१४ २४

वर्णस्वरचक्रार्थः संवत्सरचक्रे ज्ञेयम् संवत्सरचक्रार्थः इदं ज्ञेयं पत्रस्य अनवकाशात्वान्नामयं क्रोनीरायुषिलिखनाति पकैव बोध्यानि मासंस्थानरोटयदि नादि १४।२४॥

लः क्रमाद्यशुभावहोस्तोपिच किंचिल्लाभकरोबालः क्रमात्स्त्रीहंतामदः २१
सर्वसिद्धिप्रदास्तेस्युर्हानिर्मरणेनतथः यात्राशुद्धेविवादेचनष्टेहृष्टेकन्याश्विते २२
बालस्वरोभवेच्छ्रेष्ठोविवाहादिशुभेशुभः सर्वेषुशुभकार्येषुयात्राकालेविशे।
षतः २३ क्रमात्कुमारःसिद्धिंसंग्रामेसफलतेनृपे शुभाशुभेषुसर्वेषुमंत्रयंत्रा।
दिसाधने सर्वसिद्धिप्रदस्त्रेधायात्राशुद्धेविशेषतः २४ दानेदेवार्चनेदीक्षागु
रुमंत्रग्रहणेतथा वृद्धस्वरोभवेच्छ्रेष्ठोरोगमोक्षेयोगसंगमे २५ विवाहादिशुभेस
र्वेसंग्रामाद्यशुभेतथा नकर्तव्यंनरैःकिंचिज्ज्ञातेमृत्युस्वरोदये २६ तिथि
वारऋक्षनक्षत्रेवर्षोमासस्तथैवच नदिनेचनेयस्मस्सर्वहानिकृत्कारयेत्ततः २७
तिथिवारऋक्षनक्षत्रेवर्षोमासस्तथैवच संध्याकालेचनपेत्सर्वंतदाहानिर्भवेत्।
युवा २८ प्रश्निनेत्रामितेवाथपतनस्वर्वेयदाभवेत् नराभीष्टमहालाभःस

पतिस्थितनिर्दृतिः २९ तिथिवारादिमध्येऽन्यशुभाधिकोऽशुभंभवेत् शुभशं-
रोषवान्फलेमासेमध्यफलंभवेत् प्रथमवारशुभेकेकंमध्यमंस्वस्थतादिकः
मेष्याल्लवलस्वेवेन्मासास्तम्यमाधिपबलन्तरे ३१ तस्मिन्वर्षेमतिह्रानिर्भवेत्तो-
षःपदेपदे यथावर्षान्मासभागाःकृतस्फुल्लवर्णचके ३२ चलत्वेमानिदंशश्च
चलदेशदिनानिच उदिनादिविभागेनफलंवाच्यंयथात्तदा ३३ उदिनादि-
विकेचेत्स्यात्रमोनंभागमस्थिते तदाशुभंविजानीयात्मध्येमध्यादिसंस्थि-
ते ३४ प्रमोनभागसंस्थेचेत्तथाल्पहिनंभवेत् तदाङ्केसर्वविजानीया-
दुदिनादिक्षयसमे ३५ वर्षोमासोदिनंचैवतिथिनक्षत्रवासकाः संध्यास्तेच-
यदास्तेनतदासासादशुभंमरणं ३६ हानिरुःखेमहाक्लेशोधननाशश्चजाय-
ते मरणंचातपातादिनदिनेजायतेध्रुवं ३७ तस्मिन्दिनेचयोरोगोजायतेगुरु

घस्रच शुभाध्यशुभेदेहोगोऽत्रकेयामाद्दिरणकः ४४ अथकेनपत्ताकी र्त्ति
श्रुंद्रः ज्ञनः सौम्यः शनिर्जीवोबुधोऽस्त्रगः इत्याद्योपस्यजन्मास्याज्ञत्वकमाद्गुण
येत्सुमाः ४५ केतोवपिपंगतोर्वस्मेवणपेयस्रवः शुभवंधशुभेविपानापव
धेनयाशुभे ४६ नामेविपोउपेवस्थानमवर्णोशाङ्गमेदयोः गरुदृष्टयेमहासौ।
ख्येड़ःवेभौमार्ककेतवु ४७ जन्मकालेचेद्रसौम्यापापोवभवन्तोयदि किंचि
केषोनहानिर्यातस्मिन्वर्षेनसंशयः ४८ दिनत्रयेविपत्तिंदद्यान्मन्दस्याभिःप्रव
र्षेण वर्षेशुभणत्स्ममायभनादाचिकविधानतः ४९ वर्षोनेकनत्तनीयफ।
लेनद्वचकनायेन कार्तिकोनेनवाहारिजन्ममासेदिनावधिः दिनानिचैव
मासोशुगनवर्षेशुयोनयेन ततःशहूनेनहर्षकार्तिकानेनवारतः ५०. शुभा
शुभादिकंसर्वंजन्मवर्षादिचायेन अथमन्दनिर्णयः गणितान्निर्णयेव।

यंनस्मात्सर्वे विपीयते पंचभिस्तद्दतेयोधंमस्मल्लेयोनचामख्या ४८ षड्
हे तानिषियेशेत्स्यावातेयाहस्वपंचभिः एकेदेयंतद्देयंवावासेवंनिष्यिसेयदे
नेदेयंवानदेयवामखेवाशुक्लक्ष्मसयोः दर्षनिर्णयमाह यथावायिसत
स्वेवनाकीक्ष्तनियार्येयेन हि॰ चतुर्दशिभिर्गुणितेसक्ता॰शुद्धस्मसानि।
ते ४९ श्चायानेनवदेयानिस्वेकर्मणिषंचच मर्दोकव्यापिनपिंडे हिदेयं
णीयवस्थिता ५० यविमेदञ्जनेवर्षेतद्भवनस्यानहिंसये सममध्नंभवेचा
पिमस्त्वमंभवतिनानमख्या ५१ स्वनावाके स्नानस्नुनवज्जनस्थापनाद्दाव
तानाहीवेवाय हासेवेलेनाकेभिज्ञाख्यावृषपदस्ताहिवेकावेयथाना ष
घवापापसेशुक्रेदत्रास्नूनेभवेद्यदि नदास्त्वनेदवदेवराजसमोयदि ।
स्वनावाके नीतिवृद्धस्मेगलवचालेदिपादस्नानजहारश्राद्धे शति

मध्यविषाणविशालः ईदृग्यातीभवेन्निमेषुइकोत्तीवमर्पदा १९ मकरे
प्रथमेभागेपुरुषोजायतेमहान् स्थूलदंतोतीवरत्नवः कृष्णपिंगनेत्रः ।
यथामालेकारमेषुकाद्वितीयेभ्रंशेभवेत् तृतीयेपुरुषोधन्वीभवेत्स्थ
लमलः सदा २१ कुंभस्यप्रथमेभागेपुरुषः स्थूलतुंडकः स्थिरबुद्धिमा
नीलवर्णोद्वितीयेभ्रंशेभवेत् २२ तृतीयेपुरुषः श्वेतेसमकरोभवेत्सदा
मोमासीतइकर्माधचंडेरतेमारतोचलः २३ पुरुषः प्रथमेमीनेप्रियलो
कः समर्पदा द्वितीयेभ्रंशेगौरीतृतीयेपुरुषोभवेत् २४ पुरुषः पुरुष
तेचेयरिपयपतिसर्वथा नराणांमासेज्ञानीयादन्ययापुवदोभवेत् २५ यो
षित्वेचगतः भुक्तोपुयोवापरियपयति नराकन्यांविजानीयादन्यथा
पुरुषोभवेत् २६ कंमायांमरेहेढेकुंभेवाजायतेकावित् पुयमेरव्रनेत्ला।

गेहक्लीबो भवति नान्यथा २७ सौम्ये हेत्र यपुत्रे शुभयोगविवर्जिते तुयमे
दृष्टे जातः क्लीबो भवति नान्यथा २८ मन्दे लग्ने कोणस्थे केन्द्रे वा शुभव-
र्जिते वा निहृष्टे पुत्रे वाणिज्यं भवति निश्चितं २९ लग्ने स्थाने दृष्टपापे च वि
पापे चापद्दृष्टिस्थिते नराः क्लीबकर्मे वेश्यो विक्रेयो राजु वीक्षितो ३० नारीपु
रुषयोर्मध्ये सर्वो भेदः प्रकीर्तितः इतिग्रन्था·पंच·क्लीबताने नाम पञ्चमो
ध्यायः ५ स्त्रीलक्षणं मथापि किंचिद्वच्मि तेन यथाक्रमं १ वराहः नलग्ना-
मिंदु च यत्क निरीक्षते नवांशपाके विनाशमागते सपापकोर्केणयुतो
घनाशा पायेण नानेप्रवदेति निश्चयात् २ द्वादशांशे विनो याद्याः सम
स्थांमशुभस्तथ स्त्रीभेदः क्रमेनाश्चात्तः परिकीर्तितः ३ यानमात्रे
निर्वेनो घनपूर्णांश मानवत्वयनशरः कर्ष्व वेदनाभोगीयने क्रमस्वीय चे

इपतिनाथदृष्टोयोभवेदिह तेस्ववेयोज्ञातव्योनामतोबुधैः कदाचन कर्कयत्र
त्रिमीनेचहरिकीटस्वरेशुच कन्यामकरस्तुकेशुलत्लामीनोगतनाहच वृश्चि
केचहरसिंहेचयत्नसंकोरकर्कगाः मकरेचयत्नः कन्येचहरेसिंहेचवृश्चिके मीने
चकर्केदेहकेमेषकन्यायत्न⁻त्नः २४ वृश्चिकेसिंहवत्तलेयत्नवृश्चयत्नः।
मदा तत्ववाचयथावर्धनयेवमकरेपि कुंभेहूबेयथासिंहेमीनेचैवयथा
यत्नः मेषषड्विपवर्णानिमिथुनेनवनेकर्के २५ सर्वेवेदादयोपेकाहिशु।
स्यानेशुकीर्तिताः तेमीनागतवेधेस्मिन्न्केकीहत्वापकीर्तिताः २७ यथा।
कोहस्पतेमासेदिनेवर्धेतथेवच ग्रहाणांचबलंज्ञात्वा श्वोकेलविनिर्दिशेत ॥ २८
सबलेचग्रहेपापेदिनमासेविशीयते मध्यबलेतथामासंवर्षेचैवतथाबले ॥ २९
बलान्वितेशुभेचापिवर्षेविद्यायथातथा मध्यबलेतथामासेदीणेचैवत

याष्टिने २० पापग्रहस्थितेलग्नेऽष्टेवाराजकस्वान्ते नराधिन्नेभवेत्सप्रवस्तोच।
त्वनिश्चिते २१ नलग्नहरिश्लेषेन्द्रापितत्प्राकेभवेयदि तथामासैविधानव्यग्रा।
हाणोच्चबलावले २२ शुभग्रहेशुभगृहेशुभस्थानेस्थितेपिच नराधषंविज्ञा
नीयात्स्वामिनापरिरक्षिते २३ चतुर्विंशाब्दिवर्षाणिप्पैवैधोविशसंमते ज्यो।
तिर्विदःसलदासवैवाहयेत्तिशुनःपुनः २४ नवनेत्राणिवर्षाणिपावद्गजेतिज।
न्मतः तावदिष्टंविधातव्यंगृहस्थितेनचायथा २५ शुभेदंडसेयोगेतीणे
पापग्रहेयदि शुभग्रहाःप्रपश्यंतिनवर्षाणियोजयेत् २६ चतोतसेशुक्रवे
वाकेद्रवाग्यकस्माशौ नयापिग्रवलेपापेवर्षमासोनतत्समाते २७ एतद्रुक्रेस
ममतेषुमिषोविद्वंवसमंदेहा ग्रपताविहसेयोगस्वामेषांवमतेस्थितः २८ चेद्द
लर्थगृहेराजस्सोद्भवस्वगुलोयदि सौविभ्रोमेवतितलग्नेपवसमेकेनजीवति २९

250

...रिविधः स्त्र स्थान न भावनाशः ॥ मेषाद्यष्टमे विस्मृतिशुभे भवमाने व्यमिति अथ
...लग्नफलमाह पापस्थलग्नमिति पापग्रहस्थलग्ने नष्टस्थान लीपौढके पमाशः पापा
...न्नेपामत्यनमस्थलग्रमित्यर्थः पापग्रहस्थलग्राने मेषसिंहवृश्चिकमकरकुंभाः ए
...नानिलग्रानिनस्तुभानीत्यर्थः अर्थान्नान्यानिशुभानि कर्कलग्रे शुक्रपक्षे शुभे कुसुम
...प्रदेशेशुभेस्वामिवशात् लग्नस्वामिनोवस्याशाम अंके बद्ध्वान्मन्नीभूलहामेषवृषो
...कृतवतीभवेत् हेहेकन्यामकरनारीमूलायन्यायककिंपि सिंहवेधव्यमामोनिकेन्यापा
...र्नीपमशुभेवेन नलापावहु पुत्राश्चातुल्कर्मनाशिनी वायेपुत्रधनायास्यान्मकरे
...नेः स्वभागिनि सक्रतमजावतीकुंभेमीनेचात्यमजाभवेन नारोपि कुलीरवृषबापा
...नपन्तपुत्रकन्यानलापर रापायः शुभदाश्चेयानारीणामपथमानेवश्रुति अत्रापि कर्क
...लग्रसाहे येवेद्रसरोस्मनपापनवपाहावस्त्रानेया अथवमफलमाह अरुणाज
...नीलविद्याविवेति नमन्स्यात अरुणोश्यामके जरंजीलं नीलेमसिहे विवर्णनामाव
...र्णिः यसिद्धेरजिने एवंविधमेवरवर्णनसन्स्यात नशुभेस्यात अथोत्तरदशुभे पीतं
...शुभे उकंच श्वभगास्थेनवमावरोगिणीरक्तवासम्सा नीलाभयरानारीविधवामय

252

नेवा भोगिनी चौलक्ष्मा वहत्वनस्त्रापतिवता दुर्भगा चौर्य्ये [illegible] स्त्राचस्त्रभगा वाकवा।
ति अत्रान्तरक्रमपि न्यायात्मकरणे क्रमन्त्रहु हं विचारगौर्ये ३ [illegible] मानं रुद्धी
कारणमानं [illegible] भाग्यं म्रयमानं चमकारात् अथ यमायाभ्रमलग्रवले [illegible] नारह
धाय [illegible] त्यजन्ता [illegible] पुत्र न गोभाग्या कोमृतनाथो [illegible] नलव
[illegible] तन्यानन [illegible] सौम्याः केन्द्र त्रिकोणे [illegible] मध्यस्थाः सर्वे चेत्
[illegible] करणपति नास्ति [illegible] ॥ इति [illegible] ग्रवले [illegible]
[illegible] गर्भाधानादि कृते [illegible] पुत्र [illegible]
[illegible] भशमहे रिपुभहे तनुलग्ने [illegible] तथा भाग्यकोणस्य किं
[illegible] भाग्यकोम्रत नाथो [illegible] तथा [illegible]
[illegible] पुनः किं [illegible] तथा [illegible]
[illegible] तथा [illegible]
[illegible] तथा [illegible]
[illegible] पतीतन [illegible] सौम्या इति सौम्याः सौम्यग्रहाः के

॥

र्ष

तालनग्रवनयंसस्रमदशामानि त्रिकोणेनवषेवमेसोमग्रहा ६ यथाक्रमः श्रीमत्समेरुतो

ग्रन्थाविलः यथाक्रमः श्रीः यद्दे मवश्रकारणा सहजेनसौधे वपुस्थानेषुग्रन्थावेलः सो

योनिपापयदः यथाक्रमः मु: सर्वत्रेनमयोन्ये यतन श्लोकेन सर्वत्रगर्भाधानादिक

प्रयोन्ये मायारागानात किंकृत्वा मकरगणपविताक्षदिशेषात्विशेषाभिदित्वा एष

कृत्वा न निपठितानविशेषानन्सात्वा श्रीगर्भाधानस्य याहूनेनाह सर्वो पाद्ध्रु.कू

ककामसमदिनविवरप्राहुतनन्नादिनानिनयक्कामूलेमयूनेवमूकलिङ्गनिर्हानिपर्वा

मावर्त्ता पादीमयार्केऽनयेविषमसलवगोकहुलेमोसनार्थे नयलेनेत्रिहेवापुगहाननि

सुतः कल्पकेश्लोमनवदे ५ श्रीमत्सनार्थेनजगतीमृदितः मत्स्यस्रो मतिपादि गच्छेत्स्वल्पः

क यथापनेन्श्रमोसनार्थी नस्यसंवोधनेहसनार्थेन जगतीजोर्द शैलाद्वारसघोषादशमाद

कः कृत्वनमिन मनहर्षः सज्जातोयसमृदितः एवं विधः सनस्सर्वीयति गच्छेनर्थः

मामासीगर्भधारणेकरोति सत्रस्त्रीयपितहोषितनाभाव्या तथाचमनुः अतःस्वाभाविकः

गारात्रयः बोरशः सनाऽति किंकृत्वा पाद्दुःकृवनकामसमदिनविवरप्राहुतनन्नादि

नित्कृत्वा मावानि शावनकेपादुःकृवनकेसर्वगात्रिचतत्रपे श्रमसदिनविषमदिने

253

रामिणा दिनरात्रितिथिमादीनां संग्रहः श्राद्धं स्वपित्रोः श्राद्धदिने तस्मादिने तस्य श्राद्धस्य
दिने एतानि त्यक्त्वान्यथैः । एवं मूलं त्यक्त्वा तथा मघा न त्यक्ता मघा सिंहा एवं
नी एतेन त्यक्त्वान्यथैः । तथा वसुकलिनानि भाद्रानि त्यक्त्वा वसुः अष्टमी कलीः चतुर्दशी
निभ गमनतत्वे अहोदिवायतानि त्यक्त्वान्यथैः तथा पर्वाणि त्यक्त्वा पर्वाणि दर्शपौ
र्णमास्यतीपातवैधृतिसंक्रांतिमन्वादीनि त्यक्त्वा स्त्रियंपतिमङ्गलैन्यथैः तथा च नारदः
णादर्शनं तोस्य पाना यो दिनचतुष्टये ततः शुद्धः क्रियास्वेतास्वेवं वर्णेषु विधिरिति
तथा: उपसर्वे वैधृतिपातयोस्तु विष्णुदिवामारिय सर्वभागे मध्याह्न एवं स्वपिमात्पि
तं सितक्रिपत्नीगमने विवर्ज्य दिनेषु युग्मेषु च वल्ल्यमाणयोगैः स्नातां यां स्वसुतो सुपे
रत्न दिनेषु युग्मेषु च कन्यका यो हि नावचरो ऽलि पिल्लग्र भाग्यात् ज्योतिषार्के अतो
युग्मनिशि मस्तौ गच्छेत्तु चापमहिषौ मयामलानयवानानि यथ भूमाहूमी स्वनेहिति कः
कन्यार्कैर्लग्ने विषमभलवगैः देवेज्यो गुरुः शुक्रः सितः ३ ड: वंदः लग्ने पदि हि
केते विषमभलवगैः भराशिः लवोनु वांशः विषमराशिविषमनवमांशस्थिते रित्यर्थः
केवले विषमभलवगैः अपितु हलैः उत्कृष्टवले यमांवा दिनयानैः अथ कन्याकामि

षविशेषमाह भौमार्कजे च रिक्ते व गुरौ नते रोहिणीहस्तमूले काले प्रयुगहानि विमहिनेमृदि
…सन् स्वसीमन्तिषारिः केः पुष्येऽर्कैः पुनर्वेसर्वाकैड्लग्रैः व्यक्तै तिसमर्लवगीः
…का स्नातनके ओजन्दी पुरुषांशकेषु बलिभिर्लग्नार्कगर्विंद्रभिः पुंजन्म प्रवदेत्स
…वांशकगतेषु मिथुनैर्योषितश्शति कामिन्याति स्वचेदेवेदे शोभनेश्लति गोचरेणचेदव
…मित्रिकृत्यर्थः स्वचेदेशति पुंनन्यगतिकं विना सर्वत्र योज्य सूर्वबलग्नबलं अथ पुंसव
…नसीमन्तोन्नयने स्वयमर याह पुंभे केन्द्रार्कवारे विमिथुनविषमा नो गौ शायोः पुंसवनं स्यान्सी
…न्तोन्नयनमत्र ११ स्त ५ मृदुयोः पर्वरिक्तोनतिथ्यां मासे हित्वा निपुमेऽष्टव्ययम
…केमपरेऽत्र ४ ष्ठषःस्याहम ८ पुष्याक्रे पुंगर्भे लग्नहद बलमनयोर्योऽन्यमासाद्यपक्षः
…पुंभेपुनर्वसौ पुन्नक्षत्राणि चैतानि पुष्योहस्तः पुनर्वसुः अभिजित्वात्पाषाढ श्रवणं
…कापाश्चिपुकृतयेति सोऽयमानुर्वाभाद्रपदा पक्षामन्यत्र मूलपुष्यत्रे अर्केज्यारवा
…रविगुरुभौमवारे विमिथुनविषमा नो गौ शायोः अर्कगुरुशुक्र विगतैर्मिथुनेपाथ्यां
…मार्गविमिथुनौ वृषेतौस्तुर्गां शोवनयातयोः मिथुनरहितेषु विमल विषमनवमांशेऽर्थ्यः
…पुंसवनं पुंसवनं सीमन्तोन्नयनं च सीमन्तोन्नयनमपि मन्यमाने नामैकदेशग्रहणेना मग्रहः

१ कयोः सतोः सप्तम ११ स्वम ५ गुरुयोः सतोः पापग्रहदृष्टयोः व्ययस्थ भवनगोः
तोरित्यर्थः पर्व्वरिक्तोनतिथ्यां रोहिण्यां मार्गिकानि मिथुवृ दिने नमस्या मासि द्विप्रसमे च
प्रथमके प्रथमके शुभस्तवने गर्भाधानात् द्वित्रिमासे च मासि द्वितीये तृतीये वा मासि मासि
स्थान अपरे सीमन्तोन्नयने तु षष्ठाष्टमे षु गर्भाधानात् षष्ठाष्टमेषु मासेषु सन्त्यान यन्तेग
लग्न ग्रहबलमत्र केन्द्रे वेत्यार्के डलग्नेत्यादिकं नदनयोः शुभकर्म्म सीमन्तोन्नयनयोः यो
आयः शुक्रपक्षस्थयोन्याः नक्षत्रः अत्र गर्भाधानान्तेन शुभ गुरु पक्ष क्रमोत्यादिकं
चिन्त्यमत्रैव वच्यति लग्नवलं सर्व्वत्र जातकार्य्यः द्वितीये वा तृतीये वा मासि पुंसवने
वेत् यत्के गर्भे भवेत्कार्य्यं सीमन्तेन सहाथवा वसिष्ठः रिक्तां च पर्व्वं नवमीं त्यक्त्वा पुं
सवने शुभाः वृहस्पतिः सीमन्तोन्नयने तु षष्ठे ह्रीनमीपु नामपि [illegible] कर्त्तव्यान्तं सवनं च
दिवसे भौम सप्तजीव सप्ताहेत्यादि वृहस्पतिः कुलीरं मिथुनं कन्यां द्विलांशेषाः शुभा
नारदः चतुर्थे मासि षष्ठे वाप्यष्टमे वा नदीश्वरे वलोपपत्रे देवपत्यां शुद्ध नारावलात्व
रिक्तां पर्व्व दिवसे कुजजीवार्कवासरे तीक्ष्णामिश्रोग्रवर्ज्येषु पुंलग्नेषु नवांशके शुभेष
न्ललग्नान्नयोर्नयेन नैधने शुभग्रहयुते दृष्टे पापवेदाश्च तृतीये पंचेन्द्रिके चतुर्भिर्वा

१६

केंद्रीन्यसर्वकैः श्रीणां तत्र प्रथमे गर्भे श्रीमंतोन्नयने शुभे शुभग्रहे बुधीयुर्मकेंद्रेषुरिभ
षु सत्कवंदेन्यनिधनना याविरिषाविवर्जिते कवयहराणामेकोपि वा श्यादन्यान्सजाय
श्रीमंतिनीवान [illegible] लिनमेशयइति अथ जातककर्मविधिं स्मृत्यर्थात्
तो जाते विदध्यात् पितृ निमरणाशौचके वा नदेनेति मैत्री स्याद्वराभि [illegible] मृदुभिर
नाम वर्णाविरपुः [illegible] विशाकृति ११ १९ २० २२ [illegible] जातमेदो
[illegible] १४ सूतौ [illegible] जाता
नेजातकर्म विदध्यात् कुर्यात् अथ कदाचिन्मृतकमध्ये प्रसूतो जातोयामन्यास्या
कर्म पश्चात्यागो [illegible] इति शास्त्रेण जातकर्मणो [illegible]
जनिमरणाशौचकेपि अयमर्थः कदाचिन्मृतकसूतकयोः [illegible]
जातकर्मविषये सूतकोनरदोषो नास्तीति भावः सूतकांते [illegible] पुत्रे पिता
[illegible] चैलस्नानं कुर्यात् [illegible] यतः सूते शौचे नैवास्ति सिद्धिः
[illegible] शौचे [illegible] कुर्यात् [illegible]
[illegible] अन्नप्राशनः [illegible]

ष्कन्नयोर्यवृत्तौ स्नातविज्ञः षष्ठिभिरिष्यते: लग्नबलं सर्वबले: उक्तं च नामिन्नं मेद्रे पिसनकं हू

णांघ्याशिषोः जातकर्म च कर्त्तव्यं पित्रा स्नात्वा पृथ्वे के विमत्सरे प्रवेश्मिन्हे दशे प्रप्य

कार्ण्हिवा कैदेगुरोभर्गो कार्यं जातकर्म स्नानमिति प्रजापतिः सूतके तु समुत्पन्ने

न्मनि जन्म यदा भवेत् कर्त्तव्या तात्कालिकी शुद्धिः पूर्वे शौचेन शुध्यति संवर्तः जाते पु

पितुः स्नानं सचैलं तु विधीयते न स्पृशीतान्यैः कार्यं न च जाबालिः कुर्याच्चैमितिके

तात्कालिकी शुद्धिः [illegible] स्नाने शीतादिः काम्यमेव चेति एतच्च रात्रा

न्नेष्यकार्यं वसिष्ठः पुत्रजन्मनि पत्येव तत्पापं कर्मणोरवेः राहोश्च दर्शने कार्यं मपा

नान्यथा निशि नक्षत्राभिमृवे कार्यं नतुके निर्देव अत्राज्ञानं पिता पुत्रे सचे

स्नानमाचरेत् उत्तराभिमुखो भूत्वा नद्यां वा देवखातके इति रात्रावुदकादिगमना

कां शक्तौ विशेषमाह सांख्यायनः दिवाप्राहृतेनैतोयेन [illegible] पुनेन तत् रा

त्रौ नेत्तमेपामेः स्नायात् स्नानलवणा शिपाविति अथ नामकर्माह अथो नामकर्मा विह

सूतके सूर्याणि विंशाकृति विनदिवसे इति अथानन्तरं वर्णाश्रमानामादयः क्रमे

न्ते: सप्तमेः सकाशान् सूर्या ११ छि १२ विशा २१ कतिः २२ मिनदिवसे सोऽह पाषा

258

१४

त्राविंशाद्दाविंशाभिन दिसे नामविदध्युः कुर्युरित्यर्थः अपरमर्थः ब्राह्मणेद्वाद
शेदिसे क्षत्रियः षोडशे वैश्यो विंशतिमे शूद्रो द्वाविंशे दिवसे नाम विदध्युः कुर्यु
रित्यर्थः नवोकेहरस्मृतिना द्वादशे दिवसे वापि जन्मनो दिवसे शुभे षोडशे विंश
तिमे वद्वाविंशे विंशतिः क्रमात इति अत्रान्येपि विकल्पाः सेति नक्षत्रव्यासः नामधे
यं दशम्यां नके विहिष्टोद्दिष्टरपः द्वादश्यामाहुरन्येतमासे पूर्णे तथापरे अष्टादशे
दिने तथावदन्त्यन्ये मनीषिणः मासकालेपि विशेषमाह गर्गः अतीतेचेत संक्रां
तौ ग्रहणे वैधृतावपि श्राद्धे विना शुभं नैव मासकालेपि मानवः अमासंक्रांतिवि
पातेषु मासकालेपि नाचरेदिति पञ्चकालनिरोधस्तत्र नास्ति यस्यां क्रियायां सर्वोङ्कः
मासदिनेष्वपि तस्मात्तेषां मूढत्वं वक्रे वा जीवशुक्रयोरिति ज्ञातमेवेति अथ
कालातिक्रमे नक्षत्राणि ज्ञानभेजोनक्रमोंऽननत्रैर्भैः तिष्यैश्विन्यादिभिर्वाका
नडकेनारहेन देशाकालोपघाताद्यैः कालातिक्रमणे यदि अनस्तगेस्मगावौ
यतत्कार्यं चोत्तरायणे चरस्थिरमृदुक्षिप्रनक्षत्रेषु शुभवासरे चंद्रताराबलोपेते दि
वसेवसिष्णोःस्वैतारिति अथान्यत्रापि विशेषमाह वर्गमिति वर्गयोगबलस्यैतिका १

[illegible]मेषान् [illegible]वेन [illegible]नवमी[illegible] [illegible]भौमः सिंहस्थो [illegible] मेषस्थानिः [illegible]
[illegible]गतखचरे अथ भावेगतखचरे सौम्ये सौम्यो वा रविः संस्थिता [illegible]दिनत्नतोयोंशः
[illegible]लग्नवल्ले [illegible] [illegible]भिः सर्वांशुः [illegible]मध्या[illegible]
[illegible]ः स्वतः अथ [illegible] [illegible]नामकर्मणीति [illegible]योगेषु शनिश्
[illegible]वारयोः [illegible]विशेषतः [illegible]कालेरा[illegible]
[illegible]कार्यमिति [illegible]नामसंपदे [illegible]
[illegible]भावा शुभे पुंसा इति [illegible] लग्नाद्यापाह [illegible]नामकर्मणीति के
[illegible]नामकार्यमिति [illegible]
[illegible]नां च [illegible] कान्यादीनां [illegible]विशेषतः [illegible]
[illegible]नामकर्म विशिष्यन इति [illegible]
[illegible]निष्क्रमणं [illegible] जन्माद्द्वादशे [illegible]लघुभिर्वान्यै
[illegible]भौमे [illegible]मासि [illegible] एकत्रिंशे दिने वा
[illegible]नगदितभैः [illegible]

260

१५

तये ॥ १५ ॥ मघस्तेः सप्तकात्मात् द्वादशोरविशेषात्कालके च द्वादशोऽशुभं वालेनिर्दिष्टानि ॥ अकृका
लातिक्रमेषु भवस्त्रु शुभं कर्मनिःशेषैर्निर्दिष्टानि लग्नवलं पूर्ववत् तथाचोक्तं बृहस्पति
ना ग्रहमेदिनायां रविद्वादशस्थकर्मयोगे शुभे द्वादशे पितृका द्वाःशेषे रविस्थे वापि द्वाविंशे
हितेषु पितृयेति तथाचोक्तं भविष्योत्तरे अभीष्टहितेषु पुण्ये चंद्रनामवलान्विते स्तु
भवतिस्वभेतमानावाकृतयोषितः सोमशाखिन मा वित्यसाकृ सौर्ये विलम्बे संध्ये शुभि
ते सम्प्रवेशनमाह सोम्यमार्गः अश्विनीमृगशिरा रेवत्यः पुष्यः श्रवणमूर्धान्तकानि मृ
गशीर्षहितेषुः इंद्रे त्रिष्टा यमिनं तत्त्वैः शुभं दिवसे पिका आदि वर्जितजन्मतः पंचमेमासि
भविष्यमोक्षम्भेनिर्दिष्टानि उपवेशयेदित्यर्थः तथाचोक्तं पयपुराणे पंचमे च तथा मा
सि भूमौ तदुपवेशयेत् तत्र सर्वे ग्रहाः शास्त्राभिर्योग्य अविशेषतः तिथिं विवर्जयेद्रिक्तो
शास्त्रानि शुभानि मे उद्गतान्नियेत्सौम्ये पुष्ये ते शक्रदैवते सामान्यं चतुरस्त्र शास्त्र
मास्विनमित्रभे वराहस्तजये हूंवेश यिवीवत यान्हि ज्ञान भूभागमण्डले लिप्यामनवकृ
तानमेहले वायपुण्याह शाहेन भूमौ तमुपवेशयेदिति उपवेशनमेव सत्वेबाकृः इंदेनं
वसुधे देवि सततं सर्वगतं मम आयुः प्रमाणं सकलं निक्षिपस्व हरिप्रियेति तुर्यथान

माह एकत्रिंशत्तमे एकत्रिंशत्तमे दिवसे अर्भकस्य वेलुना शोल्लेन पयोकुर्यात्

ज्येष्ठायदोदित्यर्थः अथ नामग्रिहः एकत्रिंशत्तमे दिवसे अर्थः ... इति अथ मातः

स्तन्यपानस्य कालमाह वाष्पमानं नियादिनसे विवि अत्र प्राशनस्त्वर्व्योपराम्ये षष्ठे

स्तुपलक्षणं अत्र प्राशने लोकमन्यत्रपि विधानाभिधे किंचित्स्वर्भे ... विधानः

पुनः राहुर्यस्माः सात्वगः ... स्मिन् राहुव

र्जितं दिक्षु ... र्थः लग्नबलेनहर्वचन् ... स्तुपलक्षणं नेनरुद्रयामिन्या

दिकमपि वर्ज्यं नवान्नप्राशनकालनिर्णयः योगिनी राहु ... विवर्जयेत्

लक्षणं ... यामाई ... स्ये वेदि

गहके इति उदयान ... यान रुद्रलक्षणं ... कणालिले

इत्यालये ... उदयादि ... इत्याहुः अथ

निःक्रमणमाह अथायमगमवद्दिनो निःक्रमो मासि तृतीये तृतीये चतुर्थे मासि ...

कस्य निःक्रमो निःक्रमणं गमनवत् गमनयोग्यमित्यर्थः निःक्रमणलक्षणं ...

लिनोक्तं अथ निःक्रमणे कुर्यात् चतुर्थे मासि ... कारिकायां चतुर्थे मासि ...

नेयत्र स्केनिष्क्रमणे भवेत् स्नाने स्थले कर्णे वा यदि कृतन स्य स्थपने शिशो आह्वानेराधिः
कृत्वा गच्छेपुरै वनालये अभ्यंतरे देवतानां समागमे शिशो वा यत्र देहस्य कृत्वा भस्म हिंसा लोगे स्मा
यन्तितन्नः कस्मिन स्केनेमानुष्य स्थ गृह गन्वा मार्जना देहं गृहं न येत् नदा श्री देव नाघ स्था
हीर्य पुरमिनेदिनः जयेत स्य मते नाद्य लिखितः शिशु लिः कम इति स्थ गृह स्थान स्तं
गानयेत शुष्कर्णवेदने राज्ञां नयाह् मेदे: त्रिभिः स्थिर भव रम्येष्यानिलामः पक्क
शुष्क काफाद्याश्चैव शालि कृजलां शावा मनया मृविक्कागर्भे स्थव ॥ ॥ ५५ ॥
॥ ८ इति श्री त्रिम थ्यामा म सू सृ श्री कर्णे म विधि पद् नानेवा मादि वेधो १९ मेत्र
बगनापा मन्गविन्नारेवनिमिः त्रिमरं स्वा कौपि निरीक्ष्य भेः स्थिराणि स्तु वनगोहि एयः
वर्गाणि श्रवण अय पुनर्वसु स्वान्या नैः कयेभूलैः स्थिर भव रम्भैः स्यानिलामः पुकर्णैः वि
गनानि सु निलामः यकतानि वेभ्यः तानिल याते: स्वनिलस्वानि: श्रेमयः शानना
का कर्ण ग्राहिणी नष्टहितेनिम्सेः वेकाफयाद्यु मुसीकर्ण पुरुष स्त्रियाः कर्णे
पिटनाक्रुशलेन सविधिय याम्याद्यात्र नावामादियमात्याद्यावेधो पुरुषस्य दक्षि
णकर्णादि स्त्रियाः वामकर्णे दीर्घः कर्णवेधविधिस्तु गृह्य परिशिष्टेः ऋग्वेद

२६४

[illegible]कानवेधावधेत्नोयपवेर्मेवोपुधेरे रू तिथिवारे वनो शुभर्क्षे [illegible] योक्युते उपेतिपारलिंग
[illegible] करणमभिमेत्रपनेभद्रे करणेभितिनिसंज्ञे · वस्पतीवेतिकुमारायमपुरेदना यथियानुंनो
[illegible] ग्राह्मणभोजनमितिकिंकृत्वा ईनयानिकुजले शावारान श्रुयास्य शनिवानिकुजानोद्दे
[illegible] न्याष्टागिलग्रानिः श्रुस्यानवोयावासः यसिद्धाक्षात्कोस्केन्यर्थः पुनः किंकृत्वा तिथाय
[illegible] वेश्ववरवहतिथीन श्रयास्य तिथाश्वतयीनवमीवनर्दश्यथयं शुभिणमामावास्ये ई
[illegible] वरतिथिरेकादशी वस्तिथिरष्टमी यनानया स्य पुनः किंकृत्वा गत्रिसंध्येश्रयास्य
[illegible] स्याह पुनः किंकृत्वा समाहेश्रयास्य समवर्षेन्यस्का गत्रिसंध्येश्रय स्यम्हेतिष्ठमवधे
[illegible] कनेग्रामिनघैः लग्नवलेमवेवन श्रवर्मितः वेधोकरणेवरेतस्यतिथमेशुपिवा
[illegible] तिषाः स्वकतसेशुभे सोरेवेत्रपोधोर्मफाल्गुने एवर्द्ध स्यशुभोयवैतिथावम्यः पउ
[illegible] भावद्राशति श्रगम्यः दुयोश्रुम्यपयेलेग्रेनकुयोन्करणेवेपने गत्रावपिनपालेग्रेन
[illegible] नत्रतिथिमेयिषु करणेपनकुवीनकुयोवेक्षेदनेभवेदितिनिष्टस्यनिः मेदकोयं
[illegible] णवारः स्ववेन्यः करणस्यवेपने गुरुभकेरजेहृनोमुजावारो शक्वोदयाश्निलेग्रहे
[illegible] शातकुंभमयीमत्रवेपनेन स्वभमदा गजनावायमीवायिपयाविभवनः शुभाः सम्

२

मौम्येगरेरमेषुचौदे शेविररवौ मर्ष्वोजेवेपधेनकामौं ज्ञीपुसोयंमरविांणा मुक
मृत्रसमापुह्कैतासमृत्याग्रवेपयेन वेधान्वतीयनत्तत्रेनालयेडुल्लवांरिांणति देव
लः कांणांश्रेरवेक्षाथानविशेदग्रजन्मनः नेरहूविलयेयांनिपुणैयाग्रसुपुरातन
इति ग्रयानुमाग्रानेहनैकेनाह ग्रामेमहेहमेव्रनिगदितुम ग्रानेयेव मेमनुमे
वाभीरोह्मेतिनेवारहरिवमरजनीरिक्ताकास्नलेमेक्ते महहक्काग्नाट्ठा नेवादृभव
मडवरभतिमभेजालिमीनोनांगेकेड् ॥१॥२॥ त्रिकोणेणे ॥२॥ म ॥ मतिथु
८ विमलाविद्गरिपोविलोमे ॥ जन्मनः षष्ठेमामेश्रष्टमेवामासेनः नरस्य
ग्रशानेग्रवग्राणनेनिगदितेमोक्ते भौरोः कन्यायाः पंचमेसप्तमेवामासेग्रशानेमोक्ते
ग्रत्रनेवारहरिवमरजनीरिक्ताकाः ३ [illegible]तिमनयः नेदाःप्रतियन्तषष्ठेकादशास्युः
हरिहादशी वमरहमी रजनीरात्रिःरिक्ताचतुर्थी ४ नवमी ९ चतुर्दश्यः
१४ ताः सर्वेजन्मनतत्रे यत्तेश्राचार्याग्रवउक्तेति तथाचोक्ते जन्मर्क्षेश्रीतयोविंधा
दिति जन्मर्क्षेनपूर्वविवाहान्नप्राशनादिशुभहोमिर्दान्ते नच्छ्रेवस्यते पुनः कस्मि
न [illegible] ग्रशानवोषाः [illegible] यथासमाहागरहक्कोणा

265

ह॰ तस्मिन् कथंभूते लग्ने केन्द्रे कोणे वा शुभे अथवा देवतविग्रहे केंद्रे शुभे भावो यस्मिन् नरया
हे तस्मिन् वेदस्य हस्ते कां प्राहानि विधाति अथवा शुभग्रहाणां शुभानीत्यर्थः पुनः कोम
न फलस्तु चरमलिग्नमे फलादीनि चलिग्नानि सर्वोत्तमलिग्नेत्यर्थः अन्यलिग्नेनो
नागे अजो मेषः अलिर्वृश्चिकः मीनः अंमिहः एभ्योन्यलग्ने मेषवृश्चिकमीनलग्ना
न्यत्र प्राप्तेनेन शुभानीत्यर्थः कामस्थनीषु केन्द्रत्रिकोणाणिन्नस्थिते शुभिमत्वा स्मस्त
नीषु केन्द्राणि प्रथमचतुर्थसप्तमदशमानि त्रिकोणानि नवपंचमे अन्येद्वादशो स
तिरष्टमे परवलिग्नेहे हन्तन्नुकलयोः यत्नास्त्विमत्वास्तु पापग्रहरहिता स्मस्तीषु
केन्द्राणि सप्तमवन्नु पापग्रहा अनिष्टकारीत्यर्थः इंदुश्चंद्रः अलिर्वृश्चिकः स्मीः अ
गेलग्नेवृषः अत्र प्राप्तेनेष्टमोः चेन्द्रे लग्ने शुभमस्त्यर्थः अलग्नावलग्नेवन् अत्र
नारदः षष्ठेमासस्त्रमेवाभिपुंसां स्त्रीणां नवपंचमे सप्तमे मासि वा कार्ये नवान्नप्रा
शने शिशोः रिक्तादिनत्यनेरोहार्द्रप्रीमध्यमैसमा त्यक्तान्यानि यपः श्रेष्ठाः प्रा
शने शुभवासरा इति ज्योतिर्विवरणे जन्मदेवप्रोक्तयं विधानं कर्मसंचातिसौख्य
कृत् प्राशनं देवबालानां जायते रोगनाशने हृदनारदः जीवसौम्यसितानोत्र

266

ष्काले तिदिवसोशोकः बालान्नप्राशने शस्तान्वेदार्कार्के जातज्ञानमिति आगते
न्स्योक्तेश्मकलाकन्यासिंहः कर्किमेषौ वृषः एताश्चराशयः शस्तान्नप्राशने वृश्चि
काइति नारदः चाक्षिश्मश्रुतिथौ नन्तेषु नैव च नेइति श्रीपतिः स्त्रीबालवृद्धकर्ही
न्नादि श्रवणेषु संस्कारेषु गुरुशुक्रास्तमादि दोषाभावः शेषदोषः बालानां नव
मासे प्राशनशास्त्रे माधवोक्ते किं तत्कार्यमिति चन्द्रपदमहत्ते केनाह गर्भाधानाप्राशनान्तेषु
गुरुसितयोर्बाल्यवार्धके च मौढ्ये न दोषस्तत्कालस्यारोपात् हरिशयनप्रयाणे पौषमूलाधिमासौ
तवोलादिदेहे विधिर्गुरुसितयोर्बाल्यवार्धकेनयाहेवा यो यात्रा विवाहे मौढ्यसन्मथयिनिमा
नारंभमार्याणां न कुर्यात् १८ गर्भाधानप्राशनान्तेषु गर्भाधानादि अन्नप्राशनान्तेषु कर्मसु
गुरुसितयोर्बाल्यवार्धके च परमौढ्ये न मलमासकृतं न दोषजन्यात् तत्र जन्म कस्माद्धेतोः
कालस्यारोपात् यतः प्राक् गर्भाधानादौ अन्नप्राशनान्तानां कर्मणो कालस्य नियमः
कृतोस्ति तस्माद्धेतोः हरिशयने सिंहस्थे गुरौ नहि दर्शनानि प्राप्यायनेदक्षिणायने कृताधि ॐ
मासौ तथा मासाधिमासौ नन्तमजेन कालस्यारोपादिविवाहने तद्वावनेन तत्र या
तिमरणच्यवनजातकर्मविहितं न चातिकालविरोधहतं किं सप्तमासादिकेनावि

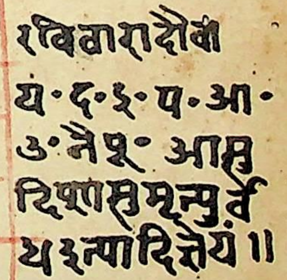
० अथ यथा यानन्तमासस्य दे ष्मे वेति नि कस्येन मासस्य येवि दृत्तेन त्र यस्मिन्मासे मा या रे
केनस्मान्नत्रकर्तव्ये कालस्य सार्वकालत्वात् नवोदयमासयो रेवेति सिद्ध स्य गर्भादि नि
गेपः स्मान्तोप्यत्र तु विलं [illegible] नीयः उक्तं गर्भाधानादौ पनैतेषु विकाराणीये अन्यत्रापि
केक्तुर्यान्नित्ये नैमित्तिके च तिस्मरणात् स्मृत्यर्थसारे कात्यायनगृह्यकारिकाया
ष्टकः गर्भाधाने पुंसवने सीमन्तोन्नयने तनः जातकर्माभिधेये नि ष्क्रम प्राशने क्रमा
मात् रत्नोपनयने वेद व्रतानां च तुष्टये गोदाने समावर्तने कौ विवाहे तोडपाके
गइति अन्येनन क्रमेण गर्भाधानादिके [illegible] ध्यावलोकयेदित्यर्थः नयात्र
रस्पतिः सामसपुक्रकार्येषु मूढे [illegible] नवोषड [illegible]
साविति यमोपि गर्भे वार्द्धुषिके [illegible] श्राद्धकर्मणि मासिके सपिण्डीकरणे नित्ये नो
पमासे विवर्जयेदिति भृगुः सीमन्तजातकादीनि प्राशनान्तानि च क्रमात् कर्तव्या
नि न दोषोस्ति [illegible] कात्यायनस्मृतौ गर्भाधानादिकास्त्र यः [illegible]
मलिम्लुचे [illegible]
वर्तनीयमित्याह [illegible]

...गेशुभप्रदः २८ स्थानाशुभे भवेद्यत्र वर्षे ग्रहभृगुजयोः ...भवेद्रमा।
...वेनेनावमेशायः २९ ...पदृयेमृनोनमनितु ...शुक्रमृगड।
...कर्मेमनस्त्रभवतिनात्रया ३० समुदायवदाश्रिहेयदक्षेलग्नेसेग्रहे पापयो
...भवेद्दिहेशुभयोगेभवेद्भुमे ३१ इतिश्रीप्रजापतिदासकृतः पंचपक्षानिर्णयः
...ः समाप्तः ॥ नैलग्नमसंभूपप्रभूपनिर्गनमात्रयः समायोतिगतोमृ।
...ः पतेगदमतामभः १ रायारव्योभवेत्सागोरसभूयोनगर्दभः गजोमार्जा
...योनिरुगालदतिगोपिका का २ग २या२या१ एवंकमेणगणानाकार्या
...येनसमकृत्वात्वाम्रलत्वंपः श्रियश्चैवमवानीविजयः शुभः सन्तापःकल
हश्चैवशृगालत्वपिगोपिका एवोदितः पत्रवलं पतिनेनतः मत्संवेद्यस्मा
दिगणनीयं संग्रेषरवाकहेके १ ११ ततंमोपहृविर्हिके १।२।२ मध्यात्रयोदः।

269

पातग्री ९।१।२।३।४ बलाधाव्यि ९।६।७।८ बलाभिका। वक्रहस्वेवाँरिहाद्रेणेवा चराभ॰
वेनोरविसिंहिके यौतदाविलोकां रवी हेः पर्मापिपः पृथ्वतिधर्मभावेलग्नापि
पः पम्पतिचेहिलग्ने मरसंपदापपपातिमरमस्वापत्कलदाहृतार्थेमरणोमन्नुष्यः ॥
केतपनाकेचक्रे

सू	चं	भौ	बु	बृ	शु	श	
६	४	७	१	८	२	३	मृ
३	१	४	६	५	७	८	व
८	६	१	३	२	४	५	त्रि
५	३	६	८	७	१	२	सु
२	८	३	५	४	६	७	वि
७	५	८	२	१	३	४	ऊ
४	२	५	७	६	८	९	मृ
१	७	२	४	३	५	६	क

रविवारादौवा
य॰ द॰ ऽ॰ प॰ आ॰
उ॰ नै॰ मृ॰ आद्य
क्षिणाद्यमृत्युर्वे
यद्वत्यादिज्ञेयं ॥

कान्यस्त्रयस्यपति नोभवेत् पितृयाकोयजीवीस्याद्गात्र्याकोपजीविकः कान्यपृथ
नोनिष्ठोवानदुष्टोनाग्निनाविनो योनग्निस्तपसेवेनस्त्रीयात्कामाहतावपि पारदारीसविज्ञे
यस्त्रस्त्रीहीकरणाद्यपि यथास्थानेययास्थेयथावेदस्याध्यनया नयावोपासनेदृष्टेनरि
निस्तहिर्योगतइत्यादि तस्मात्सत्रकारे कात्यायनादिभिर्दारकालयववाहुल्येनोक्तः
त्रभाष्यकारैरेवंव्यवस्थापिते ऋतावृतुमनोदारकाले प्रातृमनोदारकाले प्रातृमनोदार
यकालइति अत्राप्यानन्तदेवाप्याह कैःद्वीशाग्निभुवनशाकपुष्पस्रगयोस्तैः द्वीशोविश
विशाखा अग्निः कृत्तिका ध्रुवाणीरुत्तरारोहिण्याः शाकेरोहिणी पुष्पस्रगोशभिहो प
स्रेवतीतेःकयोःश्रुतिस्तयोःवियताः अत्रयाभ्यांनोव्यक्तो बलस्रोशोवतनस्
नयोः अत्रजलगाश्रयः मकरस्ययश्चिमार्थेकुंभोमीनकर्कटश्चैतेजलचरराशयः चंद्र
जलः एतैः रहितयोर्लग्नवोशयोरित्यर्थः तथाचबृहत्रशाते कर्किनक्रघटमीनविलग्न
शाकेश्वगतित्यनदीये लग्नगेकुमुदिनीदयितेवानाशमेतिजनितोमिहुना शुइति केंद्र
केंद्रकेंद्रजेः छनाद्विगुरुकेंद्रस्थैःजीवोगुरुः इंदुश्चंद्रः अर्कःसूर्यः कुजोभौमः तेनः
वमेत्र्यहेयस्उपचयभवनानि त्रिषडेकादशदशभवनानि गुरुर्नवमकेंद्राणिसप्तम

मु.
ना. टी
९९

नर्थसप्तमदशमानि ५।३।६ ॥१०।४॥४।१० यतनस्थानगतैः कथंभूतैः अनस्तंगतैः सु
किरणैस्तैः पुनः कथंभूतैः स्वोच्चमूलत्रिकोणगतैः स्वसुहृत्क्षेत्रादिवर्गस्थपद्यांशकेषु ग्रहैः युतैः ग्र
नङ्गतैः स्वराशिषु उच्चराशिमित्रराशिगतैर्निर्बलैः पोक्तकेन्द्रेत्यशेषैः रूपवत्पत्रि संज्ञकादशान्
शभैकस्थानसत्वाधिज्ञायसुहोमस्थाविनेहित्रीयं आधंमेलयेनतयोः सुहृदः करवाहि स्थितैः
स्थानस्थां शेषंसर्वेवन् आयस्थं दशमित्युक्तमवलोकनयावद्ग्रहयानैः केंद्रत्रीपदवयति
कोणभगताः स्वर्याज्जीवैंदवः शेषाख्यापदवपस्थितायदित्तदान्यलयानयुक्तंशुभं वे
नेयनगेष्वियेतयुवतीभोमेषुमानहमेशोषेस्त्युयनेकन्यावसंहिताध्यायानकर्तोभवे
नोकुर्याद्रुतनश्च कपरिग्रहमिहस्मा पुत्रजीवेडयुकभीकोव स्थाविजितेरियोभवनगेस
गतैर्वाहिजं नयासंहितानरे अध्यायानेनकुवनतकाकिंनक्रवयेविधौ लग्नगेयनगे
येनयारंभेयनान्वितनइति इतिमहूर्तमार्त्तंडटीकायामध्यायानप्रकरणं अथाग्रहव
रणेविवत्सावद्वामविचारमाह नामतोनद्वि २ सूतो ५ क ९ दि १० अव ॥ गतो
मः शुभोऽन्योन्यायानत्कोणाग्नभयाशुभंविनिवसनीशेषाः परेषामस्ते कन्याकर्किधन
स्थलाश्विनयसूहः कौर्याद्वजोयाम्यानोमयोन्योनवमन्यपेद्वकभोवगास्त्रोजस्थितः ५४

कटिमात्रे स्थिते नरशल्यं गृहे गृहस्वामिमरणं चिरकालतः नैर्ऋत्यां दिशि दः प्रश्ने सार्द्धहस्त
दधस्तले शुनोऽस्थि जायते तच्च बालानां जनयेन्मृतिः ४ तः प्रश्ने पश्चिमायां दिशि शिशो
शल्यं प्रजायते सार्द्धहस्तेन गृहस्वामी न तिष्ठति सदा गृहे ५ वायव्यां दिशि पः प्रश्नेन तु
षांगाराश्चतुष्कं तु कुर्वन्ति मित्रनाशं च दुःस्वप्नदर्शनं दर्शने सदा ६ उदीच्यां दिशि यः प्र
श्ने विप्रशल्यं कटेरधः तच्छीघ्रं निर्धनत्वाय कुबेरसदृशस्य हि ७ ऐशान्यां दिशि यः
प्रश्ने गोशल्यं सार्द्धहस्ततः तच्च गोधननाशाय जायते गृहमेधिनः ८ हयपामध्य
के कोष्ठे वक्षोमात्रे भवेदयः स्वकपालमयो भस्म लोहं तत्कुलनाशकृदिति ९ एवं
शल्यमधिगम्य यादिदानीं स्थलस्य शुभाशुभज्ञानस्योपायमाह खनित्वा हस्तमितं खनेद्दि
हं जलेन पूर्णं निशायां स्थापयेत्प्रातर्गृहं जलं स्थलेन तद्जलमपूर्वं स्फाटितं ज्ञात्वैवं
निखनेद्गृहं स्फाटिकं भुवं नता जलात्तस्ततो यावद्दानुरूपस्ततः कपिशिरकल्पाशुभ
भिः सदायेत ८८ पुनः प्रकारं खनेद्धस्तमितं खनेत् गृहात्स्थितवर्भेनिष्ठा स्थापयेत् ... धूर्धस
योस्तेजलं पूर्णं न्यसेत् तद्वत यदि स्यात् सजलं स्यात् तदा स्थलं मन्ये शुभं विद्धि कोण
न् यदि स्वजलेगत जलं स्यात्तदा मध्यं यदा स्फाटितं स्फुटितं स्यात्तदाशुभं न नानावि

मु॰
मा॰टी॰
२१

यद्यालिकरेखाद्विन्यर्थः तथाचवाग्भटः तथालिप्ताद्वैतत्कृत्वाथानीयेनमन्दयेत मा
तहेहेजलेनवृद्धिः सर्पकेवणेनयइति एवंशुभाशुभलक्षणास्थलमभिधायेदानींभूमिशो
धनमाह लाजेति एवमत्रकमकारैः स्थलेजानाग्रहाधिकभूवेनलोनेयथाभल्लीनयाः
नेवगृहस्थ अधिकात्वहाधिका मात्रासाभूमिशुतयाली कस्थिनगृहानकिंचिदर्थः
कोभूमिजन्वर्णनेनवनेदिन्यर्थः अथवाथावत्पुरुषमात्रखनेन इदंशास्त्रपेनयात्ता
नवं पुरुषप्रमाणेपंचारत्नयः तथाचशुल्वे पंचारत्निर्दशविनाशिविंशतिरंगु
गुलः पुरुषइति पुरुषपर्यायाः किंकृत्वानत्वा नमस्कृत्यखनेदित्यर्थः ततस्तदने
तरंतन्खनेकपिशिरस्कतापसमभिः वानरशिरप्रमाणैः पाषाणैः प्रयत्नपूर्णंकुर्यात
तथाचमाद्रव्याः गर्त्तांतेमस्तरांतेनवापुरुषांतमथापिवा तेत्रेमेशोभयवाहत्यशल्यमद
नमारभेदिति तथाचमनस्यसुराणे कपिशीर्षप्रमाणेस्तु ग्रावाणैः पूरयेद्दृढं खातंच
समंकृत्वा ततः शांतिंसमाचरेत खन्यमानेपयेत्वदापतेतस्य फलंकाद्रिकायामुक्तं
खन्यमानेपदासैत्रेयाषाणाः प्राप्नोति तदा धनायुष्यंच नाशस्यादिमुकास्थवागमः
कपालं यारके शादौ व्याधिनापीडितोभवेदिति एवंस्थलशुद्धिमभिधायायुनातिः

कसाधनमाह साक्षाद्योज्जयनीस्थानात्पश्चिमदिशिनाड्याविलाभ्यंतरांशोग्येनोपूर्व
यान्दृग्गणितवशाद्वोदिक्सूत्रकेपाल्मति: गेहंसाधयंवपौषफाल्गुननभोमार्गेषुमध्याह्नि
ले: पाषणदंडस्यवस्थपतै: स्थिरतनौकुर्यान्मूर्केंद्राह्वमे ॥ १९ ॥ उज्जयनीस्थलात पश्च
दिशिदक्षिणस्यांदिशि नाड्यानिलाभ्यंतरात् साक्षाद्यानेरेखा व्याहार: तांइवि
ष्वनिलेस्थानेनयोरंतरेमध्येन स्थानस्थाचीसाध्यंन्यर्थ: एतदुक्तंभवति संभवेमतिराज्ञो
मार्गशुद्धपविषयघुगमध्येदितेविज्ञानलिकपाश्ववलोकयन् नलिकाग्राद्वेबंभूमि
पर्यंतमक्षभूमौविंदुंकृत्वातयैवावलंबकेनैवनेत्रेणस्थानीमवलोकयन् तयैव
नलिकाग्रात्सकाशात्नलंबंभूमिपर्यंतमक्षालेबयातेविंदुंकृत्वानेत्राल्लंबमक्षात
थैवविंदुंकुर्यात एवंविंदुत्रयंकृत्वाविज्ञास्थानीविंदुयोरंतरेतन्मितांश्ववारक्तमोतो
यकीलान्मध्येविंदुंकुर्यात् पुनस्मात्तथैवमध्यांमध्येविंदुंशंकुंनिपातयतस्मात्वि
मविंदुपर्यंतंरज्जुंप्रसारयेत् तत्साचीसूत्रं एवमत्रापिन्यायटदितात: साचीसाधन
मन्यार्थानंतरंदूरत: साचीसाधनमाह सौम्येइति: उज्जयन्या: सौम्येउत्तरेभागेअ
पुरयात कालिकोदयात साचीसाध्या एतदुक्तंभवति एवंवत्रलिकापायुगमाज्ञोदि

मु॰
मा॰टी॰
२१

276

कृत्तिकामारभ्य तु लिकामूलाग्राभ्यां कलैवीमध्याभूमौ विहृत्य यं कृतानि योः परिमार्ज
स्तत्र अथोत्तरमार्गामाधनमाह उदगिति ध्रुवमालादुदक् उत्तरदिक् पार्श्वा इदं सर्वं
मायाराणां अथादिग्भूतनेदोषमाह दिग्भूतनेस्यादश्लेतिरितिविस्पष्टा तथा चोक्तं देवयज्ञ
नदीपिकायां विष्णोरुत्तरं दक्षिणतो दक्षिणयाम्याः सौम्यात् दक्षिणपथ्यां मतो मार्ग
तत्कृत्तिकातयोस्तत्र गायत्रवासिनामिति ॥ तथा च श्रुत्वे कृत्तिका अवर्णपुष्यचित्रा
स्वात्योर्यद्दतरं एतन्मार्गाश्यातिकवीक्ष्य पुष्यमांशोदिते पुरइति पुष्यमाणेष्वशीत्य
गुलानि तथा च शल्यसूत्रं श्रेणुलैरमसंमितायाः प्रमाणेनत्राष्टाशीति शतमाष
वतः शतमन्तः षडशीतिर्युगं चक्रारोहकाशस्येति तथा वस्कुटकरणे ध्रुवलक
रेखायां रेखान्तः सौम्यहरितोस्पृक् तन्मृच्छपृच्छस्वखेतः पश्चिमसूर्वाभि पविष्याटि
हृदूनारदः प्रमादेसदनेः लिदेद्वारेकंडेविशेषतः दिग्भूतेकृतलत्नायाः स्यात् नम
स्तेसापयेद्दिशाइति अथ केषुमासेषु गृहं कार्यमित्याह गेहमिति माधवादिषुमा
सेषु स्फटादिभिन्नैस्तैर्वेगेहं गृहं कुर्यात् माधवो वैशाखः पौषफाल्गुनौ प्रसिद्धौ नभः
श्रावणः मार्गो मार्गशीर्षः निश्चित्यर्थः स्वहृतिचित्रानुराधा रेवतीमृगाः अनिलेस्वा

ति अर्कोहस्तः इज्यःपुष्यः सौम्यः शततारका बुधमैत्रेनिशा शुक्राश्विनी रोहिण्युत्तरा नैः
ऋरमेश्चचरलग्ने किलन्नाणे अर्केद्वादशमे शोभनानि पापग्रहरहितानि केन्द्रादशमानि यस्य
नक्षत्रा तस्मिन्नश्चिन्नतानि विविवापाद्रः शोभनं भवेत् अथार्केषु पिनक्षत्रे शुभविषयमा
नेपुष्यायविधौ नसिंहककर्कतिथौ नार्कादिवारा शश्योकृष्ण दशषष्ठि कुंभमीनगतविधौ सतिभोतिते
नाचरेत् नृपांत्यवद्यपाक्षिहस्तकश्रिमिताविरानीयंवक्षमानियान्यर्कसुतादिगेहकर
भानिमवेशापिच ४० एषानुविधौ मनिनौ विरचयेत् यतदुःखं भवति कृत्तिकादीनि
नक्षत्राणि सर्वैमघादिसप्तदशानि इत्यादिसप्तशलाकास्थितनक्षत्राणां मध्ये सप्तश
लाकादिचक्रनक्षत्रे यस्मिन्विश्वागेभवति नहि शुभेग्रहे सन्मार्गवेदेसेयः तत्सप्तम
हृतोसेयः यवसग्रहण्युगेवाविद्दे सतिग्रहे नक्षत्रं वामिन्यर्थः तथाचश्रुतः चक्रे सप्त
लाकाख्ये कृत्तिकादीनि विन्यसेत् एकरेखागतं वेदस्थानाख्ये दुष्पुरः एकेन ... भमिति तथा
चक्रलग्नेभः धनलाभः सर्वाससाद्यश्चोरभयघ्नस्थान् दत्ताग्रवामसप्तस्य ... कर्ता
शाकरेति नसिंहककर्कतिथौ सप्तहे नार्कादिवारा शशयोः अर्कभौमवारनवांशकयोः अर्क
भवारनवांशकयोर्नकुर्यात उक्तंचदशषष्ठपि उक्तनक्षत्रे षष्ठि कुंभमीनगतविधौ सतिसिभो

मु॰
मा॰टी॰
१२

लिनावेन अर्थात्स्वनक्षत्रवेश्यावेन तथावमोऽशयः पंचकेषुचैपिष्ठेषु नक्षत्रेषु भम
ये वेश्मप्रवेशालानामप्रकर्तारि समावेशेति अथगृहप्रवेशनक्षत्रमाह नृर्णाविति अर्के मृ
दिमृगपंचलक्षावितर्पान् वन्नर्षान् पंचवर्षपतित्रिर्द्रकृपरिमितानत्रयोविंशान्नरणान अं
णवेशाञ्चिपंचनवत्राणि हस्यकरणोरवत्प्रयोमवेशोपिनिघाः स्युः तथावक्ष्यवद्वार
रै त्रिवेदाधिवित्रिवेदाधिदिग्विमेषुर्केतः शशी कुर्यात्स्वीमस्यमध्यमेस्थेर्यलस्मीरीरद
पनेवर्पाधिक्रमास्मन्प्रवेशारंभयोर्हेषइति अथवत्सरोहस्यानिर्णयमाह साईत्रिभिर्वे
सेनेभाद्रपदादित्रिषुत्रिषुसत्सः शशाद्दिशीर्षेदिशिमोक्षस्यमग्रोवेन गोत्पजयवेषुकेषुमा
ध्रुवे हस्तेगोणकुलीरलेयगवेद्योस्ववोयवायुस्थेदेह्नात्स्यष्टोभयनकोलिखानरभ८ हस्ते
स्रुगायाः क्रमात ५१ भाद्रपदात्रिषुत्रिषुमासेषुसतोवास्कृषुह्यः माशादिशीर्षः शोतर्श
पतरुक्रेभवति भाद्रपदादिमासत्रयेपूर्वशीर्षः मार्गशीर्षादिमासत्रयेदक्षिणशीर्षः प
ल्गुनादिमासत्रयेपश्चिमशीर्षः ज्येष्ठादिमासत्रयेउत्तरशीर्षः वात्सः शोनेऽस्यपृष्ठः अत्र
शस्त्रापुच्छेदिशामासस्यमग्रोवेगवद्देश्मावेमोक्षे अथसंक्रांतिपरत्वेनवत्सनिर्णयमाह गोल
ज्येति गोत्रजयवेषुकेसतिपमोरस्याग्रवेगवद्देकार्थं गोहेषः स्तीवृश्चिकः अजोमेषः प

ष्कला यष्टुराशिषट्के सूर्ये सति यमोदक्षावेवग्रहे कार्यं इति । एणाभिमुखेउत्तराभिमुखेवा ग्रहे
कार्यमित्यर्थः हृद्रोगः कुंभः एणो मकरः कुलीरः कर्कटः लेयः सिंहः एतानाष्टकेसति यथा
वा मेषो रवि स्तुतस्मिन्सति पूर्वापराभ्यां प्रवां गृहे पश्चिमाभिमुखेवा गृहे कार्यं [illegible] ऽन्यत्राः
शिष्ये रवौ सति गृहेन कार्यं अथायं परत्वेन गृहं मावतिष्ठेत् विवक्षुः स्कावदायानयनमाह
भजेति भुजकोटिस्यात् त्रिभदष्टत शेषं श्रापास्युः भुजो गृहदैर्घ्यं विस्तारो रन्यतरस्य नाम त
दन्याकोटिः तयाचोक्तं लीलावत्यां दशोद्धाहोयस्यात्रस्यहिंन्यादिपीन्नरो वाहुः अन्ये वत
रस्येवामाकोटिः कीर्तिनानन्तैरिति तयोर्घातो गुणने त्रिभदष्टत श्रहृष्टत शेषे सर्वादिय यथा
स्यान्तथाध्वजादयः आयाः क्रमात्स्युः एकादिध्वजधूमसिंहश्वनवृषखराणाः ध्वांक्षा भ्रूकाः पार्याः
स्वस्वपदेध्वजो बिलमुखेः पाग्पास्यवक्त्रो गजः पाणास्यो वृषभो विवरुणादिशः सिंहस्यथा
स्त्रात्मेषुमोग्रेः श्वनकोणस्यन स्थावगयस्योद्धेः इत्यच्याखरः ४२ एकादिधज्वनादयो वलिष्ठा
इति भावः । एतेध्वजादयः स्वस्वस्थानेध्वजः पूर्वे धूम आग्नेय्यामित्यादि यायाः अयमर्थः मु
खेनग्रहपदवपादिकवस्यप्रमाणान्नहेबु पार्थायोऽन्यर्थः अथवास्वसदृशावस्कबुपार्श्वायोऽन्यर्थः
अथवा स्वसदृशामसेनापजीविनोमगृहेबु पार्थायोऽन्यर्थः एतन्म्यदमुक्तं वा स्कमदीप खेसखेर

कोटेषु वृषः सिंहो गजः शुभः वापीकूपतडागादौ गजो देयो विचक्षणैः आसने योजयेत्सिंहं
शयने चैव कुंजरं वृषं भोजनपात्रे च वस्त्रयानगजादिषु ध्वजे महानसे श्वा शालायां खरं वा गसुप
जीविनो ध्वजं दद्यात् यानं ध्वांक्षं च नाट्य नर्तकयोः स्मृतं उष्ट्रो वेश्यागृहे पापी ध्वांक्षः पतीपते खरं वृषं
धर्मेरगं जनेः दद्यात् गसादेषु गंधीरं तथा च शिल्पशास्त्रे वस्त्रे नेपथ्ये शालायां कुंभे हंसं भक्ष्यके
ध्वजः गेहगजो भूभृन्नृपे चैव स्वामिनां गृहे शुभो पं चैशान्ये स्थितो सिंहो भोजनागारे शुभो गजः धा
न्योत्तुंगस्थानगो ध्वजः शालायां वृषभः शुभः नागाभा गोदाहवे योग जः सिंहवृषाः शुभाः अन्यदि
क्षु वेश्यापण स्थानमंडले दृष्टांतेषां मृत्युकारकः ध्वजो गिरिव्रजे सर्वदिग्द्वारः प्राक्परमं वर्क्षो
गजः स्वगमे यामस्याद्वृषभः प्रांगमवे याम्ये सोऽवृषभः स्याद्विवारुणमवेः शुभः
सिंहः वारुणस्यां चैवारुणोदिग्भागः पश्चिमदिक् विगतः वारुणो यम्यः नत्र मवेः पस्य
सततया पश्चिमदिशो विनासर्वदिग्द्वारइत्यर्थः योयोपदिष्टोवस्तुन्नेषु नगरं तत्र
विशिष्टं वेक्षेत्यमित्यर्थः पवेश्यापपर नेन गृहे द्वारमृक्षा समेगेना याना शुभंनमाह
मशमस्तारमे तिम सचत्वार श्चायाः मशस्ताः सर्वेषां शुभाः अर्थाद्वन्ये चत्वारः समाः सायाः
शुभमस्ताः तथाचगर्गः कीर्तिः शोकानपोवेरं धनेनिर्धनतां स्वावे गेहा श्वेति क्वारोमे